

PÁLÓCZY KRISZTINA

**"EGZOTIKUS" HANGSZEREK ÉS ZENE
MAGYARORSZÁGON
– MAGYAR KUTATÓK A KÁRPÁT-
MEDENCÉN TÚL**

**"EXOTIC" INSTRUMENTS AND MUSIC IN
HUNGARY
– HUNGARIAN RESEARCHERS BEYOND
THE CARPATHIAN BASIN**

JYVÄSKYLÄ

2012

**”EGZOTIKUS” HANGSZEREK ÉS ZENE
MAGYARORSZÁGON
– MAGYAR KUTATÓK A KÁRPÁT-
MEDENCÉN TÚL**

**”EXOTIC” INSTRUMENTS AND MUSIC IN
HUNGARY
– HUNGARIAN RESEARCHERS BEYOND
THE CARPATHIAN BASIN**

KRISZTINA PÁLÓCZY

Academic dissertation to be publicly discussed
by permission of the Faculty of Humanities of the University of Jyväskylä,
in Auditorium H105, on February 24th, 2012 at 12 o'clock noon.

Tiedekunta – Faculty	Faculty of Humanities
Laitos – Department	Department of Music
Tekijä – Author	Krisztina Pálóczy
Työn nimi – Title	<p>“EGZOTIKUS” HANGSZEREK ÉS ZENE MAGYARORSZÁGON – MAGYAR KUTATÓK A KÁRPÁT-MEDENCÉN TÚL</p> <p>“EXOTIC” INSTRUMENTS AND MUSIC IN HUNGARY – HUNGARIAN RESEARCHERS BEYOND THE CARPATHIAN BASIN</p>
Oppiaine – Subject	Musicology
Työn laji – Level	PhD Dissertation
Aika – Month and year	February 2012
Sivumäärä – Number of pages	256 + cover pp
Tiivistelmä – Abstract	<p>The aim of the study is to evaluate and summarize the Hungarian instrument and folk music collections, major object groups, folk music materials beyond the Carpathian basin. This includes both the public and private collections and those which are already processed and some of which are still under process. The study demonstrates the motivation and possibility of the travels and field work and the level of elaboration of material through the curriculum vitae and collection of the researchers, embedded in historic and cultural policy. The study includes numerous examples of the pictures, and objects and music recordings included in these collections.</p> <p>The institutions had great role in the preparation of the collecting work, either because they housed to collections or because they provided basic material for them. The study demonstrates how the collections were developed by combining the instruments in the Regional collections of the Museum of Ethnography and the regional differences they emphasize. The work presents the ratio between ‘within’ and ‘outside’ of Carpathian Basin instruments in the collections in Hungary and which music and picture recordings are preserved.</p> <p>The dissertation identifies that there are several important private initiatives influencing the display of instruments from beyond Carpathian basin. Furthermore, the dissertation points out that several musicians, being attracted to exotic cultures, took research trips beyond the Carpathian Basin. Also several music bands have significant music collections and some instruments that even musical instrument collections lack.</p> <p>The study summarizes the possibilities how to get to know, get in contact with instruments and recordings from Hungary and outside the Carpathian Basin in Hungary. It demonstrates new possibilities beyond the history of instrument exhibitions, such as instrument shows and workshops.</p> <p>The dissertation demonstrates how the collection work progressed from the early and very incidental to the contemporary, systematic and research-driven endeavour. This historical development also shows how Hungarian researchers achieved significant results in the past and present days; reached all over the world through their fieldworks and have many times explored unknown territories for the national and international scientific life.</p>
• Asiasanat – Keywords:	Music Instruments, Ethnomusicology, Museology, Musicology, Instrumental Music, Hungarian Folk Music,
Säilytyspaikka – Depository:	University Library, Department of Music
Muita tietoja – Additional information	ISBN 978-951-39-4670-8 (PDF), URN:ISBN:978-951-39-4370-8

Author's address Krisztina Pálóczy
Audio Archive
Museum of Ethnography, Hungary

Author's Email kpaloczy@gmail.com

Supervisor Professor Tuomas Eerola
Department of Music
University of Jyväskylä, Finland

Reviewers Dr. László Felföldi
Hungarian Folk Music and Folk Dance Archives
Institute for Musicology
Hungarian Academy of Sciences, Hungary

Dr. János Papp
Composition, Conducting, Musicology and
Music Theory Department
Liszt Academy of Music, Hungary

Opponent Dr. László Felföldi

Köszönetnyilvánítás

Szeretném megköszönni a segítséget a munkatársaimnak a Néprajzi Múzeumban. A Regionális Gyűjtemény kezelőinek: Bíró Annának, Dr. Gyarmati Jánosnak, Földessy Edinának, Főzy Vilmának, Dr. Kerezsi Ágnesnek, Dr. Szeljak Györgynek és Wilhelm Gábornak, hogy készségesen segítettek a gyűjteményekben való eligazodásban, Bagi Hajnáknak, hogy segített a tárgymozgatásban, és kolléganőmnek Wittmann Viktóriának a táblázatok készítésében. Az Etnológiai Adattár munkatársainak: Tasnádi Zsuzsának a kutatás előkészítéséért és Képešy Bencének a gyors segítségekért. Köszönöm főigazgató-helyettesnek Szarvas Zsuzsának és fősztályvezetőmnek Granasztói Péternek a tanácsait is.

Külön köszönöm a Hagyományok Háza könyvtárosának Nagy Krisztinának a segítségét a kiadványok megszerzésében, és Molnár Péternek az adatok szolgáltatását.

Köszönöm a Zenetudományi Intézetben végzett munkám segítségét Németh Istvánnak, a Hopp Ferenc Múzeumban Kelényi Bélának.

Külön köszönöm az interjúkat a kutatóknak: Dr. Sárosi Bálintnak, Dr. Déri Baláznak, Dr. Kerezsi Ágnesnek, Dr. Kárpáti Jánosnak, Hortobágyi Lászlónak, Dr. Halmos Istvánnak, Dr. Lázár Katalinnak, Dr. Pávai Istvánnak, Birinyi Józsefnek.

Köszönöm a zenészek közötti útbaigazítást az Ethnosound munkatársainak Fehér Károlynak, Kerekes Jánosnak.

Köszönöm barátaim Pásztor Lilla, Molnár Zoltán, Takács Hajnalka, Hernádi Réka, angoltanárnom Molnár Julianna és családom önzetlen segítségét.

Köszönöm Dr. Vargyas Gábor és Dr. Richter Pál tanácsait, opponenseim Dr. Felföldy László és Dr. Papp János iránymutatásait, és legfőképpen köszönöm Dr. Balázs György segítségét a dolgozat létrejöttében.

Köszönöm a lehetőséget Matti Vainionak, és Tuomas Eerolának, hogy lehetővé tették, hogy disszertációm a zeneoktatás és zenekutatás nemzetközileg is elismert műhelyében, a Jyväskylä-i Egyetem Zenetudományi Tanszékén védhessem.

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék.....	6
Table of contents.....	8
Summary.....	10
Bevezetés.....	42
1.1 A kutatásom előzményei.....	43
1.2 A kutatás célja.....	44
1.3 A kutatási anyag feldolgozása.....	44
1.4 Tudománytörténeti áttekintés.....	46
1.5 Intézményes keretek.....	49
2. A gyűjtések kezdetei (1840 és 1940 között).....	57
2.1 A magyar rokonság keresése.....	58
Reguly Antal, Pápai Károly, Gróf Zichy Jenő, Jankó János, Vikár Béla, Baráthosi Balogh Benedek	
2.2 Utazók hangszergyűjtései.....	71
Xántus János, Gróf Teleki Sámuel, Bárány Bornemisza Pál, Tordai Emil, Fuszek Rudolf, Fenichel Sámuel, Bíró Lajos, Festetics Rudolf, Vojnich Oszkár, Róheim Géza	
2.3 A fonográf adta lehetőségek.....	89
Yrjö Wichmann, Bartók Béla, Róheim Géza	
3. Gyűjtések 1950 és 1980 között.....	92
3.1 Kodály irányítása.....	92
Vikár László, Sárosi Bálint, Martin György, Vargyas Lajos, Szomjas-Schiffert György, Borsai Ilona, Tóth Margit	
3.2 Lehetőségek a Néprajzi Múzeumban.....	102
Diószegi Vilmos, Boglár Lajos, Halmos István	
4. Gyűjtések a korábbi kutatók nyomában 1980-tól.....	110
Schmidt Éva, Kerezsi Ágnes, Lázár Katalin, Vargyas Gábor, Kárpáti János, Sipos János Felföldi László, Somfai Kara Dávid, Wilhelm Gábor, Sántha István, Déri Balázs, Pávai István, Birinyi József	
5. Muzsikusként kutatóúton.....	135

5.1 Indiai gyűjtések	136
Hortobágyi László, Kozma András, Szalai Péter, Tóth Szabolcs, Nyusztay Iván, H. Magyar Kornél, Ábrahám Judit	
5.2 Afrika	140
Fekete Károly	
5.3 Dél-Amerika	141
Tárnok Ákos	
5.4 Ausztrália	143
Kerekes János	
6. A jelentős népzenei gyűjtéseket és népi hangszereket tartalmazó gyűjtemények jelenlegi helyzete, újabb gyarapodások, feldolgozottságuk	145
6.1 Hangfelvételek	145
6.2 Hangszerek	151
6.3 Magángyűjtemények	155
7. Az egzotikus hangszerek és zenék megismerésének lehetőségei Magyarországon	159
7.1 Kiállítások	160
7.2 Bemutatók	162
7.3 Workshop-ok	164
8. Összegzés	165
A munka folytatása	
Kitekintés	
Mellékletek	172
I. Forgatókönyv a Néprajzi Múzeum „Sípbal, dobbal, didzseridival...” Népek hangszerei a Néprajzi Múzeumból c. kiállításához	
II. A Néprajzi Múzeum „Sípbal, dobbal, didzseridival...” Népek hangszerei a Néprajzi Múzeumból c. kiállításához használt tárgyak jegyzéke	
III. Kárpát-medencén túli hangfelvételek a Zenetudományi Intézetben	
IV. A dolgozatban szereplő kutatók	
V. A dolgozatban szereplő hangszerek leírásai	
VI. A hangzó melléklet felvételei	
Irodalomjegyzék	225

Table of contents

Summary	10
Introduction.....	42
1.1 Preliminaries of my research.....	43
1.2 Aim of the research	44
1.3 The processing of research material.....	44
1.4 Historic overview	46
1.5 Institutional backgrounds	49
2. The first collections (between 1840–1940).....	57
2.1 Searching for the Hungarian relatives.....	58
2.2 Instrument collections of travelers	71
2.3 The possibilities provided by the phonograph	89
3. Research between 1950–1980	92
3.1 Kodály’s direction	92
3.2 Possibilities in the Museum of Ethnography.....	102
4. Following reseaechers from 1980	110
5. Muicians on research trips.....	135
5.1 About Indian music	136
5.2 About Afrikan music	140
5.3 About music from the Andok.....	141
5.4 About Australian music.....	143
6. The current situation of the collections containing significant folk music and folk instrument pieces.....	145
6.1 Sound recordings.....	145
6.2 Instruments	151
6.3 Private collections, oraganizations	155
7. Possibilities to meet exotic instruments and music in Hungary.....	159
7.1 Exhibitions	160
7.2 Instrument and music introductions	162
7.3 Workshops.....	164
8. Summary	165
Continuing the work.....	170
Overview	171

Appendix	172
I. Script for the “With Pipe and Drum, and Didgeridoo...” International musical instrument exhibition.....	172
II. List of the objects of “With Pipe and Drum, and Didgeridoo...” International musical instrument exhibition.....	180
III. Recordings beyond the Carpathian basin in the Institute of Musicology	197
IV. Researches in the study	203
V. Description of the instruments in the study.....	206
VI. Recordings of attached CD	216
Bibliography.....	225

Summary

Introduction

The role of Hungarian folk music researchers is acknowledged both internationally and comprehensive ethnomusicology in the following fields: beginning the folk music research, elaboration of Hungarian folk instruments, publication of Hungarian folk music. Several publications have mentioned the significance of the work of Hungarian folk music researchers, mainly Béla Bartók,¹ within the area of the folk music of minorities. However it is not so well known that our significant folk music researchers were not only working within, but over the border of the Carpathian Basin.

Hungarian researchers were always open to meet the values of other cultures. Béla Bartók traveled to Algeria to collect Arabic music in early 1900. Besides, he collected the music of neighboring countries, of the Turks and of other, Asian cultures. Later in the century, from the 1960's the collecting work of Bálint Sárosi in Africa and of László Vikár in Asia are also considered internationally significant.

Hungary has also been top of the line in collecting instruments. The funding object groups of the Museum of Ethnography contained instruments from the very beginning. The East, South-East Asian collection, collected by János Xántus between 1869-1870 contained 90 instruments and instrument parts. There are also music related pieces collected by Count Jenő Zichy on his Russian and East Asian expedition. This collection got into the Hungarian National Museum, to the section that later on became the Ethnography Department. Some pieces like the Ostyak shaman drum, bone-made Jew's harp, 2 stringed violin, harp's heads and song counting sticks were displayed on an exhibition in 1899.

It is more and more common nowadays on folk or world music festivals to hear bands playing tunes from foreign, sometimes even non-European musical cultures. In many cases even the instruments played are exotic, many times not familiar to us. Culture research as well as the general public has turned towards the music and instruments of different nations, cultures since 1980.

Researching the exotic had several meanings in every period. The term itself spread in Europe since the 16th century, mainly meaning faraway, overseas countries and objects originating from there. The series of World exhibitions from 1851, increased accessibility to the recordings of attached CD objects and cultures of faraway continents. In the 20th century,

¹ Elschek 1991.

cultural anthropology uses the participating observation fieldwork for studying the exotic. The aim of the method is to study customs and behaviors culturally differing from ours.²

1.1 Preliminaries of my research

I have been working in the Music Collection of the Museum of Ethnography, Budapest since 1997. I have planned and directed the revision and moving of more than 1000 instruments and instrument parts from within the collection, all collected from the Carpathian Basin.

The Hungarian originated instruments were carefully reviewed by János Manga; Béla Bartók; Zoltán Kodály and Bálint Sárosi,³ who was a colleague in the Collection. István Pávai,⁴ who used to work in the museum has written an introductory about the folk music collection of the Museum of Ethnography and the instruments within.

However, attention only turned towards the instruments within other collections of the museum, when we built a folk-instrument exhibition together with museologist, Arnold Tóth from Miskolc. The exhibition was situated in Miskolc, 2001. 90% of the material came from the Regional Collections of the Museum of Ethnography. That is when I faced the unique instruments within these collections. There are collection groups separated by the continents within the Regional Collections of the Museum of Ethnography, from Europe, Africa, Asia, America, Australia, Indonesia and Oceania. Most objects - around 15.000 - are from Asia and Oceania, but the African and European collections are also around 10.000. Finding these 2000 instruments from all over the world during the revision of the regional collections was quite a surprise, since in most cases objects are identified by the collection, not individually.

I have decided to value the instruments within the regional collections and to examine the ways they were collected, and to organize an exhibition of them. The publication called 'The collections of the Museum of Ethnography' published in 2000, helped me a lot with the organization of the exhibition in 2006, called "Síppal, dobbal, didzseriduval..." (With pipe, drum and didgeridoo...) - Instrument of Nations from the Museum of Ethnography'. Among others, it contains the material of the international collections. The collections contained about 3000 instruments (out of them one thousand are from the Carpathian Basin); we displayed 400 in the exhibition.⁵ We also established computer workstations with information about the

² Fejős 2008, 11.

³ Sárosi 1998.

⁴ Pávai 2000.

⁵ Script of the exhibition in the Ist attachmant, the list of instruments in the IInd attachement.

instruments, and their sounds could also be listened to. A CD-Rom called “Síppal, dobbal, didzseriduval...”⁶ was published along the exhibition, containing pictures, information and studies about the instrument of the exhibition.

While preparing the exhibition, I became aware of the fact that the collectors collected music as well as instruments, so I made an audio-selection CD for the exhibition that contains music collected by collectors related to the Museum of Ethnography.⁷ The CD contains a range of music from the ones recorded on phonograph wax cylinders, till the ones recorded nowadays.

1.2 Aim of the research

In the study I am looking for answers to the following questions:

- How did the combination instruments form in the Regional collection of the Museum of Ethnography? What regional differences do they show?
- What is the ratio between ‘within’ and ‘outside’ of Carpathian Basin instruments in the collections in Hungary? What music and picture recordings are preserved?
- What roles did the institutions take in the preparation of the researches?
- To what stage are the sound recordings of the collections processed?
- Besides the collections, where can we find instruments and music from outside the Carpathian Basin? What roles do musicians have in spreading the exotic cultures?
- What researches are in progress about the topic currently? What possibilities are there to continue the collecting work?

1.3 The processing of research material

The process of the instruments of the Folk Music Collection of the Museum of Ethnography has been done, by Bálint Sárosi, József Birinyi, István Pávai, but only parts of the instruments of the regional collections are processed by the researchers. The reason for that is simple, the researchers of the regional collections worked with these instruments as deep as they represent the peasant life form. Even the referring written sources of the Ethnologic Archive of the Museum of Ethnography were not processed properly.

⁶ Pálóczy 2008.

⁷ Pálóczy 2005.

The descriptions of the instruments are very incomplete in the Regional Collections. The few description found in the Asia collection is from Bálint Sárosi, who has made them for particular exhibitions. Other cases when the researcher was accompanied by a musician when collecting, like Lajos Boglár was escorted by István Halmos. The bagpipes were described by Zoltán Szabó for the exhibition "Aki dudás akar lenni..." Dudák és dudások a Kárpátokon innen és túl - "Aki dudás akar lenni..." Bagpipes and pipe-players within and outside of the Carpathian Basin.

With a few exception I wrote all the descriptions for the instruments displayed in the exhibition, 'Sippal, dobbal, didzseridóval' (With pipe, drum and didgeridoo...). A great help for me was the publication 'Collections of the Museum of Ethnography', edited by Zoltán Fejős. The publication lets us know how the instruments were collected into the museum. Naturally, for a more precise description I have also used the original reports and publications.

For the identification of the instruments of the Regional Collection of the Museum of Ethnography I have used the collection inventory, researched the material of the Ethnologic Archive and besides several publications I have also used the internet. Also I have asked for the help of researchers, musicians and collectors, who has been on several of the locations.

One question occurred to me when organizing the exhibition: in which institutions can instruments from outside the Carpathian Basin be studied within Hungary and which institutions may collect such instruments? Therefore I have extended the research with the material in the Hopp Ferenc Eastern-Asian Museum, to see the accessibility of these instruments. I have also studied the Leskowsky instrument collection in Kecskemét and the private collection called Ethnosound.

I started taking survey of music collections at the first folk-music collection, in the folk-music archive of the Museum of Ethnography. Then I moved on to the Sound-archive of the Institute for Musicology of the Hungarian Academy of Sciences, where the greatest music material from outside the Carpathian Basin can be found. The hardest task was to get access to material in private collections, these were usually accidental.

Of course the most help I got from the researchers who helped my work with their material and knowledge. I made several interviews with collectors about their collections.

I am searching for the answers of the questions of the study in the collections of the researchers. After a short introduction of the researchers, I will discuss their motivation for collecting, then through introducing the collections I will describe how many instruments or music there are and how well these represent the instrument-culture of the specific nation. I

will also examine how much these are processed. I will show how the incidental folk music and object collections became a rather deliberate, conceptual collecting work, through describing the collecting trips of researchers and analyzing their instrument collections.

- Showing the motivations of the researchers.
- Summarize their fieldworks.
- Discuss what happened to the collected material (in which collection it is held; stage of process, etc.)
- In cases of object collections, I describe the instruments then highlight a typical instrument and introduce it in details.
- I have selected some typical sound material from the music collections, from the earliest phonograph recordings to the DAT cassette collections on today.

Since not every one can fit in the publication who donated an instrument or music, I have made a selection of collectors. I have selected the ones whose material is significant in some way. It can be from the earliest times of collecting work; or of international significance, or being close to be a complete collection of a subject.

1.4 Historic overview

Ethnomusicology is a relatively new science. However the first report is from 1580. Montaigne, a famous thinker wrote a study based on the observation of Jean de Léry – Calvinist missionary - about the Brazilian (oral traditional) singing compared to his own traditional music.⁸ Some publications were published containing folk music,⁹ but the real scientific work only started after the invention of the first sound recording instrument, the phonograph¹⁰ and the invention of cent-system.¹¹ The cent system was invented by Alexander John Ellis, a linguist and mathematician. The cent system made comparative folk music research possible.¹²

⁸ Bohlman 1991, 131.

⁹ Father Amiot, French missionary wrote about Chinese music in 1775, Sir John Hawkins about Eastern and Far Eastern music cultures in his music history essays, in 1776-ban.

¹⁰ The first recording was made by Walter Fewkes, American anthropologist, collecting among Indians. The first in Europe to use the phonograph recorder to collect music in Europe was Béla Vikár, in 1895. the roll can be found in the Folk Music Collection of the Museum of Ethnography, No. MH 0001

¹¹ Dividing the European tempered half note into 100 equal parts.

¹² Ortutay 1977–1982.

C. Stumpf started his own collection in 1900. He stored the rolls in the Psychology Institute in Berlin, where he was the director. This was the base of the phonogram archive in Berlin. This is where the ‘Berlin school’, a school of comparative music science started from, led by Otto Abraham and Erich von Hornbostel. Also this is where the method of examining folk music of faraway cultures was created.¹³

At the turn of the century the interest towards the music of exotic cultures grew so high, that the studying of their own (mainly Western-European) folk music was almost completely forgotten. Using the results of comparative musicology to study their own folk music was popular mainly among the music researchers in Eastern and Northern Europe. (Elschek highlights the following researchers in his study: the Hungarian Béla Bartók, the Romanian Constantin Brăiloiu, the Ukrainian Filaret Kolessa, the Russian Kliment Kvitka, Polish Adolf Chybiński and the Bulgarian Vasil Stoint.)¹⁴ László Lajtha was the editor of a great comprehensive work, of two volumes, summarizing the institutions, collections and literature of Europe and the new world.¹⁵ He was then officer (chairman for a while) of the International Committee of the Folk Arts and Folklore of the League of Nations. (He created the first volume alone, the second with Fundukidis.)¹⁶

The concept of comparative music science was exchanged by ethnomusicology from 1950’s. The Dutch researcher Jaap Kunst used it first in a study, first he used the term ethnomusicology, later the dash was removed.¹⁷

Comparative music science was “studying the impact of the folk music of different cultures on each other”,¹⁸ while ethnomusicology makes an effort to study the folk music of different cultures in the context of culture. Arthur Simon says in his study the *Ethnomusikologie. Aspekte, Methoden und Ziele* that not even before Kunst can we talk about only comparative musicology. He says, music psychology, comparative music science and musical folklore can be traced in the works since Hornbostel.¹⁹ Bartók talks about music folklore in his article already in 1919, when he points the direction for collecting work: “The common aim: studying the oral traditional music of every nation (including the folk customs

¹³ Reinardt 1962.

¹⁴ Elschek 1991, 91.

¹⁵ *Musique et Chanson Populaires*, 1934, and *Folklore Musical* 1939.

¹⁶ Rajeczky 1986, 13.

¹⁷ Pesovár 1999, 457.

¹⁸ Bartók 1934, 7.

¹⁹ Simon 2008, 12.

combined with music). [...] The work can only be done by professionals, in the land of melody, by systematic research of the material.”²⁰

Folk music research gained new energy with the appearance of the tape recorder, and the development of record publishing after the World War II. The International Folk Music Council was found in 1947, as an international joint venture. László Lajtha was founding member, and Zoltán Kodály was chairman in 1962-'67. The name was changed to International Council for Traditional Music in the 70's. 'Folk' changed to 'traditional', so the theme of the research can be music of religious ceremonies, tribal cultures or even of the European peasants'.²¹ In his studies, Elschek makes a note about our excellence in comparative folk music research, however he also highlights the fact that our researches were influenced by cultural politics from the 50's. He also appreciates the results we achieved in the research of minorities, he mentions the significance of Béla Bartók.²²

Institutions were established all across Europe to research folk music. The researchers were observing several important fields, like instruments, instrumental music and folkdance. Hungary was first to make significant process in these areas, thanks for its great researchers. László Lajtha published his collection from Szék and Kőrispatak in 1954-55. Bálint Sárosi was amongst the first ones to elaborate the Hungarian instruments, which were published in 1967.²³

There is no uniform method in musicology. Every nation and region uses their own way and terminology, suiting their own needs. However not every nation uses the term ethnomusicology. Germany and Austria still uses comparative music science, Russian, Belgian and Hungarian researchers use musical folklore. The area of ethnomusicology stressed within during research work, may also differ. Simha Arom writes about the dilemma of stressing a certain area, in 1982. "The literature of folk music research stresses ethnology and musicology equally. Researchers consider this idea as an utopist vision, a single person would have to be professional in two different science".²⁴ Several countries join the folk music discourse more actively at the end of the 20th century.²⁵

The first person to use musical anthropology is Alan P. Merriam. He writes about it in his book (The Anthropology of Music), published in 1964, the matter of this book influenced

²⁰ Bartók 1919.

²¹ Lecture given by János Kárpáti in: Musical Orientalizm.

²² Elschek 1991, 99.

²³ Sárosi 1967.

²⁴ Arom, Simha: Nouvelles perspectives dans la description des musiques de tradition orale. Revue de Musicologie, 1982/N° 68-1-2. Numéro spécial André Schaeffner. 199. Idézi Pesovár 1999, 458.

²⁵ Grove: ethnomusicology

musicology until the 80's. Merriam suggested a three component model for ethnomusicology, in his book, with "music in culture" being in focus. According to this book, music should be analyzed on three levels: knowledge of music, musical behavior and music and as sound material. Later on he has changed the concept of "music in culture" to "music as culture".

Music anthropology is just about to be established here in Hungary. A volume of studies has just been published about the subject, edited by András A.Gergely.²⁶

Ethnomusicology is an interdisciplinary science, since through its methods, it touches anthropology, musicology, linguistics and psychology. Musical scientists have influenced many sciences with their theories: acoustics, anthropology, ethnography, linguistics, musicology, psychology, physics and sociology.

1.5 Institutional backgrounds

Most of the collections are in some way related to institutions. Sometimes only because the collector gave his material, recordings to an institution to keep it safe. Also there was and still is a tendency to provide an institution with a copy of the collected material for raw material in return.

However, in most cases the employees of the institution do the research work, the incensement of the collections and introductions of collections.

In terms of the study it would be enough to introduce only a few collection of the institutions (for example the Regional collections from the Museum of Ethnography; the Shaman-archive of the Institute of Ethnology), but then we would not get a complete picture of the organizational structure and the development of the institutions.

I shall introduce the development and actual collection classification of the following institutions:

- Museum of Ethnography
- Institute for Musicology of the Hungarian Academy of Sciences
- Institute of Ethnology of the Hungarian Academy of Sciences
- Hopp Ferenc Eastern-Asian Museum
- Hungarian Heritage House

²⁶ A. Gergely 2011.

2. The first collections (between 1840–1940)

The first time exotic objects arrived to Hungary was in the second half of the 19th century, when researching other nations became more and more popular. This is the time of museum establishing and the development of ethnography as a science. For nations with colonies (for example England, Germany) it was obvious to collect the objects of the “exotic” nations of their colonies. While until the end of the First World War and the end of the Austro-Hungarian Monarchy, Hungary was only able to take part in researches led by Austrians or could join ones taking place in German colonies.

There are two main directions in Hungarian research outside the Carpathian Basin since the beginning. One is the so-called “search for the land of origin”, the other aims the search for the exotica. These cover many traveling and exploring types of work, but these objects formed the funding object groups of the Ethnography Collection of the Hungarian National Museum. Their numbers kept rising until the First World War. It was quite common in Europe to start the collection with objects from foreign ethnic groups.

The collecting work was promoted with the series of celebrations at the celebration of the 1000th year of Hungary as a nation, at 1896. The collecting work done these times gave the majority of the Regional Collections of the Museum of Ethnography. After the First World War there was basically no way for collection increase, only some donations enriched the collection of the contemporary Ethnography Collection

I will only mention the collectors who made significant instrument or music collecting work. In the next chapter I will introduce the expeditions of the researchers and the division of the instruments brought by them.

2.1 Searching for the Hungarian relatives

One of the main research types in the 19th century were the land of origin and kindred-nations seeking trips. Living in Indo-Germanic Europe, attention focused on searching for the Asian land of origin rather fast. It aimed the clarification of where the Hungarians relate to. The linguistically familiar and “culturally relative” nations belong to this category, the ones from the Finno-Ugrian and Turkish language groups. The center of the researched area was Central-Asia, Northwestern Siberia and Turkestan, right next to the Caucasus. The edge area covered the Amur-region and the Middle East. The museum considering its funds either sent its own expedition to explore these territories (like in the case of János Jankó; Gyula

Mészáros; Vilmos Diószegi) or trusted outsiders to collect objects, or financed these types of activities (like in the cases of György Almásy; Gyula Prinz and Benedek Baráthosi Balogh).²⁷

For example the Ob-Ugrian trip of Reguly, Antal was like that. He showed the objects he had retrieved at the meeting of the Hungarian Academy of Sciences at the end of 1847. Later on the collection was transferred to the Hungarian National Museum and has established the Ethnography Collection.

Károly Pápai was the first in Finno-Ugrian comparative anthropology. Bernát Munkácsi traveled to the linguistically related Vogoul and the Ostyak areas. They both ended their expedition with excellent results.

The greatest expedition was planned by Count Jenő Zichy, who wanted to explore the complete immigration route of the Hungarians. There were three expeditions of which the third proved to be the most successful. For this expedition he asked János Jankó geographer and ethnographer, whose aim with the collecting work was to have the second greatest Finno-Ugrian collection in Budapest, just after the one in Helsinki.

Benedek Baráthosi Balogh was searching the land of origin in Asia, inspired by the work of Sándor Kőrösi Csoma. He traveled to Japan first, then moved to the Amur region. Later on with the museum's financial support, he continued collecting in Russia and Siberia. He has increased the collection not only with objects, but also with 1200 photographs.

2.2 Instrument collections of travelers

Before the 19th century Hungarian travelers travelled around the globe rather incidentally, but often took notes of their observations about the given nations. This is the way Móric Benyovszky recorded shaman's ecstasy in the 18th century, being the first to do so, and his observations are of source-value.²⁸ Ágoston Haraszthy wrote about his observations of North-American Indians already in the first half of the 19th century.

The organization of expeditions with scientific interest increased by the second half of the 19th century. At the first American trip of János Xántus, he did not travel as a collector, although he did bring back ethnographical objects. The rest of his travels and record takings were scientific types. Of course, even then the Ethnography Collection of the Hungarian National Museum did not only increase from the scientific expeditions. The first objects of the Africa collection, which was established later on, came from one explorer called Count

²⁷ Wilhelm 2008, 179.

²⁸ Bodrogi 1978, 9.

Sámuel Teleki. Oszkár Vojnich traveller from Vojvodina was mainly known for being a hunter, yet he donated objects and close to 650 photographs to the museum, which he collected during his travels. Count Rudolf Festetics was collecting and taking photos while being on his honeymoon for some years.

The ‘professional’ collectors also added a lot to the increase of the collection. About one-fourth of the Africa objects are from the collector Pál Bornemissza. It was also quite common to become an acknowledged ethnographer already during fieldwork. Emil Tordai went to Congo first as government officer, but after his reports about his first trip he was sent back to collect as an ethnographer.

People with different professions have also greatly increased the collections of the Ethnography Collection. For example Rudolf Fuszek was a doctor, but besides his profession he actively collected ethnographical objects.

Lajos Bíró travelled on scientific expedition in New Guinea, where he went to do scientific and ethnographic research work.

2.3 The possibilities provided by the phonograph

Thanks to our musicologists, the exploration of the musical culture of neighboring and the related nations have started as soon as the collection of Hungarian music. However, the invention of the phonograph has prospered the music collection work. The first to use a phonograph was an American anthropologist, Walter Fewkes in 1890, when researching among the Indians. In Europe, the first to use a phonograph for these purposes was Béla Vikár. The collectors after him Bartók, Kodály, Lajtha, who used the possibilities of the phonograph recording, have all collected outside the Carpathian Basin as well as in Hungarian language areas from the very beginning.

There are recordings from outside the Carpathian Basin already within the internationally significant phonograph collection of the Museum of Ethnography. The first recording is from Yrjö Wichmann, who collected among the Cheremissians in 1906. Afterwards he donated the 10 phonograph wax cylinders to the Museum (MH 619-629).

Béla Bartók traveled to North Africa to collect Arabic folk music in the Algerian Biskra and three surrounding oasis, Sidi Okba, Tolong and El-Kantara. He returned with 118 phonograph wax cylinders. These wax cylinders are held in the Bartók Archive of the Institute for Musicology of the Hungarian Academy of Sciences. In 1836, he received an invitation from the professor of the University of Ankara for a collecting trip to Turkey. They have

collected 87 tunes onto 65 phonograph wax cylinders (MH 3136-3200), from 30 performers in 14 settlements.

Géza Róheim has been doing field works in New Guinea among the Papuan people, between 1928 and 1931. Unfortunately, his phonograph wax cylinders are without annotation, so it is only guessable, that they were taken between the Papuans.

3. Researches between 1950–1980

The political situation after the Second World War did not favor the intellectual connection that developed with Western–Europe. The isolation started to loosen up only in the second half of the 50's. Even then, it was mainly possible to keep contact with the institutions of other socialist, friendly countries. Personal relations, institutions and bilateral national cultural agreements played the main roles in the collecting works outside the Carpathian Basin.

3.1 Kodály's direction

There were two significant changes in the development of folk music research. First when the IFMC (International Folk Music Council) was established to study and foster folk music, in 1947 László Lajtha, research worker of the Ethnography Division was one of the founders. The Council published an annual yearbook with studies.

The other important development was the appearance of the tape recorder, which made recordings of folk music a lot easier.

Nevertheless, Kodály's role in the collection work is unquestionable. He started to cooperate with the group established for the publication of the Hungarian Folk Music Collection, after the adversity of the Second World War. Naturally dealing with the political circumstances was not easy for him either, he was also accounted for the Zsdanov principle of the Soviet party decision, but they also tried to play Bartók off against him. Yet he paid great attention to professional replacement. A musicology specialization was established under the direction of Bence Szabolcsi in 1951. It gave an opportunity for folk music technical training. Many attended the folk music technical training who later did significant collecting work outside the Carpathian Basin: Bálint Sárosi; Margit Tóth; Imre Olsvai; László Vikár. He invited mainly his own students to the Folk Music Research group of the Hungarian Academy of Sciences, but he also assured place there for unemployed researchers.

Kodály got deeper involved with the work of IFMC (International Folk Music Council), he was the president between 1962-1967. Thanks to the international acknowledgement, he was

able to support his colleagues with the collecting work abroad. He helped László Vikár and Gábor Bereczki to be able to do a research expedition among Finno-Ugrian and Turkish-Tatar people, within a Hungarian Soviet bartering agreement.

He supported the Ethiopian collecting work of Bálint Sárosi and György Martin in 1965; the Mongolian trip of Lajos Vargyas and the Indian study tour of Rudolf Víg in 1967.

3.2 Possibilities in the Museum of Ethnography

After World War II. the borders of the country basically were enclosed. Travelling abroad was only possible for high rank officers. For significant scientists it was possible to attend a conference or two, but very rarely. There was a vague increase of the collections, but only because some object groups that were collected mainly before the World War were handed over to the museum some time later. Moreover, some officers brought a few objects from assignments abroad. These were mainly gifts to the museum, since the institute had very limited budget, and could not afford buying. Also compared to earlier times these were just a few objects increase.

There were some rather significant expeditions at the end of the 1950's. Vilmos Diószegi travelled to research shamans in Siberia and the Soviet Union when shamanism was taboo and Siberia was enclosed for researchers. He spent three month among Buryats and Siberian Turks in 1957 and another three month in 1958. He travelled to Mongolia in 1960, and made a significant object and music collection in the Altaj Mountains in 1964.

Bálint Sárosi research worker of the Museum of the Ethnography and György Martin, folkdance researcher were able to go on an official collecting trip to Ethiopia. They returned with about 3000 meter long motion-picture, several hundreds of photographs, tape-recordings and objects including instruments. They could buy their equipment with help from the UNESCO.

One of the most significant improvements to the American collection after the Second World War is related to Lajos Boglár ethnologist, who organized his expeditions through his relatives living in Brazil. First, he collected in Brazil among the Nambikuara Indians on Mato Grosso, in 1959, later him and Lajos Halmos did some significant collecting work in Venezuela among the Piaroa.

4. Following researchers from 1980

Most of the researchers mentioned in this study had great impact on the succeeding generations, many researchers today started following their lead. I would like to highlight the collections of some significant researchers, not aiming for completeness. First I will introduce the followers of the Finno-Ugric researchers, Éva Schmidt; Ágnes Kerecsi; Katalin Lázár. Then the significant results of János Kárpáti and János Sipos who were following Béla Bartók's collections. I will also introduce Gábor Vargyas who has walked through many stations of the research works of Lajos Bíró, besides his own many fieldwork. István Sántha; Dávid Somfai Kara and Gábor Wilhelm, continued the shamanism researches of Vilmos Diószegi. The researches of Ilona Borsai played a significant role in the choice of subject for Balázs Déri.

In the study, I will introduce the works of the researchers; descriptions of their collections and how processed their collections are.

5. Musicians on research trips

A new impulse to the growth of 'beyond the border' folk music recordings arrived at the beginning of the 1970's when young folk musicians and –dancers got involved through György Martin with his professional leadership. These recordings were mainly from Transylvania. Heaps of cassette and tape recordings were made, and copied for the Archive of the Institute for Musicology of the Hungarian Academy of Sciences.

Not so many researchers were willing to travel outside the Carpathian Basin, since these trips were a lot more expensive and rather risky. However, some musicians who decided to study foreign music cultures made contacts not only within, but outside the country borders. Of course they brought back music and instruments from their trips, but these are hard to access, since these usually did not get into public collections.

More so we can say their interest in foreign cultures had not much to do with public collections. Later on when willing to reach deeper in foreign cultures, they contacted the institutions to ask for help and then they brought in some material.

Most of the information I have comes from a still going project, which is a joint project of the Szabó Ervin Library, the Institute for Musicology and the Museum of Ethnography. The aim of the project is to build a common music database. The aim of the common database is public education, to let people meet the music culture of the world. Therefore, a database will

be formed including dictionary articles of 60 ethnic groups with their cultural history and musical typology in Hungarian.

In the next chapter, I will introduce some musicians, who are significant in Hungary, for being advanced in cultural researches and for their collecting work.

About Indian music: László Hortobágyi; Calcutta trio, Szabolcs Tóth; Judit Ábrahám

About African music: Károly Fekete

About music from the Andok: Los Andinos group

About Australian music: János Kerekes

6. The current situation of the collections containing significant folk music and folk instrument pieces

In this chapter, I would like to examine how the exotic material relates to the material collected Carpathian Basin. I would like to examine this both instrument and music recording wise, in different institutions. I would also like to see in what ways these collections increased apart from the collecting works of great collectors.

I did my researches in the sound archive of the Institution for Musicology of the Hungarian Academy of Sciences, the archive and in the regional collections of the Museum of Ethnography and in the Ferenc Hopp Eastern Asian Museum.

6.1 Sound recordings

Museum of Ethnography

The wax cylinder collection

A significant amount, one third of the materials in the collection are from neighboring nations living in the Carpathian Basin (Romanian, Slovakian, Southern-Slavic, Ruthenian, German), mainly from the work of Béla Bartók.

The collections from outside the Carpathian Basin are represented by the ones mentioned in the 2. chapter: the Turkish collection of Béla Bartók (MH 3136-3200), the Cheremissian collection of Yrjö Wichmann (MH 619-629), and the Papua recordings of Géza Róheim (MH 3004-3034) 84 wax cylinder which is about 2 percent of the material.

The magnetic recording tape collection

The majority of the 400 magnetic tapes and cassettes are from the bigger collections, from the Ethiopian expedition of Bálint Sárosi, the recordings of István Sántha and László Letenyei. Apart from these, there are only a few recordings. For example the recording made by Judit Czövek in India, which is only two cassettes (K 801-802). The reports of the cassette recordings are very incomplete. The detailed material about the recordings sent in for the voluntary collecting tenders can be found in the Ethnological Archives of the Museum of Ethnography.

The audio recordings were marked with a special reference number from the 1950's. MMT for the museum tape recordings, YMT for the interviews, conversations and the XMT for the "foreign" recordings, made outside Hungary. This contains about 25 tapes including record dubbings. There are such important pieces like The New Oxford History of Music series I-V. Of course dubs have been made of the records, to preserve them.

The gramophone and the microgroove records

The Museum of Ethnography bought their first gramophone records with recordings already written on them, in 1913-1914. The collection was about 40-50 pieces, and contained "international songs" – Russian, Serbian, Afro-American, Chinese, Turkish, Malayan, etc. These recordings were bought to be played in the mornings for an hour, for the visitors to hear such foreign songs. There are records among them from, Venezuela, France, Turkey, Mexico, Brazil, Bulgaria, etc., but there are also some exceptional pieces, like the Hornbostel, 'Music of the Orient' (L 58-59), which contains gamelan recordings from 1934, the recording labelled 'Who built America' (L 60), the series 'Folklorics de Chile' counting 8 records (L 66-L 74) or the 'Anthologie de la Vie Africaine'. Currently there are 200 out of all the 430 records (gramophone and microgroove) which contain music from outside Europe. The conditions of these records cannot be stated exactly since the digitalization of them has not started yet.

Compact Disks

We were able to increase the CD collection of the museum with two series from beyond the Carpathian Basin. These are much needed since we use music many times for the exhibitions, material of the ethnologic collection, and unfortunately, it is very unlikely for us to go on rather significant expeditions.

That is the case with the selection from the recordings of the ‘Musée de l’Homme’, a 27 CD series labeled ‘Le Chant Du Monde’. Unfortunately, we do not have the funds to increase the content of the collections every year.

Institute for Musicology

The material collected by researchers, I mentioned before, and the incidental or small amount of those gathered beyond the Carpathian Basin counts up to around 500, out of the 7500 tapes in the collection. The majority of these tapes are still the ones I have introduced earlier. The recordings from significant expeditions, like the collection of László Vikár and Gábor Bereczki, which is around 100 tapes.

The rest of the recordings became possible because:

- The collecting work of representatives from different division of science. Some example without the intent of completeness:
- Dubbed material from other institutes:
- Recordings made on different festivals:

6.2 Instruments

Museum of Ethnography

Sectioning of the International (today Regional) Collections formed its current shape after 1950. Now I would like to introduce the instruments of the collection following this sectioning. I have used the old inventory books and the new database for orientation, but the uploading of the database is still very incomplete.

Given that the majority of the instruments are not yet identified, this introduction cannot be made for perfection. It is not possible to give a precise picture about them without precise classification. We have overviewed most of the objects through the preparations for the two instrument exhibition. Once again many thanks for the help of the colleagues at the International Department.

The European collection covers quite a wide geographical range; this collection holds objects from beyond Hungary and from our Siberian kindred -nations. ‘More than one third of the collection is the Finno-Ugric material; one third is from the Balkan Peninsula and the rest is from the rest of European nations.’

The instruments in the collection represent the same ratio: there are only a few from Western Europe, 2 zithers from Austria, 2 castanet from Spain and one Scottish bagpipe that

is all. József Birinyi formerly member of the Folk music Collection, collected these instruments.

There are about 70 instruments within the Ob-Ugric collection. These represent the instruments occurring amongst the different ethnic groups. These are shaman- wizard drums, Jew's harps, violins, reed pipes, so called 'soul-trees' and 'crane-trees'.

The majority of the instruments from the Balkan Peninsula are unidentified. There are 21 instruments with 'Balkan' in its geographic determination. Bálint Sárosi took part in identifying many of them.

There are many instruments from China (150 piece) and Japan (40 piece) in the Asian collection. These instruments represent the musical life of these areas. The very first instruments here were collected by János Xántus², however many of the earlier, or the later collected pieces are unidentified. There is not another instrument collection as complete as the Chinese and the Japanese. 17 instruments can be found within the Mongolian objects, these are mainly Jew's harps and shaman drums. Some instruments can be found from Iraq, Thailand, Dagestan, Jerusalem, Tibet, Siam and Vietnam.

Although there are more instruments from India, these do not represent the typical Indian instrument scenery, like the solo instruments sitar and vina or the accompaniments tamera and tabla.

There are about 200 instruments within the Indonesia collection; around two thirds of them are unidentified objects. There are numerous gongs, there is a complete series of gongs; there also are different sizes of angklungs. When preparing the last exhibition, some very beautiful fidulas were found in this collection, some even had marks of tribal writings on them.

According to this collection's geographic division, most instruments are from Java (66 pieces), 30 pieces from Borneo (most unidentified), 22 pieces from Sumatra and 14 pieces from Celebes. The Malaysian archipelago, Philippine Islands, Bali, Aru Islands and Sulawesi are also represented, but only with a few instruments.

There are about 500 instruments within the Oceania collection. Most of these are the whizzers (bullroarers), which are one of the oldest instruments on earth. These nowadays exist as children's toy instruments in developed countries. There are also great numbers of shakers and drums. Both the idiophone type wooden drums and the membraphone type long drums. One of the most spectacular pieces of the Oceania collection's instruments is a snake skin long-drum.

Many of the instruments are unidentified in the Oceania collection, for example musical instruments made of bamboo pieces (mouth organ). There are also many flutes, fifes and

horns in this collection. Most of the instruments were collected by Lajos Bíró; Sámuel Fenichel and Rudolf Festetics, around the end of 1800, early 1900. There were no significant changes to the collection later on.

The geographical division of the instruments of the collection show an uneven picture. Most are from the German New Guinea, some from the Admiral-Islands, Salomon-Islands, Fidji and from the Bismarck-Islands.

The America collection contains about 270 instruments. Most of them are from Venezuela (110 pieces). Dr. János Baumgartner and Lajos Boglár collected these instruments, with minimal exception. There are drums, flutes, pipes among them, even nose flute that appeared only at a few nature peoples. A significant amount of instruments came from Mexico (83 pieces). Containing drums, flutes and ocarinas, which arrived through a museum exchange from the Museo Nacional de las Culturas (Mexico city), in return for Hungarian folk artifacts.

There are 26 instruments from Brazil, collected by Leo Hirsch and Lajos Boglár; 24 objects from Paraguay, collected by Dr Ödön Nesnera, medical officer. Unfortunately there are no instrument groups from any other countries. Just a few independent pieces: 3 pieces from Columbia, 1 from Chile, 1 from Ecuador, 1 from Cuba and 4 pieces from Bolivia.

The instruments in the Africa collection show quite the same results, most pieces are shakers and other idiophone instruments. There are many drums, flutes and pipes, but folk harps and music making bows can also be found here. Zanza is an instrument that can be found on other continents, but are typically African. There are some in the collection, from different regions of Africa.

Most of the instruments are from Central Africa, about 110 pieces. The two main areas are the area of Congo, with 56 pieces, and Cameroon with 39 pieces. There are large amount of drums in the collection, from the long drums, through the cone drums to the timpani types. Many shakers, cattle bells and horns were also collected, together with beautiful folk harps and zanzas.

Western Africa is represented by 57 instruments, most of them from Liberia, 20 pieces. These are also drums, shakers, horns and zanzas. Only a few pieces came from other regions of Western Africa.

North Eastern Africa is represented by 41 instruments, from Egypt, Ethiopia and Sudan. As in the rest of the collection, there are many shakers, wind instruments, zanzas, and many unidentified objects, with only as much in the inventory book as 'stringed instrument, bow instrument' etc.

Most items from South Africa came from Zambia, and only a few pieces from the rest of the region. Once again, these are mainly zanzas and drums from this area also.

Besides the greater expeditions, the number of instruments increased in the collection:

- The collecting work of representatives from different division of science
- Collection increasement related to exhibitions.

6. 3 Private collections, organizations

Maybe it is a pity not having an independent instrument museum in Hungary, but there are some private organized instrument collections, besides the instruments in the museums.

The Leskowsky collection

The Leskowsky Instrument Collection is the largest open musical instrument collection of Hungary. The collection was founded by Albert Leskowsky in 1979, when he returned from his Eastern German stay with many special instruments and instrument related technical literature. Still in 1979 the town of Kecskemét decided to give space to a nationally unique instrument collection. Later on the collection increased significantly from zither players, from whom he regularly collected, and who regularly donated instruments. He travelled through the Kiskunság for years and collected instruments and music.

The collection also increased with nationwide donations of historical instruments, pianos, trumpets, cimbaloms and violins. The collection now holds more than 2500 instruments from all around the world. A significant increase was when the Soviet troops left the country, as they left lots of instruments for the collection. That way they got hold of many balalaika-cellos and special accordions.

The Birinyi collection

József Birinyi started to travel to Hungarian musical instruments makers and musicians all around the Carpathian Basin, within and over the Hungarian border, from 1970. He filmed and documented their works and secrets. Him and his older brother András Birinyi has collected 850 historical and folk instruments. They organize exhibitions with concerts and musical instrument making workshops out of the collection of 1100 pieces, they currently have.

Their collection has been increased significantly, as they received a donation of 110 historical and folk instruments from Erzsébet Konc Makk. The German couple Erzsébet Konc Makk and her husband Dr. Antal Makk has collected these instruments from all around the

world. She donated the instrument to the collection after her husband died. The instruments of the Makk family were on display at an exhibition in Munich, on 9 March 2008. The audience had a chance to see the movie called 'Búcsú Münchentől' (Farewell from Munich), made by the Tradíció Stúdió about the life path of the Makk couple; József Birinyi performed his popular instrument introductory programme 'Síppal, dobbal...'. Then after the end of the exhibition József Birinyi received the collection from the donator Erzsébet Konc Makk, and transferred the instruments to Hungary.

Ethnosound World Music Instrument shop

There are more than 1000 instruments in the shop from all around the world. It's not just a shop, rather a collection, as the owner of the shop says. There are such old, historic instruments, which are not for sale. They are regularly displayed on exhibitions.

All the shop assistants know about every sellable item how to use it and where to learn to play it. The instruments are bought in their country of origin either by them, personally or by foreign musicians.

They currently are doing 'missionary' work throughout Hungary; they popularize the different music cultures. They organize instrument introducing events, exhibitions and seminars. They also took part in the joint project of the Ervin Szabó Library, the Museum of Ethnography and the Institute for Musicology in organizing a World Music homepage.

They organized several concerts and instrument introductory events related to the largest instrument exhibition of the Museum of Ethnography

7. Possibilities to meet exotic instruments and music in Hungary

There is a question forming while examining the folk instruments, object groups, ad-hoc collections and methods of the collecting works, kept in public collections: How does cognition of instruments appear in musical education? Does it appear at all? Is it still like in the old times that everyday events include instruments and instrumental music? What types of instruments appear in the Hungarian school's music education?

The following instruments appear in the primary schools 'singing and music' textbook: In the Apáczai publisher's textbook: bagpipe, hurdy-gurdy, calabash-flute and sunflower-flute, swineherd's horn, Jew's harp, ocarina (a traditional Hungarian type), jug-pipe, long shepherd's pipe, zither.

In the secondary educational institutes, the textbooks of singing and music specialized secondary schools the information is adequate about the folk instruments. They mention the

zither, the flute, the bagpipe, the hurdy-gurdy, and the percussive chello, and also the occasional and the permanent instrument groups too (peasant band, gipsy band).

Still the most important is that the children's instruments are also mentioned, the willow-wood pipe, the reed-pipe and the 'leaf-whistle'. However, no instruments are introduced in the singing and music textbooks made for High Schools.

Apart from a few significant instrument, there is no introductory about any folk instrument in these textbooks. Also the description about how these work, how they are played is quite incomplete. These lack the introduction of the complete selection of Hungarian folk instruments, the easy-to-make toy instruments and never the less the introduction of other European and overseas musical instruments.

With the expansion of world music today, it is possible to become familiar with more and more instruments through the media. The internet also provides access to see and hear several different ethnic instruments. However without the adequate, well organized help even the internet can be misleading. That is why the joint project of the Institute for Musicology, the Museum of Ethnography and the Ethnosound Music Shop is very important. The homepage www.nepzenetar.fszek.hu provides information of close to 60 ethnic group's cultural history and musical typology. A CD-Rom was published by the Museum of Ethnography for the same purpose, in relation with the exhibition 'Síppal, dobbal, didzseriduval...'

7.1 Exhibitions

There were instruments on display even in the earliest ethnography exhibitions. A collection of Antal Reguly was displayed at the meeting of the Hungarian Academy of Sciences, in 1847. As Iván Balassa pointed out 'this was definitely one of the earliest ethnographic exhibitions in Hungary'.²⁹ This object group contained a Vogoul national lute.

There are reports of the following instrument from the ethnography village of the exhibition of the millenary: The music section was represented by ten instruments from the collection, 2 'double-drum', 1 'bottomless-drum'; 3 pieces of four-stringed, 1 piece of six stringed and 1 piece of three-stringed instruments, and two flutes. Most of them came from Tiflisz. Luckily, drawings were made of some them, so identification of their name is possible.

Possibilities of temporary exhibitions besides the permanent ones appeared after the Museum has moved to its new location at Csillag street, in 1893. A selection of the collection

²⁹ Balassa 1954.

from the Russian and East Asian expedition of Count Jenő Zichy was displayed here, after the objects were taken in the Hungarian National Museum, in 1899. The display contained Ostyak shaman drums, bone-made Jew's harps, two-stringed violin, harps and song-counting sticks.³⁰

Zsigmond Bátky the director of the Ethnography department of the Hungarian National Museum says about the structure after having moved to the Hungária street in 1924: 'The area intended for scientific research is a lot larger and works as a repository (at the moment on the ground floor, the basement and the attic). The other is the area for the visitors.' He then describes the public area in more detail, so we know that the instruments were there, as significant parts of the exhibitions. Some, in special glass-case for instruments, others in thematic object-groups about everyday life (like shepherding).³¹ A music related, commemorative exhibition was held for Béla Bartók in 1947., containing many instruments.

Although, many instruments were displayed it took a long time to wait for an only instruments exhibition.

The first instrument exhibition was directed by Bálint Sárosi in 1966. The exhibition contained instruments mainly from the Carpathian Basin. A record was made for this exhibition containing the sounds of different instruments from different ethnic groups. The Hungarian National Television made a live report about this exhibition.¹ There were two smaller exhibition directed by Bálint Sárosi and Margit Tóth in Pécsvárad, in 1967.

Only a few exhibitions were made from the instruments of the International Department (today Regional Collections).

One was the exhibition displaying the newly acquired Japanese instruments (1978.9.27. – 1979.1.9.). The other called 'Shaman drums' was on display within the series called 'Excellencies of folk-art', in 1980.

György Gábry also organized a few exhibitions in these times. One in 1980, called 'Bagpipes and bagpipe- heads', the other called 'Asian Instruments'. Both were on display within the series 'Excellencies of folk-art'. György Gábry and Tamás Hoffmann organized folk instrument exhibitions too.

Even after the exhibitions organized by György Gábry, instruments appear displayed in the Museum of Ethnography, although in different types of exhibitions. Only in the revised version of the permanent exhibition of the Museum of Ethnography, called 'Traditional

³⁰ Szemkeő 1997.

³¹ Bátky 1929.

culture of Hungarians' there is a smaller instrument group,. The catalogue of the exhibition does not mention the instruments, and it contains no pictures about them.

József Birinyi and László Kovács organized more instrument exhibitions, but only on external locations and only from Hungarian instruments. The instrument exhibition with 62 instruments in the Youth and Leisure House, Miskolc, between 22. Nov. - 31. Dec. 1991. The 'Hungarian plucked instruments' exhibition with 26 instruments at the Folklore festival in Baja, July, 1990.

First time a significant amount of the instruments of the Regional Collection was on display was in 2001. An exhibition organized by Krisztina Pálóczy and Arnold Tóth, in the Ottó Hermann Museum in Miskolc, called 'Síppal, dobbal...'. 90% of the material came from the instruments of International Collection of the Museum of Ethnography.

The largest exhibition so far took place in the Museum of Ethnography, in 2006. All together 400 instruments were introduced to the public there. The exhibition couldn't exhibit all the instruments of the Museum, but all types were represented.³²

To make recognition of the similarities and differences between two instruments being physically far away from each other, we divided them in groups according their sound-formation. This is a classification system developed by Erich von Hornbostel and Curt Sachs, in 1914. There were earlier attempts to classify instruments, like the encyclopedia Wen Hsien T'ung K'ao, assembled by Ma Tuan-lin in 1800. It divides instruments into 8 'sound group', the metal-, rock-, clay-, leather-, gourd-, bamboo- and wooden instruments. However no earlier or later innovations were made. This system is usually neglected, since it considers sounding the instrument is of secondary importance (like stringed, plucked, used with fiddlestick, etc.) The last ones to improve the system were Stephanie Weisser and Maarten Quanten.³³ They believed instruments cannot be categorized by only one characteristic. Several characteristics should be taken into consideration, like their shape, acoustic character, play technique or other information like historic, sociologic or geographic character. This would lead to a more complex and complicated classification.

The exhibition displayed the instruments in four main groups by voice-production, according to 'The musical instrument classification' system developed by HORNBOSTEL and SACHS (1914): the idiophone (the source of sound is the body of the instrument), membranophone (a vibrating membrane), chordophone (stringed) and aerophone (sounded by air).

³² Script of the exhibition in the Ist attachmant, the list of instruments in the IInd attachement.

³³ Weisser, Quanten 2001, 140–141

7.2 Instrument and music introductions

Instrument introductions of József Birinyi

He introduces 55 instruments on his programs called ‘Síppal, dobbal...’. He performs on children’s concerts, irregular lessons, solo and band concerts and so on, he performs to all generations. With his 1100 piece collection he organizes exhibitions with concerts and musical instrument making workshops. He and his brother András Birinyi make zither, hurdy-gurdy, bagpipe, reed-pipe, xylophone, panpipe, shepherd’s pipe, hit-gardon and rhythm instruments.

The Birinyi traveling exhibition in Táborfalva, displays close to 400 historic folk musical-instruments. The exhibition displays instruments mainly from the Carpathian Basin. However, to show some kindred features it also contains instruments from Turkey through North Africa and all the way to Korea.

The Leskowsky musical instrument collection

The visitors of this collection get involved through the one-hour long, live music presentation by Áron Szilágyi, leader of the collection. The presentation leads them through the musical periods and through continents. The visitors can try several instruments, and there are special audio plays made for them, serving the same purpose.

Ethnosound World Music Instrument shop

There is more than 1000 musical instruments in the shop, from all around the world. Besides the exhibitions they attend, the shop is arranged in a way to have space for instrument demonstrations. The leaders of the shop play on several instruments, and are willing to sound them on the demonstrations. Music schools and kindergartens visit these events.

7.3 Workshops

Lucky for the ones attracted to exotic instruments, there are several workshops in Hungary, there is no need to travel to the specific countries. I have met this way of quasi instrument introduction, teaching to play through the exhibition called ‘Síppal, dobbal, didzseriduval...’. The museum could not provide possibility to try the instruments, for preservation reasons, but with the help of the Ethnosound Music Shop, visitors could meet many ethnic groups instruments, cultures through workshops organized during the exhibition. That is why the workshop is a great idea. It provides possibility to peep into the culture, to hold and observe

the instrument, to study how to play it and of course, they can be bought at the end of the workshop. The Ethnosound organizes workshops on their own and also invites foreign musicians from abroad.

Conclusion

I started my researches on two tracks, examining the musical instruments from the Carpathian Basin, within the public collections; and researching music recordings.

I have found the earliest folk musical instruments from beyond the Carpathian Basin – in Hungary – among the exotic objects that played role in funding the Museum of Ethnography. There is close to 2000 pieces, which represent basically all musical instruments on every continent. Of course the combination of objects is incidental just as the collections themselves. Particular musical instrument collections are not to be found among the works of the early researchers. There are collections that represent the instrument-culture of a specific ethnic group, like the collections of Sámuel Fenichel, Lajos Bíró, Géza Róheim. Unfortunately many collections of other collectors cannot be evaluated completely, since we don't exactly know what kinds of instruments were there. We could only identify about half of more than 50 instruments collected by János Xántus, in Asia, and also about half of the 32 Indonesian instruments. There are many reasons for that. Some objects were discarded, some got lost during removals of the museum, and there are some that had no registry numbers on them, and perhaps got re-entered to stock. As well, it is hard to judge the early collections of not being representative. Some time ago moving larger objects was not easily possible, there were some practical viewpoints to be taken into consideration. For example a tam-tam appears rarely for the same reason, especially in the earliest collections. It was a lot simpler to collect objects that are easy to transfer.

There were some collectors among the early ones with musical intentions. Emil Torday gave the most precious object of his collection from Congo, to the British Museum, in London. The instruments entered the Museum of Ethnography do not reflect that methodical and musical understanding, which is otherwise present in his collections. He described instruments, noted dances; there are photos about instrument makers. Antal Reguly understood music too, he noted tunes, and Géza Róheim, recorded with wax cylinder when collecting objects.

The 3rd Zichy expedition was also significant in object collecting. Experts joined the expedition for the research and collection work. The results of the expedition of the three

scientists were remarkable within their own specialization. A unique group is the 38 whizzers, from the more than 50 instruments collected by János Jankó. Both in quality and in size, the object group collected from the Ajnou, by Baráthosi, is within the first ten amongst European collections. His collection from the Amur area belongs to the firsts.

There are also some very unique instruments to be found among the early collections. Like the two drums made of human-skin collected by Rudolf Fuszek.

Musical recordings from beyond Carpathian Basin in the early and rather significant collections are very rare. The most important, deliberate collection work comes from Béla Bartók, who used his results in comparative music research.

Collection work decreased significantly between and after the two World Wars. More than two-thirds of the Regional Collection of the Museum of Ethnography is from before World War I. However, some remarkable collections did take place in the period, which has increased the collections. Like the shaman collections of Vilmos Diószegi. He returned with thousands of photos, several sound recordings and close to 100, unique shaman-items. With these, he funded the shaman archive.

The material collected by Lajos Boglár from the Amazon Basin is considered highly significant internationally. The instruments collected among the Piaroa by Lajos Boglár and István Halmos is also of exceptional significance. Because while Boglár was collecting objects, Halmos recorded the musical material on tape. They also filmed ceremonies.

The recordings now held in the Institute for Musicology, from after World War II, were supported by Zoltán Kodály. As president of IFCM between 1962-1967, he had the possibility to support his colleagues in their collecting works abroad. He made the research expedition possible for László Vikár and Gábor Bereczki, among Finno-Ugrian and Turkish-Tatar people, based on a Hungarian Soviet bartering agreement. He supported the Mongolian trip of Lajos Vargyas; helped Bálint Sárosi and György Martin receive equipment for their trip. Their work is undoubtedly significant; Sárosi and Martin were the first to make recordings in Ethiopia. Their musical recordings were professionally noted; they also made a film and brought back several instruments. István Halmos was also the first to make musical recordings in Pakistan. The collection of László Vikár and Gábor Bereczki is significant for two reasons. Once because between 1958-1979, they have collected representative material through nine summer trips, each 4-6 weeks long. Also because their material is very well processed.

With some exceptions, most of the researches in the Carpathian basin revived after the change of regime. Éva Schmidt has funded the Northern Ostyak Folklore Archive, besides

performing internationally significant collecting works. Ágnes Kerezsi and Katalin Lázár spent several months in each field. Based on their observation work, their collections cover complete processes.

The collections from expeditions forming to follow the route of certain researchers are also of great value. On the one hand because they process the material of predecessors, on the other hand they increase the collection with new objects and recordings. The collections of János Kárpáti and János Sipos are of international significance. They followed the collecting places of Béla Bartók. Kárpáti followed the African collecting work, Sipos the Turkish one. The musical monographs from Anatolia, Bektaş, Kazak, Azerbaijan and the ones under process from Karachay lake and from Kyrgyz are real pioneers. Such comprehensive publication has never been made before. The classification, the comparison and the need to explore the historic layers was never even mentioned before. His books about the classification of Anatolian folk music are the only serious efforts besides the volume written by Bartók, which was also based on much smaller material.

Dávid Somfai Kara and István Sántha elaborated the heritage of Vilmos Diószegi, and did several collecting work to expand it.

The Copt and Syrian collection of Balázs Déri is also of international significance. He recorded such liturgical material than no one has before. His work was based on his linguistic, musical and theological studies.

Institutions had great role in the preparation of the collecting work, either because they housed to collections or because they provided raw material for it. The workers of the institute also reached beyond the Carpathian Basin.

The role of the Museum of Ethnography is significant both object and music collection wise. Still the largest folk music material nowadays is in the Institution for Musicology of the Hungarian Academy of Science. The instrument collection of the Hopp Ferenc East Asian Art Museum is not so significant. Unfortunately, a quite significant collection was asked back from them, on the other hand some instruments related to music collections were donated to them. The significance of the Hungarian Heritage House is still very young, but as a result of their archiving work so far, they have a good chance to have great importance in the future collecting works and expeditions.

Two collection introductory publications were made about the Regional Collections of the Museum of Ethnography and there are revisions still under process. After the revisions and photo-stock taking of the objects, can most of the objects be identified. We have tried to identify and determine the instruments of the collections during the two instrument

exhibitions, but because of the ongoing revisions, our knowledge increased with more information about them. In relation with the musical instrument exhibition, 400 instruments out of the 2000 in the Regional Collections were identified and noted. Some of the instruments were displayed on exhibitions, but the ‘Síppal, dobbal, didzseriduval’ exhibition displayed the most of them, in 2006. A CD-Rom was made about the exhibition, on which the instrument descriptions and the sounds of the instruments can be found.

The musical recordings are not equally processed. The phonograph recordings of Yrjö Wichmann and Géza Róheim are unprocessed. The collections of Bartók have been processed by many, and have been issued on publications.

It is very lucky if the collector him/herself made the official report of the tape recordings. If not the following generation has a very hard task to face.

Some collections are completely processed, but have never been issued on any kind of publication. For instance the Ethiopian collection of Bálint Sárosi; or the Piaroa material of István Halmos.

There are major differences to what extent the materials of current researchers are processed. Most of them would not hand their collection over to public collections until it is completely processed. For instance the collection of János Sipos.

Fortunately, there are several private initiations considering the display of instruments from beyond Carpathian basin important.

The Ethnosound World Music Instruments Shop that considers introducing instruments and music just as important as selling them; the instruments collection of József Birinyi, an ex-colleague of the Museum of Ethnography; and the Leskowsky collection in Kecskemét.

Several musicians took research trips beyond the Carpathian Basin, being attracted to exotic cultures. They were not satisfied with the music and instruments accessible in Hungary. Many music bands hold significant music collections and some instruments that even musical instrument collections lack. Of course, most of them teach, like the Calcutta Trio that organizes a club connected with movie projections. Several musician performs shows for schools, more so Péter Szalai teaches in The Liszt Academy of Music. Szabolcs Tóth has a radio program of India in the Radio Tilos.

Oskár Elschek³⁴ analyzes Eastern-European folk music collectors’ activity in his summarizing work called Ideas, Principles, Motivations, and Results is Eastern European Folk-Music Research. From Hungary he mentions the outstanding work of Béla Bartók in the

³⁴ Elschek 1991.

comparative folk music research area and the importance of the collecting work within minorities, done by our researchers. He mentions how politics greatly influenced the direction of collecting work in Eastern-Europe, after the 1950's. He considers the folk-musical publications of László Lajtha (Szék, Kőrispatak) and the instrumental summary's of Bálint Sárosi as important Hungarian results. The article does not mention our collecting works outside the Carpathian Basin, not even in relation to Béla Bartók.

Zoltán Kodály proposed and supported several collection works outside the Carpathian Basin for the reason: *'not to do the work instead other nations, but to be able to place the melody-treasure of Hungary, through a representative collection, more precisely in the complicated system of the folk music of the world.'*³⁵

We gained significant results in the comparative examination of our folk music thanks for the collections of László Vikár and Gábor Bereczki, from the Finno-Ugric and Turkish, around the Volga.

Unfortunately the collecting works outside the Carpathian Basin only became possible after the change of regime, and were very rare even then, given the low funds. Ethnomusicology often derives methods from anthropology, and folk music researches can be made not only by a folk music researcher, but also by an anthropologist, studying as an aspect of culture. Music anthropology is just about to be established here in Hungary. A volume of studies has just been published about the subject, edited by András A.Gergely.³⁶

Through my work, I have made an effort to evaluate and summarize the instrument and folk music collections, major object groups, folk music material. Both in public or private collections; processed and under process. The diversity of the material and the different stages of process made the research work rather hard. I have made personal interviews with collectors still alive, and I have used their publication in my work. I hope to have succeeded in showing the line of collecting work from the early and very incidental to the contemporary and rather deliberate ones. To show how Hungarian researchers reached significant results in the past and present days; reached all over the world through their fieldworks and have many times explored unknown territories for the national and international scientific life.

Proving these enormous works are: the many subjects long bibliography, assembled from their works; the accounts and reports about the thousands of instruments in private and public collections; the hundreds of hours long collections made from thousands of hours of sound, picture and video recordings. Introducing this enormous virtual collection was my aim,

³⁵ Szalay 2004, 349

³⁶ A. Gergely 2011.

showing also the way that made the collection of this nationally and internationally significant cultural treasure possible.

Continuing the work

The current financial situation of public collections cannot afford research trips beyond Carpathian basin, not even sometimes. Possibilities lie in tenders and scholarships for researchers, to provide support for their work. However, the numbers of tenders decrease lately. Other ways of collection increase need to be found.

One way of course is taking the tenders and scholarships. The other way can be asking copies from the collections of musicians and researchers working abroad, and assigning them for object and instrument collecting. Another way could be to keep searching the ways of collection increase. Either through tenders, maybe with the help of musicians; or with the involvement of professionals from outside the museum.

One possible way to continue is to process the material in public collections to maximum extent and to publish it through the internet in a way that education can use it. The internet provides great help in the processing work. The possibility to examine public collections in far away land can help with the identification of both musical and instrumental collections. However, it would be important to start the publication work (CD, CD-Rom and internet) with material of which the collector him/herself is still available, and can be of help with the identification process.

Joining the Digitalized database of MIMO. The aim of the webpage is to create a homogeneous instrument database, using the material of several instrument museum and collection.

The stage of process and the exposure of the collections through exhibitions, musical, film and book publications is still only a fragment of this treasure. The next task is to continue this work.

Overview

Many interesting, unsolved project outlined while writing the study. The realizations of these are beyond the limits of this study. The unfolding of the following related projects would be interesting:

We should Europe-wise clarify the instruments collected in the international ethnologic collections. We should position the collections of the Hungarian researchers in comparison through area of collecting, number of pieces, groups of objects, elaboration and playability.

- How processed and significant are the collections of Hungarian researchers located abroad? (E.g. the collection of Emil Torday in the British Museum)
- How significant was the collection work of Hungarian researchers to the given foreign country? Do they know about these? (Ethiopian collection of Bálint, Sárosy, or Pakistani collection of István Halmos)
- What is the relation between foreign musicians and Hungarian musicians doing fieldwork?

Bevezetés

Oskár Elschek a Kelet-Európai etnomuzikológia történetéről írt cikkében elismerte a magyar népzene kutatók szerepét, a népzene gyűjtések elkezdésében, a magyar népi hangszerek feldolgozásában és a hangszeres népzene kiadásában is. Külön kiemelte a kisebbségek népzenejének kutatásában népzene kutatóink, főleg Bartók Béla jelentőségét.³⁷ Az azonban kevésbé ismert, hogy jeles népzene- és néprajzkutatóink nem csak a Kárpát-medencében folytattak sikeres kutató és gyűjtő utakat, hanem azon túl is.

A magyar népzene kutatók soha nem zárkoztak el más kultúrák értékeinek megismerésétől. Bartók Béla 1913-ban Algériába utazott, hogy arab zenét gyűjtsön, emellett foglalkozott a szomszéd népek zenéjével, és a törököknél is megfordult. Az 1960-as évektől Sárosi Bálint afrikai és Vikár László Volga vidéki kutatásai szintén nemzetközi jelentőségűek.

A budapesti Néprajzi Múzeumot megalapozó nagy tárgye gyűttestek kezdettől tartalmaztak népi hangszereket is. Xántus János 1869–1870 közötti kelet- és délkelet-ázsiai gyűjtésének anyagában például 90 hangszer, illetve hangszeralkatrész található. Gróf Zichy Jenő oroszországi (1895) és kelet-ázsiai (1896-98) expedíciója nyomán a Magyar Nemzeti Múzeumba, a későbbi Néprajzi Osztályba került tárgyak között szintén vannak zenével kapcsolatosak, s ezekből az 1899-ben rendezett kiállításon bemutattak *osztják sámándobokat, csontdorombot, kéthúrú hegedűt, hárfaféléket és énekszámláló pálcikákat*.

A különböző népzenei, világzenei fesztiválokon egyre többször találkozunk tőlünk távoli, gyakran Európán kívüli zenei kultúrákból merítő gyűttestekkel. A megszólaltatott hangszerek is sokszor ismeretlenek, egzotikusak számunkra. Egyre népszerűbb a nagyközönség részéről is a különböző népek és kultúrák zenéje, hangszerei iránti érdeklődés.

Az egzotikum tanulmányozása korszakonként mást és mást jelentett. Maga a kifejezés a 16. századtól terjedt el Európa szerte, főleg a távoli, tengeren túli országokat és az onnan származó tárgyakat jelentette. Elérhető közelségbe az 1851-től kezdődő világkiállítások sora hozta a távoli földrészekre élők kultúráját, tárgyait.³⁸ A 20. században a kulturális antropológia az egzotikum tanulmányozására a résztvevő megfigyeléses terepmunka módszerét használja, melynek a lényege a mienktől kulturálisan eltérő szokások, magatartásformák tanulmányozása.³⁹

³⁷ Elschek 1991.

³⁸ Fejős 2008, 11.

³⁹ Vörös – Frida 2004, 407.

1.1 A kutatásom előzményei

1997-től dolgozom a Néprajzi Múzeum Népzene Gyűjteményében. A gyűjtemény része az a több mint 1000 hangszer és hangszer alkatrész a Kárpát-medencéből, amelynek előbb revízióját, majd ezután költözését terveztem és irányítottam.

A hazai hangszereket Manga János, Bartók Béla, Kodály Zoltán, és nem utolsósorban a Népzenei Gyűjteményben dolgozó Sárosi Bálint nagyon alaposan feldolgozta.⁴⁰ A Néprajzi Múzeum népzenei gyűjteményeiről – köztük a hangszerekről – Pávai István gyűjteményismertetőt írt.⁴¹

A múzeum más gyűjteményeiben található hangszerek felé 2001-ben fordult a figyelmem, mikor a miskolci muzeológussal, Tóth Arnolddal Miskolcon népi hangszer kiállítást rendeztünk. Ennek a kiállításnak 90%-a a Néprajzi Múzeum Regionális Gyűjteményeinek anyagából került ki. Ekkor szembesültem azokkal a páratlan hangszerekkel, amelyek ezekben a gyűjteményekben megtalálhatók. A Néprajzi Múzeum Regionális gyűjteményeiben kontinensenként elkülönülő gyűjteményi egységek találhatóak Európa, Afrika, Ázsia, Amerika, Indonézia és Óceánia területéről. A legtöbb tárgy az Ázsia és az Óceánia Gyűjteményben található, több mint 15000, de az Afrika és Európa gyűjtemény műtárgyainak száma is megközelíti a tízezret. Ezen gyűjteményekben a tárgyak a legtöbb esetben nem típusonként, hanem gyűjtésenként különülnek el. A gyűjtemények felmérése után kiderült, hogy a világ minden tájáról több mint 2000 hangszer található a Regionális gyűjteményekben.

2003-ban lehetőséget kaptam, hogy a regionális gyűjteményekben lévő hangszereket felmérjem és a hangszerekből kiállítást készítsünk.

A kiállítás nem vállalkozhatott az összes hangszer bemutatására, a magyar és regionális gyűjteményekben szereplő mintegy 3000 hangszerből csupán 400-at⁴² mutattunk be, rendezőelvnek Erich von Hornbostel és Curt Sachs 1914-ben kidolgozott osztályozási rendszerét választottam, vagyis a hangszereket a hangképzés módja szerinti csoportosításban mutattuk be.⁴³

⁴⁰ Sárosi 1998.

⁴¹ Pávai 2000.

⁴² A hangszerek jegyzékét lásd a II. sz. mellékletben

⁴³ A kiállítás forgatókönyvét lásd az I. sz. mellékletben

A kiállítás alapján készült a kiállításhoz CD-Rom, Síppal, dobbal, didzseriduvával... – Népek hangszerei a Néprajzi Múzeumból címmel,⁴⁴ amely tartalmazta a kiállítás hangszereiről készült fotókat, leírásukat, tanulmányokat.

A kiállítás kapcsán ismertté vált előttem, hogy a hangszerek mellett a népzene-kutatók és a zenéhez értő kutatók zenei felvételeket is készítettek. Ezért összeállítottam egy audio CD-t a kiállításhoz, amely a Néprajzi Múzeumhoz kapcsolódó gyűjtők zenei anyagából nyújtott válogatást a fonográfhengeres gyűjtésektől egészen napjainkig.⁴⁵

1.2 A kutatás célja

A dolgozatban a következő kérdésekre keresem a választ:

- Milyen módon alakult a Néprajzi Múzeum Regionális gyűjteményeiben fellelhető hangszerek összetétele? Területenként milyen eltérést mutatnak?
- A magyarországi gyűjteményekben milyen arányú a Kárpát-medencei, és az azon túli hangszerek aránya, milyen zenei-, filmfelvételeket őriznek?
- Az intézményeknek milyen szerep jut, jutott a kutatások előkészítésében?
- Milyen a gyűjtemények, hangzó felvételek feldolgozottságának állapota?
- A közgyűjteményeken kívül hol találkozhatunk Magyarországon Kárpát-medencén túli hangszerekkel, zenékkal, s a zenészeknek milyen szerepük van az egzotikus kultúrák terjesztésében?
- Jelenleg milyen kutatások folynak a témában? Milyen lehetőség van a kutatások, gyűjtések folytatására?

1.3 A kutatási anyag feldolgozása

A Néprajzi Múzeum Népzene Gyűjteménye hangszereinek a feldolgozása Sárosi Bálintnak, Birinyi Józsefnek, Pávai Istvánnak köszönhetően megtörtént, de a Regionális gyűjtemények hangszereinek csak töredékét írták le a kutatók. Nem véletlenül. A Regionális gyűjtemények kutatói általában csak annyira foglalkoztak a hangszerek gyűjtésével,

⁴⁴ Pálóczy 2008.

⁴⁵ Pálóczy 2005.

amennyire a paraszti életforma megjelenési formáiként vizsgálhatóak voltak. A Néprajzi Múzeum Etnológiai Adattárának vonatkozó írott forrásait sem dolgozták fel kellő mértékben.

A hangszerek leírása is nagyon hiányos a Regionális gyűjteményekben. Az Ázsia gyűjteményben található néhány leírás Sárosi Bálinttól, egy-egy kiállításra készítette őket, vagy olyan esetben találunk pontos meghatározást, ha a gyűjtőt egy zenész is elkísérte útjára, mint például Halmos István Boglár Lajost. A Regionális Gyűjteményekben lévő dudákat pedig Szabó Zoltán írta le az "Aki dudás akar lenni..." Dudák és dudások a Kárpátokon innen és túl c. kiállításához.⁴⁶

A Sípbal, dobbal, didzseridival c. kiállításához nagyon kevés kivétellel az összes hangszer leírását én készítettem el.⁴⁷ A hangszerek meghatározásánál nagy segítségemre volt a Fejős Zoltán főszerkesztésével megjelent A Néprajzi Múzeum gyűjteményei c. kiadvány, melyben a Gyűjtemények leírásából kiderült, hogy egy-egy tárgy miként került a múzeumba. Természetesen ahhoz, hogy pontos leírást adjak a hangszerekről az útjaikról saját beszámolóikat, és egyéb kiadványokat is felhasználtam.

A Néprajzi Múzeum Regionális Gyűjteményeinek hangszerei azonosításában felhasználtam a gyűjtési jegyzékeket, megvizsgáltam az Etnológiai Archívum anyagait is, több kiadvány mellett az internet segítségével is felhasználtam⁴⁸ és több helyszínen járt kutató, gyűjtő, zenész segítségét kértem.

Még a kiállítás kapcsán merült fel bennem, hogy felmérjem, hogy ma Magyarországon milyen intézményekben lehet még tanulmányozni Kárpát-medencén kívüli hangszereket, mely intézmények gyűjtőkörébe férnek bele ilyen tárgyak. Így a kutatást kiegészítettem a Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai múzeumban lévő tárgyakkal, és megnéztem, jelenleg hogyan ismerhetők meg ezek a tárgyak. A kecskeméti Leskowsky hangszergyűjteményt és a magánkezdeményezésű Ethnosound hangszergyűjteményt is tanulmányoztam.

A zenei gyűjtemények feltérképezését a magyarországi első népzenei gyűjteményben, a Néprajzi Múzeum népzenei archívumában kezdtem.⁴⁹ A kutatást az MTA Zenetudományi Intézetének Hangarchívumában folytattam, ahol a legnagyobb Kárpát-medencén túli zenei anyag található. A legnehezebb dolgom a magángyűjteményekben lévő anyagokkal volt, melyek felbukkanása többnyire a véletlennek köszönhető.

⁴⁶ Néprajzi Múzeum, 2004. május 29. - 2005. április 17.

⁴⁷ A leírásokra példák az V. mellékletben találhatóak.

⁴⁸ www.mimo-international.com

⁴⁹ A gyűjtemény tagoltságát a Néprajzi Múzeum gyűjteményeinek bemutatásánál részletezem.

Természetesen a legtöbb segítséget maguktól a kutatóktól kaptam, akik anyagaikkal, ismereteikkel segítettek munkámat. Több gyűjtővel interjút készítettem a gyűjtéseikkel kapcsolatban.

A dolgozat kérdéseire a kutatók gyűjtésein keresztül keresem a válaszokat. A kutatók rövid bemutatása után először a gyűjtés motivációjára térek ki, majd a gyűjtések bemutatása során arra, hogy az általuk hozott tárgyak között mennyi a hangszer, vagy a zene, és ez mennyire reprezentálja az adott nép hangszerkultúráját és milyen ezek feldolgozottsága.

Nem szerepelhet természetesen minden gyűjtő, aki valamilyen módon hangfelvételt, vagy hangszert adományozott valamely közgyűjteménynek, azokat a kutatókat emeltem ki, akiknek az anyaga valamilyen szempontból kiemelkedő jelentőségű. Akár azért, mert az elsők között volt tevékenységével, akár mert nemzetközi jelentőségű munkája van, vagy a gyűjtésével a teljességre törekedett.

1.4 Tudománytörténeti áttekintés

Az etnomuzikológia viszonylag fiatal tudomány, bár a legelső etnomuzikológiai tudósítást 1580-ra datálják, mikor Montaigne egy híres gondolkodó, Jean de Léry Kálvinista misszionárius megfigyeléseire alapozva leírta a braziliai bennszülöttek szájhagyományos énekét és szembeállította a hazájának zenéjével.⁵⁰ Néhány népzenei is tartalmazó kiadvány jelent meg,⁵¹ de a tudományos kutatások elkezdéséhez két dolog nyitotta meg az utat. Az egyik a hangrögzítés első eszközének, a fonográfnek a feltalálása volt,⁵² a másik forradalmi munka Alexander John Ellis nyelvész-matematikusé, aki a centrendszer⁵³ feltalálásával lehetőséget teremtett az összehasonlító népzenei kutatás elindulásához.⁵⁴

C. Stumpf 1900-ban kezdte el a saját gyűjtéseit, majd a hengereket a berlini Pszichológiai Intézetben helyezte el, melynek igazgatója volt. Ez lett az alapja a berlini fonogramm archívumnak, ahol Otto Abraham és Erich von Hornbostel vezetésével elindult az ún. „berlini iskola” összehasonlító zenetudomány irányzata, ahol kidolgozták a távoli népek zenei vizsgálatának módszerét.⁵⁵

⁵⁰ Bohlman 1991, 131.

⁵¹ Amiot atya, francia misszionárius 1775-ben írt a kínai zenéről, Sir John Hawkins pedig, az 1776-ban közel- és távol-keleti zenekultúrákról írt zenetörténeti kiadványában.

⁵² Az első felvételt Walter Fewkes amerikai antropológus készítette, indiánok körében végzett gyűjtése során, Európában először Vikár Béla használta a fonográfhengert gyűjtésre, 1895-ben a henger a Néprajzi Múzeum Népzenei Gyűjteményében található, MH 0001-es számon.

⁵³ Az európai temperált félhang 100 egyenlő részre osztása.

⁵⁴ Ortutay 1977–1982.

⁵⁵ Reinardt 1962.

A 19. és a 20. század fordulóján nagyobb igény mutatkozott a távoli népek zenéjének a vizsgálatában, majdnem véstesen elhanyagolták a saját (főleg Nyugat-Európa) zenéinek vizsgálatát. Az összehasonlító zenetudomány kezdeményezéseit főleg az Észak- és a Kelet-Európa népzene kutatói igyekeztek saját zenéjük megismerésében hasznosítani. (Elschek cikkében a következő kutatókat emeli ki: a magyar Bartók Bélát, a romániai Constantin Brăiloiu-t, az ukrán Filaret Kolessát, az orosz Kliment Kvitkát, a lengyel Adolf Chybińskit, a bolgár Vasil Stoint.)⁵⁶ Az egyik nagy kétkötetes összefoglaló munkát, mely az európai és az újvilági intézményeket, gyűjteményeket, és irodalmat foglalja össze,⁵⁷ Lajtha László szerkesztette, aki akkor a Népszövetség égisze alatt működő Népművészet és néphagyományok Nemzetközi Bizottsága tisztségviselője (egy ideig elnöke) volt. (Az első kötetet egyedül, a másodikat Fundukidisszel készítette.)⁵⁸

Az összehasonlító népzene tudomány fogalmát 1950-től kezdte felváltani az etnomuzikológia kifejezés. Jaap Kunst holland kutató nevéhez kötik, aki egy 1950-es tanulmányában használta ezt a kifejezést akkor még ethno-musicology-nak, később a kötőjel eltűnt a megnevezésből.⁵⁹

Módszerek tekintetében, míg az összehasonlító zenetudomány „az egyes népek népzenejének egymásra gyakorolt hatását vizsgálja”,⁶⁰ addig az etnomuzikológia igyekszik a népek zenéjét kulturális kontextusukban vizsgálni. Arthur Simon Ethnomusikologie. Aspekte, Methoden und Ziele c. cikkében kifejti, hogy Kunst előtt sem lehet már kizárólag összehasonlító zenetudománynak nevezni, hiszen Hornbostelig visszavezethetően munkáikban megjelent a zenepszichológia, összehasonlító zenetudomány és a zenei néprajz.⁶¹ Bartók már 1919-es cikkében zenei folklóról beszél, mikor kijelöli az utat a gyűjtésekhez: „A közös cél: minden nép szájhagyomány útján továbbterjedő zenéjének a kutatása (beleértve a zenével egybekötött népszokásokat is). [...] A munkát kizárólag csak szakemberek végezhetik, mégpedig a dallam szülőföldjén, az anyag rendszeres kutatásával.”⁶²

A második világháború után a magnetofon megjelenése, a lemezkiadás fellendülése után a népzene kutatás fokozott erővel indult meg. 1947-ben nemzetközi szervezésben megalakult az *International Folk Music Council*, melynek egyik alapító tagja Lajtha László volt, s melynek 1962 és 67 között Kodály Zoltán volt az elnöke. A 70-es években az elnevezést *International*

⁵⁶ Elschek 1991, 91.

⁵⁷ *Musique et Chanson Populaires*, 1934, és *Folklore Musical* 1939.

⁵⁸ Rajeczky 1986, 13.

⁵⁹ Pesovár 1999, 457.

⁶⁰ Bartók 1934, 7.

⁶¹ Simon 2008, 12.

⁶² Bartók 1919.

Council for Traditional Music-ra változtatták, vagyis a népzene szó helyébe a “hagyományos zene” lépett, így a vizsgálat tárgya lehet a vallási szertartások zenéje, a törzsi kultúrák zenéje, vagy az európai parasztság muzsikája is.⁶³ Elschek tanulmányában megjegyzi, hogy míg az összehasonlító népzene-kutatásban élen jártunk, az 50-es évektől a keleti régiókban a kultúrpolitika is befolyásolta a kutatásokat, de méltatja a kisebbségek kutatásában elért eredményeket, többek közt Bartók Béla jelentőségét is megemlíti.⁶⁴

Az 50-es években Európa szerte intézmények alakultak a népzene vizsgálatára. A kutatók figyelme több fontos területre is kiterjedt, mint pl. a hangszerek vizsgálata, a hangszeres zene vizsgálata és néptánca. Magyarországon jeles kutatóknak köszönhetően elsőként alkottak maradandót ezeken a területeken. Lajtha László 1954-55-ben jelentette meg a Széki és Kőröspataki gyűjtését, Sárosi Bálint az elsők között dolgozta fel a magyar hangszereket, mely kiadvány 1967-ben jelent meg.⁶⁵

Az etnomuzikológiában nem lehet egységes módszerről beszélni, a különböző nemzetek és régiók saját módszereiket és terminológiájukat választják a saját igényeinek megfelelően. Nem is minden országban használják az etnomuzikológia megjelölést. Németországban és Ausztriában továbbra is használják az összehasonlító zenetudomány megnevezést, míg az orosz, bolgár és magyar kutatók a zenei néprajz kifejezést használják. Az is problémát jelent, hogy az etnomuzikológián belül a kutatók melyik tudományrészre fektessenek nagyobb hangsúlyt. Simha Arom 1982-ben írt cikkében azon elmélkedik, hogy vajon melyik tudományágra kellene a hangsúlyt fektetni. *„Vezérmotívumként tűnik fel a népzene-kutatás irodalmában, hogy ideális állapot az etnológia és a muzikológia egyenlő szerepe lenne. Ezt a véleményt a szerzők azonban többé-kevésbé utópisztikus nézőpontnak tekintik, mivel egyetlen személynek különböző területeken kellene nagy tudásanyagot birtokolnia.”*⁶⁶ A különböző országok a 20. század végén kezdtek aktívabban részt venni a nemzetközi népzenei diskurzusban.⁶⁷

A zenei antropológia kifejezést először Alan P. Merriam 1964-es azonos c. könyvében (*The Anthropology of Music*) használja, ezen könyv állításai a 80-as évekig áthatották a zenetudományt. Merriam ezen könyvében az etnomuzikológia számára egy háromrészes modellt javasolt, amelynek fókuszában a „zene a kultúrában”- koncepció volt. E modell szerint a zenét három elemzési szinten kell vizsgálni: a zenéről való tudás, a zenei viselkedés

⁶³ Kárpáti János 2000-ben elhangzott előadása, címe: Zenei Orientalisztika.

⁶⁴ Elschek 1991, 99.

⁶⁵ Sárosi 1967b.

⁶⁶ Arom, Simha: Nouvelles perspectives dans la description des musiques de tradition orale. *Revue de Musicologie*, 1982/N° 68-1-2. Numéro spécial André Schaeffner. 199. Idézi Pesovár 1999, 458.

⁶⁷ Grove: ethnomusicology

és a zene, mint hanganyag. Későbbi munkáiban Merriam az eredeti „zene a kultúrában” alap gondolatot „a zene, mint kultúra” koncepcióra változtatta.

Magyarországon a zenei antropológia még csak most bontogatja szárnyait, nem rég jelent meg egy tanulmánykötet ezzel kapcsolatban A. Gergely András szerkesztésében.⁶⁸

A etnomuzikológia interdiszciplináris tudomány, hiszen a zene kulturális közegben való vizsgálata során érintkezésbe lép az antropológiával, a zenei vizsgálatok során a zenetudománnyal, a szöveg vizsgálatok során a nyelvészettel, sőt az észlelés szintjén a pszichológiával. A zenetudósok számos tudományágat befolyásoltak elméleteikkel: az akusztikát, az antropológiát, néprajzot, nyelvészetet, zenetudományt, a pszichológiát, a fizikát és a szociológiát.

1.5 Intézményes keretek

Néhány kivételtől eltekintve a gyűjtések összekapcsolhatók intézményekkel. Néha csak annyiban, hogy a gyűjtő az anyag elvesztésének elkerülése érdekében egy intézménybe adta tárgyait, felvételeit. Az is tendencia volt (a mai napig is az), hogy nyersanyagért cserébe a gyűjtő másolatban beadja az anyagát.

A legtöbbször azonban maguk az intézmények munkatársai végzik a kutatómunkát, gyűjteménygyarapítást, a gyűjtemények bemutatását.

A dolgozat szempontjából elég lenne az intézmények csak néhány gyűjteményét bemutatnom (például a Néprajzi Múzeum esetében a regionális gyűjteményeket, vagy a Néprajzi Kutatóintézetben csak a sámán-archívumot), de az intézmények kialakulásának megismerése elősegíti a gyűjtemények kialakulásának megismerését is.

1. Néprajzi Múzeum

A budapesti Néprajzi Múzeum a legkorábban szerveződött európai szakmúzeumok közé tartozik. „Születésnapjának” az elmúlt évek hagyománya szerint március 5-ét tartjuk. 1872-ben ezen a napon nevezték ki Xántus Jánost (1825–1894) a Magyar Nemzeti Múzeum Ethnographiai Osztályának „örévé”. Vezető muzeológusi megbízatását az általa 1868 és 1869 között a Kelet-Ázsiában gyűjtött két és fél ezer darabból álló nagyszabású néprajzi kiállítás sikerének köszönhetette. A máig párját ritkító gyűjtemény előzményét a Nemzeti Múzeum anyagában Reguly Antal (1819–1858) 92 néprajzi tárgya jelenti, amit 1843–1845 között az Észak-Urál vidékén élő obi-ugorok között gyűjtött. Xántus még kinevezésének évében

⁶⁸ A. Gergely 2011.

nagyszabású magyarországi néprajzi tárgy-gyűjtést is végzett az 1873. évi bécsi világkiállítás részére. A mostoha sorsú néprajzi anyagot Jankó János (1868–1902) sokrétű szakmai tevékenysége alakította valódi múzeumi gyűjteménnyé. Az ő nevéhez fűződik a millenniumi kiállítás városligeti néprajzi falujának megteremtése 1896-ban. A 24 lakóportából, egy kalotaszegi templomból és egy hortobágyi csárdából álló multietnikus szabadtéri múzeumot az ünneplés után lebontották, a berendezési tárgyak és az öltözetek a Nemzeti Múzeum néprajzi gyűjteményébe kerültek.

A 20. század elején az intézmény már Európa egyik vezető szakmúzeumának számított. A Néprajzi Osztály munkatársa volt Vikár Béla (1859–1945), aki Európában elsőként gyűjtött népdalokat fonográf segítségével. Munkásságának folytatását jelentette Bartók Béla (1881–1945), Kodály Zoltán (1882–1967), majd Lajtha László (1892–1963) tevékenysége, mely a magyar zenefolklorisztikai kutatásokat a múzeum falai között emelte a nemzetközi élvonalba. Időközben folyamatosan gyarapodtak az intézmény nemzetközi és magyar gyűjteményei, különösen Fenichel Sámuel és Bíró Lajos új-guineai, Fuszek Rudolf kameruni és libériai, Teleky Sámuel és Torday Emil afrikai, Almásy György közép-ázsiai, Baráthosi Balogh Benedek Amur-vidéki, Róheim Géza ausztráliai, Diószegi Vilmos szibériai és mongóliai gyűjtőútjai, illetve a hazai kutatások terén Bátky Zsigmond, Györffy István, majd Fél Edit, Csilléry Klára, Kresz Mária, Szolnoky Lajos, Takács Lajos és Hofer Tamás több évtizedes tevékenysége révén.

Az 1930-as évek elején a Néprajzi Múzeum kezdeményezésére és munkatársainak irányításával valósult meg az első nagyszabású néprajzi szintézis: „A magyarság néprajza” c. négykötetes mű, továbbá számos fontos kiadvány, közöttük a „Magyar Népművészet”. A népligeti iskolaépületben (Könyves Kálmán körút 40.) 1929-től harminc teremben tárta a múzeum a látogatók elé rendkívül gazdag anyagát. A kiállítást 1942-ben a légitámadások miatt kellett lebontani. A múzeum formális önállóságát 1947-ben nyerte el, amikor szervezetileg is kivált a Nemzeti Múzeum kötelékéből, és országos hatáskörű önálló intézmény lett. Számos költözködés után 1975-től birtokolja jelenlegi épületét a Parlamenttel szemben. A Hauszmann Alajos tervei alapján 1896-ra felépült Kúria 1949-ig a legfelsőbb törvénykezés palotájaként szolgált, majd munkásmozgalmi intézetként működött, 1957-től pedig az akkor megszerveződő Magyar Nemzeti Galériának adott otthont. A Galéria Budai Várba kerülése tette lehetővé, hogy a Néprajzi Múzeum, elköltözve a népligeti iskolaépületből, a város szívében kapjon helyet. Az első állandó kiállítás 1980-ban nyílt meg „Az őstársadalmaktól a civilizációkig” címmel a múzeum nemzetközi gyűjteményeinek

anyagából, s ezt követte 1991-ben „A magyar nép hagyományos kultúrája” című állandó kiállítás.

A Néprajzi Múzeum gyűjteményei két nagy szervezeti egységbe tagolódnak. A tárgyi gyűjtemények a Gyűjteményi Főosztály alá tartozó gyűjteményi csoportba sorakoznak. Ezek: Rítusgyűjtemény, mely alá tartoznak: Egyházi gyűjtemény, Szokás- és játékgyűjtemény, Hangszergyűjtemény.

Gazdálkodásgyűjtemény, mely alá tartoznak: Állattartás–pásztorművészet gyűjtemény, Földművelés-gyűjtemény, Gyűjtögetés-gyűjtemény, Halászatgyűjtemény.

Háztartásgyűjtemény, mely alá tartoznak: Bútor- és világítóeszköz-gyűjtemény, Kerámiagyűjtemény, Kosárgyűjtemény, Táplálkozásgyűjtemény.

Technológiagyűjtemény, mely alá tartoznak: Építkezés-gyűjtemény, Közlekedés-gyűjtemény, Mesterséggyűjtemény.

Textilgyűjtemény: Textil- és viseletgyűjtemény.

Regionális (nemzetközi) gyűjtemények, mely alá tartoznak: Afrika-gyűjtemény, Amerika-gyűjtemény, Ázsia-gyűjtemény, Európa-gyűjtemény, Indonézia-gyűjtemény, Óceánia-gyűjtemény.

A másik szervezeti egység az Etnológiai Archívum, mely szintén gyűjteményi csoportokból áll.

Fényképtár, mely alá tartoznak: Diapozitív-gyűjtemény, Fénykép-gyűjtemény.

Kézirattár, mely alá tartoznak: Dokumentációs Gyűjtemény, Inventáriumgyűjtemény, Kéziratgyűjtemény.

Képarchívum, mely alá tartoznak: Rajz-, festmény- és nyomatgyűjtemény, Térkép-gyűjtemény.

Mozgóképtár: Film és videógyűjtemény.

Hangtár gyűjteményei, mely alá tartoznak: Fonográfhenger-gyűjtemény, Gramofonlemez-gyűjtemény, Mikrobarázdás hanglemezgyűjtemény, Magnetofonszalag-gyűjtemény, Zenei videofelvétel-gyűjtemény, Népzenei kézirattár, Támlapgyűjtemény, Digitális CD gyűjtemény.

2. MTA Zenetudományi Intézet⁶⁹

Az MTA Népzenekutató Csoportja

A Magyar Tudományos Akadémia 1933-ban alapította meg népzenei albizottságát, megbízva Bartók Bélát és Kodály Zoltánt népzenei gyűjtések irányításával, a magyar népzenekeincs közreadásával.

Az Akadémia 1942-ben tagjai közé választotta Kodályt, aki a háború után a Magyar Nemzeti Tanács és az MTA elnöke lett. Személyes és közvetett befolyására az úgynevezett Kodály-csoportnak az Akadémián a népzenei rendezés munkájához helyet biztosítottak, 1949-ig a Vallás- és Közoktatási-, 1950-től pedig a Népművelési Minisztérium évről évre előbb százezer, majd kétszázezer forint, személyesen Kodálynak kiutalt támogatást nyújtott. Ilyen előfeltételekkel indult meg 1951-ben az Akadémiai Kiadónál a Magyar Népzene Tára kiadványsorozata, majd 1953 elején az Akadémia átvette a Magyar Népzene Tára szerkesztését, az erre a célra biztosított kerettel együtt.

A Népzenekutató Csoport 1953-tól folytatta a Kodály-csoportban megindult munkát, az egyetemes magyar népzenei kiadvány hangzó anyagának gyűjtését, kottázását, rendezését, a kötetek szerkesztését és kiadását: 1951-ben megjelent a Magyar Népzene Tára első kötete, a Gyermekjátékok, Jeles napok, Lakodalmasok, Párosítók, Siratók. 1973-ban az alkalomhoz nem kötött népdalok közreadását kezdték el, „zenei rend”-ben. A rendet Kodálynak 1948 óta legközelebbi munkatársa, Járdányi Pál dolgozta ki 1958–1965 között; ő alakította ki a magyar népzene kéziratos lejegyzéseinek harmadik zeneileg rendezett gyűjteményét, amely ma (Dobszay László és Szendrei Janka által az 1970-es években újrarendezett formában) több százezer adatot (népdallejegyzést) tartalmaz.

Kodály szisztematikusan bővítette a kutatógárdáját a népzene kutatás tárgykörének bővítésére, látásmódjának tágítására. Rajeczky Benjamin és a hozzá a hatvanas évtizedben csatlakozó Szendrei Janka és Dobszay László szisztematikus vizsgálat tárgyává tette a már Kodály által kimagasló módon művelt témakört, a zenetörténeti múlt megjelenését a népzenei hagyományban, vizsgálat tárgyává tette egyes magyar népzenei stílusok európai összefüggéseit. Ezzel kezdeményezték a magyar népzene Európához köthető történeti rétegeinek elkülönítését. A Rajeczky-csoport megalapozta az európai népzene katalógusát, továbbá a liturgikus ének területén már a hatvanas években hozzájárult a régi magyar zenetörténet feltárásához.

⁶⁹ Forrás: Tallián Tibor: a Zenetudományi Intézet rövid története www.zti.hu

1961-ben hívta Kodály a Népzene kutató Csoport tagjainak sorába Vargyas Lajost, Rajeczky és Járdányi mellett a hatvanas–hetvenes évtized népzene kutatásának harmadik irányító személyiségét. Vargyas Járdányihoz hasonlóan egyetemen képzett néprajzkutatóként kezdte meg a népzene kutatást a Kodály-iskola egyik úttörő vállalkozásával, Áj község zenekincsenek és zenei gyakorlatának teljes feldolgozásával; a hatvanas–hetvenes években feltárta a magyar ballada európai kapcsolatait és a magyar népzene őstörténetét.

A magyar, illetve az ugor és török rokon népek közötti népzenei kapcsolatok vizsgálatát Vikár László végezte az 1960-as évektől. Szomjas-Schiffert György finnugor népdalkutásaiban az északi területek és népek álltak előtérben.⁷⁰ Kodály hallgatójaként nyert bevezetést a népzene tudományba Sárosi Bálint, aki Bartókhoz visszanyúlva a hangszeres népzene, és a népi hangszeres kutatását kezdeményezte, valamint a cigányzenének a magyar népi és történelmi zenélésben játszott szerepét vizsgálta. Idevágó munkái alapvető nemzetközi referenciaműveknek számítanak. (Magyar népi hangszeres, A hangszeres magyar népzene, Cigányzene, Zenei anyanyelvünk – magyar, német és angol nyelven.)

A népzenei hangfelvétel- és népi táncfilm-felvételek archívumának a kiépítését Sztanó Pál kezdte el, aki új módszereket dolgozott ki a hang archiválására és restaurálására.

Bartók Béla Magyarországon lévő zenei kéziratok, könyvtárának egy része, levelezése, valamint egyéb dokumentumok 1958-ban a Magyar Tudományos Akadémiánál kerültek letétbe azzal, hogy az a hagyatékot méltó módon elhelyezze, megőrzéséről gondoskodjék, és hozzáférhetővé tegye a kutatás, illetve részben a nagyközönség számára.

A Bartók Archívum 1961. július 1-jével kezdte meg munkáját, majd az archívumot 1969. január 1-jétől Zenetudományi Intézetté szervezzék át.

A Bartók Archívum nagyobb arányú fejlődése a hatvanas–hetvenes évek fordulóján indult meg; a Zeneművészeti Főiskola Zenetudományi Szakáról három-négyévente két-három fiatal kutató került be a Bartók Archívum, a zeneelméleti és más részlegek állományába. A tematikai és létszámbeli gyarapodás elismeréseként vehette föl a Bartók Archívum 1969-ben a Zenetudományi Intézet nevet, majd 1973-ban a Népzene kutató Csoporttal egyesülve a létrejött új intézmény Zenetudományi Intézet néven kezdte meg működését. Az egyesítést követően került sor a két részintézet közös elhelyezésére a budai Várban, majd az felújított épület impozáns kiállító helyiségek a magyar zenei muzeológia történetében első ízben tették lehetővé állandó hangszerkiállítás megnyitását 1985-ben.

⁷⁰ Szomjas-Schiffert 1976.

A Táncsics utcai székházban megfelelő körülmények közé került a Népzene kutató Csoport és a Bartók Archivum–Zenetudományi Intézet egyesített könyvtára, amely a kutatóintézeti segédkönyvtár állományát és jellegét messze meghaladva maga is tudományos gyűjteménynek minősülhet.

A Zenetudományi Intézet tudományos tevékenységei közé tartozik a népzene kutatás, néptánc kutatás, Bartók kutatás, a magyar zenetörténet és a liturgikus ének kutatása.

3. MTA Néprajzi Kutató Intézet

A néprajzi tudományok egyetlen országos akadémiai intézménye, az MTA Néprajzi Kutató Intézete 1967. január elsején jött létre Néprajzi Kutatócsoportként azzal a céllal, hogy egy-egy nagyobb feladat köré szervezze az egyetemi tanszékeket, a Néprajzi Múzeumban és a vidéki múzeumokban dolgozó etnográfusokat és folkloristákat. A kutatóhely több mint két évtizedes fejlődés után, 1991-ben kapta az MTA Néprajzi Kutatóintézete elnevezést.

Az Intézet főbb tevékenysége

- történeti és a jelen viszonyokat elemző tematikus alapkutatások a magyar nép anyagi kultúrájának, folklórjának és a társadalom szerkezetének témakörében, a magyarországi nemzetiségeket, valamint a közép- és kelet-európai népeket is érintve;
- etnológiai kutatások, a délkelet-ázsiai, óceániai és afrikai népek kultúrájának vizsgálata;
- a feladatkörrel kapcsolatos anyaggyűjtés és nyilvántartás;
- a kutatások eredményeinek publikálása, részben saját kiadói tevékenység révén;
- közreműködés az egyetemeken folyó oktatómunkában és a posztgraduális képzésben;
- tudományos kapcsolatok kiépítése és ápolása hazai és külföldi rokon intézményekkel. Fennállása óta valamennyi egyetemi néprajzi tanszékkal szoros kapcsolatot tart fenn, amit az időnként megújított együttműködési megállapodások is szabályoztak. Új feladatként jelentkezett a kilencvenes évek elején létrejött új egyetemi oktatóhelyeken a kulturális antropológia oktatása.

Az Intézet korábbi nagy vállalkozásait a szakma legjobb művelőinek bevonásával, szerkesztői, szerzői közreműködésével valósította meg: Magyar Néprajzi Lexikon (1977–1982); Magyar Néprajzi Atlasz (1987–1992), Magyar Néprajz c. kézikönyv kötetei:

Népköltészet (1988), a Népzene, néptánc, népi játék (1990), a Népszokás, néphit, népi vallásosság (1990), a Kézművesség (1991), az Életmód (1997), a Társadalom (2000) és a Gazdálkodás (2001). Két évtizeden át az intézet gondozta A magyar néprajztudomány bibliográfiája munkálatait is. 1984–1992 között 11 kötetben megjelent Magyar népmesekatalógus.

Szervezeti felépítés

Az Intézetben az európai etnológia, a folklórisztika és a kulturális, illetve szociális antropológia művelői közös szervezeti keretek között működnek:

- Etnológiai Osztály
- Folklór Osztály
- Társadalomnéprajzi Osztály
- Történeti Néprajzi Osztály
- Adattár és
- Könyvtár (mely közel 69000-es állományával a szak egyik legnagyobb gyűjteménye).

A MTA Néprajzi Kutatóintézetének Adattára

A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Intézetének Adattárát 1976-ban hozta létre az intézet első igazgatója, Ortutay Gyula, abból a célból, hogy itt tárolják, rendszerezzék és a jövő számára megőrizték a tudományos kutatómunka során elkészített tanulmányokat, előmunkálatokat, jegyzeteket, fényképeket, hang- és filmfelvételeket, fordításokat stb.

Az Adattár gyűjtőtevékenysége kiterjed mind a magyar, mind az európai és az Európán kívüli néprajzi anyagokra. A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézetének Adattára a magyar kulturális örökség része.

Az Adattár külön kezelt és nyilvántartott részét alkotják azok a speciális szempontok szerint kialakított gyűjteménycsoportok, szakarchívumok, amelyek egy-egy nagyobb munka, mű előkészítését voltak hivatva szolgálni (Magyar Néprajz, Néprajzi Atlasz, Népköltészeti kataszter, Mesekatalógus; Sámánarchívum, Néphit-, népi gyógyászati archívum).

4. Hagyományok Háza

A Hagyományok Háza 2001. január 1-jén alapított intézmény, mely a Kárpát-medencei néphagyomány ápolására és továbbélésére jött létre. Három nagy egységből tevődik össze:

– a Magyar Állami Népi Együttes,

- a Folklórdokumentációs Központ, valamint
- a Népművészeti Módszertani Műhely.

Az 1951-ben alapított **Magyar Állami Népi Együttes** hivatása és feladata a magyar nyelvterület néptáncának és népzenejének mint nemzeti értéknek a gyűjtése, életben tartása és színpadi formában való továbbadása. Hat évtizedes fennállása alatt, a világ 50 országának színpadán lépett fel, hazai székházában évi 100–120 előadást tart, de rendszeres vendége a vidék, valamint a határokon túli magyarlakta területek színházainak is.

A folklór iránti megnövekedett társadalmi érdeklődésnek kíván új intézményes keretet adni a **Folklórdokumentációs Központ**, amely a Néptáncosok Szakmai Háza (mely Martin György közbenjárására 1981-ben jött létre) dokumentációs anyagainak örököséként jött létre. A Központ a tudományos intézetekkel együttműködve, a korszerű digitális technika és az internet igénybevételével kívánja hozzáférhetővé tenni mindenki számára a kezdetektől napjainkig Magyarországon felhalmozott, a Kárpát-medence vagy akár távolabbi tájak bármely etnikumához tartozó népzenei- és néptáncgyűjtéseket. A Folklórdokumentációs Központ gyűjteményeit egyre inkább adatbázisba szervezve kívánja az érdeklődők rendelkezésére bocsátani, illetve az interneten is elérhetővé tenni.

A **Népművészeti Módszertani Műhely** a hagyományos paraszti kultúrát (elsősorban a kézművességet, néptáncot, népzénet, népköltészetet) közvetíti a mai kor embere számára is élhető műveltségként. Három osztálya van: Folklór, Kézműves és Nép Iparművészeti Osztály. A műhely tevékenységei: tanfolyami oktatás, konferenciák szervezése, pályázatok lebonyolítása, kiállítások rendezése, kiadványok készítése, a kortárs kézművesek alkotásainak minősítése, ismeretterjesztés.

5. Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Művészeti Múzeum

A Hopp-gyűjtemény eredetileg igen széles tárgykörű kollekciónak, mely néprajzi és természetrajzi tárgyakat, régiségeket, fényképeket és még sok minden mást is tartalmazott. Gyűjtője elsősorban a felkeresett országok, kultúrák tárgyait, az emberi kéz alkotásait gyűjtötte egybe. Nem a művészettörténet volt elsődleges érdeklődési területe, gyűjteményének mégis legjelentősebb – és legmaradandóbb – oldala annak művészeti része lett. Halála után végakarata szerint a művészeti tárgyak maradtak egyben, míg a más jellegű relikviák a Nemzeti Múzeumba és más gyűjteményekbe kerültek. A 4000 darabból álló készlet mára 23000 tárgyat számláló kínai, japán, indiai, délkelet-ázsiai, nepáli, tibeti, mongol, koreai és közel-keleti gyűjteménnyé bővült.

A Kelet Ázsiai Művészeti Múzeum felállítását még 1919-ben elhatározták. Hopp Ferenc gyűjteményére alapozva az ország más múzeumaiból is begyűjtötték a szétszórtan található kelet-ázsiai eredetű tárgyakat. A megalapított múzeum új anyagának nagy értéke lettek a Szépművészeti Múzeumból átkerült kínai és japán festmények, japán fametszetek és szobrászati alkotások, melyek főképpen gróf Vay Péter gyűjtéséből származnak. A másik jelentős, ide került gyűjtemény a delhiben élő Schwaiger Imrétől származó indiai és nepáli anyag, mely az Iparművészeti Múzeumból került át már kezdetekkor a Hopp-múzeumba. Ugyancsak innen került át a Szemere Attila-féle japán fésűgyűjtemény. Ide került Xantus János gyűjtésének egy része is a Nemzeti, illetve az Iparművészeti Múzeumból és a Wegener-féle kínai textilgyűjtemény is.

Ugyancsak a Hopp-múzeum anyagába került Zichy Jenő – Hopp Ferenc kortársa – kaukázusi és dél-szibériai régészeti gyűjteménye. Zichy többször járt a Kaukázusban, 1898-ban pedig Dél-Szibériában. Az egyébként fontos, mintegy 2000 darabból álló együttes értékét csökkenti, hogy a tárgyak többnyire nem szakszerű ásatásokból származnak, sőt sokszor még pontos lelőhelyük sem ismert.

A Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeum az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum részeként kezdhette meg önálló életét. A múzeum leggazdagabb része a Kínai és a Japán gyűjtemény.

2. A gyűjtések kezdetei (1840 és 1940 között)

Ha a hangszerek múzeumba kerülésének a módjait vizsgáljuk, mindenképpen a legelső néprajzi gyűjtésekkel kell kezdenünk. A legkorábbi egzotikus gyűjtések anyagai jelenleg a Néprajzi Múzeum Regionális Gyűjteményében találhatóak.

A magyarországi első egzotikus tárgyakat a 19. század második felében egyre népszerűbb Magyarországról induló, más népeket kutató utazásoknak köszönhetjük. Ez az időszak Európában mindenhol a múzeumalapítások, a néprajztudomány kialakulásának az ideje. A gyarmatokkal rendelkező országok (Németország, Anglia) számára természetes volt, hogy a gyarmataik „exotikus” népeinek tárgyait is gyűjtik. Magyarország az I. világháború végéig – illetve az Osztrák–Magyar Monarchia fennállásáig – olyan kutatásokban vehetett részt, melyekben az osztrákoké volt a vezető szerep, vagy pedig a német gyarmatbirodalom területén folyó kutatásokhoz kapcsolódhattak.

Magyarországon a Kárpát-medencén túli kutatás kezdettől fogva két irányban nyilvánul meg. Az egyik az úgynevezett őshazakeresésre irányuló utazásokban, a másik az exotikum

keresésében nyilvánult meg. Ezek sokféle utazó és felfedezőtipust képviselnek, de ezek a tárgyak képezték a Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárának alakuló tárgye gyűjtéseit. Számuk egészen az első világháborúig emelkedett. Hogy nem saját néptől származó tárgyakkal indult a gyűjtés, szinte általános volt Európában.

A gyűjtéseknek lendületet adtak azok az ünnepségsorozatok, melyek a magyar állam 1000 éves fennállásának ünnepe táján, 1896-ban voltak. Az I. világháborúig ezen gyűjtések száma nőtt, a múzeum regionális gyűjteményeinek jelentős része ebben az időszakban érkezett. Az I. világháború után gyűjteménygyarapításra már alig volt mód, néhány ajándék gazdagította az akkori Néprajzi Tár gyűjteményét.

A dolgozatomban csak azokat a jelentősebb gyűjtéseket említem, amelyeknek jelentős hangszer, vagy zenegyűjtést köszönhetünk.

2.1 A magyar rokonság keresése

A 19. századi utazásoknak az egyik típusa az őshaza- és rokonnépkereső utak. Az indogermán Európában nagyon hamar irányult a figyelem az ázsiai „őshaza” keresésre, melynek célja a magyarság hovatarozásának tisztázása volt. A nyelvileg rokon finnugor és a török nyelvcsaládba sorolható népek tartoztak elsősorban ebbe a kategóriába. A vizsgált terület központi részének Belső-Ázsia, Északnyugat-Szibéria és a Kaukázus mellett Turkesztán számított, peremterületeihez az Amur-vidék és Elő-Ázsia. Ezekre a vidékekre a múzeum – lehetőségei mértékében – vagy saját expedíciókat vezetett (Jankó János, Mészáros Gyula, Diószegi Vilmos) vagy külső utazókat, kutatókat bízott meg a tárgygyűjtéssel, illetve finanszírozta az ilyen jellegű tevékenységeiket (mint Almásy György, Prinz Gyula és Baráthosi Balogh Benedek esetében).⁷¹

Ilyen volt többek közt: Reguly Antal obi-ugor útja, amelynek során hazahozott gyűjteményét 1847 végén mutatott be az Akadémia ülésén, majd ezek átkerülvén a Magyar Nemzeti Múzeumba megalapozták annak Néprajzi Tárát.⁷²

Pápai Károly a finnugor összehasonlító embertan első művelője és Munkácsi Bernát a magyarok nyelvrokoniához a mansyikhoz és a hantikhoz utazott, és kiváló eredménnyel fejezték be az expedíciójukat.

A legteljesebb expedíciót azonban Zichy Jenő gróf tervezte, aki szerette volna végigkutatni a magyarok vándorlásának nyomvonalát. Három expedíció valósult meg, amelyikből a 3. volt

⁷¹ Wilhelm 2008a, 179.

⁷² Kósa 2001, 67.

a legteljesebb, ahol a kutatók közé felkérte Jankó János földrajz és néprajztudóst, akinek a gyűjtéssel az volt a célja, hogy Helsinki után Budapesten legyen a 2. legnagyobb finnugor gyűjtemény.

Baráthosi Balogh Benedek Körösi Csoma Sándor munkásságának a hatására a magyarok ázsiai őshazáját kereste. Ő először Japánba ment, majd az Amur vidékre, később a múzeum anyagi támogatásával Oroszországban és Szibériában folytatott gyűjtéseket. Tárgyak mellett több mint 1200 fotóval gyarapodott általa a gyűjtemény.

Reguly Antal (1819–1858)

Néprajzkutató, nyelvész, folklorista. Bölceletet, majd a pesti egyetemen jogot tanult. Egyetemi évei alatt alakult ki az utazás iránti vágya, először Bécs környékét tanulmányozta, majd az egyetem befejezése után ismét útnak indult, s csak 8 év múlva tért haza.

A legelső gyűjtemény, amelynek a Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztály kialakulásában is nagy szerepe volt, Reguly Antal 1843–1846 között Szibériában gyűjtött anyaga. Helyszíni gyűjtést végzett szinte valamennyi finnugor nép (finnek, lappok, votjákok, mordvinok, cseremiszek, vogulok és osztjákok) körében.⁷³ Kutatási szemlélete ma is korszerűnek tekinthető, tanulmányozta e népek folklóráját és tárgyi kultúráját is.

Az általa 1844-ben megszerzett gyűjtemény ugyan kicsi volt, összesen 91 darab, melyeket részben a szibériai obi-ugoroktól (46 darabot), részben az északkelet-európai cseremiszekről, mordvinoktól, illetve a lappoktól gyűjtött, ezzel kapcsolatban azonban hangsúlyozni kell, hogy a távoli népek tanulmányozása során ez volt az első eset Magyarországon, hogy néprajzi tárgyak nyertek tudományos szerepet.⁷⁴

A néprajzi és régészeti anyagot magába foglaló gyűjtemény 1847-ben érkezett meg a Magyar Tudományos Akadémiára, ahol ezt az anyagot bemutatták, majd a Nemzeti Múzeumba szállították. Az anyagot különböző hányattatások után (évtizedekig állt kicsomagolatlanul a múzeum folyosóin) 1876-ban beleltározták. Néhány tárgy elpusztult, de egy hangszer így is került a gyűjteménybe, egy vogul nemzeti lant, a sangur.

⁷³ Lázár 2000.

⁷⁴ a gyűjtemény feldolgozását lásd Kodolányi 1959, 283.

1. kép: Zenélő fa, *Sangur*⁷⁵

Reguly által gyűjtött tárgyak valószínűleg Szentpéterváron is találhatóak, köztük hangszerek is, hiszen Baer megbízta őt, hogy tárgyakat gyűjtsön a Szentpétervári Művészeti Akadémiának is. Reguly rendel is a Lozváról három hangszert („citera”, „lant”, „doromb”), és Bahtyart (lozvai vogul nyelvmesterét) megbízta egy vogul jurta modelljének elkészítésével.⁷⁶

Reguly elég sokoldalú volt, tudott kottát írni és olvasni, így osztják énekszövegek gyűjtése mellett 8 vogul dallamot is lejegyzett, sajnos szöveg nélkül. A kottákat Brassai Samu tette közé 1860-ban.⁷⁷ Dalgyűjtéséről Lázár Katalinnak több publikációja is megjelent.⁷⁸ A dallamokat is Lázár Katalin közölte, a szövegeket Schmidt Éva próbálta azonosítani.

Finnországból Szent-Pétervárra utaztában Reguly Antal folklórgyűjtéseket végzett a vótok között, Kattila finn-vót vegyes lakosságú faluban, és ennek környékén. A finnugor nyelvcsalád balti finn ágához tartozó nép körében időzött. Fő adatközlője Anna Ivanovna volt, kit később több gyűjtő felkeresett. A Reguly által gyűjtött anyag a házasságkötéshez, temetéshez kapcsolódó énekszövegek mellett dallamlejegyzéseket, valamint népszokásokra, statisztikai viszonyokra, népviseletre vonatkozó feljegyzéseket is tartalmaz.⁷⁹ Nyomtatásban Sulo Haltsonen finn kutató jelentette meg 1958-ban.⁸⁰

Reguly Antalt betegsége és korai halála megakadályozta anyagának földolgozásában. Hagyatékát többen is gondozták: a vogul anyagot Hunfalvy Pál és Munkácsi Bernát, a csuvas,

⁷⁵ A hangszerek leírásait lásd a V. sz. mellékletben, a tárgyfotókat fotókat Sarnyai Krisztina készítette

⁷⁶ Balassa 1952.

⁷⁷ Szij 2000.

⁷⁸ Lázár 1993, 2000.

⁷⁹ MTA Kézirattára 4-r. 7.II. 46–82. szám

⁸⁰ Ruttkay-Miklós 2009.

cseremiszt stb. anyagot Budenz József, az osztják anyag egy részét Pápay József. A néprajzi gyűjteményét többek között Ifj. Kodolányi János.

Munkácsi és Pápay hosszabb helyszíni útra is vállalkozott, alkalomról alkalomra gyarapítván a nyelvi és folklórismereteket. Reguly hagyatékát több publikációban is feldolgozták.⁸¹

Pápai Károly (1861–1893)

Etnográfus. A Lipcsében és Berlinben megkezdett egyetemi tanulmányait Budapesten fejezte be, 1885-ben filozófiából doktorált. A nyelvészekkel egy időben járt a vogulok, osztjások és szamojédok között, az általa gyűjtött tárgyak között hangszerek is kerültek a múzeumba. Pápai a Magyar Tudományos Akadémia és a kultuszminisztérium támogatásával a magyarok nyelvrokoniához, a manysikhoz (vogulok) és a hantikhoz (osztjások) utazott 1888-ban Munkácsi Bernát társaságában, aki néhány évvel korábban már kutatott a Volga vidékén.⁸²

Pápai kiváló eredménnyel fejezte be expedícióját, majdnem egy évet töltött Oroszországban. Hazatérése után a magával hozott bőséges anyag feldolgozásához fogott, azonban beteg lett, s mindössze 32 évet élt.

A több száz manysi és hanti tárgy mellett mintegy 200 fotó is került a Néprajzi Múzeumba. Közöttük zenei témájúak is találhatóak, egy kantelén játszó finn ember, és osztják sámán.⁸³ Pápay Károly gyűjtésében mintegy 9 hangszer, hangszeralkatrész került a múzeumba, amiket Északnyugat-Szibériában gyűjtött. A hangszerek között található egy sámándob (NM 3551), dobverők (NM 3526, 3527, 3528, 3552), csontból készült dorombok, rénszarvasborjút csalogató síp, egy darufa és egy zenélő fa, a sangur.

Kerezsi Ágnes megemlíti, hogy Pápai Károly nagyon tudatosan gyűjtött minden területről: „Maga is arra törekedett, hogy a tárgyi világ révén a lehető legteljesebb képet nyújtssa a vogulok és az osztjások életmódjáról, anyagi és szellemi kultúrájáról. [...] Az obi-ugorok alapfoglalkozását reprezentáló halászati és vadászati eszközök mellett gyűjtött háztartási eszközöket, például kéregből formált tálakat, dobozokat, csontból faragott eszközöket, viseletdarabokat, ezen belül elsősorban vászonból és prémből készült ruházati tárgyakat, ékszereket, hangszereket és kultikus tárgyakat is.”⁸⁴

⁸¹ A. Molnár 2003, Balassa 1954, Gimesi, 1994, Hunfalvy 1964, Kerezsi, 2007, 2008, Ifj. Kodolányi 1959, 1963a, Munkácsi 1892, Zsirai 1944, 1951.

⁸² Domokos szerk., 1990

⁸³ F 945, 2159, 3884

⁸⁴ Kerezsi 2000a, 449.

2. kép: Darufa

Tárgyai NM 3309–3787, és 74.200.1–74.200.91 leltári szám alatt találhatóak. Kéziratai a Néprajzi Múzeum Etnológiai Adattárában vannak, közülük az EA 22817 a Nyugat-szibériai úti jegyzeteket tartalmazza, az EA 3751 a vogulok, osztjákok, zürjének és szamojédokról készített jegyzeteket 616 oldalon. Két tanulmányában ír expedícióról,⁸⁵ anyaga publikálásának nagy része ifj. Kodolányi János munkája,⁸⁶ aki több kiállításban is bemutatta a múzeum finnugor gyűjteményét.

Gróf Zichy Jenő (1837–1906)

Tanulmányait Németországban végezte, és hazatérte után nem sokkal országgyűlési képviselőnek választották. Nemzetgazdasági tanulmányai miatt hosszabb időt külföldön is tartózkodott. 1899-ben az MTA tiszteletbeli tagjává választotta az 1900-as párizsi világkiállítás magyar történelmi csoportbizottság egyik elnökévé nevezte ki.⁸⁷

Zichy az 1896-os millenniumi ünnepek közeledtével kezdett foglalkozni a gondolattal, hogy végigkutatja expedícióval a magyarok bevándorlásának nyomvonalát. A néprajzi gyűjtést is magába foglaló első őshazakereső expedíció 1895-ben valósult meg, melyet további kettő követett 1896 és 1898 között.

⁸⁵ Pápai 1889, 1890.

⁸⁶ Ifj. Kodolányi 1963b, 1973.

⁸⁷ Országgyűlési Almanach 1905–1910

Az úticélját így fogalmazta meg:

„... a Kaukázus népeit történeti, nyelvi, ethnographiai és anthropologiai tekintetben speciális tanulmány tárgyává kívántam tenni annak megállapítása céljából, hogy a régi magyar faj, művelődés és nyelv nyomai, maradékai egyáltalán kimutathatók-e. ...utazásaimnak célja nem az volt, hogy a kérdést azonnal megoldjam, s a magyarság nyomait legott összegyűjtsem, hanem csak az, hogy megismerjem a helyi állapotokat, viszonyokat, általános impressiókat gyűjtsek a Kaukázus népeiről, s kikémleljem azt a talajt, melyen a jövő rendszeres kutatásait kell majd megindítani. „Amit a Kaukázusról éveken át olvastam, azt akartam saját szememmel látni... E célból szakembereknek, dr. Bálint Gábor ny. r. egyetemi tanár úrnak és dr. Szádeczky Lajos ny. r. egyetemi tanár és m. t. akadémiai tag úrnak, dr. Wosinszky Mór apát úrnak, Wuttke Károly müncheni akadémiai festőművész úrnak és Cselingarian Jakab orosz–örmény nyelvtanár és tolmács úrnak, Roslapil Károly erdész úrnak kíséretében 1895 nyarán és 1896 elején, kétszer egymásután bejártam a Kaukázust, kiterjesztvén utazásomat még a közép-ázsiai Bokhara és Szamarkandra is...”⁸⁸

Az első útja a Kaukázusba, a második Turkesztánba, a harmadik az oroszországi múzeumokba, majd ismét a Kaukázusba, a volgai finnugorokhoz és tatárokhoz, végül Nyugat-Szibériába vezetett.⁸⁹ Az első két expedíció kaukázusi és turkesztáni anyagát bemutatták az 1896-os millenniumi kiállítás keretében, majd az ezer darab tárgy a múzeumba került.⁹⁰

A kiállítás visszhangja – az anyag változatossága miatt – nem volt túl pozitív, ezért egy harmadik expedíciót is szeretett volna tenni, amely egész Észak-Ázsián át vezet. Szakmailag ezt az utat készítette legjobban elő. Jankó Jánost, Pápay Józsefet és Posta Bélát előzetes tanulmányútra Oroszországba küldte. Rajtuk kívül a zoológus Csiki Ernő és itthon Horváth Géza irányította a geológiai anyag feldolgozását. A kutatók útjai eltértek, költségüket azonban Zichy fizette. A három tudós útjának eredményei saját tudományszakukon belül korszakalkotó jelentőségűnek bizonyultak.⁹¹

Az eredményeket több kisebb cikk mellett Zichy két nagy munkában összegezte: A magyar faj vándorlása. Zichy Jenő gróf kaukázusi és közép-ázsiai utazása (2 kötet, 1897; franciául is) és Keleti kutatások a magyarság eredetének felderítése érdekében. Zichy Jenő gróf harmadik ázsiai utazása (6 kötet, 1905; németül is).

⁸⁸ Idézi Halász 1936, 114–115.

⁸⁹ Wilhelm 2000c, 517.

⁹⁰ Lsz: NM 12056–12064, 12146–12300, 12501–12600, 12701–12800, 12818–12843

⁹¹ Ortutay szerk. 1978, 123.

Zichynek több mint 300 fotója található a Néprajzi Múzeumban, több zenei témájú, hangszeres zenészek és táncalkalmakat megörökítő fotók is szerepelnek közöttük.⁹²

3. kép: Üstdob, *Diplipito*

A több száz gyűjtött tárgya között csak tíz hangszer található, közülük nyolc Grúziából: két kettősdob, *diplipito* (NM 12533, 12534). Egy dob taira néven van a leltárkönyvben (NM 12535), ami valószínűleg *daira*, de sajnos nem készült róla fotó, és nem található a hangszer. Három hangszer tartozik a szazok családjába (NM 12536–38), egy húros hangszer dsamár néven van a leltárkönyvben (NM 12539), egy másik Kamancsa néven található, amely az örmény kemenche-re hasonlít. Két jellegzetes Kaukázusi hangszer is található a gyűjteményben egy zurna (12541) és egy duduk (12542). Egy harang származik Japánból (105029) és egy csümölcshéjből készült síp Kínából.⁹³

Jankó János (1868–1902)

Földrajz- és néprajztudós. Az egyetemet először orvosi karon kezdte, majd földrajz szakon diplomázott Budapesten. Még 1888 tavaszán, egyetemi éve alatt indult el afrikai útjára.⁹⁴ Ennek költségeit hírlapi cikkeiért kapott honoráriumokból és a Kereskedelmi és Iparkamara által juttatott szerény ösztöndíjából fedezte. Afrikai kutatásai a Nílus deltájára és annak közvetlen környékére irányultak. Elsősorban a deltavidék földtani és földrajzi sajátosságait

⁹² Zenével kapcsolatos fotói: F 1179, 1211, 1285, 1331, 1393, 1456, 1463–64, 5077–78

⁹³ Hangszerei közül 4 szerepelt a „Sípbal, dobbal, didzseridival...” c. kiállításban, a listát lásd a II. számú mellékletben.

⁹⁴ Domokos szerk., 1990

kutatta. Munkáját nagyban hátráltatta a mocsaras területen kapott hosszan tartó lázas betegség, a malária.⁹⁵

Gyógyulása után 1889-ben ismét Afrikába, Tuniszba és Tripoliba utazott. Néprajzi érdeklődésének köszönhetően erről az útról 31 tuniszi tárgyat leltároztak az Afrika gyűjteménybe.

4. kép: Cserépdob, *Darbuka*

A hangszerek között nagy gonddal kiválasztott reprezentatív, hagyományos tárgyakat találunk. Például két egymembrános cserépdob (NM 3788, 3792), egy darbuka (NM 3790), egy három húros hangszer, a *gumbri* (NM 3795), egy jellegzetesen kígyóbüvölők által használt duda, a *mizwid*, és egy kettős nádsípos hangszer, a *maqrunah*.

Jankó 1893 decemberén került a Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi osztályára, 1901-ben az osztály igazgatója lett. 1896 nyarán hat hétig előtanulmányokat folytatott Oroszországban, hogy aztán csatlakozzon 1897–98-ban a Zichy Jenő harmadik expedíciójához. Először a Kaukázustól a Volga-deltáig, onnan a szibériai Tobolszkiig vándorolt, s végül a nyelvrokonsztjások szállásterületeire utazott, részben az expedícióval, részben attól különválva.

Osztják kutatásának adatait ő maga közli egyik levelében: Az osztjások szállásterületén összesen közel 3000 km-t tett meg, felkeresett 75 települést („jurtát”) és kb. 2500 személy részletes néprajzi felvételét végezte el. „Összeírtam a családokat, kiválasztva a gyökereket, feljegyezve a bevándorlottokról, hogy honnan és mikor telepedtek be, a kihalás arányait és okait, az eloroszosodás mértékét és módját és okait, ... összeírtam az osztják ház leltárát,

⁹⁵ Balázs szerk. 1993, 173. o.

*megfigyeltem a halászatot és részben a vadászatot, feljegyeztem a szokásaikat, ahol kinyomozhattam: ösvállásuk maradványait, ... gyűjtöttem 300 néptárgyat, 30 koponyát, 2 teljes csontvázat, készítettem 150 fényképet s az egész út minden napjáról pontos naplót vezettem.*⁹⁶

A legnagyobb obi-ugor gyűjteménnyel, mintegy 380 tárggyal gazdagította az akkori Néprajzi Osztályt. Célja az volt, hogy Helsinki után Budapesten legyen a 2. legnagyobb finnugor gyűjtemény. Mivel az expedíciónak a célja a magyar őstörténet kutatása volt, így a tárgyakat is e témakörben gyűjtötték. Jankó véleménye az volt, hogy a halászat és a sámánizmus kutatása által reprezentálhatja a leginkább e területet. A Zichy expedícióban betöltött szerepét Kodolányi János dolgozta fel.⁹⁷

Az anyagot Jankó János halála után 1903-ban Semayer Vilibáld leltározta be, köztük 53 hangszer van, melyek a kutatási területéhez, a sámánszertartásokhoz kapcsolódtak. A hangszerek között 37 rituális célokat szolgáló zúgattyú található, mely általában a szellemek, ősök hangját jeleníti meg (NM 39892–39928). Szintén sámánszertartásokhoz használt csontból készült doromb (NM 39936), sámándobok (NM 39982–4) és verőik (39990–2) is található a hangszerek között. Két népi fidula is található a gyűjteményben vonójukkal együtt (NM 3998–9), de mivel a gyűjtés pontos helyét nem ismerjük, így nehéz a tárgyakat azonosítani.

5. kép: Zúgattyú

A Néprajzi Múzeum Etnológiai Adattárában találhatóak feljegyzései, útinaplói, rajzai, levelei a gyűjtőútjairól.⁹⁸ A több mint 700 fotója között csak néhány felvételen találhatunk zenészeket, hangszereket.⁹⁹ Útjairól több cikkben, kiadványban számolt be,¹⁰⁰ az ő munkásságáról is több publikáció készült.¹⁰¹

⁹⁶ Idézet http://hu.wikipedia.org/wiki/Jank%C3%B3_J%C3%A1nos_%28n%C3%A9prajzkutat%C3%B3%29

⁹⁷ Kodolányi 1997.

⁹⁸ EA 83 D, EA 83 E, EA 83 F, EA 83 G, EA 83 J, EA 83 K, EA 1592, EA 1593, EA 1595, EA 1596, EA 4141, EA 4142, EA 4709, EA 4710, EA 24537, EA 24876.

⁹⁹ F 5089, 5572

Vikár Béla (1859–1945)

Etnográfus, műfordító, népzene gyűjtő. Az egyetemet Budapesten magyar nyelv és irodalom szakon végezte el. Vikár Budenz József, a finnugor összehasonlító nyelvészeti tanszék tanára hatására kezdett foglalkozni a finn nyelvvel és a finnugor népek kultúrájával.

Finnországi beszámolójában Vikár így ír: *Czélom vala egyrészt a finn nyelv ismeretének azon mértékét, melyre könyvekből szert tehettem, magával a finn néppel való érintkezés útján följújtani, kiegészíteni s megszilárdítani, másrészt pedig a rendkívül gazdag és érdekes finn ethnographia körül tájékozást szerezni.*¹⁰²

1889-ben feleségével útra kelt Karjalába. Fél évig tartó utazása sikerrel járt. A Kalevala több részletét lejegyezte finn adatközlőktől, amit magyarra is fordított. Nemcsak folklorisztikai és néprajzi tanulmányokat végzett, hanem tárgygyűjtéssel is foglalkozott, melyek között hangszerek is találhatóak. Az 1899-es első útjáról Finnországi tanulmányutam címen jelent meg beszámolója.

Saját gyűjtéséből több hangszerrel gyarapodott a múzeum, egy régi típusú hat húros kantelével (NM 4043), egy három húros vonós lírával, a *joukikkoval* (NM 4044), két kantelével és egy pásztorsípval, amelyik rácsapós náddal és szarutülkkel rendelkezik (NM 4151).

6. kép: Kantele

¹⁰⁰ Jankó 1897, 1904, 1907, 1973, 1982, 1983, 1993, 2000, 2001.

¹⁰¹ Balassa 1968, 1975, Kodolányi 1968, 1973, 1993, Semayer 1902, Szana 1899, Szemkeő 2002, Szilágyi 1993.

¹⁰² Vikár B., 1890a, 232.

Ugyancsak Vikár Bélának ismeretségeinek köszönhetően a Finn Múzeumtól is két ízben vásárolt a Néprajzi Tár tárgyakat, minek kapcsán 6 hangszerrel gyarapodott a gyűjtemény, egy kantelével, egy pásztorsípval, és különböző fűzfasípokkal.¹⁰³ (NM 4409, 4411, 4412–15)

Finnországi tanulmányútjáról, és a Kalevala népköltésről több publikációja jelent meg,¹⁰⁴ Vikár Kalevala fordításáról, gyűjtéséről több kiadvány készült,¹⁰⁵ hagyatékát többen feldolgozták.¹⁰⁶

Baráthosi Balogh Benedek (1870–1945)¹⁰⁷

Ázsiakutató, középiskolai tanár. Autodidakta módon képezte magát, mivel Körösi Csoma Sándor munkásságának hatására, a magyarok ázsiai őshazájának a keresését tűzte ki célul. A magyarok rokonainak tartotta a japánokat is, ezért kutatásait itt kezdte el 1903-ban. A kutatást öt évre tervezte, de az orosz–japán háború miatt meg kellett szakítania utazását, de így is több mint 500 tárgyat adott át a múzeumnak,¹⁰⁸ de később is érkezett még tárgy ebből a gyűjtéséből a múzeumba. A tárgyakat főleg városi boltokból vette, de ezen belül igyekezett az ismeretlen kultúrából változatos anyagot hozni. A múzeum japán tárgyainak több mint 1/6-a köszönhető gyűjtésének.

Erről az útvjáról csak négy hangszer hozott, közülük két dobot még nem revíziózott az Ázsia gyűjtemény kezelője ezért nem tudtam azonosítani, két fúvós hangszer közül az egyik oldalfúvós, a másik japánok egyik nemzeti hangszere egy peremfúvós hangszer, a *shakuhachi*.

7. kép: Furulya, *Shakuhachi*

¹⁰³ 2 hangszere szerepelt a „Sípval, dobbal, didzseridival...” c. kiállításban, a listát lásd a II. számú mellékletben.

¹⁰⁴ Vikár 1890a, 1890b, 1899a, 1899b, 1901a, 1901b, 1909, 1935.

¹⁰⁵ Népzene gyűjtéseit Sebő Ferenc dolgozta fel.

¹⁰⁶ Hermann 1905, Katona 1979, 1980 (1981), Olsvai 1997, Terbócs 1999.

¹⁰⁷ A néprajzi gyűjtéseit feldolgozta Wilhelm 2008b.

¹⁰⁸ Wilhelm 2008a, 162.

1908-ban és 1909-ben az Amur vidékén gyűjtött elsősorban az olcsák és a goldok (nanajok) között. Kevés anyagi támogatással, jórészt saját pénzén indult útnak. Főleg nyelvi anyagot jegyzett fel, de több száz tárggyal is gyarapította az Ázsia gyűjteményt.

Az itt gyűjtött anyagban 14 hangszer található, főleg dorombok, de egy sámándob is található.

8. kép: Doromb

1911-ben Oroszországban és Szibériában kutató a zürjéneknél és a szamojédoknál a múzeum anyagi támogatásával. Gyűjtése kiterjedt a zürjének életének csaknem minden területére.¹⁰⁹ A gyűjtés értékét növeli a pontos helymeghatározás, és a sok fotó.

Erről az útról egy sámándobbal, egy dobverővel, és egy fűzfasípval gyarapodott az Európa gyűjtemény.

Később Baráthosi Balogh a kutatást és a gyűjtést a sarkvidéki népekre szándékozott kiterjeszteni. Célként a – grönlandi eszkimók kivételével – a sarkvidék valamennyi népének a nyelvészeti és néprajzi dokumentálását, kultúrájuk összehasonlítását, legalább tízezer néprajzi tárgy megszerzését és több órányi nyelvi anyag felvételét határozták meg az expedíció résztvevői.¹¹⁰

A hamburgi Völkerkunde múzeummal karöltve tervezték ezt az utat, de végül a hamburgi múzeum nem tudott az expedícióra gyűjtőt küldeni, így Baráthosi egyedül indult el.¹¹¹

1914-ben érkezett Japánba. Az I. világháború kitörése miatt azonban csak augusztusig maradhatott, de a nagyjából kétezer darab ajnu tárgyat így is sikerült vásárolni. Részben a

¹⁰⁹ Kerezsi 2000a, 453.

¹¹⁰ Wilhelm 2008b, 199.

¹¹¹ A 19. század végén és a 20. század elején gyakoriak voltak azok a törekvések, hogy Európai múzeumok, kutatóintézetek, távoli vidékekre közösen finanszírozzanak expedíciókat. Így a költségek is csökkennek, és egy tárgytípusból egyszerre többet is be tudnak szerezni.

hokkaidói, részben a szahalini ajnuktól. A háborús helyzet miatt tárgyai Japánban maradtak, csak 1928-ban került a múzeumba 324 tárgy.

A budapesti ajnu anyag jól tükrözi a gyűjtés körülményeit és a gyűjtő szándékait. A rendkívül rövid idő alatt, ami Baráthosi Balogh az ajnuk közötti gyűjtésre szánhatott, szinte minden olyan típusú tárgyból gyűjtött (a tervnek megfelelően több darabot is), amihez az adott évszakban és korlátozott pénzügyi lehetőségei révén hozzáférhetett. Így egyaránt találunk rituális, vadász-, halásztárgyakat benne, de néhány turistatárgy is szerepel már köztük,¹¹² hangszerek azonban nem.

Az Etnológiai Adattárban 27 dobozban vannak anyagai – EA 963–972, EA 974–985, EA 4704–4707 – amelyek közt több még azonosítatlan anyagot tartalmaznak, de a legtöbb különböző Amur menti szójegyzékek (orocs, negidál, gold, olcsa, szamar, stb.), nyelvtani leírások, sámánszövegek. EA 8278 szám alatt a Hamburgi múzeumnak átadandó tárgyainak listáját, levelezését találjuk. Útjairól több beszámoló készült,¹¹³ gyűjteményeit többen feldolgozták.¹¹⁴

A több mint 1200 fotója közt találunk zenészeket ábrázoló, zenés alkalmakat megörökítő fotókat is.¹¹⁵

Japán színésznők tánc közben (NM F 6759)¹¹⁶

Fotó: Baráthosi Balogh Benedek, Japán, 1904

¹¹² Wilhelm 2000c, 524.

¹¹³ Baráthosi Balogh 1905, 1906, 1907a, 1907b, 1910, 1926, 1927, 1932, 1942.

¹¹⁴ Toshihiro, Wilhelm 1999, Hoppál 1996, 1999, Wilhelm 2006, 2008.

¹¹⁵ F 6759, 15879, 16397, 16435, 92861, 191133, 191317, 191318

¹¹⁶ NM F = Néprajzi Múzeum Fotótára

2.2 Utazók hangszergyűjtései

A 19. század előtti utazások során még jórészt véletlenül kerülnek magyar utazók a világ különböző tájaira, de utazásaik során gyakran jegyezték fel megfigyeléseket az adott népcsoportokról. Benyovszky Móric már a 18. században sámánrévülést jegyzett le, mely megfigyelései forrásértékűek.¹¹⁷ A 19. század első felében Haraszthy Ágoston Észak-Amerika indiánjairól ír megfigyeléseket.

A 19. század második felében megszapordtak a tudományos igényű expedíciók is. Xántus János első, amerikai útjára még nem gyűjtőként utazott (bár hozott néprajzi tárgyakat), de az utána következő útjai, leírásai már tudományos értékűek. Természetesen ekkor sem csak a tudományos expedíciókból származó tárgyakkal gyarapodott a Nemzeti Múzeum Néprajzi Tára. A későbbi Afrika gyűjtemény első tárgyai egy felfedezőtől, Gróf Teleki Sámuelától származnak. Vojnich Oszkár vajdasági utazót is elsősorban vadászként tartották számon, pedig útjairól tárgyakat, és közel 650 fotót ajándékozott a múzeumnak. Festetics Rudolf gróf pedig több évig tartó nászútja során igyekezett tárgyakat gyűjteni, és fényképezni.

A gyűjteménygyarapításokban szerepük volt a gyűjtéssel úgymond „hivatásszerűen” foglalkozóknak is, Bornemisza Pál gyűjtőtől származik az Afrikai tárgyaink körülbelül egynegyede. Nem egyszer már a terepen vált valaki elismert néprajzkutatóvá. Torday Emil kormánytisztviselőként került először Kongóba, de első útjáról származó beszámolóit után később már mint néprajzkutatót bízták meg gyűjtéssel.

Más foglalkozású szakemberek is szép számmal gyarapították a Néprajzi Tár gyűjteményeit. Ilyen volt Fuszek Rudolf orvos, aki hivatása mellett aktívan gyűjtött néprajzi tárgyakat is.

Tudományos expedíción járt Bíró Lajos Új-Guineába, ahová természettudományos és néprajzi kutatómunkára utazott.

Xántus János (1825–1894)

A világosi fegyverletétel után, sok hazánkfia kényszerült emigrációba. Xántust besorozták az osztrák hadseregbe, és ezért Németországon keresztül előbb 1850-ben Angliába, majd 1852-ben Amerikába menekült. Az amerikai hadseregbe belépve vált természettudományi gyűjtővé. 13 (1850–1863) évet töltött az Egyesült Államokban, ahol főleg a Smithsonian Institution számára fedezett fel és gyűjtött össze több ezer addig ismeretlen növényt és állatot, de a Magyar Nemzeti Múzeumnak is küldött haza anyagot. Számos publikációja jelent meg e

¹¹⁷ Bodrogi 1978, 9.

témakörben,¹¹⁸ ennek köszönhetően a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta. 1862-ben kötetet adott ki, melyben természetrajzi tárgyak gyűjtésére buzdít.¹¹⁹

Erről az útvjáról származnak a későbbi Néprajzi Múzeum első tárgyai, melyek ma az Amerika gyűjteményt gyarapítják. Ezek között a tárgyak között nem találunk hangszereket.

Hazaköltözése után 1866-ban a budapesti Állatkert igazgatójává választották.

1868-ban indult az a nagyszabású Kelet-Ázsiai expedíció, melyben természettudományi, iparművészeti és etnológiai gyűjtésre az akkori magyar vallás- és közoktatási miniszter, Eötvös József, Xántust bízta meg. „Az expedíció egyrészt szorosán beleilleszkedett a monarchia tengeri flottájának rendszeres világ körüli útjai sorába, mely a 19. század során részben a hadihajók legénységének kiképzéséhez tartozott, részben azonban tudományos gyűjtésekre és kereskedelmi kapcsolatok kiépítésére használták fel őket. Ezek a 19. század folyamán fokozott jelentőséget kaptak, mivel a Monarchia nem folytatott gyarmatosító politikát, és így diplomáciai szerepét, gazdasági befolyását – főképp Ázsiában és a Csendes-óceán térségében – csupán a tengereken való jelenlétének rendszeres demonstrálásával tudta érvényesíteni.”¹²⁰

Az expedíció ideje alatt Xántus János több mint 150000 tételt számláló anyagot gyűjtött, melyek többsége természettudományi jellegű volt (állat, növény, ásvány).¹²¹ Először Ceylonon, Sziámban, Kínában és Japánban végeztek gyűjtéseket, majd miután Xántus a kutatóút vezetőivel összekülönbözött azon, hogy a gyűjtött anyag a bécsi vagy a pesti múzeumba kerüljön-e, 1869-ben különvált az expedíciótól. Celebesz, Borneó és Jáva szigetén hatalmas állattani anyagot gyűjtött, valamint 2500 darabos, párját ritkító borneói etnológiai anyagot. A néprajzi tárgyak közül összesen 2533 darab került Magyarországra, noha Xántus ennél többet gyűjtött, de ezek egy része a szállítás során elveszett. A gyűjteményt 1872-ben kiállításon mutatták be a nagyközönségnek a Magyar Nemzeti Múzeum természeti tárában Frivaldszky János rendezésében, a tárgyak leírásait tartalmazó vezetővel.

Ez a kollekció tekinthető Magyarországon az első tervszerű néprajzi tárgygyűjtésnek. Ezzel a tárgykollekcióval alakult meg a Nemzeti Múzeumon belül a Néprajzi Tár, sőt ez a tárgyegyüttes képezte a későbbi Ázsia gyűjtemény első tárgyait. A kelet-ázsiai gyűjtései miatt 1872-ben a Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának örévé, 1893-ban igazgató-örévé nevezték ki. A tárgyait 1874-ban leltározta be, a kiállításvezetőjének megfelelő sorrendben.

¹¹⁸ Xántus 1858, 1860.

¹¹⁹ Xántus 1862.

¹²⁰ Wilhelm 2008a, 155.

¹²¹ Sándor 1970, 310.

Ezek a tárgyak ma a Regionális gyűjteményben, azon belül az Ázsia és Indonézia gyűjteményekben.

Ebben az anyagban 52 hangszer található Japánból, Kínából, Sziámból és Kelet-Indiából. A Néprajzi Múzeum Ázsia gyűjteményben jelenleg is folyó, és még több évig tartó revíziója miatt nem lehet minden tárgyhoz hozzáférni, így a 14 Japán hangszer közül egy homokóradob, a *tsuzumi* (NM 84), egy citera típusú hangszer, a *kotó* (NM 179), egy népi lant, a *shamisen* (NM 183) van azonosítható állapotban.

9. kép: Kotó

18 kínai hangszere közül kettőt már a leltározás után töröltek, hat hangszert lehet azonosítani közülük: egy nádsípos hangszert, a *suonát* (NM 537), egy holdgitárt, a *yue-kin* (NM 538), és egy népi lantot a *sanxiant* (NM 539). Egy keretes dobnál a leltárkönyvben az szerepel, hogy a császári gyalogság dobja (NM 542), a többi hangszer azonosítására a revízió után nyílik lehetőség.

10. kép: Holdgitár, Yue-kin

Sziámból, a mai Thaiföldről 15 hangszer szerepel a leltárkönyvben, közülük hármat már a hangszerek múzeumba kerülése után töröltek. Van köztük két nagydob, egy nádsípos hangszer, de tipikus thai hangszer is, mint a *kong wong yai* gongsor (NM 1248). A *sa lor* nevű népi fidula sajnos elég romos állapotban van (1252). Megtalálható náluk is az egymembrános hosszú dob (NM 1253). Tipikus thaiföldi hangszer a xilofon típushoz tartozó *ranat ek* (NM 1304).

11. kép: Xilofon, *Ranat ek*

Az Indonézia gyűjtemény hangszerei közt jelentős helyet foglal el a 32 hangszere, Borneóról, Szumátráról, Celebesz-szigetről, Aru-szigetről, Jáváról és a Maláj szigettengerről. Több hangszert nem sikerült itt sem azonosítani, de itt is találunk tipikus indonéz hangszereket. Szájorgonák (NM 1455–6), egy meglehetősen rossz állapotban lévő csövescitera a *sesando* (NM 1457), csúszócövekből álló babmuszhangszer, anklungokat is találunk (NM1747–1750). Egy borjúkolomp is található a gyűjteményben (NM 1815), egy bambuszdoromb (NM 1855) és egy metallofon hangszer, a *saron* (NM 1854).

Az Óceánia gyűjteményben 3 hangszere található Új-Guineáról, két hosszúdob és egy csövescitera.

Egyik tárgy típusa sem reprezentálja az adott területek tárgykészletét, ezen belül a hangszereket sem, de a korai gyűjtéseknek köszönhetően minden területről értékes zenészerszámokat kapott a Néprajzi Múzeum.¹²²

A Néprajzi Múzeum Adattárának Fotógyűjteményében közel 250 fotó származik Xántus Jánostól. Közülük több tartalmaz zenészeket, zenélési alkalmakat.¹²³ Útjairól, tárgyairól több publikációban számolt be,¹²⁴ gyűjteményeit, expedícióit többen feldolgozták.¹²⁵

¹²² 18 hangszere szerepelt a „Síppal, dobbal, didzseridival...” c. kiállításban, a listát lásd a II. számú mellékletben.

Kotón játszó japán nő (NM F 725)

Fotó: Xántus János, Japán, 1895

Gróf Teleki Sámuel (1845–1916)

Erdélyi főúr, nyugalmazott katonatiszt és híres vadász. Kelet-afrikai expedíciójában szerencsésen ötvöződött a kalandvágy, a vadászszenvedély és a földrajzi felfedezés célja. Naplója mindemellett néprajzi értékű is. 1887–88-as felfedezőútról több helyen olvashatunk. Höhnel,¹²⁶ Rudolf trónörökösnek írott leveleiből is tájékozódhatunk, 1888. dec. 26-án a Times-ban is megjelent úti beszámolója.

Eljutott Afrika olyan területeire, amely addig fehér foltnak számított, s a világ is a nagy földrajzi felfedezőként tartja számon. Nevéhez fűződik kb. 3000 kilométeres, jórészt

¹²³ F 581, 600–3, 607, 627, 664, 697, 725, 732, 734

¹²⁴ Fontosabb publikációi: Xántus 1857, 1860, 1862, 1863, 1869a, 1869b, 1871a, 1871b, 1874, 1877, 1880, 1886a, 1886b, 1889.

¹²⁵ Bátky 1925, Csapó 1985, Farkas 1975, Ferenczy 2001, Fogarasi 2000, Könnyű 1989, Lasz 1926, Sándor 1970, Selmeczi Kovács 1996, 1997, 2000, Szabó 1971.

¹²⁶ Höhnel Lajos sorhajóhadnagyot Rudolf trónörökös ajánlotta kísérőnek. Az útról írt beszámolója: Teleki Sámuel gróf felfedező útja kelet-afrika egyenlítői vidékein 1887–1888-ban. Sajtó alá rendezte és az utószót írta: Véber Károly, Budapest: Neumann Kht, 2005

ismeretlen tájakon áthaladó útszakasz térképezése, a Rudolf- és a Stefánia-tó, valamint a róla elnevezett Teleki-vulkán felfedezése.

A jelenlegi Afrika gyűjteménybe az első jelentős gyűjtés neki köszönhetően került a múzeumba. A jelenleg meglévő, 304 tárgyat tartalmazó Teleki-gyűjtemény több mint egyharmadát az ékszerek, testdíszek teszik ki, egy másik szűk harmadot különféle fegyverek, a fennmaradó részt pedig használati tárgyak, konyhai eszközök, öltözetek, amulettek. A legtöbb tárgy a kikujuktól származik, ezután következnek a maszaiok, majd a csaggák, resiátok, turkánák.¹²⁷ A múzeumnak ajándékozott tárgyak közül öt tekinthető hangszernek, Négy állatok nyakán lévő kolomp és egy kudukürt.

12. kép: Kudu kürt

1893-ban Teleki újabb hosszú utazásra indult, amelynek során bejárta a mai India és Indonézia jelentős területeit. Ezen az úton főként vadászott és vadász trófeákat gyűjtött, ez az út meg sem közelítette afrikai felfedezőútjának óriási tudományos eredményeit, de erről az útról is hozott használati tárgyakat. Összesen 110 tárgyat ajándékozott a múzeumnak, ennek döntő többsége a borneói dajakoktól származott, emellett néhány Szulu-szigeteki fegyvert. A borneói gyűjtés a legnagyobb arányban kosarakat és fegyvereket tartalmaz, találunk közöttük ékszereket, halászeszközöket, hangszereket és textileket is.¹²⁸ Hat hangszerrel gyarapította a gyűjteményt, egy egyhúrú népi fidulával (NM 5391), melyhez két vonó is tartozott (NM 5392–3), egy szájorgonával és egy rézdorombbal.¹²⁹

¹²⁷ Földessy 2008, 29.

¹²⁸ Wilhelm 2008a, 185.

¹²⁹ Ezek közül 3 hangszer szerepelt a „Síppal, dobbal, didzseridival...” c. kiállításban, a listát lásd a II. számú mellékletben.

Expedícióiról több kiadvány készült, gyűjteményét többen feldolgozták.¹³⁰ Ő maga is tudósított útjáról.¹³¹

Báró Bornemisza Pál (1853–1909)

A Néprajzi Múzeum gyűjteménygyarapításaiban fontos szerepük volt, a 19. század végi gyűjtőknek, akik megélhetésüket tárgyak gyűjtéséből és eladásából nyerték.

Az Afrika gyűjtemény kialakulásában nagy szerepe volt az egyik gyűjtőnek Bornemisza Pál bárónak. Az Afrika-gyűjtemény tárgyainak egynegyede tőle származik.

Bornemisza utazó, gyűjtő, néprajzkutató. Tudatosan készült a tárggyűjtésre, szakirodalmakból tájékozódott. Hosszabb időt töltött a Kilimandzsáró s a Meru hegyeknél, ahonnan kirándulásokat tett a német gyarmat belsejében fekvő fennsíkokra, úgy tűnik legfőbb célja az volt, hogy a Nemzeti Múzeum Néprajzi Tára számára a világon egyedülálló gyűjteményt állítson össze.¹³²

Bornemisza az 1880-as évektől legalább 15 évet töltött Afrikában. Részt vett az 1902-es második angol-búr háborúban, ahonnan tárgyakat is hozott.¹³³ A báró valószínűleg ismerte a Teleki féle gyűjteményt, ezért arra törekedett, hogy a tárggyűjtése hiánypótló legyen.¹³⁴ Hosszú éveken át gyűjtött Német- és Angol- Kelet-Afrikában, gyűjtött Ugandában, a nagy tavak Viktória-, Taupanika, és Nyassa-tavak környékéről is jelentős tárggyűjteményt hozott. Jäger a következőt írta a cikkében: „*Ritkán van alkalmunk ily szakszerűséggel összegyűjtött, hosszú idők fáradozásai révén egybehordott és tanulságosan elrendezett kiállítást látnunk és örömünkre szolgálnak, hogy ezzel is gyarapodik ismét hazánk elsőrangú tudományos intézete, a M. N. Muzeum.*”¹³⁵

Hangszerek tekintetében is jelentős a gyűjtése. A hangszereket Német Közép-Afrikából gyűjtötte, a legtöbbről azt is tudjuk melyik népcsoport hangszerei lehettek. A 66 hangszere közt 37 különböző csörgő található, több népcsoporttól (NM 44998–45168, 45346, 45746–8, 45989–90, 46026, 52919, 53542–53558, 53878–9). Az öt szarvkürt (NM 45713–4, 53817–3) mellett több oldaltfúvós furulya (NM 53868–70), és fasíp (NM 44996–7, 45707, 45709–12, 53810) található a gyűjteményben. A szanza mellett egy érdekes hangszer a botcitera, *zeze* is megtalálható (NM 45369–71). Bár Bornemisza sok hangszert hozott, látható, hogy arra törekedett, hogy a kisebb fajta hangszerekből hozzon többet. Ez sajnos az utazások

¹³⁰ Borsos 1998, Cholnoky é.n., Gulyás 1944, Höhnel 1892, Kálmán 1995.

¹³¹ Teleki 1888.

¹³² Földessy, 2008, 35.

¹³³ Az 1904-es kiállításon, a Nemzeti Múzeumba ágyú, és puskaanyagokat is bemutatott. Jäger 1904.

¹³⁴ Földessy 2008, 35.

¹³⁵ Jäger 1904.

viszontagságai miatt gyakori volt, így csak 2 dob található a hangszerek közt, egy hosszúdob és egy djembe típusú dob.¹³⁶

13. kép: Botcitera, Zeze

Az Etnológiai Adattárban is vannak anyagai, leírások tárgyairól,¹³⁷ és írt útbeszámolót,¹³⁸ kiállításáról két tudósítás is keletkezett.¹³⁹

Torday Emil (1875–1931)

Neves Afrika kutató, etnográfus. A Néprajzi Múzeum Afrika-gyűjteményét gyarapítók közül ő volt az, aki a néprajzszakmában is világhírnevet vívott ki magának. Torday 1895-ben ment Belgiumba, ahol banktisztviselő lett, majd a belga állam szolgálatában Kongóba helyezték át. Fél évet Kinshasában töltött, majd az állam túlsó végére, a Meru-tó közelébe került.

Első útjáról írott beszámolója olyan érdeklődést keltettek, hogy 1905-ös útjára, már mint néprajzkutató utazott, az angol Royal Anthropological Institute megbízásából. Már erről az útjáról tárgyakat hozott a British Múzeum Afrika gyűjteményének.

Torday a második útja alkalmával kezdte tanulmányozni az ország déli–középső vidékén élő népeit, 8 bennszülött nyelvet tanult meg, folyamatosan gyűjtött néprajzi tárgyakat is.

1907-ben ismét Kongóba indult a British Museum megbízásából, útjára egy Afrika-kutató Melville William Hilton-Simpson és egy néprajzi témákra szakosodott festő kísérte el. Az expedíció célja az egyenlítői erdő déli részén élő népek tanulmányozása volt.¹⁴⁰

¹³⁶ 17 hangszerét mutattuk be a „Sípbal, dobbal, didzseridival...” c. kiállításban, a listát lásd a II. számú mellékletben.

¹³⁷ EA 7629, 7825, 7826

¹³⁸ Bornemisza 1904.

¹³⁹ Cholnoky 1904.

¹⁴⁰ Földessy 2008, 43.

Torday kutatási módszerét Hilton-Simpson, aki az expedíció alatt végig naplót vezetett így foglalja össze: „Először is, soha nem fogadott el a bennszülöttekre vonatkozó információt fehér embertől, csak azt jegyezte le, amelyet a szóban forgó törzs tagjaitól hallott. Másodsor, mindig azok közül választotta ki az adatközlőit, akik a legkevésbé voltak kapcsolatban európaiakkal, s akik ily módon kultúrájuknak még egy fejletlenebb szakaszában voltak. Harmadszor pedig amiatt, hogy nyolc helyi nyelvet beszélt folyékonyan, nem szorult rá [...] a tolmács a szolgálataira, ugyanakkor sok információt és néhány legendát [is] el tudott csípni a bennszülöttektől, midőn hallgatta őket, amikor azok egymás között voltak, és nem közvetlenül hozzá intézték szavukat.”¹⁴¹

Torday 1909-ben érkezett meg nagybeteg Londonba, 1910 után a British Museum munkatársaként dolgozott tovább. Afrika népeiről írott tudományos munkája alapvető jelentőségű. Az általa gyűjtött adatokat és tárgyakat két műben tette közzé.¹⁴²

Az útjairól a legtöbb tárgya és fotója a British Múzeumba került, a Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárának 324 tárgyat, 83 fényképet¹⁴³ és Norman H. Hardy egy eredeti akvarell képét ajándékozta. Útjairól több beszámolót írt,¹⁴⁴ gyűjteményeivel többen fogalagokztak.¹⁴⁵

„Babunda” négerek dobbal (NM F 12747)

Fotó: Torday Emil, Kongó, 1910

¹⁴¹ Hilton-Simpson leírását idézi Földessy 2008, 44.

¹⁴² Torday-Joyce 1910, 1922.

¹⁴³ Köztük hangszeres fotók: F 11746, 11747, 11750, 11755, 11805

¹⁴⁴ Torday 1910, 1913, 1914, 1922, 1923, 1924, 1925, 1930, 2008.

¹⁴⁵ Halász 1911, Mack é.n., Krizsán 1996, Kubassek 1991, 2006.

Hangszerei közül a legtöbb Kongóból származik, csörgők, sípok, és mindössze 4 dob található köztük. A csörgők közt van tánccsörgő, rázócsörgő, kosárcsörgő (NM 80545–7, 80664, 80701–3, 80821–2, 80832, 68.69.114). A 13, főleg fasíp (NM 80522, 80542, 80636, 80638–9, 80666, 80696–700, 80829–30) mellett egy érdekes hangszer, a Kongóban több népcsoportnál gyakori orrfurulya (NM 80694–5) is megtalálható. Ezen kívül két szanza (NM 80656, 80703) és négy dob (80533, 80655, 80738–9) található még a hangszerek között.

14. kép: Szanza

Fuszek Rudolf (1882–1942)

Nemzetközileg elismert trópusi orvosszakértő volt. Tanulmányait Magyarországon kezdte, majd 1908–1911 között Hamburgban a Tropisches Institutban a trópusi betegségeket tanulmányozta. Afrikában és Dél-Amerikában is dolgozott, de később Afrikában telepedett le, 1913-tól Monroviában (Libéria) működött, idővel mint az ország közegészségügyének irányítója.

Orvosi működése mellett, Monroviából vidékre utazott, megismerkedett a helyi közösségekkel, és folyamatosan gyűjtött természetrajzi, geológiai, antropológiai és értékes néprajzi tárgyakat.

1925-ben Magyarországra geológiai gyűjteményt hozott magával, 1937-ben pedig néprajzi tárgyakat, amelyeket a Néprajzi Múzeumnak ajándékozott, összesen 614 darabot. 1938-ban, és 39-ben is ajándékozott a múzeumnak tárgyakat.

A gyűjteményben 274 tárgy Kamerunból, 16 Ghánából, 14 Nigériából, hat Kelet-Afrikából, három Kongóból, a többi pedig Libériából származik. Művészeti szempontból kiemelkedő az Észak- és Kelet-Libéria különböző törzseitől való 121 maszk és 22 szobor. A

gyűjtemény főként kameruni részében jelentős a fegyverek – főleg nyíl, dárda, kisebb számban tör, kard – aránya.¹⁴⁶ Anyagát többen feldolgozták.¹⁴⁷

A tárgyak között 26 hangszer van, 9 Kamerunból, 17 Libériából. A gyűjtemény főleg csörgőket tartalmaz: vannak köztük táncscörgők (NM 135304–5, 135360–1) és lábcscörgők (NM 135395–6, 135406). Több hosszú dob, lábas dob és beszélő dob is van a hangszerek között. Két érdekes tárgy, a zenélőj (NM 135345), és az összetett zenélőj (NM 135351) is előfordul a gyűjtésében.¹⁴⁸

15. kép: Összetett zenélőj

Fenichel Sámuel (1868–1893)

Preparátor, gyűjtő, utazó. Fenichel a dobrudzsai Adam-klissi-i ásatásokon ismerkedett meg Albert Grubauer müncheni ornitológussal, aki kutatásokat végzett Románia területén. Grubauer felajánlotta, hogy induljanak kutatóútra, Új Guineára.

Az expedíción Grubauer és szolgálja, Fenichel a preparátor és gyűjtő, egy fényképész rajzoló és egy orvos vettek részt. 1891. szeptember 30-án indult az expedíció Hamburgból, Ceylon érintésével érkeztek meg Singapur kikötőbe. Itt először Holland Új-Guineában szerettek volna kikötni és kutatni, de a kolerajárvány miatt végül is visszatérnek Singapurba, és innen a Német Új Guineába, az Astrolabe öölbe mentek.

Az Új Guinea-expedíció ígéretes kezdetek után kudarcba fullad, ugyanis Grubauer – aki pénzelt a kutatásokat –, megbetegedett és hazautazott. Erről így ír naplójában: „*Folyó év mártius havában vált bizonyossá a Grubauer féle expeditio tönkre jutása, tényleges*

¹⁴⁶ Földessy 2008, 52.

¹⁴⁷ Borsányi 1986, Gunda 1937.

¹⁴⁸ 6 hangszerét mutattuk be a „Sípbal, dobbal, didzseridival...” c. kiállításban, a listát lásd a II. számú mellékletben.

működésbe lépése előtt. E sajnós esetet, az ügy hibás fölfogása, szervezete és főleg finantiális viszonyok idézték elő. E vállalat szerencsétlen vezetője még e hó folyama (mártius) alatt elhagyta Új-Guineát és Singaporéba utazott vissza. Hogy innen merre vette utját nem tudom. Természetesen én is elutazhattam volna. De egyszerűen a veni vidivel nem lehettem megelégedve. Azért hagytam el édes Hazámat, azért utaztam ily messzire, hogy a vicit is elmondhassam.”¹⁴⁹

Fenichel pénzhiánnyal küzdött ezért segítséget kért Budapest, Bukarest és Bécs múzeumaitól, de pénz és felszerelést csak a budapesti Nemzeti Múzeumtól kapott. 14 hónapot töltött a pápuák között, több mint 1000 szót tanult meg a Bongó faluban élő pápuáktól és gyűjteményét napról napra gazdagította. Közel tízezer tárgyat gyűjtött össze és rengeteg információt szerzett a pápuák életmódjáról. Tevékenységéről levelekben számolt be a múzeum vezetésének. Az 1895-ben megjelent Természeti Közlöny című folyóiratból olvashatjuk, hogy körülbelül háromezer kétszáz tárgyat juttatott el Fenichel Európába, amelyhez még hozzáadódik négyezer lepke példány, kétezer rovar, körülbelül húszezer csiga és kagyló valamint kilencvenöt fajból való több mint kétszáz madár.

Ebből a gyűjteményből Nagyenyedre, szülővárosába is küldött. Az etnográfiai tárgyakat a Történeti Múzeumban, gyűjteményének többi részét pedig a Természettudományi Múzeumban őrzik.¹⁵⁰ A tárgyak között két hangszer van, egy okama és egy orlan ai.

Gyűjteménye, amely a berlini Museum für Völkerkunde közvetítésével került Budapestre, 2460 darab néprajzi tárgyat tartalmaz, és harminc fotót. Naplója, levelei, gyűjtőfüzetei és nyelvi feljegyzései az Etnológiai Adattárban találhatóak,¹⁵¹ tárgyairól Antoni Judit írt.¹⁵²

1893. március 11-én maláriában megbetegedett és fiatalon meghalt. Bíró Lajos természettudós talál rá sírjára.

Tárgyai között páratlan mennyiségű, 173 hangszer található, a legtöbbet Német-Új Guineában gyűjtötte. A tárgyak között kiemelkedő a 83 zúgattyú – *upura, vagy imunu viki* –, amit természeti népek főleg szertartásokhoz használnak (NM 9014–9089).¹⁵³

¹⁴⁹ Közérdek újságyűjtemény 1895.

¹⁵⁰ Szerző: Udvari Ibolya XII-A osztályos tanuló, Bethlen Gábor Kollégium, Nagyenyed

¹⁵¹ EA 2974, 4486, 4708, 8279

¹⁵² Antoni 2007.

¹⁵³ 8 hangszerét mutattuk be a „Sípbal, dobbal, didzseridival...” c. kiállításban, a listát lásd a II. számú mellékletben.

16. kép: Csörgő, *Orlan ai*

A nagyon ritka, madár alakú csörgőből, az *orlan ai*-ből, nincs sok a világ múzeumaiban, a legtöbb, Magyarországon a Néprajzi Múzeum Óceánia gyűjteményében található, a 25 tárgyból azonban 12 hangszernek már csak a magvakat tartó botja van meg, a csörgők leestek róluk. A 19 dob – *kundu* – a gyíkbőrrel fedett hosszúdobok családjába (11744–11760, 54.42.1–2) tartozik. A 11 doromb (NM 11809–11815, 73.100.33–36) bambuszból készült. Tartalmaz még a gyűjtemény 16 növényi magvakból készült sípot (NM 12346–53, 12355, 12357–59, 12361–2, 12364–66), négy pánsípót (NM 11827, 11851, 12863–64), egy kagylókürtöt (NM11842), és négy peremfúvó furulyát (12078–81).

Bíró Lajos (1856–1931)

Zoológus, néprajzi gyűjtő. Az Óceánia gyűjteményt páratlan tárgyi anyaggal gazdagította, mikor a fiatalon elhunyt Fenichel Sámuel (1868–1893) hagyatékának felkutatására, és további természettudományos és néprajzi gyűjtésre utazott Új-Guineába.

Gimnáziumi tanárától tanulta meg a rovargyűjtés és a növénytartósítás módját. Ifjúkori hányadtatásai közben szorgalmasan gyűjtögette a hazai tájak, különösen Erdély és Horvátország rovarait, több tudományos dolgozata is megjelent. Utazási terve akkor körvonalazódott, amikor a Természettudományi Társulat 1895-ös ülésén az 1893-ban Új-Guineában elhunyt természetrajzi és néprajzi gyűjtőre, Fenichel Sámuelre emlékeztek, és a gyűjtés folytatását sürgették. Bíró a gyűjtést a Magyar Nemzeti Múzeum megbízásával készítette, a pénz előteremtéséhez megvették 60.000 darabos rovargyűjteményét. Bíró

indulása előtt a Néprajzi Osztály munkatársai a lehetőségekhez mérten az etnográfiai gyűjtésre is felkészítették. Megtanult fotózni és a fellelhető szakirodalmat is megkapta.¹⁵⁴

Néprajzi anyaga mellett Bíró természetrajzi gyűjtése több mint kétszázezer állatot számlál, több tudományos cikk született róla. Az anyagból 2400 addig ismeretlen állatfajt írtak le, amelyből közel 250 faj és tizenhét állatnem őrzi nevét.¹⁵⁵ Botanikai gyűjteménye további 130 új fajt, tizennégy alnemet tartalmaz.

Gyűjtési módszerét jellemezte, hogy a tárgyakhoz pontos és részletes adatokat közölt, valamint elég nagy számú fotóval és leírásokkal dokumentálta a gyűjtését. A tárgyak meghatározásánál a mai gyűjtési technikáknak megfelelően a pontos származási helyen túl feljegyezte a tárgyak több helyi elnevezését, anyagát, készítőjét, készítésének módját, használatát és díszítéseinek jelentését is.

A Néprajzi Múzeum Bírótól több mint háromszáz fotót őriz,¹⁵⁶ és a Magyar Természettudományi Múzeum Tudománytörténeti Tárában is található közel ötszáz fotója. Az Etnológiai Adattárban 14 dobozban őrzik a kéziratos anyagát, melyek között tárgyleírásokat, útibeszámolókat, kérdőíveket, nyelvészeti adatokat találunk.¹⁵⁷

A mintegy 6000 gyűjtött tárgya között különféle ruházat, öltözetkiegészítők, ékszerek, háztartási eszközök, élvezeti cikkekhez kapcsolódó tárgyak, kultikus tárgyak, fegyverek, építkezéshez és hajózáshoz kapcsolódó tárgyak, balták, hang- és táncszerek, halász-, vadász- és földműves eszközök, továbbá berendezési tárgyak és gyermekjátékok. Gyűjtéseit több publikációban mutatja be,¹⁵⁸ kutatóútjairól szóló levelei a Természettudományi Közlönyben jelennek meg, gyűjteményét többen feldolgozták, legutóbb Bíró Anna.¹⁵⁹

A mai Néprajzi Múzeum regionális gyűjteményének Óceánia gyűjteményében a hangszerek majdnem fele tőle származik. Természetesen rituális táncaikhoz való eszközök gyűjtésénél is teljességre törekedett. Több mint 100 táncmaszkot, tánckardot, táncdeszkat, táncékszert hozott. A hangszerek között 93 zúgattyú (NM 14694–705, 14735–62, 14804–6, 27830–38, 27982–3, 29871–82, 64570, 67.29.7–14, 73.100.10–27) található, 50 faragással díszített hosszúdob mellett két nagyméretű fadob (NM 11395, 67284) is a gyűjteményrészét képezi. Az aerofon hangszereket a zúgattyúkon kívül 21 különböző típusú bambuszfurulya, 16 különböző növényből készült síp, 13 különböző sípsorú pánsíp, 6 kagylókürt, és két

¹⁵⁴ Bíró 2008, 250–251.

¹⁵⁵ Például Biróa, Biróella, Biróguineus, Biróia, Birólagria, Biró-Lajosia, Birónium, Birónopalpus, Birópetris, Biróum, Pseudobironium.

¹⁵⁶ Közülük zenészeket tartalmazó: F 15279, 15379, 15416–9, 15459

¹⁵⁷ EA 4712–4724, 4727

¹⁵⁸ Bíró 1899, 1901, 1907, 1923, 1932, 1987.

¹⁵⁹ Benedek 1979, Bíró 2006a, 2006b, 2006c, 2008, Jankó 1900.

fadoromb képviseli. A csörgők különböző típust képviselnek, de a legtöbb esetben kagylókból készülnek.¹⁶⁰

17. kép: Fadob

Festetics Rudolf (1895–1943)

Festetics Rudolf gróf tanulmányait Bécsben végezte, melynek befejeztével néhány évig huszár hadnagyként szolgált Magyarországon. Leszerelését követően több kisebb utat tett Európában és Afrikában, majd az Egyesült Államokba utazott, ahol később feleségül vette Ella Haggint, egy milliomos egyetlen leányát. A hozományból építtette San Franciscóban Matthew Turnernél a 76 tonnás „Tolna” jachtot, amellyel a következő feleségével nászútra indultak. A nászút 1893-tól 1898-ig tartott, ahol jachtjukon bejárták a Csendes-óceán legtöbb szigetcsoportját, míg 1900-ban a hajó zátonyra nem futott a Maldív-szigeteknél. A viszontagságok ellenére sikerült az addigra több ezer tárgyból, fényképből álló gyűjteményt megóvnia és Európába juttatnia. Mintegy 1600 tárgyat, és kb. 440 felvételt¹⁶¹ üvegnegatívokon a Nemzeti Múzeumnak juttatott el.¹⁶²

Az Óceánia gyűjteményben Bíró és Fenichel gyűjtését remekül kiegészíti a Salamon-szigetekről és az Admiralitás-szigetekről származó anyag, a tárgyak értékét növeli az óriási kiterjedésű gyűjtőterületen található népek kultúrájának sokrétűségét tükröző volta.¹⁶³

Útjairól több könyvben is beszámolt,¹⁶⁴ gyűjteményét Antoni Judit dolgozta fel.¹⁶⁵ A hangszerek mellett a táncokhoz szükséges eszközöket is gyűjtött, táncdárdákat,

¹⁶⁰ 19 hangszerét mutattuk be a „Sípbal, dobbal, didzseridival...” c. kiállításban, a listát lásd a II. számú mellékletben.

¹⁶¹ A fotó közül zenészeket tartalmazók: F 5749-5751, 5786, 5798-5799, 5833, 5853, 5881, 5892–5893, 5961–5968, 6001, 6031, 6101, 6106, 6613

¹⁶² E tárgyakat és fényképeket a Néprajzi Múzeum 2003-ban állította ki Antoni Judit rendezésében, A kaland nyomában címmel.

¹⁶³ Vargyas G. 2008d, 217.

¹⁶⁴ Festetics 1903, 1904, 1905.

¹⁶⁵ Antoni 2002, 2003, 2008a, 2008b, 2010.

táncmaszkokat, táncruhát. Hangszerei közt főleg aerofon hangszereket találunk a Salamon-szigetokről, 7 pánsípot (NM 36906–12) 4 bambuszdorombot (NM 36902–5), 1 gyümölcsshéjből készült sípot (NM 36900). Ezen kívül csak egy díszesen faragott hosszúdob (NM 36899) és egy lábasdob (NM 37024) található a tárgyai közt.¹⁶⁶

18. kép: Pánsíp

Vojnich Oszkár (1864–1914)

A gazdag vajdasági utazót elsősorban vadászként tartották számon. Leveleiben főleg vadászkalandjairól írt, amelyek időnként újságokban is megjelentek.

Első útja 1893-ban volt, amikor luxushajón az USA-ba utazott, már erről az útról is hozott tárgyakat, igaz, hogy csak 6 került a Néprajzi Tárba.¹⁶⁷ Később bejárta Közép- és Nyugat-Európát, 1898-ban skandináviai országokban járt.

1906 és 1908 között a Csendes óceáni szigetvilágban Menetrendszerűen közlekedő gőzösökkel járta be a vidéket. Ausztráliából kiindulva először Új-Zélandot, onnan a Cook szigeteket és Tahitit, majd San Franciscót érintve a Hawaii szigeteket látogatta meg, onnan Fidzsit, Tongát és Szamoát, majd ismét Új-Zélandot és Ausztráliát érintve a Bismarck-szigeteket és az Astrolabe-öböl vidékét is útba ejtve a Fülöp-szigeteken keresztül távozott Hongkong és Makao felé.¹⁶⁸

1909-ben és 1910-ben vadászatai során szerzett afrikai tárgyai közül 51-et adott a múzeumnak, ezek között nincsenek hangszerek. 1910 dec. és 1912 jan. közötti időben Indiában, Délkelet-Ázsiában és Indonéziában járt. 1912-ben 143 tárgyat ajándékozott

¹⁶⁶ Egy táncbuzogányt, egy pánsípot és egy dobót mutattuk be gyűjtéséből a „Sípbal, dobbal, didzseridival...” c. kiállításban, a listát lásd a II. számú mellékletben.

¹⁶⁷ A tárgyak között nem volt hangszer.

¹⁶⁸ Vargyas G. 2000b.

gyűjteményéből a múzeumnak, melyeket Szumátrán, Jáván, Borneón és Celebeszen vásárolt meg. A tárgyak között 1 hangszert találunk Szumátráról egy népi fidulát, egy *hasapit* (NM 98173).¹⁶⁹

19. kép: Lant, *Hasapi*

A múzeumba került óceániai tárgyai a 100 darabot sem érik el, de a fotógyűjteménye 650 db-ot tesz ki, közülük 7 szól zenészekről vagy hangszerekről.¹⁷⁰

„Zenészek” (NM F 20632)

Fotó: Vojnich Oszkár, Ceylon, 1900

¹⁶⁹ 4 hangszert mutatunk be a „Sípbal, dobbal, didzseridival...” c. kiállításban, a listát lásd a II. számú mellékletben.

¹⁷⁰ F 20231, 20343, 20621, 20632, 20737, 69845

Több világkörüli út fűződik nevéhez, néprajzi szempontból a csendes-óceáni és indonéziai utjai jelentősek. Innen származó néprajzi gyűjteményeit, fényképfelvételeit a Néprajzi Múzeum és a szabadkai városi múzeum őrzi. Útjairól 9 kötete jelent meg, érdekesen megosztva az olvasókkal élményeit.¹⁷¹ Munkásságát többen feldolgozták.¹⁷²

Vojnich Oszkárt néprajzi gyűjtőként is számon tartjuk. Hagyatékából tárgyak a Néprajzi Múzeum Regionális gyűjteményeiben, és több mint 300 tárgyat őriznek Szabadkán a városi múzeumban is. Közöttük is vannak hangszerek, dobok a Bismarck-szigetéről, valamint két félkoponyából összerakott tibeti pörgődob.

Róheim Géza (1891–1953)

Róheim Géza, a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályán kötelezte el magát az etnológiával. Az 1920-as években kezdett el foglalkozni a Sigmund Freud pszichoanalízisével, és az elmélet etnológiában való alkalmazásával.

Első tanulmányútjára 1928-ban indult Ausztráliába, expedíciójának költségeit Freud hívének számító Marie Bonaparte görög hercegnő vállalta. Ausztrália felé megálltak Dzsibutiban, és a szomáliaiak között végeztek gyűjtéseket.

1929-ben érkeztek Ausztráliába, ahol Alice Springs és a Hermansburgi misszió környékén, és más közép-ausztráliai törzsbeli őslakók között végzett gyűjtést. Ezután 1930-ban 9 hónapot töltött a délkelet-új-guineai D'Entrecasteaux szigetek legnagyobbikán, Normanbyn, pápuák között. Innen Szomáliába, majd az arizonai yuma indiánok közé utazott, ahol terepkutatásai véget értek.

Tekintettel arra, hogy útja elsődleges célja Freud nézeteinek a világ „legősibbnek” tekintett népei közötti igazolása, és ezen keresztül az Ödipusz komplexus egyetemességének bizonyítása volt, terepmunkája mindenekelőtt pszichoanalitikai kérdések megvilágítását célozta.

A következő kutatóútjára 1945-ben Mexikóba utazott, ahol navahó indiánok körében végzett vizsgálatokat. Ekkor már Amerikában élt. Tudományos munkásságát 150-nél több tanulmánya és tucatnyi könyve bizonyítja, amelyek közt földrajzi, etnológiai, vallási és lélektani munkák egyaránt szerepelnek.

1932-ben 200 db tárgyat, majd 1935-ben 27 tárgyat, később még 211 tárgyból álló kollekciónak adta át a múzeumnak.¹⁷³

¹⁷¹ Vojnich 1894, 1904, 1906, 1907, 1908, 1913a, 1913b.

¹⁷² Papp 2001, Székely 1980.

¹⁷³ Vargyas G. 2008d, 226.

Fotóiról és filmjeiről semmit nem tudunk, fonográfhengereiről a következő fejezetben lesz szó. A Tárgyai közül jelentős a mintegy 89 darabot számláló csurunga gyűjteménye amely, az ausztráliai őslakosok vallási életében valamely mitikus lény megszemélyesítésére, kőből vagy fából készült rituális tárgy. A fogalom ismertebb jelentése sima, ovális, megmunkált kövekre vonatkozik, amelyekbe szent mintákat vésnek. Néhány ovális lap végén azonban lyuk van, vagy haj is van belefűzve, tehát valószínű, hogy zúgattyúval van dolgunk. Néhányról már a leltárkönyvben kiderül, hogy zúgattyúról van szó (NM 132033, 132086, 132091, 132134, 134018–19). Ezeken kívül néhány fadob van a hangszerek között (NM 131453, 131454), 3 furulya (NM 73.100.37-39), hosszúdobok (NM 131456–7), 1 bambuszdoromb (NM 131601). Érdekessége a gyűjteménynek az a két trombita típusú hangszer, az *ilpirra*, amit a kontinens középső részén használtak. A kisebb üreges facső a leírások szerint az emuk és vadpulykák csalogatására szolgált, jelenleg azonban használatban már nem gyűjthető (NM132169).¹⁷⁴

20. kép: Zúgattyú

Gyűjtéseit többen feldolgozták,¹⁷⁵ anyagiból több kiállítás készült, ő maga is több cikkben publikált gyűjtéseinek eredményeiről.¹⁷⁶

2.3 A fonográf adta lehetőségek

Zenekutatóinknak köszönhetően a magyar zene gyűjtése mellett mindjárt az első lépéseknél megkezdődött a szomszéd népek és a rokon népek zenei kultúrájának vizsgálata is. A gyűjtések fellendülését azonban a fonográf feltalálásának köszönhetjük, melyet zenei gyűjtésre először Walter Fewkes, amerikai antropológus használt fel elsőként 1890-ben,

¹⁷⁴ 2 hangszerét mutattuk be a „Sípbal, dobbal, didzseriduvál...” c. kiállításban, a listát lásd a II. számú mellékletben.

¹⁷⁵ Dömötör 1985, Kósa 1987, Kriston Vízi 1992, Verebélyi 1977, 1978, 1990, 1991, 1992, Viski 1929.

¹⁷⁶ Róheim 1925, 1932, 1934, 1943, 1945, 1977, 1984, 1992.

indiánok között végzett kutatásában. Európában Vikár Béla volt az első az új eszköz ilyen irányú hasznosításában. Vikár Béla után következő gyűjtők, Bartók, Kodály, Lajtha a fonográfra rögzítés lehetőségeit kihasználva a kutatók kezdettől fogva nem csak a magyar nyelvterületen, hanem a Kárpát-medencén túli területeken is készítettek felvételeket.

A Néprajzi Múzeum nemzetközi viszonylatban is jelentős fonográf felvételei között már találunk Kárpát-medencén túli gyűjtéseket is.

Yrjö Wichmann (1868–1932)

Bár Yrjö Wichmann nem magyar származású, felesége révén, aki Hermann Júlia a brassói születésű, a kolozsvári, majd a szegedi egyetem néprajz professzorának lánya volt sokat járt Magyarországon. Ő a helsinki egyetem nyelvész professzora, a finnugor és a török népek – votják, zürjén, cseremisz, csuvas – nyelvének kutatója volt, melyekről publikációja jelent meg.¹⁷⁷

Ő is felhasználta gyűjtéséhez a fonográfot, ezek a Néprajzi Múzeum legkorábbi Kárpát-medencén túli gyűjtése. A cseremisz felvételek száma MH 619–629,¹⁷⁸ 1906-ból valók.

Később Moldvába utazott, és a helyszínen tanulmányozta a csángómagyarok mindennapi beszédét. Több tanulmányt publikált e témakörben. Észak-Moldva és Hétfalu csángó dialektusának szótára – már csak halála után jelent meg.¹⁷⁹

Bartók Béla (1881–1945)

Bartók Béla népzene kutató, zeneszerző, zongoraművész – a Kárpát-medencében folytatott magyar, szlovák és román népzene gyűjtéseinek körét tágítva – 1913-ban Észak-Afrikába utazott, hogy az algériai Biskrában és a körülötte lévő három oázisban, Sidi Okbába, Tolgában és El-Kantarában arab népzene gyűjtésén. Két héten keresztül énekes és hangszeres dallamokat vett fel Edison-féle fonográfjával és minden egyes felvételhez jegyzetet készített. Annak ellenére, hogy az afrikai hőséget nehezen viselte és egészségi okból rövidebbre kellett fognia a gyűjtést, mint tervezte, az eredmény így is igen jelentős; Bartók 118 fonográf hengerrel tért vissza Afrikából, és azok anyagának nagy részét azután le is jegyezte. A hengereket budapesti hagyatékával együtt az MTA Bartók Archívuma őrzi.

Az algériai gyűjtőútról írt tanulmány két változata ismeretes. Az eredeti, magyar nyelvű fogalmazvány első része a budapesti *Szimfónia* című folyóirat 1917. szeptemberi számában

¹⁷⁷ Wichmann 1893.

¹⁷⁸ Az MH 627-es a CD. melléklet 1. track-ja. A felvételek jegyzékét lásd a VI. sz. mellékletben

¹⁷⁹ Wichmann 1936.

jelent meg. A teljes változat német nyelven látott napvilágot 1920-ban, a *Zeitschrift für Musikwissenschaft* című lipcei folyóiratban. A tanulmány különleges értékét és úttörő szerepét jellemzi, hogy Bartók volt az első kutató, aki az észak-afrikai arab régióban a *helyszínen* gyűjtött, és gondosan megkülönböztette a paraszzenét a városi népzeneétől.

Sárosi Bálint megfogalmazása szerint: „1913 nyarán, az algériai Biskra vidékén Bartók olyan dallamokat gyűjtött nagy értékű zenei örökségként, melyek európai ember számára korábban alig érintették a zene fogalmát; olyan hangszerekkel barátkozott meg, miket művelt európai zenész kézbe venni is szégyellt volna. 1917-re a gyűjtés tudományos feldolgozását is elkészítette. Az arab zenének ezt a »paraszti« részét a mai, korszerű technika segítségével sem lehet tökéletesebben gyűjteni és feldolgozni annál, ahogyan Bartók tette.”¹⁸⁰

Erről a gyűjtésről a Magyar UNESCO Bizottság által kezdeményezésére, algériai közreműködéssel CD-ROM készült.¹⁸¹ A lemez Bartók és az arab népzene kapcsolatának valóban összes dokumentumát tartalmazza (az eredeti fonográfhengerek hangzó anyagát; Bartók kéziratos lejegyzéseinek különböző fokozatait; összefoglaló tanulmányának német, magyar, francia és angol változatát; az utazással kapcsolatos teljes levelezését és a gyűjtéshez kapcsolódó publikált tanulmányait), beleértve a Bartók műveiből (Táncszvit, 2. és 4. vonósnégyes, 1. és 2. zongoraverseny stb.) vett, s az arab zenei hatásról tanúskodó zenei idézeteket is.

A kiadványt Kárpáti János szerkesztette és ő írta a bevezető tanulmányt a Zenetudományi Intézet Bartók Archívumából a megfelelő anyag előkészítését az Archívum vezetője, Vikárius László vállalta. Munkájukat Mehenna Mahfoufi, a párizsi CNRS munkatársa személyében arab tanácsadó is segítette.¹⁸²

Bartók erről az útról egy peremfürvölgyét is hozott, amely a Néprajzi Múzeum Afrika gyűjteményében található (NM 104077).¹⁸³

Ráksonyi László – az ankarai egyetem magyar nyelvet előadó professzora – közvetítésével Bartók meghívást kapott Törökországba is. A gyűjtőút 1936. november 16-tól 29-ig tartott. „...a Halkevi megbízásából Ahmed Adnan Saygun zeneszerző kísért el; az ő feladata az énekesek faggatása és vallatása, továbbá a szövegek lejegyzése volt.” 9 nap alatt, 14 településen, 30 előadótól (9 írástudó, 21 analfabéta) 65 fonográfhengerre 87 dallamot – a variánsokkal együtt 99-et – vett fel Bartók. 83 dal énekes előadásban, 6 énekelve hang- szeres

¹⁸⁰ Sárosi 2007.

¹⁸¹ A CD mellékleten két felvétel hallható, 2-3. track. Leírásuk a VI. sz. mellékletben.

¹⁸² Kárpáti 2006.

¹⁸³ A hangszert be mutattuk a „Sípval, dobbal, didzseridival...” c. kiállításban.

kísérettel, 10 hangszeren megszólaltatva került felvételre. (MH 3136-tól MH 3200-ig). Bartók 11 dallam kivételével, 124 támlapra jegyezte le gyűjtését.

Bartók török gyűjtése audio CD-n csak sok évvel a zeneszerző halála után került kiadásra: 1976-ban Magyarországon és Amerikában angolul, majd 1991-ben Törökországban törökül. Magyarul a mai napig nem jelent meg.¹⁸⁴ Több publikációt írt útjáról,¹⁸⁵ mind az arab, mind a török gyűjtéséről több publikáció jelent meg, az arab gyűjtésével főleg Kárpáti János foglalkozott, a török gyűjtését Sipos János dolgozta fel.¹⁸⁶

Róheim Géza (1891–1953)

Az előző fejezetben a hangszergyűjtése kapcsán már említett Róheim, 1928–1931 között végzett terepmunkája során 30 fonográffelvételt készített, amit a Néprajzi Múzeum Népzene Gyűjtemény őriz. Sajnálatos módon a hengerek – MH 3004–3034 – kísérő jegyzetanyag nélküliek, így a felvételekről is csak annyi sejthető, hogy Duauról, a pápuák közül származnak.¹⁸⁷

3. Gyűjtések 1950 és 1980 között

A 2. világháború után Magyarországon a politikai helyzet nem kedvezett a Nyugat-Európával kialakított addigi szellemi együttműködésnek. Az elszigeteltség csak az 50-es évek 2. felében kezdett oldódni, akkor is főként a szocialista országok intézményeivel lehetett kapcsolatot tartani. A Kárpát-medencén túli gyűjtésekben a kétoldalú állami kulturális egyezményeknek, az intézményeknek személyes kapcsolatoknak jutott szerep.

3.1 Kodály irányítása

A népzene kutatás fellendülése szempontjából két fontos momentum történt. 1947-ben megalakult az IFMC (International Folk Music Council), amely a népzene tanulmányozására és ápolására jött létre.¹⁸⁸ Egyik alapító tagja Lajtha László, aki a Néprajzi Osztály munkatársa volt. A szervezet évkönyvet jelentetett meg tanulmányokkal.

¹⁸⁴ Birinyi 1996. Két példa szerepel a CD mellékleten, 6-7. track. Leírásukat lásd a VI. sz. mellékletben.

¹⁸⁵ Bartók 1937, 1976a, 1976b.

¹⁸⁶ Kárpáti 1964a, 1964b, 2003a, 2003b, 2006, Pávai 2006, 2007, Sárosi 2007, Saygun 1976, Sipos 2000a, 2000b, 2002, 2007, Vikár 1976.

¹⁸⁷ Közülük két dallam a CD mellékleten található, 4–5. track. Leírásukat lásd a VI. sz. mellékletben.

¹⁸⁸ 1982-től módosult a neve - ICTM – International Council for Traditional Music (Hagyományos Zene Nemzetközi Tanácsa)

A másik fontos momentum a magnetofon megjelenése, amely megkönnyítette a népzene rögzítését.

Kodály szerepe a gyűjtésekben vitathatatlan. A háborús viszontagságok után a Népzene Tára kiadására létrejött csoporttal ismét dolgozni kezdett. Természetesen a politika őt sem kímélte, számonkérték rajta a szovjet párthatározat zsdanovi elveit,¹⁸⁹ de Bartókot is megpróbálták kijátszani ellene.¹⁹⁰ Kodály is nagy gondot fordított a szakmai utánpótlásra, 1951-től Szabolcsi Bence irányítása alatt zenetudományi szak létesült, azon belül népzene szakképzés is volt. A népzene szak hallgatói között azok a gyűjtők is ott voltak, kik később jelentős Kárpát-medencén túli gyűjtéseket végeztek: Sárosi Bálint, Tóth Margit, Olsvai Imre, Vikár László. Az MTA Népzene kutató csoportba is főleg saját tanítványait hívta meg, de állástalan kutatóknak is helyet biztosított.¹⁹¹

Kodály később az IFMC munkájába is bekapcsolódott, 1962–67-ig ő volt az elnöke. A nemzetközi elismertségének köszönhetően¹⁹² tudta támogatni munkatársait az országhatáron túli gyűjtésekben. Ő járt közre, hogy Vikár László és Bereczki Gábor magyar–szovjet kulturális csereegyezmény keretében gyűjtőexpedíciót folytathassanak finnugor és török–tatár népek között.

Ő támogatta Sárosi Bálint és Martin György 1965-ös etióp gyűjtését, Vargyas Lajos Mongóliai útját, és Víg Rudolf 1967-es Indiai tanulmányútját is.

Vikár László (1929–)

Vikár László népzene kutató, tanulmányait a budapesti Zeneművészeti Főiskolán a karnagyi és zenetanári diploma megszerzése után zenetudományi szakot végzett, érdeklődése a népzene tudomány, a népzene kutatás felé terelte. A főiskola elvégzését követően Kodály tudományos aspiránsaként folytatta tovább tanulmányait (1956–59), majd 1960–73 tudományos munkatárs és titkár a Magyar Tudományos Akadémia Népzene kutató Csoportjában (1974-től MTA Zenetudományi Intézet Népzenei Osztály), 1973-tól tudományos főmunkatárs, 1977–91 a Népzenei Osztály vezetője, 1981–84 az intézet igazgatóhelyettese, 1991-től tudományos tanácsadó. 1970 óta a Zeneművészeti Egyetemen is oktató népzene. 1961-ben védte meg kandidátusi értekezését, 1989-ben nyerte el a zenetudományok doktora címet. Tagja az MTA Uralisztikai (Finnugor) Komplex

¹⁸⁹ Zsdanov, Sztálin első embere, aki 1936-tól az orosz művészetek és irodalom elleni ideológiai kampányok irányának és eszközeinek meghatározója, mindenfajta alkotói szabadság üldözője, élet-halál ura.

¹⁹⁰ Szalay 2004, 83.

¹⁹¹ Szalay 2004, 304.

¹⁹² Több külföldi kitüntetéssel, díszdoktori címet kapott.

Bizottságának és a Zenetudományi Bizottságnak. Munkássága elismeréseként 1995-ben Széchenyi-díjjal tüntették ki.¹⁹³

Legjelentősebb tudományos eredménye a Volga vidéki finnugor és török népek zenéjének összegyűjtése és vizsgálata.

Kodály és Bartók már egészen korán érdeklődni kezdett az ugor és a török rokonnépek zenéje iránt, a Néprajzi Múzeum gyűjteményében már 1906-ban megtalálható volt Yrjö Wichmann cseremiszi gyűjtése, amit tanulmányozhattak, Bartók le is jegyezte az anyagot. Bartók 1936-os török gyűjtése után a keleti népzene helyszíni kutatása csak akkor indulhatott újra, amikor a szovjet és a Magyar Tudományos Akadémia egyezménye lehetővé tette, hogy magyar kutatók utazhassanak a Közép-Volga vidékére.

Kodály azonban nem csak gyűjteményekből akarta tanulmányozni az anyagot, ezért Vikár Lászlót és Bereczki Gábor finnugor nyelvészt küldte a finnugor és török népek közé gyűjteni. Valószínűleg azért esett Vikárra a választása, mert „keleti” érdeklődése a kínai–magyar népzenei kapcsolatokat tárgyaló, 1955-ben megjelent első publikációjában megmutatkozott. 1957-ben Kínában és Koreában járt gyűjtőúton, melyről be is számolt.¹⁹⁴

1958 és 1979 között kilenc nyári, négy-hathetes gyűjtőúton jártak a Magyar Tudományos Akadémia és Magyar Zeneművészek Szövetsége küldetésében. Ezek közül Bereczki csak az 1964-es gyűjtésre nem mehetett vele, de minden újtukra elkísérte őket egy helybéli kolléga, aki nyelvi és helyi tájékozódásban. 285 faluban jártak, a cseremiszi és csuvas dalokon kívül jelentős mordvin, votják (udmurt), baskír és kazanyi tatár anyag is felvételre került. Először a leningrádi Fonogramm Archívum finnugor anyagát nézték át, ezek után került sor a helyszíni gyűjtésre, módszerüket az jellemezte, hogy inkább kevesebb időt maradtak egy helyen, de igyekeztek minél nagyobb területet bejárni.¹⁹⁵

Magnószalagon kb. 4000 dallamot és dalszöveget hoztak haza, a magnószalagok az MTA ZTI-ben vannak (Mgt 871–878, 1489–1491, 1727–1732, 1887–1892, 2098–2104, 3204–3210, 3358–3364, 3665–3676, 3950–3954). Két újtuk alkalmával filmfelvételt is készítettek,¹⁹⁶ az MTA ZTI fotótárában a fotók száma mintegy 280 (F 26549–26635, 27721–27839, 28282–28308, 28313–28360). A hatalmas anyag nagy részét lejegyezték, publikálták,¹⁹⁷ a hangzókból kiadvány készült.¹⁹⁸ Munkájuk eredményét négy vaskos kötetben foglalták össze

¹⁹³ Richter Pál, http://www.lfze.hu/nagy_tanarok-hires_regi_tanitvanyok/146

¹⁹⁴ Vikár L. 1958.

¹⁹⁵ Vikár L. 1986.

¹⁹⁶ MTA ZTI Ft 636, 716

¹⁹⁷ Vikár L. 1960, 1963, 1964, 1965, 1967, 1969a, 1969b, 1971a, 1971b, 1972, 1974, 1975, 1977a, 1977b, 1978, 1979, 1980a, 1980b, 1981, 1982, 1983, 1986a, 1986b, 1989a, 1989b, 1990, 1992, 1993a, 1993b, 1997, 2000.

¹⁹⁸ Vikár L. 1984.

a dallamok pontos lejegyzésével, a szövegek magyar fordításával és a dallamokat elemző tanulmányokkal.¹⁹⁹

Kutatásuk során megfelelő mennyiségű adat birtokában képet kaphattak a kutatók a magyar és rokonnépek népzenei kapcsolatáról. Vikár így összegezte a kutatásai eredményét: „*Kimondottan finnugor zene nincs, de minden finnugor nyelvű népnek van saját zenei hagyománya*”.

Természetesen hangszereket is hoztak újtujkról, mely a Néprajzi Múzeum Európa gyűjteményében található. 1966-os újtujkról egy dudát (NM 66.121) a Mari Köztársaságból, 1968-ból egy hegedűt vonóval a Csuvas ASZK-ból (68.119.1–2), és egy dorombot²⁰⁰ (NM 68.119.2) a Tatár ASZK-ból.

21. kép: Duda, Süvör

Sárosi Bálint (1925–)

Csíkrákoson született. Tanulmányait 1944 és 1949 között a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának magyar–román szakán, 1951 és 1958 között a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola zenetudományi és zeneszerzés szakán végezte. 1958-tól 1968-ig az MTA Zenetudományi Intézet munkatársa, 1968 és 1974 között főmunkatársa, 1974-től 1988-ig osztályvezetője.

1985/86-ban az Innsbruck-i 1989/90-ben, 1994-ben egy-egy félévig a Göttingai Egyetem vendégprofesszora. 1969-től közel húsz éven át tartott népzenei ismeretterjesztő előadásokat a

¹⁹⁹ Vikár L.-Bereczki 1971, 1979a, 1979b, 1999.

²⁰⁰ A hangszert bemutattuk a „Sípbal, dobbal, didzseriduval...” c. kiállításban.

Magyar Rádióban. Az MTA Zenetudományi Bizottságának tagja, 1991 óta címzetes egyetemi tanár. A zenetudományok kandidátusa (1966), doktora (1990). A Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia tagja, Erkel-díjas, Széchenyi-díjas.

Munkásságának magyar népzenei tárgyú hanglemezek és hangkazetta-albumok is részét alkotják; számos tudományos cikket, tanulmányt publikált. Erkel-díjas, Széchenyi-díjas.

A Néprajzi Múzeum munkatársaként a hangszergyűjtemény fejlesztésének, szakszerű feldolgozásának, kiállításokban való folyamatos bemutatásának szentelte idejét. A magyar nyelvterületen kívül Etiópiában és Örményországban is gyűjtött népzenei. Tudományos dolgozatait, könyveit külföldön is ismerik, becsülik. Jelentős eredményeket ért el a magyar népi hangszerek tanulmányozásával, a hangszeres népzenevel, a cigányzenészek szerepének kutatásával. Idegen nyelven is publikált magyar és külföldi szaklapokban számos tanulmánya jelent meg e témakörökből.

Sárosi az Örményországból (Mgt 2472–4) és Kuvaitból (Mgt 3974–5) hozott anyagáról elmondta, hogy, ezeken az utakon nem voltak megfelelő gyűjtési körülmények, rövid ideig tartottak, ezeket nem tartja jelentős gyűjtéseknek. Etiópiában viszont a nyelvi nehézségek (Sárosi beszámolójából kiderül, hogy ők angolul vagy franciául beszéltek, a kísérőik tolmácsolása útján érintkeztek az ott élőkkel), és az idő rövidege – néhány hét – ellenére, kollégájával, Martin Györggyel a nemzetközi folklórkutatás szempontjából is egyedülálló anyagot gyűjtöttek.

Hailé Selassié császár magyarországi látogatása alkalmával népzenekutatót kért Etiópiába, hogy az ottani zene gyűjtésében segédkezzenek. A magyar állam Sárosi Bálint népzenekutatót és Martin György néptánckutatót küldte erre az útra. Etiópiában addig nem folyt tudományos igényű gyűjtés.

Sárosi szerint²⁰¹ az etiópiai gyűjtő út számukra legalább olyan hasznos volt, mint Etiópiának lett volna, ha helyszíni közreműködés hiányában nem marad el a gyűjtött anyag feldolgozása. Mert az etiópiai gyűjtés élménye talán évezreddel is meghosszabbította látásukat a tánc- és zenetörténet múltjába.

Hat hét alatt 6.000 km-t jártak be, északon Axumot, délen Kaffa tartományt, nyugaton a Tana-tavat, keleten a Szómáliai félsziget környékét érintették. A felvételeket magnetofon- és filmszalagra rögzítették, ezek mellett rengeteg fotót is készítettek. A filmezéshez kamerához az UNESCO támogatásával jutottak.

²⁰¹ Sárosi Bálint szóbeli közlése.

A hangfelvételek másolata a Néprajzi Múzeum Népzene Gyűjteményében van MG 95–124 számon, eredetijét és a filmfelvételeket a ZTI Népzenei Archívum őrzi (MG 2528A–2547B).²⁰² A Zenetudományi Intézet az Addis Abeba-i rádiótól további 17 tekercs hangszalagmásolatot is kapott. A hangfelvételekhez Sárosi jegyzőkönyvet is készített, a felvételek időpontjával, helyével, az adatközlő(k) népcsoportjával, a hangszerek neveivel, és rövid, hozzátvetőleges dallamkezdetekkel.

A 14 tekercs film a ZTI filmtárában található F 559–572-ig. F 579-es felvételt ők vágták meg. Az útról, az életmódról, táncokról, zenészekről készült fotók Martin György neve alatt a ZTI fotótárában (F 23014–23249) található, a Néprajzi Múzeum fotótárába Sárosi Bálint adott fényképeket (F 195533–195542, 195848–195852, 199080–199191). A mintegy 150 fotó több mint felén hangszereket, táncosok, énekesek láthatók.

Az útról hozott hangszereket a Néprajzi Múzeum Regionális Gyűjteményének Afrika gyűjteményében találhatók, átadóként Martin György szerepel. Egy dob a *kebero* (NM 65.110.1), két egyhúros népi fidula a *masinko* (NM 65.110.2.1–2, 66.52.1.1–2), 4 peremfurulya, *washint* és egy népi líra, a *kirar* (NM 65.110.4–8).

22. kép: Furulya, *Washint*

A zenéjükéről, hangszereikről több cikkben is beszámoltak.²⁰³

Martin György (1932–1983)

Néptánckutató, zenefolklorista. 1951–54 között magyar nyelvtanári szakon végzett az ELTE Bölcsészettudományi Karán; ezt követően néprajz–muzeológusi diplomát szerzett Ortutay Gyula, Tálasi István tanítványaként. 1964-ben a Bölcsész Karon néprajzból doktorált, 1969-ben kandidátusi képesítést nyert. 1955–65 között a Népművelési Intézetben dolgozott néptánckutatóként, 1965-től az MTA Népzenekutató Csoportjának tudományos munkatársa,

²⁰² Három példa a CD melléklet 10–12. track-jén hallható, leírásukat lásd a VI. sz. mellékletben.

²⁰³ Sárosi 1965a, 1965b, 1967a, Martin 1965a, 1965b, 1965c, 1966a, 1966b, 1967.

majd csoportvezetője, 1974-től haláláig az MTA Zenetudományi Intézet tudományos osztályvezetője.²⁰⁴ Tagja volt az IFMC táncbizottságának is.

1951-től végzett rendszeres gyűjtőmunkát a néptánc és népzene területén. A gyűjtései mellett a tánc hagyomány megismerését, feltárását és rendszerezését tartotta feladatának. Több jelentős műve jelent meg magyarul és angolul a témákban. Gyűjtései kiterjedtek a Kárpát-medencében élő magyar népeken kívül, a szlovákok, románok, gorálok, németek, és cigányok táncfolklórára.²⁰⁵

Az európai viszonylatban is kiemelkedő magyar táncarchívum anyagának összegyűjtésében jelentős része volt. Több tízezer méter táncfilm, szalagos felvételek, fényképek, valamint kéziratos gyűjtései az MTA Zenetudományi Intézetében vannak.

Kutatásait folyamatosan bővítette a balkáni, a török és arab népek tánc hagyományának megismerésével. Sárosi Bálinttal pedig az Etióp táncfolklórba nyert betekintést.²⁰⁶

Közel 100 publikációja jelent meg a néptánckutatással kapcsolatos témakörben, köztük több idegen nyelven. A leíró jellegű munkáiban főleg az egyéniségvizsgálat, falu- és regionális táncmonográfiák, tánc típus tanulmányok és összefoglaló munkák találhatók. A tánc kincs kutatása mellett behatóan foglalkozott a tánczene vizsgálatával is.

Számos előadást tartott Magyarországon és külföldön egyaránt a magyar, a kelet-európai és az etióp néptáncokról.

Nem csak expedíciókon készített felvételeket, több alkalmat megragadott, hogy felvételeket készítsen a Zenetudományi Intézet számára. 1966-ban egy IFMC konferencián Sárosi Bálinttal együtt az ott fellépő ghánai, és nigériai tánc együttesel készítettek hang-, filmfelvételt és fotódokumentációt (Ft 583–6, Mgt, 2734–5, F 22883–22992). Több folklórfesztiválon is gyűjtöttek Pesovár Ernővel és Pálfy Gyulával 1973-ban a Balkán folklórfesztiválon (Ft 824–5, Mgt 2892–3), 1979-ben Bolgár néptáncfesztiválon járt ahol film, hangfelvételt és fotókat is készített (Ft 849, Mgt 3178–9, F 34903–35063). Szintén 74-ben szlovák fesztiválon (Ft 851), stb. Több nemzetiség táncait sikerült rögzítenie 1977-ben a Hegyi Népek Fesztiválján (Ft 970). Mongóliában 1979-ben járt ahol film és zenefelvételek mellett fotókat is készített (Ft 1043, Mgt 3996–8 F 39876–40083).

²⁰⁴ Kenyeres 1994.

²⁰⁵ Pesovár 1978, 150.

²⁰⁶ Lásd előző fejezet

Vargyas Lajos (1914–2007)

Népzenekutató, folklorista. Tanulmányait 1932-től 1936-ig a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán néprajz, magyar nyelvészet és irodalomtörténet, majd magyar történelem szakon, valamint 1937–38-ban a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola egyházzenei szakán végezte. 1939 és 1941 között a Pázmány Péter Tudományegyetem gyakornoka, 1941–1942-ben ugyanott a néprajzi tanszék tanársegédje.

Pályája kezdetén az Egyetemi Könyvtár munkatársa, majd a Néprajzi Múzeum népzenei osztályának vezetője (1952–1961) lett. 1961-től az MTA Népzenekutató Csoportjának főmunkatársa, majd 1970–73-ig igazgatója lett. 1981-es nyugdíjazása után az intézet tudományos tanácsadója volt. Tagja volt az MTA Zenetudományi Bizottságának, a Magyar Őstörténeti Komplex Bizottságának, és az Ethnographia szerkesztő bizottságának. A néprajztudományok kandidátusa, a néprajztudományok és a zenetudományok doktora. Erkel- és Széchenyi-díjas.²⁰⁷

Legfontosabb munkáit máig minden zeneértő ember ismeri. Az egyik ilyen mű az ún. „Kodály–Vargyas”, ami Kodály 1937-es „A magyar népzene” című összefoglalásának – Kodály megbízásából – Vargyas által 1952-ben készített, 500 dallamot tartalmazó példatárral kiegészített változata. A mai napig tankönyvként használják a népzenei oktató intézményekben.

A Pátia lemezsorozat felvételeihez a felvidéki Áj faluban próbálta összegyűjteni és felkutatni az akkori hagyományos paraszti énekeseket és dalaikat. 1941-ben doktori disszertációjaként elkészítette a falu zenei monográfiáját, ami akkor (és azóta is) egyedülálló a maga nemében („Áj falu zenei élete”). Az eredeti disszertáció mindössze 29 kottapéldát tartalmazott, és a háborús idők miatt csak nagyon kis példányszámban jelent meg. A teljes anyag (1100 dallam!) 2000-ben jelent meg kétnyelvű (magyar–angol) kiadásban, Bereczky János szerkesztésében („Egy felvidéki falu zenei világa – Áj, 1940”).

A magyarság népzeneje (1981) című művében foglalta össze gyűjtéseinek, kutatásainak eredményét, amelyhez 675 szövegközti és példatárba rendezett dallammelléklet található. A 2002-es, második kiadásához (2002, szerkesztette Paksa Katalin) tíz CD-nyi hangzó melléklet jelent meg, a teljes kötet ma már CD-ROM-on és az interneten is elérhető.²⁰⁸

Publikációi nem csak zenei téren jelentősek, publikációinak összefoglalását Vargyas Gábor és Szalay Olga készítették el.²⁰⁹

²⁰⁷ Ortutay 1977–1982.

²⁰⁸ Pávai 2007a.

²⁰⁹ Vargyas G.–Szalay 2004.

Érdeklődésének egyik területe a magyar folklór keleti öröksége, illetve annak európai környezetbe való beilleszkedése. 1967-ben – a mongol akadémia felkérésére – UNESCO kiküldetésben jutott el Mongóliába, hősepikát gyűjteni. Mire kiérkezett, a megváltozott politikai viszonyok lehetetlenné tették, hogy eredeti célját megvalósítsa, és a Góbi sivatagba utazzon népzenei gyűjtést végezni. Ulánbátort nem hagyhatta el, hősepikát (amelyről párthatározat mondta ki, hogy „nem létezik”) nem gyűjthetett;²¹⁰ a mongol kormány „a népművészet mestere” kitüntetéssel rendelkező (egyébként kitűnő és autentikus népzenei játszó) zenészeket hívatott a mongol rádió épületébe, ahol kizárólag ellenőrzött körülmények között készíthetett velük felvételeket. Így kialakult kapcsolatainak köszönhetően azonban később már a hivatalos körülményeket kijátszva, titokban is készített velük zenei felvételeket Ulánbátor külvárosában – elsőként a magyar kutatók közül. Felvételei az MTA ZTI-ben találhatóak (MG 1807–1813).²¹¹ A felvételek nagyon precízen jegyzőkönyvezettek.

A felvételekből duplalemez készült egy nagyon részletes ismertetővel,²¹² ahol a zenéjükön kívül a hangszereikről, és éneklési szokásaikról is leírást készített. Ez volt az első mongol népzenei lemez, amely valaha is napvilágot látott.

A zene keleti kapcsolatainak vizsgálata két gyűjteményes tanulmánykötetében található.²¹³

Szomjas-Schiffert György (1910–2004)

A lapp népzene legjelentősebb magyar kutatója, aki nemcsak a lappok, hanem más finnugor nyelvű népek zenéjének összehasonlító kutatásával is foglalkozott. Szomjas-Schiffert György Szegeden zeneszerzést és magánéneket tanult, tanulmányait később Budapesten folytatta. Tanulmányai befejeztével 1936 és 1939 között könyvtáros volt, majd a Korunk Szava című hetilap zenei rovatvezetője. 1940-től 1949-ig a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium tisztviselője, majd miniszteri titkára. 1949-ben koncepciók perben elítélték. Érdekében Kodály is közbenjárt, 1950-ben ügyvédet fogadott mellé.²¹⁴ 1954 és 1969 között az MTA Népzene kutató Csoportjának tudományos munkatársaként, majd nyugalomba vonulásáig tudományos főmunkatársaként, csoportvezetőjeként dolgozott.²¹⁵

²¹⁰ Kerítésen kívül. Portréfilm Vargyas Lajos népzene kutatóról. Rendezte: Csorba Judit Dorottya, Intermap Kft 2000, Hagyományok Háza 2004.

²¹¹ Két példa a CD melléklet 13–14-es track-jén hallható, a leírásukat lásd a VI. sz. mellékletben.

²¹² Vargyas L. 1967.

²¹³ Vargyas L. 1984, 1999.

²¹⁴ <http://www.gervaiandras.hu/fedneve-qsocializmusq/kimaradt-a-koenyvbl/107-kodaly.html>

²¹⁵ Ortutay 1977–1982

1969-ben az északi finn Lappföldön, Nunnanen faluban rénszarvas tenyésztő lapp gazdáktól és pásztorlegényektől 276 „joiká”-t²¹⁶ gyűjtött magnetofonnal, amit le is jegyzett.²¹⁷ 1996-ban kiadott könyvében elemzi bővebben a joikák funkcióját, és a dünnyögő sámánénekülés zenei eszköztárát is megpróbálja kottaképben bemutatni. Leírja éneklésmódjukat, hangkészletüket, hangrendszerüket, formájukat.

Könyvének²¹⁸ előszavában ezt olvashatjuk: „*Ez a monográfia az európai zene őstörténeti kutatásában régen hiányzó tanulmány, mert a lapp sámánénekülés módjának megfejtésével együtt az ó-európai ember zenekultúráját varázsolja élénk.*”

A felvételei az MTA Zenetudományi Intézetében vannak (Mg 2711–2714) magnószalagon. Azonban nem csak a lapp népzenevel foglalkozott, hanem összehasonlító tanulmányai is jelentek meg a tárgykörben.²¹⁹ A lapp joika kutatásról Tamás Ildikó írt összefoglalót.²²⁰

Borsai Ilona (1924–1982)

A kolozsvári egyetemen szerzett tanári oklevelet latin, görög, francia szakon, majd Budapesten 1951-ben zenetanári és karvezetői, 1961-ben zenetudományi diplomát.

1951–56 a Népművészeti Intézet Néprajzi Osztályán volt népzenei előadó, majd 1961-től nyugdíjazásáig az MTA Népzene kutató Csoportjában, ill. a Zenetudományi Intézetben működött. Mint népzene kutató több területtel foglalkozott, gyermekmondókákat, énekes játékokat gyűjtött, vizsgálta a Mátra-vidék zenei életét.

Amikor a 60-as évek közepén az UNESCO Kodálytól segítséget kért, hogy küldjön valakit Egyiptomba, hogy az addig lejegyzetlen kopt liturgia zenei anyagát lejegyezze, Kodály Borsai Ilonát és Tóth Margitot választotta.²²¹

Borsai Ilona először 1966-ban és 67-ben járt Egyiptomba, több felvételt készített. 11 tekercsen az éjszakai és hajnali zsolozsma himnuszai, sirató énekek, reggeli és esti tömjénezéskor énekelt dallamok is megtalálhatóak, de rögzített misét papszenteléssel, lakodalmi énekeket, templomi menetet, esküvői szertartást (Mgt 2157–64, 2168–70).

Kutatóútján tárgyakat is gyűjtött, négy peremfűvós hangszert a washint-ot, amit a Néprajzi Múzeum Afrika gyűjteménye őriz.²²² (NM 67.73.1–4)

²¹⁶ Egy bizonyos számi énekstílus.

²¹⁷ Szomjas-Schiffert 1969.

²¹⁸ Szomjas-Schiffert 1996.

²¹⁹ Szomjas-Schiffert 1965a, 1965b, 1975, 1976a, 1976b, 1990, 1996, 1997, 1998.

²²⁰ Tamás 1998.

²²¹ Két kiadványt készítettek: Borsai–Tóth 1969, 1970.

²²² 1-et közülük bemutattuk a „Sípbal, dobbal, didzseridival...” c. kiállításban.

Tóth Margit (1920–2009)

1940-ben a Ranolder Intézet tanítónőképzőjében végzett, majd 1945-ben az akkor induló, szigorú életvitelű bakonyboldogasszonyi ciszterci nővérek közé lépett. Később, 1956-ban Kodálynál szerzett zenetudományi–népzenekutató szakos zeneakadémiai végzettséget, és előbb a Lajtha csoport munkatársa, majd 1964–1979 közötti időszakban a Néprajzi Múzeum Népzenei Osztályát vezette.

Az UNESCO felkérésére, Kodály Zoltán javaslatára előbb Budapesten, majd 1970-től többször Kairóban látott hozzá a Krisztus utáni első századból való kopt keresztény Nagy Szent Vazul liturgia szövegeinek és dallamainak lejegyzéséhez.²²³

1980-tól a kairói Kopt Intézet meghívására Egyiptomba utazott, ahol 1980-tól ösztöndíjas, 1982–2003 között a Zeneakadémiai Etnomuzikológiai tanszék tanára volt.

A kopt zene történetében először készítette el a mindaddig csak hagyományban fennmaradt liturgia hangjegyes lejegyzését, a hozzá tartozó kopt szöveggel, kiegészítve arab és angol fordítással.²²⁴ A zenei lejegyzés Bartók Béla módszerét követi, jelezve a bonyolult zenei textúra legapróbb díszítéseit és a tempó legkisebb változásait is. Önállóan és Borsai Ilonával együtt is több kiadványt készítettek.²²⁵ Zenei felvételei, hagyatéka még rendezés alatt van, az anyag rendezés után az MTA Zenetudományi Intézetébe kerül.²²⁶

Tudományos munkája elismeréseként 2001. március 12-én Kairóban Rockenbauer Zoltán, a nemzeti kulturális örökség minisztere a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztjével tüntette ki.

3.2 Lehetőségek a Néprajzi Múzeumban

A II. világháború után az országhatárok szinte bezárultak, külföldre utazni csak magas beosztású tisztviselőknek lehetett, és tudományok jeles képviselőinek egy-egy konferencián való megjelenést támogatták. A regionális gyűjtemények elenyésző gyarapodása is főleg a háború előtt gyűjtött, de a múzeumba csak később bekerült gyűjteményeknek,²²⁷ illetve néhány kiküldetésben járó tisztviselő ajándékának köszönhető. Ezek is főleg ajándékok voltak, hiszen a múzeum szűkös anyagi kereteiből vásárolni nem igen tudott, ráadásul a kezdeti gyarapodásokhoz képest ezek csak pár darabos tárgygyarapodások.

²²³ http://www.folkradio.hu/hirek/hir_show.php?id=1041

²²⁴ Tóth 1998.

²²⁵ Lsd 146-os lábjegyzet.

²²⁶ Egy alleluja dallam hallható a CD melléklet 31. track, leírását lásd a VI. sz. mellékletben.

²²⁷ Például 1966-ban Zboray Ernő, a század első feléből származó gyűjteményéből vásárolt a múzeum egy wajang-együttest, illetve egy gamelán zenekar néhány darabját.

Néhány jelentős expedícióra az 50-es évek végén már találunk példát. Diószegi Vilmos szibériai és Szovjetunió-béli sámánizmus kutató útjai arra az időszakra estek, mikor a sámánizmus tabu téma volt, Szibéria pedig zárt a kutatók előtt. 1957-ben és 1958-ban három-három hónapot töltött burjátok és szibériai törökök között, 1960-ban Mongóliában, majd 1964-ben az Altaj hegységben gyűjtött, ahol jelentős tárgy- és zenegyűjtést végzett.

1964-ben indulhatott Sárosi Bálint a Néprajzi Múzeum munkatársa és Martin György néptánc-kutató hivatalos gyűjtőútra Etiópiába.²²⁸ Gyűjtőútjukról kb. 3000 méter mozgófilmet és több száz fényképfelvételt, magnetofonszalagon hangzófelvételeket és tárgyakat hoztak, köztük hangszereket. A gyűjtésükhöz a felszerelést UNESCO-s segítséggel vehették meg.

Az Amerika gyűjtemény második világháború utáni egyik legjelentősebb gyűjteménygyarapodása Boglár Lajos etnológusnak köszönhető, aki expedícióit Braziliában élő rokonainak köszönhette. Először Braziliában, a nambikuara indiánok között járt 1959-ben, Mato Grosso-n, később Venezuelában a piaroáknál Halmos Istvánnal végeztek jelentős kutatómunkát.

Diószegi Vilmos (1923–1972)

1947-től 1963-ig a Néprajzi Múzeum munkatársaként az Ázsia-gyűjteményt kezelte, közben öt alkalommal járt Ázsiában kutatóúton, háromszor Szibériában és egyszer Mongóliában. A szibériai sámánizmus egyik legnagyobb tekintélyű, nemzetközi hírű kutatója volt. Utazásaira olyan időben került sor, amikor a lehetőségek behatároltak voltak. A Szovjetunióban a sámánizmus a szovjet-orsz kutatók számára tabu, Szibéria pedig a külföldi kutatók számára zárt volt.

Diószegi Vilmos tudományos érdeklődésének középpontjában az altaji és uráli nyelvet beszélő népek sámánizmusa állt. 1957-ben és 1958-ban három-három hónapot töltött burjátok és szibériai törökök között, 1960-ban Mongóliában, majd 1964-ben az Altaj hegységben gyűjtött. Ebben az időszakban a szibériai sámánok már több évtizedes üldöztetést szenvedtek, valamint tevékenységük tiltás alá esett. Diószegi így elsősorban a sámánsírokban talált, a használatból régen kikerült viseletdarabokat és eszközöket menthette meg a múzeum számára. Ugyanakkor még sikerült találkoznia olyan, korábban sámánként működő idős személyekkel, akik e tárgyak készítését, használatát, szimbolikáját az emlékezetük alapján részletesen ismertetni tudták vele.²²⁹

²²⁸ Az Etióp császár kért Magyarországtól segítséget az ottani népzene-gyűjtés elindításához.

²²⁹ Wilhelm 2008d, 178.

A Diószegi Vilmos által készített zenei felvételek sámánénekeket tartalmaznak.²³⁰ A sámán dobolás és ének segítségével igyekezett megidézni a segítőszellemeket, illetve elűzni az ártó szellemeket. A dobolás eltérő ritmusának más-más szerep jutott egy-egy sámánszertartás során.

E gyűjtések során több ezer fényképet, számos hangfelvételt készített, valamint csaknem száz darab sámántárgyat hozott haza.

Hagyatékát Sántha István rendezte, és próbálta összegyűjteni. Diószegi Vilmos tudományos öröksége ugyanis, a Sámán Archivum nem maradt egyben; halála után hagyatékát egykori munkahelyei, illetve a vele kapcsolatban álló intézetek (jogi természetű megfontolások és viták miatt) részekre szabdalták, és megosztották egymás között.²³¹

Kéziratait, könyveit, fényképeit és hangfelvételeit így ma négy helyen őrzik: az MTA Néprajzi Kutatóintézetében, a budapesti Néprajzi Múzeumban, az MTA Zenetudományi Intézetében, illetve családi hagyatékában.

A Néprajzi Múzeumban 1967–1970 közötti időszakból 35 Diószegitől származó magnetofonfelvétel található, közöttük terepen készült, eredeti felvételeket tartalmazó szalagok is vannak, de itt található a Leningrádi Folklór Archivumban őrzött régi szibériai gyűjtések Diószegi által lemásolt anyaga is. A szalagokat Sántha István nézte át és rendezte sorba.²³² Az MTA Zenetudományi Intézetében is található felvételei, négy lakklemezen az 1960-as mongóliai útján gyűjtött sámánénekek hallhatók.

Diószegi 1957-es, 1958-as és 1964-es szibériai, valamint 1960-as mongóliai kutatóútjain készült fényképfelvételei a Néprajzi Múzeum fotótárában található (F 147724–148184, 148262–148683, 149923–150711, 190492–190616).

A Néprajzi Múzeum Etnológiai Adattárában található a sámánizmus témájára vonatkozó, cikkei, ide tartoznak a Diószegi gyűjtött tárgyakról készített tárgyjegyzékek, valamint a sámánruhák leírásai és szabásmintái.²³³ Expedícióiról több tanulmányt jelentetett meg, több cikkben dolgozta fel a sámánizmus kérdéseit.²³⁴

Diószegi Szibériában és Mongóliában gyűjtött tárgyait a Néprajzi Múzeum őrzi. E tárgyak – néhány kivételtől eltekintve – az Ázsia gyűjteménybe kerültek.²³⁵ Közöttük 17 hangszer és hangszeralkatrész található. Öt sámándob, és ezek kellékei, a verők, takarók (NM 60.96.14–

²³⁰ Két példa a CD mellékleten, 8–9. track, leírásukat lásd a VI. sz. mellékletben.

²³¹ Sántha 2002, 409.

²³² Sántha 2002, 411–415.

²³³ EA 3437, 19837, 25332

²³⁴ Diószegi 1958a, 1958b, 1959a, 1959b, 1960a, 1960b, 1961a, 1961b, 1963a, 1963b, 1963c, 1963d, 1968a, 1968b, 1970, 1972, 1973, 1978, Diószegi, Hoppál, 1978, 1996a, 1996b, 1998.

²³⁵ Lsz: NM 60.96.1-71, 62.15.1-12, 72.135.1-2, 72.135.5-10

15, 60.96.21–24, 60.96.36–38, 62.156.6, 72.135.6), és négy fémdoromb a hozzá tartozó tokokkal (NM 60.96.40.1–4, 60.96.41.1–4, 60.96.50, 62.156.12).²³⁶

23. kép: Sámándob

Boglar Lajos (1929–2004)

Etnológus, amerikanista, vallásantropológus. Az ELTE-n Vajda László tanítványa volt, 28 évig dolgozott a Néprajzi Múzeum munkatársaként. Az ő gyűjtése nevezhető a Néprajzi Múzeum Amerika gyűjteményének első, szisztematikus gyűjtésnek.²³⁷ Dél-Amerikai kutatóútjait a Brazíliában élő rokonsága segítségével valósíthatta meg.

Először Brazíliában; a nambikuara indiánok között járt 1959-ben, Mato Grosso-n. Itt lehetősége volt egy néprajzilag még feldolgozatlan területen dolgoznia. Ebből a gyűjtésből 52 tárgy került a múzeumba, köztük három hangszer, két furulya és egy orrfurulya. A tárgyak száma nem sok, de reprezentálja a nambikvarák tárgykészletét, a gyűjtemény különlegesen értékes darabjai a „titkos” furulyák, melyről film és hangfelvétel is készült.

²³⁶ Közülük 3 sámándobot mutattunk be a „Sípbal, dobbal, didzseridival...” c. kiállításban, a listát lásd a II. számú mellékletben.

²³⁷ Főzy 2000, 599.

24. kép: Orrfurulya, *Maitetansu*

Az útról készített fotói csak 2000-ben kerültek a múzeumba, a zenei felvételei (dalok, hangszeres felvételek) a Népzene Gyűjteménybe.²³⁸

Venezuelában a piaroáknál (1967–68 és 1974) végezte a legteljesebb gyűjtést. A piaroákkal való találkozást Baumgartner Jánosnak, egy Venezuelában élő orvosnak köszönhette, aki a gyűjteményét a múzeumnak ajándékozta. Az ő tárgyai különböző népcsoportoktól származnak, többek között piaroa, guarauno, makiritare és waira.²³⁹ Ebből az ajándékozásból is jelentős hangszeregyüttesre tett szert a múzeum, 26 hangszer található a tárgyak közt, a legtöbb a piaroáktól. Mivel a piaroáknak főleg aerofon és idiofon hangszereik vannak, ebben a kollekciónban is furulyák, zúgattyúk, csörgők, sípok találhatók.

„Indián férfiak hangszerrel” (NM F 213219)

Fotó: Boglár Lajos, Venezuela, 1967

²³⁸ Publikációi: Boglár 1960, 1965, Boglár–Halmos 1962.

²³⁹ Főzy 2010, 24.

1967-ben indult Boglár Lajos Venezuelába a piaroákhoz Halmos Istvánnal. A Néprajzi Múzeum biztosította a megfelelő felszerelést, de az anyagi fedezetet a Wenner-Gren Alapítvány biztosította. A gyűjtés iránti érdeklődést mutatta, hogy több külföldi múzeum is segített, elsősorban film és fotó nyersanyaggal cserébe.²⁴⁰

1967 novembere és 1968 májusa között tizenhárom piaroa települést látogattak meg, leginkább a warime nevű termékenységi rítus megörökítésével és vizsgálatával foglalkoztak.

Múzeumi emberként természetesen nagy súlyt fektetett a tárgygyűjtésre is, erről az útról 315 tárgy került a Néprajzi Múzeumba, amely a piaroa tárgykultúra teljességét reprezentálja. A filmfelvételek²⁴¹ is a Néprajzi Múzeumba kerültek. A gyűjtőútkon készített zenei felvételekről és hangszerekről a munkatársa, Halmos István gyűjtései között fogok bővebben említést tenni.

Kutatási eredményeit Boglár több kiállításban és katalógusban is feldolgozta, legutóbb Főzy Vilma az Amerika gyűjtemény muzeológusa mutatta be a tárgyakat a Néprajzi Múzeum gyűjteményi katalógusai sorozatba.²⁴²

Az 1974-es gyűjtését a tervureni Musée Royal de l’Afrique Centrale finanszírozta. Boglár feladata az volt, hogy a Baumgartner Jánostól általuk vásárolt mintegy 800 amazóniai tárgyat a múzeum számára katalogizálja, illetve a gyűjteményt kiegészítse.²⁴³ Ezen az úján nem a tárgygyűjtés volt a cél, hanem Jacques Willemont francia filmmel filmet forgattak L’Indien (magyarul: Az indián, 1975) címmel, mely az 1967-ben kutatott piaroa csoportnál megváltozott társadalmi, gazdasági helyzetükről szól.

Boglár Lajos nem csak a Néprajzi Múzeumot gyarapította tárgyakkal, ajándékozott tárgyat a Tatabányai Múzeumnak (közel 300 darabot), de a támogatások fejében több európai múzeumnak is juttatott tárgyakat: Drezdába, Lipcsébe, Amszterdamba, Tervurenbe, Párizsba, Bécsbe, Schmiedingbe, stb.

A Néprajzi Múzeumból való távozása után is folytatta a kutatásait, elsősorban brazilian guarani indiánoknál és Francia-Guayanában wayanáknál. 1990-ben a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen az ő vezetésével alakult meg a Kulturális Antropológia Tanszék. Kutatómunkái során többször biztosított lehetőséget tanítványainak, hogy együtt dolgozhassanak vele, és a helyszínen sajátítsák el módszereit és technikáját.

²⁴⁰ Főzy 2010, 24.

²⁴¹ NM Film: 28, 63, 79, 89, 94

²⁴² Főzy 2010.

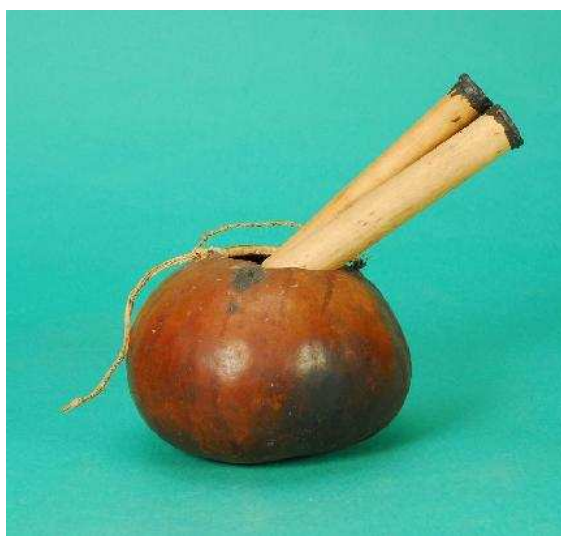
²⁴³ NMI 478. Boglár Lajos jelentése venezuelai útról, 1974 június 10.

Kutatásainak eredményét több publikációban jelentette meg, a gyűjteményről több kiállítás és katalógus készült.²⁴⁴

Halmos István (1929–)

Muzeológus, népzenekutató. 1952-ben az ELTE-n muzeológusi oklevelet szerzett, 1952–56 között a nyíregyházi Jósa András múzeum muzeológusa, 1957-től a Jászberényi múzeum igazgatója. Népzene-kutatói munkásságát a Népművelési Intézet, majd 1962-től nyugdíjazásáig az MTA Zenetudományi Intézet keretei között végezte.²⁴⁵

Boglár Lajossal²⁴⁶ 1967–1968-ban Venezuelában végzett terepmunkát, aminek eredményeként 315 tárgy került a Néprajzi Múzeumba. A tárgyak között 64 hangszer, hangszeralkatrész található, mely reprezentálja a piaroák hangszereit. Hangszereik között, kizárólag aerofon és idiofon hangszerek léteznek, melyeket különböző rítusokhoz használnak, de vannak a szórakozást szolgáló eszközök is. A 64 hangszer között ennek megfelelően főleg furulyák, orrfurulyák, sípok, és csörgők találhatóak.²⁴⁷ Ezek a hangszerek is szerepelnek Főzy Vilma által összeállított katalógusban.²⁴⁸

25. kép: A warime szertartás legszentebb hangszere, a *vorrah*

A zenei gyűjtés teljességét garantálta a szakember jelenléte. Ugyanis nemcsak a hangszerek leírását készítette el, de felvette hangjukat, és több óra felvételen a repertoárjukat is rögzítette.

²⁴⁴ Boglár 1970, 1971a, 1971b, 1971c, 1974, 1976, 1978a, 1978b, 1984-85, 1987, 1996, 2000.

²⁴⁵ Kenyeres 1994.

²⁴⁶ Lásd előző fejezet

²⁴⁷ NM 68.275.37–50, 68.175.63, 68.175.65, 68.175.92, 65.175.93, 69.41.1–22, 69.41.26, 69.41.30–33, 69.41.38, 69.41.52, 69.41.90, 69.41.96, 69.41.119–120, 69.41.122, 69.41.124–5, 69.41.127, 69.41.129, 69.41.131, 69.141.133, 69.41.136.1–4, 69.41.158, 69.41.163

²⁴⁸ Főzy 2010.

A kb. 50 órányi zenei felvétel az MTA Zenetudományi intézetében található: Mg 997–1000, Mg 2344–2345 számon. A felvételeken nem csak a hangszerek hangjait, játékmódjukat örökítették meg, de tárgybemutatók is elhangzanak, beszélgetések szertartásokról, mítoszokról. A felvételek egy részét Halmos István le is jegyezte, a piaroák zenéjének kiadásán jelenleg is dolgozik.²⁴⁹ Több száz méter filmet is készítettek az útkról, ez a nyersanyag a közelmúltban került elő a Néprajzi Múzeumba.²⁵⁰ A hangszerekről, hangszerkészítésről, zenélésről készült fotók a Néprajzi Múzeum fotótárában (F 231983–232002, 232007, 232013–232017) találhatók.

Halmos több publikációt készített nem csak a piaroák zenéjéről, hanem Boglár előző gyűjtésének anyagából, a nambikvarák zenéjéről is.²⁵¹

1978-ban a Kulturális Minisztériumnak Pakisztánnal kötött kulturális egyezménye értelmében népzene kutató mehetett Pakisztánba gyűjteni, ahol a kulturális minisztérium is rendelkezésre bocsátott egy kutatót. A gyűjtés két hónapig tartott, ebből kb. 5 hét volt a terepmunka, a pakisztáni kolléga által előre felderített helyeken, cserébe Halmos segített a felvételek elkészítésében.

Sokat beszélgetett a zenészekkel a zenélési szokásokról, hangszerekről. A hangzóanyagok az MTA ZTI-ben vannak (Mg 3743–3755-ig, és Mg 3810–3821). A felvételek között található átjátszás az Institute és Folk and Traditional Heritage (Islamabad, Pakisztán) gyűjtőútjainak anyagából, vannak helyszíni zenei felvételek, beszélgetések, és vannak a rádióból sugárzott felvételek. A gyűjtőútról hozott hangszerek a Hopp Ferenc Múzeumba találhatóak: tablapár, (81.13–14), páros peremfurulya (81.33), kígyóbüvölő kettőssíp, *pungi* (81.30), páros furulya (81.32) és shehnai (81.15). A gyűjtésről készült filmfelvétel az MTA ZTI filmtárában található, Ft 985-ös számon.

Több cikkben számolt be útkról, és az ottani zenei életéről.²⁵²

1985–86-ban félig hivatalosan, félig saját szervezésben indiai gyűjtőúton volt 3 hónapig. Gyűjtését különböző felkészültségű szakemberek segítették. Készített hangfelvételt, de ezt saját elmondása szerint jelenleg nem lehet megtalálni. Az útról hozott hangszereket sem adta már be gyűjteménybe, ezek a saját tulajdonában vannak.

²⁴⁹ A mellékletben a 15. track, a leírását lásd a VI. sz. mellékletben

²⁵⁰ A filmek listáját lásd. Az előző fejezetben

²⁵¹ Halmos 1964, 1965, 1974, 1979, 1980, 1994, 2011–12.

²⁵² Halmos 1978, 1979a, 1979b.

4. Gyűjtések a korábbi kutatók nyomában 1980-tól

A legtöbb, a dolgozatban szereplő kutatók munkái, kutatásai az utókorra is hatással voltak, és több, jelenlegi kutató indult el az elődök nyomában. Néhány kiemelkedő kutató gyűjtését szeretném bemutatni a teljesség igénye nélkül. Először a finnugor kutatások folytatóit, Schmidt Évát, Kerezsi Ágnes, Lázár Katalin, majd a Bartók Béla gyűjtéseit követve jelentős eredményt felmutató Kárpáti Jánost és Sipos Jánost mutatom be. Vargyas Gábor több terepmunkája mellett Bíró Lajos kutatóútjának több állomását is végigjárta. Diószegi Vilmos sámánkutatásait folytatta Sántha István, Somfai Kara Dávid és Wilhelm Gábor. Déri Balázs témaválasztásában is szerepet játszott egyik előd, Borsai Ilona kutatása.

Schmidt Éva (1948–2002)

Néprajzkutató, az ELTE bölcsészkarán, 1973-ban szerzett angol–néprajz–finnugor szakos diplomát, közben 1969–71 között 2 tanévet töltött Leningrádban. Az ott tanuló hanti és manysi diákoknak köszönhetően jutott el 1970-ben az Ob vidékére, amely akkor még elzárt terület volt a kutatók számára.

Az egyetem befejezése után az MTA Néprajzi Kutatócsoportjában Diószegi Vilmos hagyatékának rendezésére kapott megbízást. 1976–79 között a debreceni egyetem Finnugor Tanszékén részt vett Munkácsi Bernát vogul szótárának szerkesztési munkálataiban. Kandidátusi disszertációját (Az északi obi ugorok hagyományos világnézete a medvekultusz anyaga alapján) 1989-ben védte meg.

1983-tól volt az MTA Néprajzi Kutatóintézetének főmunkatársa, az MTA Zenetudományi Intézetében egyedülálló obi-ugor zenei archívumot hozott létre, melynek alapja az 1980-as és 82-es expedícióin gyűjtött anyag. A szalagok számai MG 4182–84, és 4502–08. Az MTA Zenetudományi Intézetében található 1990-ből egy filmje is Hanti-Manszijszkból az Ft 1391-es számon.

Az 1990-es évek elején hozta létre és haláláig vezette az Északi Osztják Folklor Archívumot, ami az osztják kultúrával kapcsolatos anyagokat gyűjtötte. Munkatársait betanította a gyűjtésre, a szövegek lejegyzésére, dokumentálására, és olyan peremvidékeket, területeket keresett fel, ahol azelőtt senki sem járt. Csepregi Márta ezt írja: *„Széleskörű ismeretterjesztő tevékenységével ébresztette rá a hanti népet szellemi értékeinek felismerésére, ezzel önbecsülésüket növelte. Távozásával kétségessé válik a munka folytatása. Mint az obi-ugor nyelvek kutatói közül sokan, Schmidt Éva is túl korán, teli poggyással ment el. Életműve*

*befejezetlen, s mi is, akik figyelemmel kísértük munkásságát, megdöbbenéssel nyugtáztuk hagyatékának gazdagságát... ”.*²⁵³

Az archívumban lévő anyagot végrendeletében 20 évre zárolta. A kutató halála után a gyűjtések másolatát tartalmazó audio- és videokazetták az MTA Nyelvtudományi Intézetébe kerültek megőrzésre, ezeket 2007-ben digitalizálták. A zárolt anyag jegyzéke egy 2004-ben megjelent kiadványban olvasható.²⁵⁴

Schmidt Éva 1991 előtti anyagainak megjelentetését tűzte ki célul az MTA Nyelvtudományi Intézete, NKA támogatással 2005-ben indult a Schmidt Éva Könyvtár elnevezésű sorozat, melyben 4 kötet jelent már meg,²⁵⁵ publikációs jegyzékét Csepregi Márta állította össze.²⁵⁶

A keleti hantik Belojarszki népzenei archívumában összegyűjtött népzenei anyagainak listája:

1. Videokazetták (VHS ill. TDK) 1996-ból, Berezovo: 1 db, Belojarszk: 2 db, Kunavat: 2 db, Lophari: 1 db, Szalehard: 2 db
2. Minidisc (37 db.) 2001–2002, Szalehard: 11 db, Csapaevszk: 2 db, Tugijani: 1 db, Hanti-manszijszk: 5 db, Polnovat: 2 db, Uraj: 3 db, Polovinka: 1 db, Tegi: 1 db, Berezovo: 1 db, Belojarszk: 5 db.

A felvételeken szereplő beszélgetések, etnográfiai leírások, dalok találhatóak.

3. Minidisc-ek a B. Ja. F.-ban (fehérorosz nemzeti archívum)
1999-ből 38 kazetta
2000-ből 57 kazetta
2001-ből 9 kazetta
4. Video lejegyzések 2000–2002
2002-ből (V8) 24 kazetta, népi szövegek átdolgozásai, manysi szótár, etnográfiai gyűjtések, VHi8 4 db kazetta, vojar, dalok
2000–2002 37 db minidisc, népi szövegek átdolgozásai, manysi szótár, stb.
2000–2002 3 db. magnókazetta, ének lejegyzések, etnográfiai jegyzetek
2001, 5 db V8 dalok, folklór, etnográfiai jegyzetek, 24 db VHi8, falvak, falunap, etnográfiai jegyzetek

²⁵³ Csepregi 2000, 314.

²⁵⁴ Voldina 2004, 123–179

²⁵⁵ Online lásd: <http://fgrtort.nytud.hu/index.php/2009020275/schmidt-Éva-könyvtár>

²⁵⁶ <http://fgrtort.nytud.hu/index.php/2009020272/a-schmidt-eva-koenyvtar>, Schmidt 1973, 1975, 1976, 1983a, 1983b, 1985, 1989, 1990a, 1990b, 1993, 1994, 2001.

5. Videofelvételek 1992–93, 87 db, halászok napja, mesék, koncert, etnográfiai jegyzetek, dalok, család, gyerekkor, stb.
6. Videofelvételek 1994–99, 131 db, „Katravozsi nyelvtan”, kunovat nyelvtan, a nemzeti kultúra centrumának megnyitója, mondókák, dalok, csasztuskák
7. Schmidt Éva kéziratai
kb. 100 db, füzetek, listák,
8. Könyvek (6 db)
9. Audio kazetta másolatok (9 db)
10. Videokazetták a hagyatékából (19 db)
11. Audio jegyzetek 181 db, Amnja, Belojarszk, Aj-kur-joh, Vanzevat, Kazim, Polnovat, Azobo, Hanti-manszijszk, Szinja, Lophari, Akszarka, Igrim, Szalehard.

Kerezi Ágnes (1954–)

Néprajzkutató, történelem–néprajz szakon végzett 1979-ben a Leningrádi Állami Egyetemen. Doktori disszertációját 1983-ban az ELTE Folklór Tanszékén védte meg. 1987-ben a Moszkvai Lomonoszov Állami Egyetem Néprajz Tanszékén írta kandidátusi disszertációját.

1988-tól dolgozik a Néprajzi Múzeumban, először a Gyűjteményi Főosztály helyettes vezetője, a Nemzetközi Gyűjteményi Csoport vezetője, majd a Közönségkapcsolati Osztály vezetője, 2003-tól gyűjteményvezető főmuzeológus. Kutatási területe a finnugor népek kereszténység előtti hitvilága, szertartásai. Évek óta foglalkozik tanítással is. A finnugor, valamint a szamojéd népek néprajzát, hitvilágát, mitológiáját tanítja egyetemi kurzusokon.

Terepkutatásait nyelvrokonaink között 1989-ben kezdte meg és 2008-ig 16 expedícióban vett részt. 1 alkalommal a marik, azaz cseremiszek között, 7 alkalommal az udmurtok, azaz votjákok között, 7 alkalommal a keleti- és 1 alkalommal az északi-hantik, azaz osztjákok között járt. Terepmunkái során elsősorban a vizsgált népek kereszténység előtti vallásának nyomait, a hozzájuk kapcsolódó szertartásokat, szokásokat kutatta, valamint változásvizsgálatokat végzett. Többször is visszatért a Tromjagan mellékfolyója, a Voki Rap jagun (Kis róka folyó) mentén élő Szopocsin családhoz, ahol a nagycsaládi szerkezetben élő hanti vadászok szellemi vezetője az idős családfő, Ivan Sztyepanovics Szopocsin volt.²⁵⁷ Két első útjára Winter Erzsébet, a Néprajzi Múzeum fotósa, harmadik útjára Lázár Katalin

²⁵⁷ A tőle gyűjtött felvételtől egy dallam a CD mellékleten hallható, 29. track, a leírást lásd a VI. sz. mellékletben

népzenekutató, negyedik útjára Lázár Katalin és Csepregi Márta nyelvész társaságában utazott.

Az Urálon inneni területre már hamarabb eljutott, a tartui Nemzeti Múzeum igazgatója meghívására, akivel tudományos publikációkon keresztül már ismerték egymást, a múzeum cseremiszeket kutató expedíciójához csatlakozhatott.

Tárgygyűjtéseinek fő célja a Néprajzi Múzeum Európa gyűjteményének az obi-ugor tárgyai közötti hiánypótlás. Több száz tárggyal gazdagította a múzeum Európa gyűjteményének finnugor anyagát. 120 udmurt, 118 hanti és 42 mari tárgyat vásárolt a Néprajzi Múzeum számára. Hozott teljes mari és udmurt viseletet, és olyan tárgyakat is gyűjtött, aminek már volt előzménye a gyűjteményben. Ilyen pl. az a lélekfa, ami megtalálható már Reguly gyűjtésében. Gyűjtése során törekedett arra, hogy a tárgyak egy háztartásból legyenek.

26. kép: Lélekfa, *Sangur*

Hangfelvételei leltározás alatt a Néprajzi Múzeum Népzene Gyűjteményében található.

Felvételei főleg a rokon népekkel való együttélés során történtek. Az ő életüket végigkíséri a zene, munkavégzés közben, vacsora után, stb., mindig énekelnek. Megörökített sámánszertartásokat is, helyi népművelők által rendezett műsort is. Több publikációja jelent meg²⁵⁸ és több kiállítást is rendezett a témakörben:

1991: Duisburg, „Sámánok” – nemzetközi kiállítás

1993: Prága, „Sámánok között Szibéria földjén”

1994: Helsink, „Két nő a sámánok között”

1996: Budapest, Néprajzi Múzeum „Rokonnépek és őshazák”

1996: Moszkva, „Finnugor nyelvrokaink népművészete”

Hónapokig tartózkodott a területeken, ezért gyűjtései megfigyelő munkájának köszönhetően teljes folyamatokat ír le, dolgoz fel. Az Európa gyűjtemény muzeológusaként

²⁵⁸ Kerezsi 1982, 1990, 1995, 1996a, 1996b, 1997, 1999a, 1999b, 2000a, 2000b, 2001a, 2001b, 2001c, 2001d, 2002, 2003a, 2003b, 2004a, 2004b, 2004c, 2006, 2007a, 2007b, 2007c, 2008, 2009, 2010.

fontos feladatának tekintette a hiánypótló gyűjtéseket, több viseletet hozott, és a régi anyagok párhuzamát.

Expedíciói és felvételei:

Cseremiszi felvételei:

Expedíció: 1990 júliusban: 4 magnókazetta

Hanti felvételei

1993. V. 5-én Agrafena Szopocsina: 1 kazetta (Budapesten)

Expedíciók:

1990. december, I. Hanti expedíció: 2 magnókazetta

1991 március, II. Hanti expedíció, 4 magnókazetta

1991 július, III. Hanti expedíció, 5 magnókazetta (Konyokova meséi, Szopocsin Ivan énekei,²⁵⁹ sámánszertartás.)

1992 június, IV. Hanti expedíció, 13 magnókazetta (Joszif mesél, sámánszertartás, beszélgetések, Leonyid Szopocsin sámán mesél)

1993 június, V. Hanti expedíció, 4 magnókazetta (Leonyid Szopocsin, temetéssel kapcsolatos adatok)

1999 december VI. Hanti expedíció, 1 magnókazetta

Nyenyec felvételek

1990 szeptember, 1 magnókazetta (Debrecenben)

Udmurt felvételek

Expedíciók:

1990 november, I. Udmurt expedíció, 4 magnókazetta

1991 november, II. Udmurt expedíció, 4 magnókazetta

1992 november, III. Udmurt expedíció, 5 magnókazetta

1993 június, IV. Udmurt expedíció, 3 magnókazetta

1994 július V. Udmurt expedíció, 6 magnókazetta

Lázár Katalin (1955–)

Népzene kutató, az MTA Zenetudományi Intézetének főmunkatársa. Tanulmányait az ELTE Bölcsészettudományi Karán magyar–angol–finnugor szakon végezte. Két szakterülete a rokon népek, elsősorban az északi és keleti hantik (osztjákok) zenéjének, valamint a népi játékoknak a kutatása.

²⁵⁹ CD 29-es track

A Zenetudományi Intézet népi játékgyűjteményének 1979 óta kutatója, az 1980-as években kidolgozta a népi játékoknak a világon egyedülálló típusrendjét, amely azoknak valamennyi fajtáját tartalmazza, és amelyben a játékok a játékcselekmény leglényegesebb mozzanata alapján vannak típusokba, típuscsoportokba és tömbökbe rendezve.²⁶⁰

Tanulmányait az ELTE magyar–angol szakán kezdte, nyelvészként nagyon korán érdekelni kezdte a finnugor nyelvrokonság is, ezért felvette a finnugor szakot is. Zenei érdeklődésének köszönhetően szakdolgozat témája a szöveg és dallam összefüggése a magyar és obi-ugor dallamokban lett.

Az egyetem elvégzése után helyezkedett el a ZTI-ben, ahol külső munkatársként addig is készített lejegyzéseket. A finnugor nyelvű népek zenéjének kutatójaként először Schmidt Éva 1980-as és 82-es gyűjtőútjának anyagait jegyezte le, és ezekkel kapcsolatban folytatott kutatásokat; később terepmunkát is végzett.

Az északi és keleti hantik között 1991 és 1993 között öt alkalommal járt. A keleti hantik között gyűjtött 172 ének alapján írta meg PhD disszertációját „A keleti hantik vokális népzeneje” címmel. Disszertációját Finnországban, a Jyväskyläi Egyetem Zenetudományi Tanszékén védte meg 1996-ban.

Schmidt Évával és Kerezsi Ágnessel utazott először 1990-ben a Hanti–Manysi Autonóm Körzet megalapításának évfordulójára. Schmidt Éva ott maradt az 1991 elején a Kazim folyó vidékén tartott medveünnepen, amire végül Lázár Katalin is visszautazott. Később többször is csatlakozott Schmidt Évához, 3. és 4. útján viszont Kerezsi Ágnessel és Csepregi Mártával végzett gyűjtést, Csepregi a szövegeket jegyezte le.

Felvételei az MTA ZTI-ben találhatóak: 1991-es útjáról, az északi hantiktól 4 szalag (Mgt 4270–73), 1992-ben Csepregi Mártával és Kerezsi Ágnessel készített felvételeket a keleti hantiknál (Mgt 5413–5422, 5437–38).²⁶¹ Schmidt Évával közös keleti hanti gyűjtése szintén négy szalagon található (Mgt 5897–5900), 2004-ben a Budapesten járt északi hantiktól gyűjtött Vándor Anna és Németh István társaságában (Mgt 6130–56, 6159–61, 6165, 6171–2). Számos előadást tartott, több publikációja jelent meg e tárgykörben.²⁶²

²⁶⁰ <http://www.zti.hu/archivum/lazar/lazar.htm>

²⁶¹ Egy példa a CD mellékleten hallható, 25. track, leírását lásd a VI. mellékletben

²⁶² Lázár 1982, 1984, 1985, 1986a, 1986b, 1987, 1988a, 1988b, 1989, 1992, 1994, 1995, 1996, 1997a, 1997b, 1997-98, 1999a, 1999b, 1999c, 2000, 2001, 2004a, 2004b, 2006-2007, 2008a, 2008b, 2010a, 2010b, 2010c.

Vargyas Gábor (1952–)

Etnológus, az MTA Néprajzi Kutatóintézet, tudományos tanácsadója, a PTE BTK Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék, habilitált egyetemi docense, a PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola Néprajz – Kulturális Antropológia Doktori Program tagja.

Több alkalommal, több országban végzett terepen kutatómunkát.

1981–82-ben egy évig Ausztráliában, poszt-graduális ösztöndíjasként a Sydney-i „The University of Sydney” Antropológia Tanszékéhez csatolva végzett kutatómunkát.

Tanulmányútja²⁶³ során az ausztráliai Óceánia-kutatás eredményei érdekelték, célként – az utazás előtt megvédett – bölcsészdoktori disszertációjának továbbfejlesztését, a Masszim anyag nemzetközi összehasonlító vizsgálatát tűzte ki. Ausztráliai tartózkodása közben lehetősége nyílt egy hónapos új-zélandi tanulmányútra, ahol a maori kultúra egészébe nyert betekintést; majd csatlakozott egy, a Sydney-i egyetem által szervezett észak-ausztráliai (Cape York félsziget, Laura vidéke) régészeti-néprajzi expedícióhoz.

Ezt követően 1981 decemberétől 1982. február végéig 3 hónapos pápua-új-guineai tanulmányutat tett. Eredeti célját, a Néprajzi Múzeum – Róheim Géza és Verebélyi Károly gyűjtéséből származó – masszim anyagának újradokumentálását nem tudta megvalósítani – a térség ekkoriban zárt terület volt, nem kapott kutatói-beutazási vízumot. Helyette északkelet-Új-Guinea (a korábbi Német-Új-Guinea) azon területeit járta végig, ahonnan a Néprajzi Múzeum Óceánia-gyűjteményének legjelentősebb tárgyegyüttese származnak.

Port Moresby-ból kiindulva először a Huon-öböl vidékét (Morobe Province) járta be. Itt kezdetként a Huon-félsziget belső hegyvidékén (Pindiu körzet, Fasea falu) töltött egy hetet egy dedua nyelvű csoportnál, egy olyan területen, amely a nemzetközi kutatásban addig teljesen ismeretlennek számított. Ez a vidék az első világháborúig német gyarmat volt, emiatt a lakosság ma döntően lutheránus vallású, és az Evangelical Lutheran Church of Papua New Guinea (ELC-PNG) tagja. Ez persze a gyakorlatban azt jelenti, hogy a hivatalos vallás mellett az egykori „animista” vallás elemei, illetve a hozzá kapcsolódó mitikus, zenei, tánc- és képzőművészeti stb. hagyományok is élők, s a kettő egymással keveredve alkot igen eredeti, élő egységet.²⁶⁴

Ezt követően Bíró Lajos gyűjtésének állomáshelyeit járta végig: Finschhafenben, Simbanganban és a Sattelbergen, illetve mindenekelőtt a Tami-szigeteken (és az onnan a szárazföldre áttelepült Malasiga faluban) végzett gyűjtést, illetve régi múzeumi anyag újradokumentálását. Morobe tartományban emellett meglátogatott számos olyan helyet, amelyek

²⁶³ Vargyas G., 1983

²⁶⁴ Lásd a CD melléklet 16–21. track, leírását lásd a VI. sz. mellékletben

a szakirodalomban etnográfiai, régészeti stb. okok miatt híresek vagy ismertek voltak. Gyűjtésének ez a része egyelőre feldolgozatlan.

Útjának második része a Huon-öböl és az Astrolabe-öböl stílusprovinciái közötti átmeneti területnek számító Umboi szigetére és a Siassi-szigetekre vezetett. A harmadik nagy állomás Madang (az egykori Friedrich-Wilhelmshafen) és az Astrolabe öböl volt. Itt végig látogatta Fenichel Sámuel és Bíró Lajos terepmunkájának számos színhelyét, újra dokumentálva számos, a Bíró gyűjtésből származó tárgyat, illetve utólagos társadalmi kontextust rajzolva a tárgyak köré: egy hetet töltött Bom (egykor Bogadjim) faluban, meglátogatta Siar és Graget szigeteket, a fazekasságról és kereskedelméről híres Bilbil falut stb.²⁶⁵

Útjának utolsó, negyedik állomása a Sepik folyó középső és alsó folyásának vidéke volt, az előtte fekvő tengerparti területekkel együtt. Itt újfent számos, a művészetéről, építkezéséről, zenéjéről, vallásos szertartásairól híres csoportot látogatott végig: járt a Maprik vidéken az abelamoknál, ahol egy ifjúavatással egybekötött yam-termékenységi ünnepet rögzített magnón; meglátogatta a Wosera vidéket, majd kenuval végig haladt a teljes Sepik-vidéken, a torkolatnál fejezve be útját. Útjának ez a része egyelőre feldolgozatlan.

Terepmunkájának eredménye: 2000 színes dia, 1000 fekete-fehér felvétel, kb. 40 óra magnetofon-felvétel.²⁶⁶ A felvételek az MTA ZTI-ben található MG 7282–93-as számon.²⁶⁷ Fotói a Néprajzi Múzeumban, F 298218–299431 és 299454–300239-es számon vannak. A fotók között több mint 200 felvételen található hangszerek (résdobok, furulyák, stb.), köztük hangszerkészítést megörökítő fotók is. Tanulmányútjának jelentőségét a magyar kutatás számára az adja, hogy Fenichel Sámuel és Bíró Lajos, illetve Róheim Géza után ő volt az első magyar kutató, aki eljutott Új-Guineába. Három hónapos körútját mindamellet előkészületnek tekintette egy tervezett, nemzetközi standard szerinti, hosszú időtartamú terepmunkához, amelyre a későbbiekben sajnálatos módon nem nyílt lehetősége.

1987-ben OÖT ösztöndíjjal (Brazzaville)-Kongóba utazott. Az eredetileg 2 hónaposra tervezett tanulmányút a korabeli politikai viszonyok miatt kikerülésére megvalósíthatatlanná vált; így idő előtt tovább utazott Angolába, ahol Sebestyén Éva magyar afrikanista vendégeként töltött 1 hónapot. Itt ugyan hosszabb várakozás után tényleg sikerült eljutniuk a kiszemelt terepre, de a polgárháborús állapotok miatt 1 nap után evakuálták őket. Erről az útvjáról a magnótekercekek az MTA ZTI-ben vannak, a Mg 5596–99-es számon.

²⁶⁵ Terepmunkájának összefoglalását, benne a hangszereket lásd Vargyas G. 1987.

²⁶⁶ Vargyas G. 1983.

²⁶⁷ A felvételek jegyzőkönyvetlenek.

Vargyas Gábor legjelentősebb, nemzetközi szempontból is kiemelkedő terepmunkája Délkelet-Ázsiához, azon belül is Vietnamhoz, a közép-vietnami hegyvidékhez kapcsolódik: 1985–1989 között összesen 18 hónapot töltött egy, a kutatásban korábban teljesen ismeretlen hegyi törzs, a brúk körében (Quang Tri tartomány, Khe Sanh körzet, Huong Linh járás). Tekintettel arra, hogy a brúk a vietnami–laoszi határ két oldalán laknak, 1996-ban 1 hónap terepmunkát végzett közép-Laoszban (Savannakhet tartomány, Tchépone körzet) is; majd ezt követően, 2007-ben egy nemzetközi projekt keretében²⁶⁸ egy áttelepített brú közösségben, Dél-Vietnamban (Dac Lac tartomány, Krong Pac district, Ea Hiu commune) végzett újabb 6 hónapos terepkutatást. A brúkról eddig egy francia (Vargyas 2000) és egy magyar nyelvű könyvet (Vargyas 2007) és mintegy 25 magyar és idegennyelvű tanulmányt tett közzé. Noha kutatásának középpontjában mindenekelőtt szociokulturális antropológiai kérdések: az önellátó rizstermesztés és agrárciklus, a társadalomszervezet és a vallás állt, komoly hangsúlyt fektetett a kép- és hangdokumentációra. Különösen első útja során, 1985-ben készített sok zenei felvételt, amikor is a későbbi állomásos terepmunka színhelyének kiválasztása céljából mintegy három járásnyi területet és benne számos brú falut látogatott meg Khe Sanh körzetében. Hangzó anyagából kiemelkedőnek számít mintegy 2 tucatnyi sámánszertartás teljes felvétele, számos temetés és halotti emlékűnnep teljes zenei és ima-anyagának a felvétele, emellett a legkülönbözőbb áldozati szertartások, agrár-rítusok, az emberéletfordulóihoz kapcsolódó szertartások teljes hangzó anyagának rögzítése, továbbá egy 26 órás brú nyelvű életút-interjú egyik legkedvesebb brú barátjával. Ennek fordítása és magyar és angol nyelvű kiadása folyamatban van.

Gyűjtésének számszerű eredménye mintegy 10.000 darab fekete-fehér és színes fotó, 200 órát meghaladó magnetofon- illetve 38 órányi videofelvétel. A hangzó és video anyag teljes egészében, a fotó anyag részben digitalizálására került egy OTKA pályázat segítségével, és a világhálóra is felkerült „Brú fono-foto-video-téka” címmel felkerült.²⁶⁹ A honlapon a magyar, angol és francia nyelvű tanulmányai egy részét összekapcsolta a digitalizált fénykép-, hang- és videofelvételekkel. Videoanyagából filmet készített, amelynek első változatát az MTV is bemutatta (1. változat: A sámánoltár ünnepe. 52 perc, 1990; 2. végső változat: Yao prong. Ünnepe a segítőszellem tiszteletére. 52 perc, 2001.) Zenei anyagából egy 2-lemezes CD muster-kópiát készített, amelynek kiadását nemzetközi kooperációban kívánja megvalósítani.

²⁶⁸ A hallei Max-Planck-Institut für ethnologische Forschung / Max Planck Institute for Social Anthropology Vietnam-projektjében és finanszírozásában.

²⁶⁹ <http://www.etnologia.mta.hu/tudastar/vargyasproject/index2.html>

Vietnámi felvételei az MTA ZTI-ben a következő számon vannak: Mg 5094–5107, Mg 5119–5132, Mg 5205–5229, Mg 5473–5524, Mg 6416–6439.

A gyűjtésből származó néhány tárgya a Néprajzi Múzeumban van a 94.72.1–94.72.16 számokon, köztük hét hangszer található (NM 94.72.9–14). Vietnámban közel 50, különböző típusú nemzeti hangszer található, ezek közül a gyűjteményben két harántfuvola, egy szájorgona, egy két húros bambuszfidula, egy három húrú lant található.

27. kép: Szájorgona, *Kheen*

További terepmunkái: 1991-ben 1 hónapig a Koreai Köztársaságban sámánszertartásokat tanulmányozott és filmezett (Sámánszertartás Szöulban. 52 perc, 1993)

1993-ban 1 hónapig Új-Guinea nyugati, politikailag Indonéziához tartozó részén, Irian Jayaban, az aszmatok és a Sentani tó vidékén végzett kutatásokat.

1999-ben francia–magyar együttműködésben 2 hónap terepkutatást végzett Kínában, Yünnan tartományban, hegyi nemzetiségek körében. Ezen a területen elsősorban viseletdarabokat gyűjtött: nyolc nemzetiségtől 8 teljes női viselet illetve néhány kiegészítő viseleti tárgy (összesen 58 darab) került a gyűjteménybe (1999.40.1–58). Útjairól több beszámoló készült, anyagait több cikkben dolgozta fel.²⁷⁰

Kárpáti János (1932–)

Zenetudós, zenetörténész, a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola (Egyetem) oktatója, címzetes egyetemi tanára és könyvtárának igazgatója 1961-től 2005-ig. Tanulmányait ugyanott végezte Kodály, Szabolcsi és Bartha irányítása alatt, zenetörténész

²⁷⁰ Főbb publikációi: Vargyas 1983, 1986, 1987, 1993, 1994a, 1994b, 2000, 2001a, 2001b, 2003, 2008a, 2008b, 2008c, 2010.

oklevelét 1956-ban, kandidátusi fokozatát 1968-ban, akadémiai doktor fokozatát 1995-ben szerezte. 1980 és 1986 között alelnöke volt az International Association of Music Libraries-nak, elnöke volt a Magyar Zenetudományi és Zenekritikai Társaság is.

Előadásokat tartott az Egyesült Államok, Kanada, Japán, Dél Korea, Franciaország és Olaszország egyetemlein. Számos nemzetközi konferencián képviselte hazánkat.

Már egyetemista korában Szabolcsi tanítványaként érdeklődött az ázsiai zenekultúrák iránt, diplomamunkájában pedig egy fejezet szolt Bartók észak-afrikai gyűjtéséről. A témában 1956-ban publikált.²⁷¹

A cikke hatására 1958-ban jutott ki Marokkóba. Marcell Duchamp francia festőművész révén meghívták „Bartók és az észak-afrikai népzene” előadás tartására. Marokkó függetlenné válásával kezdtek el érdeklődni a néprajzi-etnikai kérdések iránt. Rabatban, Casablancában és Fez-ben tartott előadásokat.

Ezt követően megbízták az 1913-ban elkezdett bartóki munka folytatásával, ti. hogy ott Marokkóban gyűjtsön népzene. Hivatalos felhatalmazás alapján, egy ottani muzeológus segítségével folyt a munka. Gyűjtött a Közép-Atlasz hegység településein többek között Khenifra, Azrou, Ifrane stb. helységekből. A mintegy 2 órányi anyag orsós magnótekerescen ott is és Magyarországon a Hagyományok Házában megtalálható.²⁷² A gyűjtött anyag egy részéből lejegyzést is készített.²⁷³

Ezután Alain Daniel az UNESCO Nemzetközi Zenei Tanácsa munkatársa érdeklődött a felvételek iránt, de lemez kiadására nem kerülhetett sor. Ezen keresztül azonban 1961-ben Teheránban volt konferencián a Bartók-témával. Itt került informatív kapcsolatba az indiai és kínai zenekultúrákkal, nemcsak népi, hanem a keleti műzenei áramlatokkal is. További konferenciákon tartott előadást: 1961-ben Teheránban, 1964-ben Új Delhi-ben.²⁷⁴ Marokkói útjáról hozott hangszert a Néprajzi Múzeumnak ajándékozta 2005-ben.

1971-ben előadást tartott Firenzében egy konferencián: *La musica occidentale e le civiltà extraeuropee*. Tavola rotonda organizzata in occasione del XXXIV Maggio Musicale Fiorentino. A Bartók-tanulmány alapján, kiterjesztett témában. Ennek alapján kapott UNESCO ösztöndíjat Tokió, Tunisz, Párizs, Velence városokban a keleti zenék európai hatásának kutatására.²⁷⁵

²⁷¹ Kárpáti 1956.

²⁷² 19 db magnószalag, kb 20 óra felvétel (KaJa_Mg_01-22) és két doboz diafelvétel.

²⁷³ Az erről megjelent publikáció: Kárpáti 1960.

²⁷⁴ Kárpáti 1964, 1966, 1963, 2000, 2006.

²⁷⁵ Ehhez kapcsolódó publikációk: Kárpáti 1971, 1972, 1980.

Japánba 1978-ba utazott,²⁷⁶ ezen az útján döntötte el, hogy ezzel a témával többet szeretne foglalkozni és így japán segítséggel (Japán Alapítvány ösztöndíjával) 1988-ban és 1994-ben 3-3 hónapra újra Japánba utazott. Főleg könyvtári munkát és helyszíni gyűjtést végzett, Tokyo, Kyoto, Sapporo, Nikko, Goshogawara, Takachiho városban, a gyűjtésből származó mintegy 10 órányi hangfelvétele saját gyűjteményben van.²⁷⁷

A Korea Alapítvány ösztöndíjával nyílt lehetősége a koreai hagyományos zenét is tanulmányozni Szöulban 1990-ben, a Korea Alapítvány ösztöndíjával. A kutatás eredményeit több kötetben²⁷⁸ és publikációban adta közre.²⁷⁹

Kárpáti a shinto vallás zenei oldalát – a japánok számára is novumként – dolgozta fel, lejegyzéseiben Jaszudzsi Honda és saját felvételeit használta fel.

Sipos János (1953–)

Népzene kutató, az MTA Zenetudományi Intézet tudományos főmunkatársa, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Népzene Tanszékének óraadó tanára.

1997-ben Matematikus szakon végzett a JATE TTK-n, diplomamunkáját Népzenei ritmusok elemzése és rendszerezése számítógéppel címmel írta.²⁸⁰ 1999-ben szerezte meg PhD fokozatát összehasonlító és történeti turkológiából. Diplomadolgozatának címe: Bartók Béla törökországi gyűjtése egy nagyobb anyag fényében. Fő kutatási területe a török népek népzenejének feltárása és összehasonlító kutatása. Gyűjtései anyagát saját maga archiválja, digitalizálja és dolgozza fel tudományosan.

1987 óta több mint 100 hónapot töltött különböző török népek között: Törökországban (1987–1993-ig folyamatosan, majd azóta is sokszor), Trákiában (1999, 2003), Kazakisztánban (1995, 1997, 2006, 2011), Azerbajdzsánban (1999, 2006, 2009) és Kirgizisztánban (2002, 2004). Gyűjtött a kaukázusi karacsajok (2000) és törökországi karacsajok (2001, 2002, 2005, 2009, 2010) között valamint az amerikai navaho és dakota indiánoknál (2004, 2005) is. Összesen több mint 8000 dallamot gyűjtött, jegyzett le és elemezett, kutatásairól 14 könyvet

²⁷⁶ Kárpáti 1981, 1998.

²⁷⁷ Erről mgjelent publikációja: Kárpáti 1991.

²⁷⁸ Kárpáti 1998, 1990, 1999.

²⁷⁹ Kárpáti 1982a, 1982b, 1982-82, 1986, 1987, 1990-91, 1990, 1991, 1992, 1993a, 1993b, 1997, 2000, 2008, 2009.

²⁸⁰ Jelenleg is folytatja a számítógépes vizsgálatokat. Negyven esztendeje az UNESCO Magyarországot bízta meg az európai népek zenéjének rendszerezésével. Ekkor az Akadémiai Népzene kutató Csoportban elkészült az európai népzene egy reprezentatív mintájának digitalizálása. Most Juhász Zoltánnal tovább bővítik az adatbázist, és folytatják azokat az elemzéseket, amelyek akkor, már csak a számítógépek korlátai miatt sem voltak elvégezhetőek.

publikált, és a kutatás kiszélesítése érdekében megalapította a The Music of the Turkic Speaking People nemzetközi ICTM kutatócsoportot is.

Anatóliai kutatások

A török népek közötti terepmunkája 1987-ben kezdődött, és a mai napig folytatódik. 1987–1993 között Csáki Évával az Ankarai Egyetem Hungarológia Szakán tanítottak, ez alatt egy jelentős, mintegy 1500 dallamot feltáró kutatást vezetett. Azokon a területeken kezdte a gyűjtést, ahol Bartók abbahagyta, majd ahogy egyre kevesebb új dallam került elő, fokozatosan nyugatabbra helyezte át a kutatás területét. A hatéves helyszíni tartózkodás, a felsőfokú török nyelvtudás, a török népzene kutatókkal való konzultáció és elsősorban a rendszeres gyűjtés, lejegyzés és elemzés lehetővé tette, hogy egy nagy rendezett török népzenei anyagot készítsen elő kiadásra.

Kutatásairól több könyvben is beszámolt, ezekben meghatározta a főbb török zenei típusokat, osztályokat, stílusokat rámutatva a magyar népzene felé vezető szálakra is. A témáról több publikációja készült.²⁸¹

Kazak kutatások

1997-ben a Kaszpi-tenger mellett Mengiszlakban élő aday kazakok és a tőlük keletre 3000 kilométernyire élő mongóliai kazakok népzenejével foglalkozott. A kazak zenéről több kiadványa megjelent.²⁸²

Azeri kutatások

1999-ben Azerbajdzsánban folytatott munkát, öt expedícióval a következő helyekre jutott el: Baku és környéke, Samaha és környéke, Kuba és környéke, Zagatala és környéke valamint gyűjtött a Karabahból Azerbajdzsánba menekültek között. A munka során azeriken kívül tat, zahur, zsidó és avar kisebbségektől több mint 600 dallam gyűlt össze. A kutatás eredményeit több kiadványban publikálta.²⁸³

Kaukázusi és törökországi karacsájok

2000-ben gyűjtött Agócs Gergellyel a kaukázusban élő karacsájok, balkárok és más népek körében, majd is folyamatosan kutat a Konya és Eskisehir környékén élő, a 20. század során a Kaukázusból Törökországba vándorolt karacsájok között. Az elmúlt tíz év alatt felvett és

²⁸¹ Sipos 1994, 1995, 1997, 2000, 2001, 2005.

²⁸² Sipos 2001, 2006, 2007.

²⁸³ Sipos 2004, 2006, 2009.

lejegyzett 1200 dallam alapján 2012-ben jelenik meg könyve a l'Harmattan Kiadónál. A karacsájokkal kapcsolatban több cikke jelent meg.²⁸⁴

Most készül *The Music of Karachays and Balkars in the Caucasus and Turkey* című közös kötetük Ufuk Tavkullal, az Ankarai Egyetem turkológus professzorával.

Kirgiz népzene

A gyűjtés egyik területe az Isik Köl déli oldala volt a Bugu törzs Bapa altörzsével, a másik az igen szegény és a kirgiz hagyományokat jól őrző Narin megyében a kínai határ menti Atbasi környéke, a cserik törzs egyik fő szálláshelye, a harmadik terület az erősebb kazak hatást mutató keleti Talasz megye. A több kutatóút során gyűjtött mintegy 1300 dallam és az áttanulmányozott mintegy 1500 dallam lehetőséget ad a vokális kirgiz népzene átfogó jellemzésére, mely során az itt élő egyes törzsek zenéi közötti különbségekre és hasonlóságokra is fény derülhet. A kirgiz népzenei kötet a kirgizisztáni Manas Török–Kirgiz Egyetem munkatársaival történő együttműködés keretein belül készül.

A trákiai bektasik nefesei és népdalai

A misztikus szufi bektasi közösség tagjai között 1999 óta gyűjt Csáki Évával, sok szertartáson vettek részt, és számos interjút készítettek zenei, vallási és egyéb témákban. A gyűjtések során mintegy 1200 dallamot vettek fel. Az anyagot több publikációban dolgozták fel.²⁸⁵

A dakota és a navaho indiánok zenéje

2004 óta foglalkozik komolyabban a dakota és navaho indiánok zenéjével, amikor is Fulbright kutatói ösztöndíjjal dolgozott Los Angelesben a Kaliforniai Egyetemen (UCLA). Ennek keretében áthallgatta és lejegyezte Willard Rhodes 1941-es dakota és navaho gyűjtésének 1500 dallamát, majd 2004–2005-ben komolyabb terepmunkát végzett e két törzs rezervátumaiban.

További tervei

További tervei között szerepel a hatalmas karacsáj gyűjtésének kiadása, majd a kirgiz gyűjtésének a feldolgozását kezdi meg. Összefoglaló kötetet készít a török népek zenéjéről. 2011-ben elkezdte a türkmén népzene gyűjtését, néhány további türkmén expedíció után egy hiánypótló türkmén népzenei kötet megjelenését tervezi. Bartók anatóliai gyűjtésének kiadása is a tervei között szerepel.

Munkái közül az anatóliai, bektasi, kazak, azeri és a készülő karacsaj illetve kirgiz zenei monográfiái úttörő jellegűek, ilyen összefoglaló publikációk eddig nem készültek: a vizsgált

²⁸⁴ Sipos 2002, 2006.

²⁸⁵ Sipos–Csáki 2009, Sipos 2009, 2010a, 2010b, 2010c.

népek népzeneiről korábban legfeljebb kisebb, rendezetlen, adatok nélküli dallamgyűjtemények jelentek meg. Az osztályozás, összehasonlítás illetve a történeti rétegek felfedezésének igénye pedig még csak fel sem igen merült. A témában írt könyvei, Bartók jóval kisebb anyagon alapuló kötetén kívül az anatóliai népzene osztályozására irányuló egyedüli komoly próbálkozásnak számítanak.

Sipos János gyűjtéseinek jelentős része egyenlőre a kutató magánarchívumában van, azok digitalizálása, katalogizálása lendületesen halad. Várhatóan 2015-re a 2011-ig gyűjtött audio, video és fotó anyag az MTA Zenetudományi Intézetének archívumába fog kerülni digitalizált, katalogizált és kutatható formában.²⁸⁶

Fontosabb videofelvételek (hozzávetőleges adatok)

Amerikai navaho és dakota indiánok	24 óra
Azeri	36 óra
Kazak	14 óra
Kína	15 óra
Kirgiz	54 óra
Kurdok	3 óra
Mexikó	6 óra
Törökországi bektasik	65 óra
Törökországi és kaukázusi karacsájok	44 óra
Törökországi törökök	45 óra
Türkmén	15 óra

Az audio felvételek egy része megtalálható a Hagyományok Házában.²⁸⁷

Felföldi László (1947–)

Néptánckutató, az MTA Zenetudományi Intézet főmunkatársa, az ICTM Etnokoreológiai Kutatócsoportjának elnöke (2006-).

Az egyetemet angol–oroszl nyelv és irodalom, néprajz szakon végezte a József Attila Tudományegyetemen, Szegeden 1967–1972 között. Egyetemi doktori fokozatát is Szegeden 1984-ben szerezte meg, PhD disszertációját 2004-ben védte az ELTE-én. Munkahelye először a Csongrád Megyei Múzeumok Igazgatóságán volt, 1984-től az MTA

Zenetudományi Intézet munkatársa. 1985–1988 között tudományos titkára, 2002 és 2006 között tudományos igazgatóhelyettese, 1998 és 2011 között a Néptánc Osztály vezetője.

²⁸⁶ Egy dallam hallható a CD mellékleten, 30. track, leírását lásd a VI. sz. mellékleten

²⁸⁷ Kb. 130 db CD (wav formátumban), 173 db audiókazetta és 43 db DAT kazetta.

Főbb kutatási területei, terepmunkái:

- A Dél-kelet Alföld táncagyományának monografikus kutatása (főként magyarok, cigányok és szerbek) 1972–1984
- A magyarországi nemzeti kisebbségek táncagyományai 1984–1988
- A környező országok magyarságának táncagyományai 1991–1990
- A Malozsa völgy táncagyományának monografikus kutatása 1986–1991
- Összehasonlító néptánc kutatás a Volga vidéki finnugor és törökös népek körében 1991–1996
- Előadó központú tánc kutatás Magyarózd (Erdély, Románia) 1996–2000
- Egyéni kreativitás és közösségi tánc kultúra viszonya a Kárpát-medence táncagyományában 2002–2006
- A táncagyomány, mint a társadalmi változások tükrözője a Bánságban (Románia, Magyarország Jugoszlávia) 2001

Dolgozatom szempontjából munkásságából az összehasonlító néptánc kutatás terén végzett kutatásait, eredményeit emelem ki.

A rokonnépi tánc kutatás lehetőségeit már az 1970-es évek elején felvetette számára Martin György. Az akkori politikai viszonyok miatt azonban sokáig csak az előkészítő szakaszban jártak a tervei. Előzetesen sok ismeretet szerzett már akkor, mikor Leningrádban töltött 1971–72-ben egy téli szemesztert.

A tájékozódásra és felvételre kihasználta az adott lehetőségeket, ilyen volt az ötévenként megrendezett finnugor kongresszus, és a Magyarországon állomásozó kiskatonákkal is készített felvételeket.

A legelső, mari táncosokkal készített filmfelvétel szervezője és táncszakértője volt 1985-ben, amikor a Duna menti folklórfesztiválra egy mari tánc csoport érkezett. A fesztiválról készült hangfelvétel az MTA ZTI-ben található Mgt. 5330–34-es számon, a filmfelvétel ugyanott, az Ft 1208-as számon. Az 1987-es fesztiválon fellépő mari táncosokat megörökítő film száma Ft 1270.

A politikai helyzet javulásával 1990-ben nyílt lehetőség, hogy a helyszínen végezzenek terepmunkát. 1991 és 1996 között közel 50 mari, mordvin, udmurt, csuvas, baskír, tatár, komi és obi ugor településen készített Felföldi népzenei és néptánc felvételeket a Volga vidéki autonóm köztársaságokban, amelyek az MTA Zenetudományi Intézet archívumát gyarapították.

Pálffy Gyulával készített felvételei szintén a MTA Zenetudományi Intézetének archívumában található. Az Udmurtokkal az Mgt 4847–55-ös számon található, a Baskíriában készült felvételük az Mgt 4856–4858-as számon. Az erről az útról (1991) készült film száma: 1408.

Kutatási programjukban arra törekedtek, hogy minél több, s minél jobb elemezhető filmeket készítsenek útjaik során.

Az összehasonlító kutatás eredményessége miatt együttműködést kötöttek az MTA Zenetudományi Intézet és a mari partnerintézet között, hogy elősegítsék a fiatal szakemberek képzését, cseréjét.²⁸⁸ Több fontos publikációt készített e témakörben.²⁸⁹

Somfai Kara Dávid (1969–)

Etnológus, az MTA Néprajzi Kutatóintézetének munkatársa. 2000-ben végzett az ELTE Bölcsészettudományi Karán török és mongol filológia szakon. 2006-ban a Mongol Nyelvészeti Doktori programban védte meg PhD dolgozatát a mongol és török népi hitvilág szókincsének elemzése címmel.

Atlétaként a gimnázium után sportösztöndíjat kapott Amerikába, ahol a kollégiumban ujjur szobatársat kapott, innen indult érdeklődése a Belső-Ázsiai népek iránt. Később ő volt az első magyar, aki Almatiban tölthetett egy évet egy államközi csereegyezmény keretében. Már ott elkezdett a Tiensan-hegység falvaiba feljárogatni, gyűjtötte meséiket, énekeiket.

Később Torma Józseffel, Magyarország első, 1994-től akkreditált kazaksztáni nagykövetével járták együtt a vidéket. Rengeteget tanult Torma tanár úrtól, ezek után kezdte el Budapesten a török–mongol szakot. Több nyelven beszél: ujjur, kazak, özbek, kirgiz, karakalpak, nogáj, baskír, tatár, mongol, altaji, abakáni, tuva, jakut, türkmén, kalmak, burját, daur. A egyetem végére azonban nem csak a nyelv, hanem főleg a néprajz, a néphit és a sámánhit érdekelték.²⁹⁰

2003-tól dolgozik az MTA Néprajzi Kutatóintézet Diószegi Vilmos által alapított sámánarchívumában. Gyűjtőútjain végigjárta a nagy előd által az 1950–1960-as években bejárt területeket is. Emellett a közép-ázsiai muzulmán nomád csoportoknál is kutatott, és kiterjesztette kutatásait a kelet-szibériai jakutok folklórára, és hiedelemvilágára is.

Nyelvészeti és etnológiai kutatásai és ismeretei segítségével kezdett hozzá Diószegi 40 éve feldolgozatlan sámánszövegeinek tudományos vizsgálatához. Eddig a kumandi sámánénekek,

²⁸⁸ Forrás: Felföldi 1998, 130–135.

²⁸⁹ Felföldi 1975, 1981, 1994, 1998.

²⁹⁰ Csordás 2009.

és nemrég a nyugat-burját (bulagat) néphittel kapcsolatos szövegek is megjelentek.²⁹¹ Több publikációja készült a témáról.²⁹²

Kutatásai során több új megfigyelést tett a török sámánhittel kapcsolatban, és látott olyan kazak sámánt, aki hegedűvel gyógyított. Erre utalhat a gyerekdalunkban előforduló „*magyar gyerek gyógyítja, síppal, dobbal, nádi hegedűvel*” szövegrész. Több folklór és etnológiai tanulmányúton vett részt, ahol felvételeket is készített.

Folklór és etnológiai tanulmányútjai, gyűjtései:

1995–1999

Archivált disc-ek, magnókazetták (28 db) a Hagyományok Házában:

1995: Kirgizisztán (1 minidisc)

1995: Dél-Szibéria, Oroszország: Altaj (3,5 disc) Tuva (1,5 disc)

1996: Bajan-Ölgej, Mongólia: kazak (2 disc) Tuva (1 disc)

1996: Baskurtusztán, Oroszország (2 disc)

1997: Jakutföld, Oroszország (1 disc)

1997: Mang-Kisztau, Kazaksztán (6 disc) Sipos Jánossal

1997: Hövszögöl, Mongólia: tuva (1 disc)

1998: Hakaszia, Oroszország: abakáni tatárok (2 disc)

1998: Türkmenisztán (1 disc)

1999: Kirgizisztán (3 disc)

2000–2002

Archiválatlan (18 disc), a Néprajzi Kutatóintézetben.

2000: Mongólia: Tuva (1 disc)

2001: Kirgizisztán, Tádzsikistan (2 disc)

2001: Saqa Sire, Jakutföld, Oroszország (1 disc)

2002: Altaj, Oroszország (2 disc)

2002: Kirgizisztán (2 disc)

2004: Xinjiang, Kína (1 disc)

2005: Burjátia, Oroszország (1 disc)

2007: Dornod, Mongólia: burját, hamnigan (2 disc)

2007: Belső-Mongólia, Kína: daur (1 disc)

²⁹¹ Somfai Kara 2007, 209–210.

²⁹² Somfai Kara 1996, 1997a, 1997b, 1998a, 1998b, 2001, 2002a, 2002b, 2003a, 2003b, 2003c, 2004a, 2004b, 2004c, 2005a, 2005b, 2005c, 2006a, 2006b, 2006c, 2006d, 2007a, 2007b, 2007c, 2007d, 2008a, 2008b, 2008c, 2008d, 2009a, 2009b, 2009c, 2010a, 2010b, 2010c, 2010d, 2010e.

2008: Hövszögöl, Mongólia: darhat, toha (2 disc)

2008: Kirgizisztán (1db) kazetta

2009: Belső-Mongólia, Kína: burját, daur (1 disc)

2009: Kirgizisztán (1db)

Wilhelm Gábor (1962–)

Néprajzkutató, a Néprajzi Múzeum tudományos titkára, az Ázsia gyűjtemény vezető muzeológusa. Felsőfokú tanulmányait a Kölni Egyetemen, majd az ELTE BTK-n folytatta néprajz–finnugor szakon. Kutatási területei: Délkelet-Ázsia, a sámánizmus, kognitív antropológia, etnicitás és tárgyelmélet.

Terepunkái közül a dolgozatom számára az ázsiai kutatásokat emelem ki. Három alkalommal járt Ázsiában, az első két gyűjtőútjára Juhász Ildikóval együtt ment.

Az egyetem elvégzése után merült fel benne egy hosszabb ázsiai terepmunka igénye. Ázsián belül – olvasmányok, filmek hatására – a Himalája népei iránt kezdett érdeklődni, nem utolsósorban a még élő sámánisztikus rítusaik iránt. Nepáli, tibeti és Szecsuán-tartománybeli próbálkozásokat követően Jünnan tartományba utazott, ahol a tibetivel rokon nyelvet beszélő himalájai népek éltek.

Így először 1988-ban (augusztus–november) a kutatás hangsúlya (és a legtöbb idő) egy délnyugat-kínai, közelebbről Jünnan tartomány északi részén található területre, még pontosabban a főképp a tibeto-burmai nyelvet beszélő naxi (nahszi) nemzetiség által lakott Lijiang (Licsiang) városára és környékére esett.

A meglátogatott nép vonzerejét számára nem utolsósorban saját írásuk és az ehhez kapcsolódó bonyolult sámánisztikus szertartásrendszer jelentette. Az 1980-as évek végétől az etnológusok is érdeklődni kezdtek a Joseph Rock által számos kiadványban ábrázolt dongba kultúra továbbélése, társadalmi kontextusa iránt. 1988 és 1990 között mintegy tíz (főképp amerikai és német) etnológus dolgozott e területen, és egy nagyobb japán népzene kutató csoport is megfordult rövidebb időre.

A kutatás – főképp a mindennapi jelenléte miatt – érintette a nahszik tánc- és zenei kultúráját is. A körtáncokat az ének mellett furulya vagy szájorgona kíséri. Jellemző a környék egyszólamú, fejhangú énekstílusa. Emellett létezik egy zenekari hagyomány, mely a kutatók szerint a Kínában ismert, 15–16. századi hangszeres zenekultúra megőrzését jelenti.

A gyűjtés során kb. 1000 fotó készült (főképp dia, kisebb részben színes negatív), egy 20 perces S8-as film, valamint kb. 20 órányi magnófelvétel táncot kísérő énekről és zenéről,

valamint helyi zenekari előadásokról. Egy tucat tárgyat is gyűjtöttek, ezek elsősorban a táplálkozáshoz és viselethez kapcsolódtak.

A terepmunka végén, egy hét során gyűjtöttek énekeket a Kína déli részén élő csuangoktól, akiknek ekkor volt egy több napos énekritusuk.

A második út (1990. július–december) során folytatta korábbi kutatásait, már célzottan ugyanerre a helyre összpontosított, részben kiegészítve a tartomány déli részén élő néhány más néppel (főképp az akhák és thajok kerültek képbe). Kb. 2000 fotó készült (elsősorban dia, kisebb részben színes és fekete-fehér negatív), emellett kb. 40 órányi hanganyag tánc-, zenekari zenéről, valamint énekekről.

Nashi körtánc, szájorgona kísérettel (magántulajdon)

Fotó: Wilhelm Gábor, Lijing, 1990

Húsz tárgy is a gyűjtőkörbe került, ezek között több doromb, egy szájorgona, furulya. A tárgyak közül 15 darab szerepelt az „Ünnepi viseletek a kínai Jünnan tartományból” (Budapest: Néprajzi Múzeum, 2000, Vargyas Gábor – Wilhelm Gábor) című kiállításban (2000. június 29. – december 31., Néprajzi Múzeum) és katalógusban.

A gyűjtött tárgyak közül 12 darab került a Néprajzi Múzeum gyűjteményébe ajándékként (ecset, evőpálcikák és akupunktúratűk, ltsz: 94.12.1–2).

A harmadik útra 2003-ban került sor. Két hetet töltött Japánban, elsősorban Hokkaidó szigetén, illetve (Oszaka és Tokió mellett) Honshu északi részén (Aomoriban). Alkalma volt meglátogatni az ott élő ajnukat Nibutani községben, és több japán sámánisztikus rítuson részt venni. Itt kb. 150 színes és fekete-fehér negatív kép készült.

A kutatásainak az anyagát több publikációban tette közzé, gyűjtéseiből kiállításon mutattak be tárgyakat, a Néprajzi Múzeum „Sípbal, dobbal, didzseridival...” c. kiállításához készült CD-n a Licsiangi gyűjtéséből hallhatunk két felvételt.²⁹³ Ajándékképpen a Néprajzi Múzeum Népzenei Gyűjteményébe 4 ujjur mősoros kazettát ajándékozott. (K 847/1–4) Több publikációja készült e témakörben.²⁹⁴

Sántha István (1968–)

Antropológus, az MTA Néprajzi Kutatóintézetének tudományos munkatársa. Az ELTE-n 1996-ban végzett kartográfia, geográfia és hidrológia szakokon, 1998-ban kulturális antropológia szakon. PhD disszertációját 2004-ben az ELTE Belső-ázsiai tanszékén védte meg. A kelet-burjátiai evenkikről szóló Tatiana Safonova-val közös monográfiája 2011-ben a Balassi kiadónál (DVD-melléklettel).

Gyűjtései közül a szibériai utazásai a legmeghatározóbbak, ennek köszönhetően lett antropológus, tudományos kutató.

Eddigi legnagyobb vállalkozásai 2000-ben és 2008–9-ben voltak, előbb kilenc hónapig élt két nyugati burját faluban, majd Tatiana Safonova-val 10 hónapig egy bajkálontúli tajgai réntartó-vadász evenki közösségben.

Kutatásai, a kultúra és a társadalom szélesebb körét számításba véve a tajga és a füvespuszták közötti információáramlás megismerésére irányulnak. Arra, hogy tajga felől, mely információk kerülnek füvespusztai közegbe, ezeket hogyan adaptálják az ott élő népek, másrészt a füves puszták felől milyen hatás éri a tajgai népeket. Ennek leírásához választotta a bajkálvidéki evenki és nyugati burját közeget. Egyszóval klasszikus antropológiai, hosszúidejű állomásozó antropológiai terepmunkán alapuló kutatást végez, azaz célja minél hosszabb ideig egy adott közösségben élni. Több kutatóúton járt.

Zenei gyűjtést főleg 3 területen végzett, 1998-ban a tofák és a nyugati burjátok (Lukács Józseffel közösen), 1994-ben az isszik-köl-i krigizek és 1993-ban a nyugati burjátok körében gyűjtött. 2 hangzón jelentek meg felvételei,²⁹⁵ a zenegyűjtésről publikációja jelent meg.²⁹⁶

2004-ben egy pályázat segítségével pénzt kapott a Néprajzi Múzeumban őrzött Diószegi Vilmos-féle szalagok digitalizálására. Diószegi több intézményben lévő hagyatékát

²⁹³ CD melléklet 22–24. track, a leírást lásd a VI. sz. mellékletben

²⁹⁴ Wilhelm 1992, 1996, 1998, 1999, 2000a, 2000b, 2001, 2002, 2003, 2004a, 2004b, 2005, 2006, 2008a, 2008b.

²⁹⁵ Sántha 1997a, 1997b.

²⁹⁶ Sántha 2009.

feldolgozta, feleségéhez írott leveleiből és 1957-ben és 1958-ban készített, eddig kiadatlan naplóból kiadványt készített.²⁹⁷

És egy szomorú expedícióban is részt vett, amikor Schmidt Éva hagyatékát (hanganyagot is) digitalizálta Belojarszkij-ban 2002 decemberében.²⁹⁸

Hangszereket: dorombokat és kobozokat (Kirgizából) hozott Magyarországra. Előbbiek a Néprajzi Múzeumban találhatóak, utóbbiak magyar zenészek tulajdonai (Fábry Géza).

Eleinte, 1998-ig gyűjtött hanganyagait DAT-ra gyűjtötte (14–18 óra felvétel), ezek saját tulajdonában vannak. Utóbbi időben, 1998 óta mini DV-re gyűjt hangot is.

2011-ben Somfai Kara Dáviddal és Mészáros Csabával együtt a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár részére készített internetes oldalt belső-ázsiai népek zenéjéről, melyek keretében jó részt saját (tofa, burját, kirgiz, evenki) zenegyűjtéseit dolgozta fel (hang, kép és videó mellékletekkel), írt összegző tanulmányt recens belső-ázsiai zenei jelenségekről. Más irányú zenei érdeklődését is mutatja, hogy a fentiekén kívül jelen projekt keretében szibériai jazz és rock, dél-afrikai jazz és skót jazz témákban készített összefoglaló tanulmányokat.

Kutatóútjai:

1989 Bajkál, Özbegisztán, Kirgizisztán, Tádzsikisztán

1990 Nyugati burjátok

1991 Nyugati burjátok

1992 Nyugati burjátok

1993 Nyugati burjátok, Tuva

1994 Iszik-köli kirgizek

1995 Nyugati burjátok, kalari orocsonok

1997 Nyugati burjátok

1998 Tofák, nyugati burjátok

1999 Tungokocseni orocsonok

2000 Eherit-burjátok

2003 Tuturi tunguzok

2004 Baunt, orocsonok

2005 Tajgai és füvespusztai burjátok, Dél-Jakutia, Amurmenti terület, Csita, Ulan-Ude

2006 Eherit-burjátok, kurumkáni evenkik

2008–2009 Baunt, evenki-orocsonok

²⁹⁷ Sántha 2002.

²⁹⁸ Bővebben lásd Schmidt Éva fejezetnél.

Déri Balázs (1954–)

Egyetemi tanár, kutatási területe a késő antik, ill. kora keresztény irodalom, középkori latin költészet, lexikológia–lexikográfia, középkori és kortárs katalán irodalom, bizánci és ókeleti keresztény egyházak és a zsidóság zenéje.

Dolgozatom szempontjából kutatásai közül a liturgikus zenegyűjtéseit emelem ki. A beszámoló elkészítésében segítségemre voltak tanulmányai a Magyar Egyházzeneben, valamint a vele készített interjú.

Egyetemi tanulmányai során ismerkedett meg a kopt nyelvvel és Borsai Ilona kopt felvételeibe is bepillantást nyert egy előadás kapcsán. Később egyházzenei érdeklődése miatt csatlakozott a Scola Hungaricához,²⁹⁹ majd jelentkezett a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem zenetudományi szakára.

Doktori témájául az egyiptomi kopt zene kutatását választotta, a terepmunka mellett behatóan vizsgálta Borsa Ilona és Tóth Margit kopt kutatásait is.

1998-ban húsvétkor jutott el először Kairóba. Virágvasárnap előtti szombaton kezdte a kutatását. Zenei felvétel szempontjából nem találta megfelelőnek a helyszínt, ezért segítséget kért Lázár Imrétől,³⁰⁰ aki lehetővé tette, hogy felvételeket készíthessen egy sivatagi kolostorban. Ott gyűjtötte a gyűjteménye legértékesebb részét.

Következő évben ismét a sivatagi kolostorba gyűjtött, ahol egy szerzetes segítségével pontos információkat kapott a szertartásokról, a liturgia felépítéséről, történetéről, a szerzetes elvitte olyan helyekre is, ahová egyébként nem mehetett volna.

A szír gyűjtései később indultak. A már említett Lázár Imrén keresztül jutott el Bejrútba, de a szír püspök a politikai helyzet miatt alig engedte ki a kolostorból.

Isztambulban egy ökomenikus imahéten ismerkedett meg egy szír pappal, akin keresztül kijutott Törökországba húsvétkor, ahol egy szír kolostorban készített felvételeket, egy kihalt szír rítust, amit már csak egy helyen használnak.

Felvételei közül egy budapesti zsinagógában készült anyaga rendezve, leltározva van, a ZTI-ben megtalálható, a kopt és szír gyűjtéseket rendezés után akarja a gyűjteménybe adni. Borsai Ilona anyagát is rendezni szeretné, bár ahhoz arab anyanyelvű segítségre van szüksége. Útjairól a Magyar Egyházzene c. folyóiratban számolt be.³⁰¹

Gyűjtése több tekintetben páratlan jelentőségű. Magyarországról csak két kutató, Tóth Margit és Borsai Ilona próbáltak belelátni a kopt liturgiába, és bár hatalmas munkát végeztek,

²⁹⁹ Liturgikus kórus

³⁰⁰ Kulturális attasé, aki előző Jeruzsálemi útján segített neki

³⁰¹ Déri 2003/2004, 2005/2006, Déri-Földváry 2006/2007.

nem mehettek be bármilyen szertartásra.. Déri Balázs viszont zeneértőként, és a nyelvek ismeretében, résztvevőként eddig még nem rögzített felvételeket készített.

Pávai István (1951–)

Népzenekutató, az MTA Zenetudományi Intézet Tudományos munkatársa, a Hagyományok Háza Folklórdokumentációs Központjának vezetője, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Népzene tanszékének adjunktusa.

A Zenetudományi szakot a Kolozsvári Zeneakadémián végezte 1976-ban, diplomadolgozatát „A sóvidék népzeneje” címmel írta 1976-ban. PhD fokozatát 2005-ben Budapesten szerezte a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen. Disszertációjának címe: A tánczene és interetnikus kapcsolatai az erdélyi magyar néphagyományban.

Legfőbb szakterülete a népi tánczene kutatása, de több fontos terület vizsgálatával is foglalkozik:

- interetnikus népzenei kapcsolatok
- népzene kutatás-történet
- zenei dialektológia
- csángó kulturális identitás
- folklorizmus kutatás
- komputeres etnomuzikológia
- folklórdokumentumok digitális archiválása
- néprajzi adatbázis-specifikáció.

Több fontos publikációja jelent meg e témakörökben.³⁰²

Gyűjtései során azonban nemcsak a Kárpát-medencei népekre irányult a figyelme, hanem több lehetőséget is megragadott más népek zenéjének felvételére. 1991-ben a Román Kultuszminisztérium felkérésére terepkutatást végzett a romániai nem magyar kisebbségek körében, amelynek nyomán egy folklórbemutatót is rendezett a Bukaresti Operaházban. Ennek nyomán népzenei és néptáncos felvételeket készített, továbbá a helyi hagyományokkal kapcsolatos interjúkat a munténiai bolgárok, dobrudzsai tatárok, törökök, cigányok, lipovánok (oroszek).

Ugyanebben az évben tatár táncosokkal utazott Ankarába egy nemzetközi török fesztiválra. A fesztiválon gyakorlatilag a világ legtöbb török népcsoportja képviseltette magát.

³⁰² Pávai 1993, 1998, 2001, 2005, 2006.

Kihasználva azt a lehetőséget, hogy néhány esetben olyan hangszeres zenészek és énekesek is voltak ezekben a fesztiválos folklórcsoportokban, akik otthon eredeti környezetükben a hagyományos kultúra keretei között élnek, készített némelyikükkel felvételeket, így koszovói törökökkel, azeriekkel, és krími tatárokkal. Ebből a Néprajzi Múzeumban 2006-ban megjelent Síppal, dobbal, didzseridúval.... Kutatók a Kárpát-medencén túl c. CD-n 3 hangfelvétel hallható.³⁰³

Mindezek a felvételei összesen kb. 10 órányit tesznek ki, és az MTA Zenetudományi Intézet Népzenei Archívumában található.³⁰⁴

Birinyi József (1956–)

Népzene kutató, népzeneész, a Magyar Kórusok és Zenekarok Szövetségének alelnöke. Vegyészetet, közgazdaságot tanult és néprajzos diplomát is szerzett. 1985 és 1995 között a Néprajzi Múzeum Népzenei Osztályát vezette. A Duna TV indulását követő időszakban két évig a művelődési és zenei főszerkesztőség munkáját irányította. Televíziós műsorkészítő cége főként népzenei műsorokat, összeállításokat készített és készít ma is.

Szólo és zenekari koncertjeivel már több mint negyven országban turnézott, több tucat rádió-, televízió-felvételt, lemezt, kazettát, filmet készített, amelyekre nívódíjakat, fesztiváldíjakat kapott. Az 1000 darabból álló hangszergyűjteménye a maga nemében Magyarországon a legnagyobb, de nemzetközi vonatkozásokban is jelentős magángyűjtemény. Népzene kutatói tevékenysége elsősorban a hangszeres népzene és a hangszerekre koncentrál.

Hangszer és zenegyűjtéseket már több mint harminc éve végez a Kárpát-medence magyar nyelvű, szomszédos és távolabbi területein egyaránt. Legelső hangszereit még nem tudatosan, gyerekkorában gyűjtötte. Feldolgozta a magyar néprajzi hang- és képrögzítés történetét, módszertanát, összefoglaló kiadványt, filmsorozatot készített a magyar népi hangszerekről. Két CD-n publikálta Bartók Béla Anatóliai fonográfus teljes gyűjtését kísérő tanulmánnyal. Táborfalván készítenek hangszereket: citerát, tekerőlantot, bőrdudát, nádsípót, pánsípót, facimbalmot, xilofont, lopótök-citerát, furulyákat, ütőgardont, töktamburát, köcsögdudát, hólyagsípót, flótát és különböző hangkeltőket, játékhangszereket. Termékeik a világ minden részére eljutottak már.

³⁰³ CD melléklet, 26–28. track, a leírást lásd a VI. mellékletben

³⁰⁴ Felvételek számai: PI_Kz_076b, I_Kz_094a, PI_Kz_094b, PI_Kz_128a, PI_Kz_189ab, PI_Kz_37b, PI_Mg_144a, PI_Mg_145a, PI_VHS_M_002b, PI_VHS_M_004b, PI_VHS_M_005b, PI_VHS_M_117a

A gyűjtési szenvedélyt, zeneszeretetet otthonról hozta, édesapja lakodalmos zenész volt, a családi zenélésekkel, az otthoni hangszerkészítéssel meghatározó élményt nyújtott két fiának.³⁰⁵

Az egyik jelentős gyűjtése volt a molni dorombfesztivál, ahová a világ minden részéről jöttek zenészek. Nem kimondottan zenegyűjtés miatt, de felvételeket hozott Szöulból is, ahol a helyi múzeummal közösen hangszerkiállítást rendeztek, ahol bemutatták a két ország hangszerpárhuzamait. Nagyon sok helyen járt, volt Kínában, Peruban, Portugáliában. A legtöbb esetben saját technikával gyűjtött, a múzeumtól esetleg nyersanyagot kapott. Jelenleg kb. 3400 kazettája van a videókkal együtt, ebből körülbelül fele a néprajzi vonatkozású, 30–40%-a zenei felvétel.

Az 1200 hangszerének egy jelentős része egy vándorkiállítás része, melyhez többször hangszerbemutató előadásokat is tart.

5. Muzsikusk kutatóúton

Az 1970-es évek elejétől, Martin György ösztönzésére, és szakmai irányításával a fiatal táncmuzsikusok és táncosok új lendületet adtak a határon túli, főleg erdélyi népzenei felvételek gyarapodásának. Tömegével készültek szalagos és kazettás magnókkal a felvételek, melyeket a Zenetudományi Intézet Archivuma számára magnószalagra másoltak. A Kárpát-medencén túli zenéknek a megismerésére lényegesen kevesebben vállalkoztak, hisz a távolság miatt ezek az utak jóval többbe kerültek, és több rizikót is tartalmaztak. Azonban az a néhány zenész, aki idegen zenekultúrák elsajátítására vállalkozott, a legtöbb esetben nemcsak idehaza, hanem külföldön is ismertségre tett szert. Természetesen útjaikról ők is hoztak hangfelvételeket, és hangszereket, de ezek felderítése nagyon nehézkes, mert csak néhány esetben kerültek a tárgyak és a zenei felvételek közgyűjteménybe. Az is elmondható, hogy a legtöbb esetben az idegen kultúrák iránti érdeklődésüknek nem sok köze volt az itthoni gyűjteményekhez. Később, a gyűjtéseik során, vagy amikor jobban el akartak mélyülni az idegen kultúrába, akkor néhányan felkeresték az intézményeket és segítséget kértek, anyagokat hoztak.

A legtöbb információt egy jelenleg is tartó projektnek köszönhetem, ami a Szabó Ervin Könyvtár kezdeményezéséből jött létre, egy közös zenei adatbázis építése. A munkába a Néprajzi Múzeum is bekapcsolódott, a Zenetudományi Intézet a szakmai lektorálást vállalta. Az építendő adatbázis célja az ismeretterjesztés, hogy a világ nagy zenei kultúráit

³⁰⁵ András a hangszerkészítés népi iparművészetében követte édesapját.

megismerjék az emberek. Ezért Magyarországon egyedülálló 60 népcsoportról álló adatbázist hoznak létre magyar nyelven, melynek szócikkei leírják az adott közösségek kultúrtörténeti hátterét és zenei jellemzőit, bemutatják a hangszereket.

A szócikkek írói többek között azok a zenészek voltak, akik adott területek zenei kultúrájukban, hangszerjátékukban elmélyültek. Így jutottam el hozzájuk, több zenésszel interjút készítettem, ahonnan megtudtam, hogy miként jutottak el az általuk választott területre, gyűjtöttek-e zenét, hoztak-e hangszereket és tanítanak-e Magyarországon.

5.1 Indiai gyűjtések

A klasszikus indiai zene India határain túli megismertetése és elterjedése Ravi Shankarnak és Ali Akhbar Khannak köszönhetően a nagyon korán elkezdődött. Shankar egy delegáció tagjaként 1954-ben fellépett a Szovjetunióban, Yehudi Menuhin meghívására Ali Akhbar Khan 1954-ben játszott a Museum of Modern Art-ban. Elég korán, 1956-ban készítette lemezét Londonban Three Ragas címen. A zenéjük terjesztésében azonban két rock zenekar, az amerikai The Byrds és az angol Beatles járt az élen. A Beatles egyik tagja, George Harrison el is utazott Indiába, hogy szitározni tanuljon tőle.

A lemezkiadásoknak köszönhetően Magyarországra is eljutottak felvételek, és több zenész szerette volna ezt a zenélést elsajátítani. Természetesen a rendszerváltás előtt az indiai tanulmányút még problémákba ütközött, amit Hortobágyi Lászlóval készített interjúból tudtam meg.

Magyarországon Ravi Shankar szerzeményeit lassan három évtizede a Calcutta Trio tagjai – Kozma András, Szalai Péter, és Molnár András – játsszák, akik célul tűzték ki az indiai zene megismertetését, megszerettetését.

Egy másik fiatal zenész, Tóth Szabolcs mestere Pandit Rajeev Janardan, az egyik legkiválóbb szitárjátékos. Szabolcs Alap címmel évek óta hetente készít az indiai klasszikus zenéről műsort a Tilos Rádióban, emellett előadás-sorozatokat tart többek közt a Tan Kapuja Buddhista Főiskolán, továbbá a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen és a Szegedi Tudományegyetemen, illetve Indiában a Banaresi Hindu University, valamint a Jabalpur Bhatkhande Sangeet hallgatóinak.

India népzenejének gyűjtésére egy táncos-énekes, Ábrahám Judit vállalkozott, aki több hónapos kutatóútjairól több hangszert is hozott a Néprajzi Múzeumba.

Hortobágyi László (1950–)

Zeneszerző, zenész, zenetudós. Zenetudományi, indológiai és képzőművészeti tanulmányokat végzett. Indiai iránti zenei érdeklődése már tanulmányai alatt megmutatkozott. Kárpáti János keletkutató segítette ezen tanulmányaiban. Kezdetben, családi és politikai okok miatt nem jutott ki Indiába, hogy ott ismerkedjen a hagyományos zenével. Első lemezeit IBUSZ turistáknak köszönhetően szerezte, öt éven keresztül gyűjtötte így felvételeit. Itthon tanult hangfelvételekről, fotóról készített magának hangszert, amit aztán később Indiai útján ellenőrzött, hogy jól építette-e meg.

1967-től folyamatosan expedíciókat, gyűjtőutakat szervezett Észak-India területére. Helyszíni hangfelvételeket készített, zene-filológiai forrásokat kutatott fel, könyvtárakat, archívumokat, hangtárakat fésült át a helyi zenei gyakorlat elsajátítása céljából. 1979-ben egy féléves gyűjtőútra is sor került. Több hangszeren tanult, többek közt elsajátította a rudra-vina, szurbahár, szitár és tabla játékot. Útjairól hangszereket is hozott, melyek a Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeumban is vannak: egy szurbahár (82.80) és egy szitár (83.9).

1980-ban megalapította a Gāyan Uttejak Mandal társulatot, ami 1984-ben kibővült egy Kelet-Európában egyedülének számító Keleti Zenei Archívum-mal, a Gāyan Uttejak Studio-val és a soknemzetiségű Gāyan Uttejak Orchestra-val. A több mint 50 kiadott lemezt és CD-t maga mögött tudó zenekar futurisztikus zenei kompozíciói holland, német, amerikai, görög, indiai, francia, angol és magyar kiadók gondozásában jelentek meg, és világszerte a számos díjat nyertek. Az archívumban jelenleg 10000 közeli CD található, ami bár korábban nyilvános volt, ma csak a szakmailag beavatottak és hozzáértők számára nyitott. Archiválásukról saját maga gondoskodik, a lehető legjobb archiválási lehetőségeket felkutatva.

Kozma András³⁰⁶ (1952–)

Szitárművész, indológus. Kozma András az idén harminc éves Calcutta Trió vezetője, Ravi Shankar tanítványa (a magyar Shankar Alapítvány, a RIMPA igazgatója) és az egyik legjobb indián kívüli szitárosnak tartják. PhD fokozatát 1987-ben szerezte meg. Nem csak muzsikusként ismerik, hanem az indiai (ezen belül a Védánta) bölcelet szakértőjeként is számon tartják.

Nagyapja meséinek hatására 5–6 éves kora óta érez vonzódást az indiai zene iránt. Mivel Magyarországon a nehéz volt indiai zenéről szóló kiadványt beszerezni, nyugatról hozatott

³⁰⁶ Fő forrás a Tilos rádióban készült interjú, mely a Calcutta Trió 30 éves évfordúja alkalmából készült.

könyveket, gyűjtötte a lemezeket. Párizsban sikerült először szitárostól tanulnia, majd egy Magyarországon vendégszereplő indiai táncsoport zenészeitől tanult.

Kétszer jutott el rövid időre Indiába, hogy szitárt vásároljon. 3 készítőtől rendelt szitárt, de hozott szurbahárt és tablát is. Később kormányközi ösztöndíj lehetőségével tanult kint, mostanáig több mint 10 évig élt Indiában. Első zenei mestere Prof. Debu Chaudhury volt, majd 1980-ban fogadta tanítványává a világhírű szitárművész, Pandit Ravi Shankar. Az egyik legnagyobb élő muzsikus egyetlen európai tanítványa, hagyományosan szigorú mester-tanítvány keretében tanult húsz éven át. Indiában és világszerte is ismert és elismert, több mint 2500 koncertet adott világszerte, elsősorban az általa alapított Calcutta Trió-val.

Már Indiában töltött évei előtt szanszkrit és hindi nyelvet tanult, tanulmányozta az indiai bölcelet és hagyomány írásait, jógát tanult. Indiában, zenei tanulmányai mellett idejét a Védánta bölcelet és a jóga tanulásának és tanulmányozásának szentelte. A hindi és szanszkrit mellett beszél még pandzsábi, bengáli és urdu nyelveken is.

Calcutta Trió klubjában Indiában készített felvételeket mutattak be. Kb. 20 éven keresztül heti rendszerességgel működött a klub, ma már csak havonta tartanak klubnapot. Magyarországon a magyar Shankar Alapítványt, a RIMPA-t, 1991-ben hozták létre, zenészeket, táncosokat hívnak Indiából.

Szalai Péter (1962–)

Korunk egyik legkiválóbb, nyugati születésű tablazenesése. Gyerekkorában zongorázott, 16 éves korában, Kurtág György tanácsára mégis inkább az indiai páros ütőhangszert, a tablát választotta hangszeréül. Kezdetben a Delhi gharana (iskola) két kiemelkedő képviselőjétől, Anthony Dasstól és Ustad Munnu Khantól tanult 1982–1984 között Budapesten és Indiában is.

1988-tól a világhírű tablamester Ustad Alla Rakha fogadta tanítványává. Az ő hatására napjainkban is szigorúan követi a Punjab gharana hagyományait. Ezzel párhuzamosan különleges mester-tanítvány kapcsolatban került Pandit Ravi Shankarral, akit nem csak az indiai klasszikus zene területén tekint gurujának (mesterének).

A Calcutta Trió tagjaként 1980-tól napjainkig zenél klasszikus indiai zenét. Rendszeres vendége az indiai zenei fesztiváloknak muzsikusként is.

Fontosnak tartja a tanítást a RIMPA (Ravi Shankar Institute for Music and Performing Arts) keretében. A RIMPA elnökhelyettese, 2009 óta Rácz Zoltán meghívására a Zeneakadémián is tanít klasszikus indiai zeneelméletet és az ütőhangszereseknek tablát, klasszikus és jazz tanszakosoknak egyaránt.

Tóth Szabolcs (1969–)

Zeneszerző, zenész. Több éven át színházi, film-, reklámzenét szerzett, de elmondása szerint az indiai klasszikus zenével való találkozás gyökeresen megváltoztatta az életét. Először egy szitáros játékát hallotta, ami mély benyomást tett rá.

Előbb Pandit Budhaditya Mukherjee, az Imdad Khani Gharana világhírű szitárosánál Kalkuttában, majd Mestere, a gayaki ang, vagyis az „éneklő szitár” jelenlegi egyik legkiválóbb szitárjátékosa, Pandit Rajeev Janardan, első nem indiai születésű, magántanítványa lett. Az elmúlt időszakban kb. 4 évet élt kint Indiában, tanul, tanít, koncerteket ad a mesterével.

Az indiai gramofonyűjtők klubjába is meghívást kapott, ahol élete végéig tag. Jelenleg is folytatja tanulmányait mesterénél, akivel számos esetben szerepelt egy színpadon. Szólókoncerteket pedig nagyszerű tablások kíséretében adott Indiában és Európa számos nagyvárosában. Az indiai klasszikus zenén kívül fúziós, a dzsesszt, vagy az európai klasszikus zenét és az indiai hagyományt ötvöző koncerteket adott, de az indiai klasszikus zenét magyarázó, bemutató koncerteket is tartott. E mellett előadásorozatokat tart a Tan Kapuja Buddhista Főiskolán, továbbá előadásokat tart a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem és a Szegedi Tudományegyetem, illetve Indiában a Banaresi Hindu University, valamint a Jabalpur Bhatkhande Sangeet hallgatóinak.

Alap címmel évek óta van hetente jelentkező indiai klasszikus zenei műsora a Tilos Rádióban. Jelentős mennyiségű felvételét saját maga szeretné feldolgozni, olyan számítógépes zenei rendszert tervez, amely speciálisan az indiai zenei rendszerekhez készül.

Nyusztay Iván, H. Magyar Kornél (1975) a Triginta Percussion tagjai³⁰⁷

A következő generáció zenészei között is találunk az indiai zene elkötelezett híveit. Ők sem maradtak Magyarország határain belül, bár számukra talán a zene helyszíni tanulmányozása könnyebb volt.

Nyusztay Iván 1990-ben utazott először Indiába, ahol tablán kezdett tanulni. Magyarországon Szalai Péternél folytatta tanulmányait. 2000-ben érdeklődése a dél-indiai klasszikus – vagyis az úgynevezett karnatak – zene felé fordult, hosszú évekig tanulta a jellegzetes dél-indiai keretdob, a kanjira játéktechnikáját.

H. Magyar Kornél zongoratanulmányi után kezdett ütőhangszerekkel foglalkozni, 1999-ben ösztöndíjat nyert az indonéziai Sekolah Tinggi Seni Indonesia művészeti akadémia

³⁰⁷ Forrás: www.triginapercussion.com

tradicionális zenei szakára, ahol a jávai gamelánzene nyugati dialektusát tanulmányozta. Mesterénél, Mamat Rahmatnál később Bécsben tanult tovább hangszerén, a kendang nevű jávai kézidobon.

2003-ban fordult figyelme a dél-indiai zene felé. Az alapokat a Budapesten élő ütőhangszeres, Murugan Mohan mutatta be neki, később Nyusztay Ivánnál tanult tovább a dél-indiai mridangam nevű hangszeren. 2005 végén került kapcsolatba jelenlegi mesterével, Trichy Sankarannal, a dél-indiai klasszikus zene egyik nemzetközileg elismert előadójával.

Több zenekarral, több formációban zenélnek.

Ábrahám Judit

Táncos, énekes, gyűjtő. 1992 óta Gyimesbe és Moldvába jár gyűjtő utakra, valamint zenét és táncot tanulni. Az indiai klasszikus tánc felé Magyarországon fordult a figyelme, ám kezdetben nem volt lehetősége a helyszínen tanulmányozni a táncukat, de később találkozott a Fonóban egy radzsasztáni csoporttal, közülük egy zenésszel jó kapcsolatot alakított ki, majd később egy másik Langa csoporttal is találkozott, akik meghívták magukhoz. A Langákhoz tartozó zenészek változatlanul őrzik ősrégi zenei tradíciójuknak a tisztaságát. Elődeik ugyancsak, mint professzionális zenészek, királyi családoknak, esküvők-, születési ünnepek alkalmával, illetve egyéb rendezvényeken léptek fel.

Azóta több gyűjtőúton volt Radzsasztánba, ahol táncot, éneket tanult, és több óra zenei video gyűjtést hozott. Gyűjtéseit rendszerezi, több hangszert kapott a Néprajzi Múzeum, egy pungit, egy dorombot és egy csattogtatót.³⁰⁸

5.2 Afrika

Az afrikai népzene terjesztését több, Magyarországra költözött zenésznek köszönhetjük. Talán az első zenekar az Afro Magic Band volt, amit 1997-ben alapított Mbaye N'diaye a szenegáli Nemzeti Balett egykori táncosa és koreográfusa. Mbaye N'diaye szülőföldje ritmus- és dallamvilágára építi produkciójukat, a zenekarban meghatározó szerepe van a doboknak és egyéb afrikai „zajkeltőknek”: a kígyóbőrrel bevont, úgynevezett talkin' drumtól a derbukán át a maracasig. A Chalaban zenekar Marokkói származású alapítója Said Tichiti zenekarával a tradicionális marokkói berber, gnawa zenébe nyújt betekintést.

Magyar zenészek azonban nem elégedtek meg azzal, hogy itthon tanuljanak különböző dobolási játéktechnikákat, és tanuló, gyűjtőútra mentek Afrikába.

³⁰⁸ Leltározás alatt.

Fekete Károly (1973–)

Ütőhangszeres. Zeneszeretét nagyapjától örökölte, aki citerás volt és megtanította a hangszeren játszani. Pályája később messze került a zenéléstől. Későbbi zenei orientációját a véletlennek köszönhetjük, egy utcazenészt halott didzseriduzni. Nagyon érdekelte a hangszer, de Magyarországon akkor még nem lehetett tanulni, és megfelelő hangszer sem állt a rendelkezésére. Később mégis rátalált egy magyar hangszerészre, Ősz Róbertre, aki ha nem is hagyományost, de legalább didzseridut készített. Tőle vette az első magyar készítésű djembéjét is, ami a didzseridu mellett nagyon érdekelte.

A Tanu Tuva zenekar egyik zenésze meghívta didzseriduzni a zenekarba, ahol megismerkedett későbbi gyűjtőtársával Korecz Kata textilművésszel. Katával együtt kerültek az Afro Magic zenekarba is, ahol már főleg djembézett. Károly később a Marokkói Said zenekarába került, ahol még ma is zenél.

Legelső fekete afrikai útjukat sokáig tervezték, végül a Via Pacis szervezeten keresztül sikerült először Togóba menniük, ahol dobjátékot tanultak.

Innen kezdve Károly 5 éven keresztül minden évben egy hónapot kint töltött Afrikában. Legtöbbször Fekete Afrikában járt, Ghánában, Togóban, Burkina Fasóban. Gyűjtőútjairól többször hozott hangszereket, gyűjtött zenei felvételeket, zenészekről tanult. Több óra felvétele még jegyzőkönyvetlenek.

Járt a Tuareg fesztiválon Maliban, később Ghánában megismerkedett az African Footprint International-lal, ahová dobot tanulni járt ki.

Útjaik során többször hoztak hangszereket Magyarországra, innen jött az ötlet egy olyan kulturális kávézó, filmklub létrehozására, ahol hangszereket is árulnak. Magyarországon nem volt egy központi hely, ahol különböző kultúrákkal, zenékkal ismerkedhettek volna.

A kávézó ugyan nem működött sokáig, de a Korecz Katával megálmodott hangszerbolt, egyre bővül, a világ minden részéről található itt hangszereket. Több hangszerbemutatót tartanak, kiállításokat rendeznek, többek közt a Művészetek Palotájában, Millenárison, Néprajzi Múzeumban.

5.3 Dél-Amerika

Magyarországon a legelső kongás Dely István (1944–), aki egyetemi éve alatt jutott ki Havannába (spanyol irodalmat tanult), ahol elkezdte zenei tanulmányait is. 70-es évek elején hazatérve ő volt az első kongás, több formációban zenélt. Miután nem találta a helyét elutazott Kolumbiába, ahol megházasodott, feleségével és két fiával koncertezik, 20 év után

Magyarországra is ellátogatott. Fia Dely Dávid keresett zenészek számát, megalapította a Tumba y Quema zenekart, azóta megfordult az összes jelentősebb hazai világzenei fesztiválon. Dely István Kolumbiában kongaiskolát is nyitott, amely egyre népszerűbb a világon, itthon is tanít, dobkurzusokat, workshopokat tartanak.

A 80-as évektől jelentek meg Magyarországon Peruból, Bolíviából, Ecuadorból érkező zenészek, akik köztereken népszerűsítették zenéjüket. Ennek hatására 1994-ben Letenyei László³⁰⁹ Gerencsér Ágnessel és Takács Ildikóval az Andok zenéjéről kiadta az Indián énekeskönyvet. Tárnok Ákos és a Los Andinos zenekar tagjai nem érték be Magyarországon lévő együttesek hallgatásával, több gyűjtőutat szerveztek az Andok országaiba. A zenekar azt a célt tűzte maga elé, hogy egy földrajzilag igen-igen messze eső, ám dallamvilágában nagyon is közeli kultúrát megidézzon a közönség számára. Hagyományos szokásdallamok, és feldolgozások is megszólalnak előadásaikon és lemezeiken.

Tárnok Ákos (1966–)

Zenész, a Los Andinos együttes vezetője. Tőle érdeklődtem, hogyan lett az andoki zene a meghatározó az együttes életében? 1982 őszén alakult a zenekar. Azóta a dél-amerikai Andok-hegységben élő népek változatos és gazdag népzenei anyagát gyűjti, feldolgozza és előadja közönségének. Hagyományos szokásdallamok szólalnak meg előadásaikon és lemezeiken, a pentaton rokonság megdöbbentő élménye mellett az őslakók és a bevándorlók zenéjének izgalmas szövedékére csodálkozhat rá a magyar közönség.

Ákos már általános iskolában tanult zenélni, a meghatározó pillanat egy pánsíp volt, amit hallott valahol. Édesapjától kapott egyet. Székesfehérvárott akkoriban laktak chilei vendégmunkások, a kezdeti lépéseket tőlük sajátították el, ők segítettek a névválasztásban is.

A Ki mit tud megnyerése után komolyabban is szerettek volna megismerkedni az andoki zenei világgal, ezért szerettek volna a helyszínen gyűjtőmunkát végezni, zenét tanulni. Az első útjukat több támogató segítette: a Művelődési Minisztérium, a Néprajzi Múzeum (szalaggal), egy bank, a legnagyobb segítséget azonban az akkori equadori nagykövettől kapták, akinek később az első lemezükön egy dalt címeztek hálából. Az útjukról több fotót, zenefelvételt, hangszert hoztak. A zenei felvételeket jegyzőkönyvezés és feldolgozás után a Néprajzi Múzeum Népzenei Gyűjteménye kapja meg.

³⁰⁹ Letenyei László antropológus, aki Birinyi Józsefnek köszönhetően először Erdélyben gyűjtött népzenei anyagot, majd antropológiai kutatásai során zenei felvételeket is készített Ecuadorban, ahol 1993-ban Gulyás Annával járt. Felvételeik a Néprajzi Múzeum Népzenei Gyűjteményében vannak K 643-652-es számon.

Az út előtt Equadorról nagyon kevés információjuk volt, ott fedeztek föl, ismertek meg mindent, eljutottak hangszerkészítőhöz, zenészhez. A cél az volt, hogy a különböző ritmusokkal, hangszerekkel megismerkedjenek. Ehhez akkor itthon nem volt semmilyen szakirodalom.

10 alkalommal volt kint gyűjtőúton, a zenekar többi tagja is legalább ötször. Felvételeiket a zenélés miatt még nem rendszerezték, de tervben van.

Az egyik jelentős útjuk alkalmával a Chimborasso karneválra is eljutottak, ahol több terület zenészeit sikerült megismerniük. Egyik útjukon 6 hónapot töltött kint az egész zenekar, amikor nem csak tanultak, hanem koncerteket is adtak.

Hangszereikből, viseletekből, több kiállítást rendeztek, ahol megismertetik a közösséget az Andok népeinek életével, kultúrájukkal.

Szisztematikus gyűjtésük a világon egyedülálló, hangszereik az Andok minden területét képviselik.

Tárnok Ákos a hangszereket mutatja

Fotó: Pálóczy Krisztina

5.4 Ausztrália

Az ausztrál őslakosok hangszere a didzseridu elterjedése valószínűleg egy bennszülött rockzenekartól eredeztethető, akik dalaikban hangoztatták politikai, szociális helyzetüket.

Pop-rock zenét csináltak, tradicionális közegbe téve, amiben a didzseridut is használták, így jutott el először Amerikába, majd Európába is, Magyarországon az utóbbi 10 évben terjedt el.

Mikor 2005-ben a Síppal, dobbal, didzseridival c. kiállítás kapcsán programokat szerveztünk a Művészetek völgyében, és didzseridu oktatást vállalt két gyakorlott játékos, minden nap teltházás gyakorlások voltak. Hogy miért? Kerekes János szerint az egyik ok, hogy sokan túlmisztifikálják, ami valószínűleg a benne rejlő ősi, közös élményből fakad. A másik ok, hogy az ausztrál őslakosok utóbbi pár évben mozgalmat indítottak hagyományaik felélesztésére, ápolására. Ennek megfelelően nemcsak hangszereket készítenek, adnak el, hanem a világot járva oktatják is a hangszerjátékot.

Valahogy így került kapcsolatba Kerekes János is a didzseridival, de ő nem elégedett meg ennyivel, több hónapos Ausztrál kutatóútjai során rengeteg felvételt készített, hangszereket hozott, és ő maga is játszik és tanítja a hangszerjátékot.

Kerekes János (1981–)

Tinédzserként ismerte meg a didzseridut, a hangja alapján először azt hitte, doromb, míg végül egy barátja megismertette vele a hangszert. Attól kezdve a kulturális háttér is érdekelni kezdte, és minél előbb Ausztráliában szeretne volna tanulmányozni a játéktechnikát.

Első útján 2006-ban turistaként volt kint Ausztráliában, északra akart menni, de végül Perth-be jutott el, ahol megismerkedett hangszerkészítőkkal, hozott is haza hangszereket.

2009-ben tanulóvízummal jutott ki – ekkor kezdett a tradicionális vonallal valóban közelebről találkozni. Jelenleg hosszabb időre utazott Ausztráliába, ami nem egyszerű a jelentős távolság miatt. Djalu Gurruwiwi-től tanul tradicionális stílust. Djalu többször tart kurzust, workshopokat, de Jánosnak sikerült egyénileg tanulni tőle. De ahhoz, hogy a hagyományos stílust játszhasssa, nem csak tőlük kell tanulni, de engedélyt is kapni kell arra, hogy ezt játszani, vagy tanítani lehessen.

Az őslakosok két oktató lemezt adtak ki, a tradicionális játéktechnika elsajátításához, János dolgozik rajta, hogy Magyarországon is elérhetőek legyenek ezek a felvételek, az Ethnosound Hangszerboltban a kölcsönözhetőek legyenek. Tradicionális hangszereket is hozott Magyarországra eladni, mert itt nagyon nehéz hozzájutni. Felvételeket is készít, amit másolatban megkap a Néprajzi Múzeum Népzene Gyűjteménye.

6. A jelentős népzenei gyűjtéseket és népi hangszereket tartalmazó gyűjtemények jelenlegi helyzete, újabb gyarapodások, feldolgozottságuk

Ebben a fejezetben azt kívánom vizsgálni, hogy a különböző intézményekben a hangszerek és a zenei felvételek körében milyen arányú a Kárpát-medencei és a Kárpát-medencén túli anyag aránya. Illetve, hogy a nagyobb kutatók gyűjtésein túl, milyen módon gyarapodtak ezen anyagok. A fejezetekben külön kitérek az egyes gyűjteményi egységek feldolgozottságára.

A vizsgálatot az MTA Zenetudományi Intézet hangarchívumában a Néprajzi Múzeum archívumában, illetve regionális gyűjteményiben és a Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti múzeumban és a Hagyományok Házában végeztem.

6.1 Hangfelvételek

Néprajzi Múzeum

A fonográfhenger-gyűjtemény

A 19. század utolsó éveiben Vikár Béla Európában elsőként használta a fonográfot népzenei gyűjtésre, nyomában Bartók Béla, Kodály Zoltán és tanítványaik több mint 4500 fonográfhengernyi népzenei anyagot rögzítettek. A felvételek leltárkönyvben vannak nyilvántartva, amiből számítógépes táblázat is készült. A hengerek és lejegyzéseik archiválása folyamatban van a zenei felvételek majdnem teljesen, a lejegyzések közel fele CD-n van.

A gyűjtések között, főleg Bartók Bélának köszönhetően jelentős, több mint a gyűjtemény 1/3-a Kárpát-medencében élő szomszéd népek anyaga: román, szlovák, délszláv, rutén, német.

A Kárpát-medencén túli gyűjtéseket a 2. fejezetben említett gyűjtések képviselik: Wichmann Yrjö cseremiszi gyűjtése³¹⁰ MH 619–629, Róheim Géza pápua felvételei MH 3004–3034,³¹¹ Bartók Béla török gyűjtése MH 3136–3200.³¹² Összesen 84 fonográfhenger, ami az anyag nagyjából két százaléka. A gyűjtések közül Bartók Béla török gyűjtése jelent meg CD-n,³¹³ Wichmann Yrjö cseremiszi gyűjtéséből és Róheim Géza pápua felvételeiből

³¹⁰ CD melléklet 1. track

³¹¹ CD melléklet 4–5. track

³¹² CD melléklet 6–7. track

³¹³ Birinyi 1996.

néhány felvétel a Sípbal, dobbal, didzseridival c. kiállításához készült CD válogatáson szerepelnek.³¹⁴

A magnetofonszalag-gyűjtemény

A mintegy 400 magnetofonszalag és kazetta között Sárosi Etióp expedícióját, Sántha István, vagy Letenyei László felvételeit kivéve csak néhány Kárpát-medencén túli felvétel található. Ilyen például Czövek Judit Indiában készített gyűjtése, mely két kazetta (K 801–802). A kazettás felvételek jegyzőkönyvei nagyon hiányosak, az önkéntes gyűjtőpályázatokra beérkezett hangfelvételek részletes anyagai az Etnológiai Adattárban megtalálhatók.

Az 1950-es évektől kezdve a hangszalagokat még 3 külön jelzettel látták el. MMT a múzeumi magnó tekercest, az YMT az interjúkat, beszélgetéseket takarta, az „idegen” anyagokat tartalmazó lemezek folytatásaként XMT jelzettel viszont a Magyarországon kívüli felvételeket látták el. Ez mintegy 25 szalagot takar, köztük lemezátjátszásokat is. Olyan fontos felvételek vannak köztük, mint a The New Oxford History of Music sorozat I–V, de a már meglévő lemezekről is készült átjátszás a lemezek megóvása érdekében.

A hangszalagok digitalizálása a korai felvételekkel kezdődött el, az MMT, XMT, YMT, Lajtha-csoport anyagait tartalmazó szalagok CD-re mentése elkészült, feldolgozásuk folyamatban van.

Gramofon és mikrobarázdás lemezek

Egyes gramofonlemez-kiadó cégek (Odeon, His Master's Voice, Columbia, Pathé) saját kezdeményezésből, kutatóintézetek bevonása nélkül, pusztán üzleti szándékkal is készítettek népzenei felvételeket a keleti „primitív egzotikus népek”, valamint a románok, szerbek, bolgárok körében. Természetesen a kutatóintézetek is használni kezdték az új technikai lehetőségeket Párizstól Bukarestig. A magyar kutatás viszont a fonográf alkalmazásában szerzett elsőbbsége ellenére – vagy talán éppen azért – késve élt a gramofon igénybe vételének lehetőségével.³¹⁵

A Néprajzi Múzeum első gramofonlemezeit kész felvételekkel vásárolta 1913–14-ben. A mintegy 40–50 darabból álló készleten „nemzetközi orosz, szerb, néger, chinai, török, maláj stb., dalok” voltak felvéve, amelyeket azért szereztek be, hogy a múzeumban „a nyitási napokon egy-egy óra hosszat ezeket az idegen dalokat a látogató közönség is hallgathassa”. A lemezek között venezuelai, mexikói, török, francia, brazil, bolgár, stb. felvételek vannak. De olyan fontos lemezek is, mint a Hornbostel 1934-es gamelán felvételeket tartalmazó Music of the Orient (L 58–59), a Who built America? c. lemez (L 60), a 8 lemezből álló Folklorics de

³¹⁴ Pálóczy 2005.

³¹⁵ Pávai 2000, 840.

Chile lemezsorozat (L 66–74), vagy az Anthologie de la Vie Africaine. Jelenleg a 430 lemezből (gramofon és mikrobarázdás) több mint 200 hanglemez tartalmaz Európán kívüli felvételeket. A lemezek digitalizálása még nem történt meg, ezért az állapotukról nem igazán lehet pontos adatokat mondani.

A gramofonlemezek közül a Pátria lemezek digitalizálása készült el, a többi lemez digitalizálása jövőbeli feladat.

CD lemezek

A múzeum CD gyűjteményét is sikerült gyarapítani egy-két Kárpát-medencén túli sorozattal. Ezekre azért is szükség van, mivel jelentősebb expedícióra ritkán van szerencsénk eljutni, az etnológiai gyűjtemény anyagaihoz, kiállításaihoz sokszor használunk zenéket.

Ilyen például a 27 CD-ből álló Le Chant Du Monde sorozat, ami a Musée de l'Homme felvételeiből nyújt válogatást. Sajnos anyagi kereteink nem teszik minden évben lehetővé a gyűjtemények gyarapítását.

Zenetudományi Intézet

A Zenetudományi Intézet hangarchívumában Németh Istvántól kaptam hathatós segítséget, mivel a gyűjteményben a Kárpát-medencén túli anyagok esetében a jegyzőkönyvek hiánya megnehezíti a keresést.³¹⁶ A hangszalagok (7500 darab) nyilvántartása szalagleltárkönyvben van, a legtöbbhöz tartozik hangszalagjegyzőkönyv. Ezt főleg a kutatók, gyűjtők készítik (amennyiben van), ezért nem teljesen egységes a hanganyag feldolgozása. Ezen jegyzőkönyvek egy része már digitalizálva van (képként) a számítógépbe való írása folyamatosan készül.

A jegyzőkönyv általában tartalmazza a szalagszámot, a felvétel technikai adatait, a gyűjtési adatokat (a gyűjtő neve, a gyűjtés helye, ideje, az adatközlő neve, kora, a dallam sorszám, kezdősora, zenei mutatói: kadencia, szótagszám, versszakszám). Hangszeres gyűjtés esetén a kezdősor helyett gyakran az első dallamsor vázlatos lejegyzése szerepel. Lemezre vágáskor az AP szám is beírásra került.

Leltárkönyvben lehet kutatni a más múzeumok átjátszásaiból is. Ezekről saját készítésű jegyzőkönyvek vannak.

Az intézet AP hanglemez és CD gyűjteménye (jelzete AP vagy CD) főleg a hangszalagról készített másodrendű források. AP esetében ez körülbelül 19.000 lemezoldal (= cca. 7000 óra), majd 1996-tól kezdve fokozatosan megszűnik az AP-lemez írás, áttértek a CD írásra, ez

³¹⁶ A fontosabb Kárpát-medencén túli gyűjtések listáját lásd a III. sz. mellékletben.

2500db (= cca. 3750 óra). Az anyagokról tájékozódni a leltárkönyvből lehet, amikről ún. AP-lemezborító készült, melynek készítői a gyűjtők, kutatók, tudományos ügyintézők, számítógépes adatbázisa elkészült. A lemezek borítójaként szolgáló tasakok oldalán a leíró jegyzőkönyv legfontosabb adatain túl megtalálható még az AP (Akadémiai Pylal) szám és a lejegyző neve. A jegyzőkönyvhöz képest gyakran többlet-, ill. javított adatokat tartalmaz, leginkább a lejegyző észrevételei alapján.

A felvételekhez mutatók tartoznak (AP 17.000-ig) a következő felosztásban:

Falukarton – falvankénti kimutatás; a kartonon szerepel a gyűjtés helye és megyéje, a gyűjtő neve, a gyűjtés ideje, a magnetofonszalag száma, a jegyzőkönyv száma és az AP szám. A kartonok a gyűjtőhelyek nevének abc rendjében találhatók.

Megyekatalógus – a megyék nevének abc rendjében rendezett kartonokon csak a megyék és a hozzájuk tartozó gyűjtőhelyek neve található.

Gyűjtői katalógus – gyűjtőnkénti kimutatás; a kartonokon fel van tüntetve az illető gyűjtő által bejárt összes gyűjtőhely a gyűjtés idejével, a magnószalag számával, a jegyzőkönyv számával és az AP számmal együtt. A kartonok a gyűjtők nevének abc rendjében állnak.

Több dolog nehezítette az anyag átnézését: a számítógépes feldolgozás tükrözi a jegyzőkönyvek és lemezborítók hiányait, nagyon sok szalag csak a leltárkönyvben szerepelt, önálló jegyzőkönyve nem volt. A legtöbb ilyen típusú anyag feldolgozatlan, lejegyzetlen, ezért nem is vállalkozhattam arra, hogy ezeknek a jelentőségét megítéljem.

Az általam fent bemutatott kutatók gyűjtései és a csak esetleges, vagy néhány szalagot tartalmazó Kárpát-medencén kívüli gyűjtések a gyűjteményben található mintegy 7500 szalag közül megközelítőleg 500-at tesznek ki. Ezen szalagok között is nagyrészt a jelentős, általam bemutatott expedíciók felvételei vannak, mint például a Vikár László, Bereczki Gábor helyszíni gyűjtései, amelyek megközelítőleg 100 szalagon vannak.

A többi felvétel a következőknek köszönhető:

- Egyéb tudományágak képviselőinek gyűjtéseiből, néhány példa a teljesség igénye nélkül:

Kara György orientalista, filológus, egyetemi tanár a mongolisztika és a mongol filológia neves kutatója. Többször tett tanulmányutat Mongóliában, az MTA Zenetudományi Intézetébe 1959-es felvételei az Mgt 1107–1109-es számon találhatók.

Bese Lajos orientalista, nyelvész a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Keleti gyűjteményében volt könyvtáros. 1960-ban, és 1963-ban ment kutatóútra mongol nyelvterületre, ahol felvételeket készített mongol népdalokból.

Dr. Nógrádi György bakteriológus–orvos, 1964–65 között járt a Húsvét szigeteken. Nem csak hangfelvételt készített (Mgt 2119), de a Néprajzi Múzeum Óceánia gyűjteményének is ajándékozott egy kisebb Húsvét-szigeti, recens faragványokból álló kollekciót az (ltsz.: 66.36.1–12, 67.163.1–3).³¹⁷

- Más intézmények átjátszott anyagai:

Átjátszás a Caracasi Instituto de Folklore zenei anyagából, Venezuelából, 1968-ban hozta Halmos István és Boglár Lajos.

Sárosi Bálint és Martin György az etiópiai Addis Abebai rádiótól még kaptak 17 tekercs felvételt.

- Különböző fesztiválokra készült felvételek:

Jó alkalom általában a gyűjtésre a Duna Menti Folklórfesztivál. A 2–3 éveként megrendezett fesztiválon több magyar és a Kárpát-medencén túli együttes is megfordul. 1981-ben hang és filmfelvétel is készült Mgt 4266–71 és Ft 1101. A gyűjtésen részt vett: Martin György, Lányi Ágoston, Pesovár Ernő, Pesovár Ferenc, Pálffy Gyula, Csapó Károly.

Nem csak magyarországi, hanem külföldi fesztiválokra is eljutottak kutatók (főleg Martin György használta ki ezeket a lehetőségeket) A Bolgár Néptáncfesztiválon 1974-ben készített felvételei az MTA ZTI-ben találhatóak (Mgt 3178–3179, Ft 849).

A Zenetudományi Intézet Bartók archívumban található arab gyűjtéséről a Magyar UNESCO Bizottság által kezdeményezett, algériai közreműködéssel készült CD-ROM készült.³¹⁸ Vargyas Lajos mongóliai felvételeiből jelent meg 1967-ben lemezen, majd 1990-ben CD-n válogatás.³¹⁹ Vikár László gyűjtéseiből 3 lemezen jelentette meg felvételeit 1985-ben.³²⁰ A Zenetudományi Intézet kiadványairól Szalay Olga írt összegzést írt.³²¹

Hagyományok Háza

A Martin Médiatár a rendelkezésére álló eszközökkel segítséget nyújt a népzenevel, néptáncal, néprajzzal kapcsolatos elméleti és gyakorlati, szakmai és tudományos munkához.

A Martin-gyűjtemény közel 10000 kötete és folyóirata a Médiatár galériás helyiségében zárt, vitrines könyvszekrényekbe került, a formai és az analitikus feltárásnak köszönhetően 2010 végén a könyvtár adatbázisában 73000 tétel kereshető.

³¹⁷ Vargyas 2004, 231.

³¹⁸ Kárpáti 2006.

³¹⁹ Vargyas 1967.

³²⁰ Vikár 1985.

³²¹ Szalay 2003.

Martin György könyvgyűjteményének fő gyűjtőköre a táncsal, a mozgásművészettel, a zenekultúrával kapcsolatos könyvekből és folyóiratokból áll, de megtalálhatók benne a szellemi és tárgyi néprajzzal, a zeneelmélettel, zeneesztétikával, a néptánc- és népzenepedagógiával, valamint a településtörténettel, a földrajzzal, a történelemmel, az antropológiával, a népnyelvvel és a néplélektannal foglalkozó tudományterületek dokumentumai is.

Martin György könyvtárát jelentős kéziratgyűjtemény egészíti ki, benne a kutató tudományos munkáival, levelezésével, gyűjtési jegyzőkönyveivel, feljegyzéseivel. A Médiatár állományának része Lajtha László (1892–1963) zeneszerző, népzenekutató hagyatéka is. A hagyatékban a kéziratok és könyvek mellett egyes bútorok és hangszerek is szerepelnek.

A Hagyományok Házában működő Lajtha László Folklórdokumentációs Központ az 1981-ben alapított Néptáncosok Szakmai Háza dokumentációs anyagainak örököse. Elsődleges célja, hozzáférhetővé tenni a Kárpát-medence kulturális régió népi kultúráját rögzítő audiovizuális és szöveges dokumentumokat. Korszerű technikai megoldások alkalmazásával a szakértő és a laikus érdeklődő közönség számára egyaránt jól használható formában szolgáltatják a népzenei és néptáncgyűjtések anyagait. Egyre több kutató, zenész adja a hangfelvételét, hogy digitális másolat készüljön a gyűjtéséről. Nincs gyűjteményük, a digitalizált anyagot adatbázisokban teszik elérhetővé, a nyersanyag visszaadása mellett.

Az adatbázisok között négy szolgáltatás hozzáférhető: a Folklórdokumentációs Központ honlapján:

- Folklórdokumentumok Keresőrendszere
- a Martin Médiatár könyvtári keresőrendszere,
- a Hangzó kiadványok adatbázisa és egy
- Térképes kereső áll a látogatók rendelkezésére.

A Folklórdokumentumok Keresőrendszere egy gondosan felépített, komoly tudományos munkát magába foglaló adatbázist takar. Az adatbázis egyik központi fogalma a *folklórgyűjtés*, így olyan összetett terepkutatási megoldások is vizsgálhatók, amelyek esetében kutatócsoport végezte a gyűjtést, hang-, fotó-, filmfelvevő, helyszíni kézi jegyzetelés, rajz stb. segítségével. A különböző népek eltérő folklóranyaga, az országonként eltérő kutatási hagyományok, trendek mesterségesen nem egységesíthetők, a komplex adatbázisban viszont párhuzamosan ábrázolhatók. Így az adatbázis nagy lehetőségeket nyújthat interetnikus kutatások számára, s az eltérő módszerek kölcsönös megismerésére. Ezt a célt szolgálja az a

fejlesztési megoldás is, amelynek segítségével könnyen lehet az adatbázis bármely más nyelvű változatát kialakítani.³²²

6.2 Hangszerek

Néprajzi Múzeum

A Regionális Gyűjtemények mai felosztása 1950 után alakult ki. Ezt a felosztást követve szeretném bemutatni a jelenleg ezekben a gyűjteményekben található hangszereket. A régi leltárkönyveket és az új adatbázist használtam a tájékozódásra, de az adatbázis feltöltése még nagyon hiányos.³²³

A feldolgozottság

A Regionális Gyűjtemény hangszereinek azonosítására többször kérték fel a Népzene Gyűjtemény kollégáit „Dr. Sárosi Bálint³²⁴ készséggel ajánlotta szakértelmét még a tavalyi esztendő folyamán [...] Mivel a Nemzetközi Osztály nagyértékű hangszerállományának szakszerű beletárolása elsősorban a nemzetközi osztály érdeke – ez csak akkor lenne sorolható a népzene osztály feladatai közé, ha a hangszerek is oda tartoznának – ez nem sorolható »menet közben« a népzenei osztály adminisztratív tisztviselőinek a munkáihoz, [...]»³²⁵

A Regionális Gyűjteményekben lévő hangszerek meghatározása nem történt meg, viszont ma is fontos feladat lenne. A legtöbb hangszer a leírókartonokon: hangszer, húros hangszer, vonós hangszer megjelöléssel szerepel.

A hangszerek azonosítását az is megnehezíti, hogy a sokszor hiányzó leírókarton miatt, csak a földrész határozható meg, pl.: Afrika, Óceánia, stb. Azon tárgyak esetében, ahol egy földrészen belül több országban, népcsoport körében elterjedt hangszerről van szó, a hangszer tudományos nevét, vagy az általánosan ismert nevét kell leírni. Afrikában például nagyon elterjedt hangszer a szanza, számos néven emlegetik, leginkább mbirának, de több neve ismert: likembe, mbila, karimbao vagy kalimba. Amennyiben nem tudjuk melyik területről érkezett, az általános nevét, a szanzát lehet használni.

³²² Pávai 2008.

³²³ Ez a bemutatás nem történhet a teljesség igényével, mivel a hangszerek nagy része nincs azonosítva, és a pontos meghatározás nélkül nem lehet teljes képet alkotni róluk. A legtöbb hangszert átnéztük a két hangszerkiállítás előkészületei közben, külön köszönet ezért a Regionális Osztály munkatársainak.

³²⁴ A Népzenei Osztály hangszergyűjteményének vezetője

³²⁵ Tóth Margit, 48/1969 NGYI irat

Több gyűjteményben megnehezíti a keresést, hogy a leltári számmal nem rendelkező tárgyakat újraleltározták. A hangszerek bemutatását a kiállítások fejezetben taglalom.

Az **Európa** gyűjtemény földrajzi megoszlása igen tág, a Magyarországon kívüli országokon kívül ebbe a gyűjteménybe tartoznak a Szibériai rokon népek tárgyai is. „A gyűjteménynek több mint egyharmada finnugor anyag, egyharmada a Balkán-félszigetről, míg a maradék a többi európai nép anyaga.”³²⁶

Ezt az arányt tükrözik a gyűjteményben lévő hangszerek is: Nyugat Európából szórványosan találhatóak hangszerek, Ausztriából 2 db citerával, Spanyolországból 2 db kasztanyettel, valamint egy skót dudával rendelkezik a gyűjtemény Birinyi Józsefnek, a Népzene Gyűjtemény korábbi munkatársának köszönhetően.

Az obi-ugor gyűjtések tárgyai közt mintegy 70 hangszer található. Ezek reprezentálják a különböző népcsoportok között előforduló hangszereket: sámán-, varázsdobok, dorombok, hegedű, fűzfa sípok, lélekfák, darufák.

A Balkán-félszigetről származó tárgyak jelentős része nincs pontosan meghatározva. 21 darab hangszer földrajzi meghatározásán szerepel a Balkán megnevezés. Közülük több azonosításában részt vett Sárosi Bálint is.

Az **Ázsia** gyűjteményben a legtöbb hangszer Kínából (150 db) és Japánból (40 db) származik. A hangszerek reprezentálják e területek zenei életét. A legelső hangszereket ezekről a területekről Xántus János gyűjtötte,³²⁷ mindazonáltal sem a korábban, sem a később gyűjtött hangszerek közül sok nincs azonosítva. A kínaihoz és a japánhoz hasonló teljes hangszeranyag más területről nincs. 17 db hangszer található a mongóliai tárgyak között, ezek főleg dorombok és sámán dobok. Néhány hangszer található még Irakból, Thaiföldről, Dagesztánból, Jeruzsálemből, Tibetből, Sziámból, Vietnámból.

Indiából hiába találunk több hangszert, ezek között nem szerepelnek az indiai zenére jellemző hangszerek, mint a szólóhangszer szitár és vina, és a kíséretre használt tampura, és tabla.

Az **Indonézia** gyűjteményben mintegy 200 hangszer található, melyek közül a legtöbb nincs azonosítva. Szerepelnek közöttük szép számban, gongok, van egy teljes gongsor, az

³²⁶ Kerezsi 2000.

³²⁷ Lásd a 2. fejezetben

anklungok is többféle méretben megtalálhatóak. A legutóbbi hangszerkiállításra³²⁸ készülve ebből a gyűjteményből nagyon szép fidulák is előkerültek. Volt, amelyiken törzsi írás nyomait találtuk.

Földrajzi megoszlásban Jáváról került a múzeumba a legtöbb hangszer, mintegy 66 db, Borneóról 30 db (a legtöbb azonosítatlan), Szumátráról 22 db, Celebesről 14 db. Néhány hangszerrel van képviselve a Maláj szigettenger, Fülöp-szigetek, Bali, Aru sziget, Sulawesi.

Az **Óceánia** gyűjteményben mintegy 500 hangszer található. Ezek közül a legtöbb zúgattyú, melyek a világ legrégebbi hangszerei közé tartoznak, fejlettebb kultúrákban ezek a hangszerek, mint nálunk is főleg gyermekjátékként maradtak fent. Nagy számban képviseltetik magukat a különböző csörgők és dobok is, mind az idiofon hangszerekhez tartozó fadobok, mind a membranofon hangszerekhez tartozó hosszú dobok. Az óceániai hangszerek egyik legszebbike egy kígyóbőr membránnal rendelkező hosszú dob. Különböző furulyák, fuvolák és kürtök is találhatóak szép számban a gyűjteményben.

Az Óceánia gyűjteményben is több hangszer pontatlanul van meghatározva a leltárkönyvben, pl. zeneszerszám bambusz darabokból (szájorgona). A legtöbb hangszer Bíró Lajos és Fenichel Sámuel, valamint Festetics Rudolf gyűjtése révén került a gyűjteménybe az 1800-as évek végén, az 1900-as évek elején, későbbi jelentős gyűjtés ezen a területen nem történt.

A gyűjtemény hangszereinek földrajzi eloszlása egyenetlen képet mutat, a legtöbb anyag a német új-guineai területről származik, van néhány hangszer az Admirális-szigetektől, Salamon-szigetektől, Fidjiről, Bismarck-szigetektől.

Az **Amerika** gyűjteményben mintegy 270 hangszer található, legtöbbjük Venezuelából származik (101 db). Néhány hangszer kivételével Dr. Baumgartner János és Boglár Lajos gyűjtése által kerültek a múzeumba. Találunk közöttük csörgőket, dobokat, furulyákat, sípokat, és megtalálható az orrfurulya is, amely csak néhány természeti népnél fordul elő. Jelentős mennyiségű hangszer származik Mexikóból is (83 db). Vannak közöttük csörgők, dobok, furulyák, okarinák, amik főleg a Museo Nacional de las Culturas-ból (Mexikóvárosból) érkeztek, amelyeket magyar néprajzi tárgyakkal cseréltek.

Hirsch Leó és Boglár Lajos jóvoltából Brazíliából 26 db hangszer, és Dr. Nesnera Ödön katonaeorvos gyűjtéséből 24 db tárgy Paraguay-ból került a gyűjteménybe. Sajnos jelentős

³²⁸ Sípval, dobbal didzseridival, 2006

hangszer állomány más országokból nincs, csak néhány van a következő országokból: Kolumbia (3 db), Chile (1 db), Ecuador (1 db), Cuba (1 db), Bolívia (4 db).

Az **Afrika** gyűjtemény hangszerei is hasonló adatokat mutatnak. Legtöbb a csörgőkből, és más idiofon hangszerből van. Szép számban találhatóak a gyűjteményben, dobok, furulyák, sípok, de népi hárfákat, zenélő íjakat is találunk. Más kontinensen is előfordulnak, de jellegzetesen Afrikai hangszerek a szanzák, melyek különböző területekről találhatóak a gyűjteményben.

Közép-Afrika területeiről gyűjtötték a legtöbb hangszert mintegy 110-et. A két jelentősebb terület Kongó vidéke, ahonnan 56 db hangszer van és Kamerun, ahonnan 39 db. Nagy számban találhatóak köztük dobok, a kúp doboktól, a hosszú dobokon keresztül az üstdob fajtáig. Sok csörgőt, kolompot, kürtöt is gyűjtöttek. Nagyon szép népi hárfát, és szanzát is találhatunk.

Nyugat-Afrikából 57 db hangszer került a gyűjteménybe, a legnagyobb gyűjtés Libériából (20 db), a többi területről csak néhány hangszer található. Innen is csörgők, kürtök, szanzák, dobok kerültek a gyűjteménybe.

Észak-Kelet Afrikából 41 hangszer van a gyűjteményben. Egyiptomból, Etiópiából és Szudánból. Mint az egész gyűjteményben itt is elmondható, hogy a csörgők, fűvös hangszerek, szanzák között nagyon sok pontatlanul meghatározott tárgy van, nagyon sokszor csak annyit találunk a leltárkönyvben, hogy vonós hangszer, húros hangszer stb.

Dél-Afrikában a legnagyobb tárgycsoport Zambiából került a gyűjteménybe, a többi területről csak néhány darab van, főleg szanzák és dobok vannak.

A jelentősebb expedíciókon kívül más módon is gyarapodtak a hangszerek:

- Más tudományágak képviselőinek köszönhetően

Nesnera Ödön katonaeorvosnak köszönhetően Paraguayból került a múzeumba 21 hangszer 1917-ben. A gyűjtemény eredete hanyatttört sorsa miatt az anyag azonosítása problémákkal jár.

Giovanni Bettanin

Tőle nagyon sok tárgy, köztük hangszerek, és fotó érkezett a múzeumba, de magáról a gyűjtőről nem túl sok az ismeretünk. Kereskedő, világutazó volt, aki szenvedélyesen gyűjtötte a tárgyakat. Valószínűleg Hopp Ferenc ajánlhatta neki, hogy a Nemzeti Múzeum Néprajzi

Tárának adjon tárgyakat.³²⁹ Indonéziából közel 20, Óceániából 30 hangszerrel gyarapította a gyűjteményt.

- Kiállításokhoz kapcsolódó gyűjteménygyarapítások

1896-ban a millenniumi kiállításához kapcsolódóan rendezték meg a Néprajzi Missio kiállítást. Ez Ribényi Antal kispesti plébános ötlete volt, aki felhívást intézett különböző kontinenseken levő missziókhoz a kiállítás összeállításához. Az összeget templomépítésre kívánta fordítani. Jelentős, de vegyes értékű anyag állt össze, a kiállítás végén ezzel gyarapodott a múzeum tárgyállománya. Argentínából, Mexikóból 9 hangszer, Afrikából (Kamerunból, Kelet-Zambézi vidékéről, Szudánból, Zanzibárból, Marokkóból, Algériából, Alexandriából) 53 hangszer, az Indonéz gyűjteménybe két dob került.

Az 1900-as párizsi világkiállításról is sikerült tárgyakat vásárolni. Szalay Imre igazgatónak és Semayer Vilibáldnak nem volt könnyű dolga, mert több más múzeummal kellett osztozkodni a kiállítások tárgyain. A megvásárolt amerikai, ázsiai és európai tárgyakon kívül egy 74 darabos madagaszkári anyagot ingyen sikerült beszerezniük, melyek közt 4 hangszer található, két valiha, és egy hegedűutánzat.³³⁰

Hangszerek a Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeumban

Sajnálatos módon a Hopp Ferenc múzeumban elég kevés hangszer található. Néhány gyűjtő hangszerein kívül (a fent említett Halmos István és Hortobágy László) az Indonéz Nagykövetség letétbe helyezett gamelán hangszereit lehet megtalálni.

A legnagyobb hangszergyarapításra akkor került sor, mikor Emília Bendel és William Enking³³¹ gyűjtők, egy több mint 150 ázsiai hangszerből álló kollekciónak ajándékoztak a múzeumnak, sajnálatos módon azonban néhány dolog nem tetszett a gyűjtőknek, ezért a tárgyakat visszavették a múzeumtól. A hangszerekről azonban leírókarton és fotó készült, tehát lehet tanulmányozni az anyagot.

6.3 Magángyűjtemények

Talán sajnálhatjuk, hogy Magyarországon nem jött létre önálló hangszer-múzeum, de a múzeumban lévő hangszerek „virtuális gyűjteménye” mellett több hangszergyűjtemény jött létre magán kezdeményezésből.

³²⁹ Wilhelm 2008d, 163.

³³⁰ Lsz: 31978, 31979, 31980, 124953

³³¹ A Néprajzi Múzeumnak is ajándékoztak mexikói tárgyakat, a 134 tárgy (85.161.1–134) között 3 csörgő található.

Leskowsky gyűjtemény

A Leskowsky Hangszergyűjtemény Magyarország legnagyobb nyilvános hangszergyűjteménye. A gyűjteményt 1979-ben alapította Leskowsky Albert, aki Kelet-Németországi tartózkodása során rengeteg hangszeres szakirodalommal és számos különleges hangszerrel tért haza. Ezután Kecskemét városvezetése 1979-ben úgy határozott, hogy helyet biztosít az országban egyedülálló hangszergyűjteménynek. Jelentős hangszergyarapodás a környékbeli tanyavilágban élő citerásoknak köszönhető, kik körében rendszeresen gyűjtött, és akik átadták neki hangszereiket. Több évig járta az Kiskunságot és gyűjtötte a hangszereket, készítette a felvételeket.

Részlet a Leskowsky hangszergyűjteményről³³²

Nem csak eredeti hangszereket gyűjtött, hanem újító szándékának köszönhetően saját tervezésű hangszereket tervezett, amiket helyi szakemberekkel együtt elkészített.

A kollekción történelmi hangszerekkel, zongorákkal, trombitákkal, cimbalmokkal, hegedűkkel gyarapodott, miközben az ország különböző részeiből érkeztek különleges adományhangszerek. A kollekción több mint 2500 hangszerrel büszkélkedhet a világ minden részéről. A nyolcvanas évek második felében nyert Leskowsky Albert a Soros Alapítványtól egy nagyobb összeget a gyűjtemény nemzetközi részének bővítésére, a világ számos részén találkozott legendás hangszerkészítővel, akik örömmel adtak hangszert a múzeumnak és avatták be a gyűjtőt a féltett titkaikba.

Jelentősen gyarapodott a múzeum a szovjet csapatoknak köszönhetően, akik mikor elhagyták az országot nagyon sok hangszert hagytak hátra a gyűjtemény számára. Így sikerült beszerezni több balalajka-bögőt, különleges harmonikákat és dobokat.

³³² www.hangszergyujtemeny.hu

1999-ben a város megalapította a Leskowsky Hangszergyűjtemény Közalapítványt, ami működteti a gyűjteményt. Többször költöztek, a jelenlegi vezető Szilágyi Áron arról tájékoztatót, hogy a gyűjtemény jelenleg is átépítés alatt van, és tervbe vették, hogy a hangszerekről szakzerű leírásokat, katalógust készítenek.

A Birinyi gyűjtemény

A gyűjtemény kialakulása családi eredetű, Birinyi József és Birinyi András édesapja hegedült, szájharmonikázott, citerázott, lakodalmi zenekarnak volt 14 évig primása, s emellett ezermesterként hangszereket készített. 1975-ben alapították meg a Táborfalvi Népzenei Együttest, s a tanítványokból kelt életre a kétszeres Ki mit tud? győztes Csutorás Zenekar. A '70-es évek elejétől Birinyi József járnai kezdte a Kárpát-medence magyar nyelvű, szomszédos és távolabbi területein élő hangszerkészítőket, zenészeket. Filmezett, dokumentálta titkaikat, s bátyjával, Birinyi Andrással összegyűjtött 850 történeti és népi hangszert. A jelenleg 1100 darabból álló hangszergyűjteményéből kiállításokat rendeznek koncertekkel, hangszerkészítő foglalkozásokkal egybekötve.

Jelentősen gyarapodott a gyűjtemény egy németországban élő házaspárnak a jóvoltából. Dr. Makk Antall, és felesége Konc Makk Erzsébet 110 történeti és népi hangszert gyűjtöttek a világ különböző részeiről. Férje halála után Konc Makk Erzsébet úgy határozott, hogy a Birinyi hangszergyűjteménynek ajándékozza hangszereit. 2008. március 9-én Münchenben kiállításon tekinthették meg a Makk család hangszereit az érdeklődők. A programon Birinyi József nagysikerű „Sípbal, dobbal...” hangszerbemutató műsorát láthatták, megnézhatték a Makk házaspár életútjáról, a Tradíció Stúdió által készített „Búcsú Münchentől” c. filmet. A kiállítás után Birinyi József átvette Konc Makk Erzsébet ajándékozótól a gyűjteményt és Magyarországra szállították a hangszereket.

Ethnosound Világzenei Hangszerbolt

A hangszerbolt ötlete Fehér Károlytól és Korecz Katától származott. Zenészként rájöttek, hogy ha Magyarországon valaki Kárpát-medencén túli hangszerjátékot akar tanulni, annak nem sok lehetősége van beszerezni jó minőségű, eredeti hangszert. Az első ötlet egy kulturális kávézó és filmklub működtetése hangszerbolttal egybekötve, de ezt nem sikerült megvalósítani.

A hangszerboltban ma már több mint 1000 hangszer, és világzenei CD található a világ minden tájáról. Nem kizárólag bolt, hanem, mint Károly elmondta, sokkal inkább gyűjtemény

és világzenei információs központ. Vannak olyan régi tradicionális hangszereik, amit nem adnak el, hanem kiállításon mutatják be őket.

A hangszerbolt eladói lehetőség szerint minden eladandó hangszerről tudják honnan származnak, és hogyan működnek, tudják, hol lehet tanulni használatukat. A hangszereket az adott országból vagy saját maguk szerzik be, vagy külföldi zenészek által szerzik be.

Fotó a bolt egy részletéről³³³

Fotó: Fehér Károly

Az indulásuk óta missziós tevékenységet is végeznek: Magyarországon népszerűsítik a különböző zenekultúrákat. Hangszerbemutatókat szerveznek, kiállításokat rendeznek, előadásokat tartanak. Az ő közreműködésükkel készül a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kezdeményezéséből készülő világzenei honlap.³³⁴

A Néprajzi Múzeum legnagyobb hangszerkiállításához kapcsolódva több koncertet szerveztek, hangszerbemutatókat tartottak.

³³³ www.ethnosound.hu

³³⁴ Még csak a tesztelés szakaszában: nepzenetar.fszek.hu

7. Az egzotikus hangszerek és zenék megismerésének lehetőségei Magyarországon

A hazai közgyűjteményekben – elsősorban a Néprajzi Múzeumban – őrzött népi hangszerek feltérképezését, a gyűjtés módszereit, az ad hoc gyűjtéseket, a tárgyegyütteseket vizsgálva fogalmazódik meg a kérdés: vajon a zenei oktatásba milyen módon épül be, beépül-e egyáltalán a hangszerek ismerete? Vajon érvényesül-e az a tény, hogy a népelet természetes alkalmában a hangszer és a hangszeres zene legtöbbször jelen volt.

Vajon az iskolai zenei oktatásban a milyen hangszerek ismerete szerepel?

Az általános iskolai ének-zene tankönyvekben a következő népi hangszereket említik:

Az Apáczai kiadó tankönyveiben: duda, tekerőlant, lopótök- és napraforgó furulya, kanásztülök, doromb, köcsögduda, cserépsíp, hosszú furulya, citera szerepel.

Nemzeti tankönyvkiadó tankönyveiben: a regölés kelleiként: regös síp, köcsögduda, láncos bot, csengő, furulya, dob, népi zenekar hangszereiként: hegedű, brácsa, cimbalom, bőgő, klarinét, cselló, cimbalom, citera, tekerő, duda.

Szakosított tankönyvekben:³³⁵ duda, duda részei + dudanóták.

Néhány fontosabb hangszer kivételével nem említenek más népi hangszert ezekben a tankönyvekben, nem beszélve a hangszerek működéséről, használatukról szóló ismertetések hiányáról. A tankönyvekben nem láthatjuk a magyar népi hangszerek teljes palettáját, hiányzik a tankönyvből a könnyen elkészíthető játékhangszerek ismertetése, nem beszélve az európai és az Európán kívüli hangszerek említéséről.

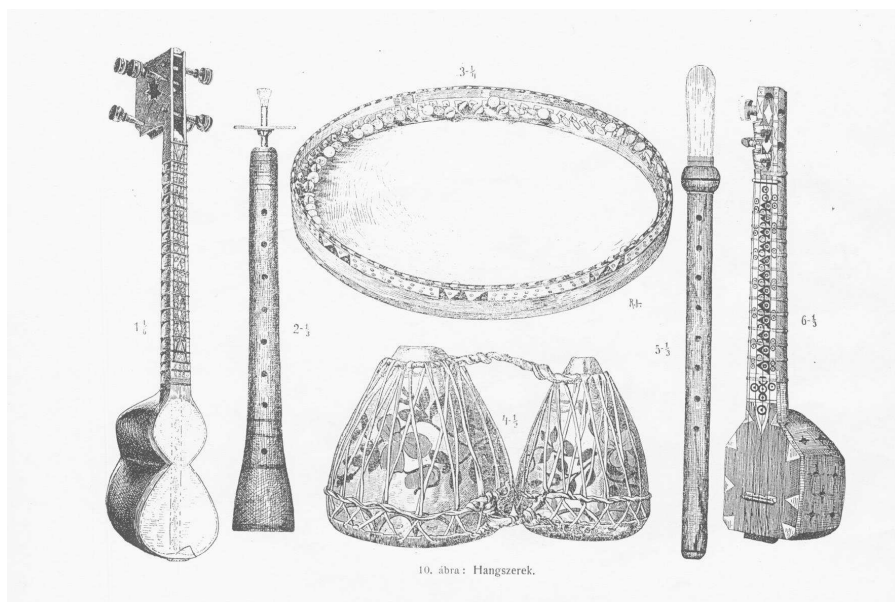
Ma a „world music” terjedésével az élő zenével mind több népi hangszert ismerhetünk meg a médián keresztül. Az Interneten is több lehetőség nyílik különböző népi hangszerek megtekintésére, hangjuk meghallgatására, de sajnos irányítás nélkül az internet is lehet félrevezető. Ezért szerencsés a most készülő, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, az MTA Zenetudományi Intézet és a Néprajzi Múzeum és az Ethnosound Világzenei Hangszerbolt szervezésében, www.nepzenetar.fszek.hu honlap, amely közel 60 népcsoportról leírja az adott közösségek kultúrtörténeti háttérét és zenei jellemzőit. A hangszerek megismertetését szolgálja a Néprajzi Múzeum Síppal, dobbal, didzseridúval c. kiállításához készült CD-Rom is.

³³⁵ Szabó Helga énekeskönyv 2 az ált isk. ének-zene tagozatos 2. o. számára; Szabó Helga Ének-zene az általános iskola szakosított tantervű 3. osztálya számára

7.1 Kiállítások

Már a kezdeti néprajzi kiállításokban is találunk hangszereket. 1847-ben a Tudományos Akadémia ülésén bemutatták a Reguly Antal által gyűjtött tárgyakat. Amint Balassa Iván rámutat: „ez a bemutató minden bizonnyal egyike volt a legkorábbi magyarországi néprajzi kiállításoknak.”³³⁶ Ez a tárgycsoport egy vogul nemzeti lantot tartalmazott.

A millenáris kiállításon a néprajzi faluban a következő hangszerekről kapunk beszámolót: „A zenészi csoportot összesen 10 darab tárgy képviselte a gyűjteményben, úgymint 2 darab kettős dob, 1 darab feneketlen dob, 3 darab négyhúrú, 1 darab hathúrú, 1 darab háromhúrú hangszer és két darab fuvola.”³³⁷ A legtöbbjük Tifliszből származott. Szerencsére néhány darabról készült rajz, így lehet azonosítani a hangszerek neveit.

A múzeum Csillag utcai bérházba való költözése után (1893), az állandó kiállítás mellett már időszakos kiállításokra is volt lehetőség. Itt mutattak be Gróf Zichy Jenő oroszországi és kelet-ázsiai expedíciója nyomán 1899-ben a Magyar Nemzeti Múzeumba került tárgyakból válogatást, mely tartalmazott osztják sámándobokat, csontdorombot, kéthúrú hegedűt, hárfaféléket és énekszámoló pálcikákat.³³⁸

A Hungária útra költözés (1924) utáni elrendezéséről írja Bátky Zsigmond a Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának vezetője: „Az egyik és sokszorosan nagyobb, a tudományos búvárkodásra szánt rész, mely raktárszerűen kezeltek (jelenleg a földszinten, alagsorban és

³³⁶ Balassa 1954.

³³⁷ Matlekovits 1897.

³³⁸ Szemkeő 1997.

padláson), a másik a közönség számára szánt rész.” Utóbbinak részletes elrendezését is leírja, ahonnan kiderül, hogy a hangszerek ebben a kiállítási részben igen nagy szerepet kaptak, részben önálló hangszertrinekben, részben a népelet bizonyos tematikus tárgyegyütteseiben (például pásztorkodás).³³⁹ Zenével kapcsolatos kiállítás volt 1947-ben a Bartók Béla emlékkiállítás, amiben szerepeltek hangszerek.

Hiába szerepeltek majdnem minden kiállításban hangszerek, önálló hangszerkiállításra sokáig kellett várni.

A legelső hangszerkiállítást, melyben főleg Kárpát-medencei hangszerek szerepeltek, 1966-ban rendezte Sárosi Bálint. Ehhez a kiállításához kislemez készült, amely különböző népek hangszereinek a hangjait tartalmazta. Erről a kiállításról a Magyar Televízió élőben tudósított.³⁴⁰ 1967-ben két kisebb kiállításra került sor Pécsváradon Sárosi Bálint és Tóth Margit rendezésében.

A Regionális Gyűjtemények hangszereiből elég kevés kiállítás készült. Az egyik az Újszerzeményekként kiállított Japánból származó hangszerek voltak (1978. 9. 27. – 1979. 1. 9.), és a népművészet remekei sorozatban 1980-ban Sámándobok c. kiállítás.

Ebben az időszakban Gábry György is rendezett több kiállítást. Az egyik az 1980-ban a népművészet remekei sorozatban dudák és dudafejek c. kiállítás, és szintén a népművészet remekei sorozatban ázsiai hangszerek c. kiállítást. Gábry György és Hoffmann Tamás rendeztek népi hangszerek kiállítást is.

Gábry György által rendezett hangszerkiállítások után, néhány más tematikájú kiállításban szerepeltek hangszerek. „A magyar nép hagyományos kultúrája” című állandó kiállításnak is csak a felújított változatába került be egy kisebb hangszercsoport. A kiállítás katalógusa említést sem tesz hangszerekről, nemhogy fényképeket közölne róluk.

Birinyi József és Kovács László több hangszerkiállítást rendezett, de csak külső helyszíneken, és csak hazai hangszerekből. Ilyenek voltak: Miskolc város Ifjúsági és Szabadidő Házában 1991. november 22-től december 31-ig hangszerkiállítás, ahol 62 db hangszert állítottak ki. A bajai Folklórfesztivál „Magyarországi pengetős hangszerek” című kiállításán 1990 júliusában 26 db hangszert mutattak be.

A Regionális Gyűjtemények hangszereiből az első jelentős mennyiség 2001-ben került kiállításra, amikor is a miskolci Herman Ottó múzeumban „Sípbal, dobbal...” címmel népi hangszer kiállítás készült, Pálóczy Krisztina és Tóth Arnold rendezésében. A kiállítás 90%-a a Regionális Gyűjtemények hangszereiből került ki.

³³⁹ Báltky 1929.

³⁴⁰ Foratókönyv, 32/1966 NGYI irat

A legnagyobb hangszerkiállítás 2006-ban a Néprajzi Múzeumban nyílt, mintegy 400 hangszer bemutatásával.³⁴¹ A kiállítás nem vállalkozhatott a múzeumban lévő összes hangszer bemutatására, de a gyűjteményekben lévő hangszerekből az összes típus képviseltette magát.

Hogy az egymástól térben távol lévő hangszerek közt könnyebb legyen a hasonlóságokat, és a különbségeket megérteni, Erich von Hornbostel és Curt Sachs 1914-ben kidolgozott osztályozási rendszere alapján a hangszereket a hangképzés módja szerinti csoportosításban mutattuk be. Jóval korábban is keletkeztek a hangszerek rendszerezésére kísérletek (1800 körül Ma Tuan-lin által összeállított Wen Hsien T'ung K'ao enciklopédia a kínai hangszereket nyolc „hangcsoportba” sorolja: fém-, kő-, agyag-, bőr-, selyem-, tők-, bambusz- és fahangszerek), de sem előbb, sem később nem hoztak újításokat. Ezt a felosztást azért szokták főként bírálni, hogy a hangszerek megszólaltatásának módját csak másodlagos szempontként veszi figyelembe (pl. a húros, pengetős, vonós, stb.) Legutóbb a rendszer finomítására Stephanie Weisser és Maarten Quanten tett kísérletet,³⁴² akik szerint nem lehet csak egy jellemző szerint osztályozni a hangszereket. Több jellemzőjüket is figyelembe kellene venni, mint például formájukat, akusztikai karakterüket, játéktechnikájukat, vagy más információkat, mint történelmi, szociológiai, földrajzi jellemzőjüket. Ezzel egy szélesebb körű osztályozást lehetne létrehozni, ami természetesen bonyolítaná az osztályozást.

A könnyebb átláthatóság szempontjából a kiállítás mégis a „A hangszerek rendszertana” c. HORNBOSTEL és SACHS-féle (1914) gyűjteményben szereplő 4 főcsoportnak megfelelően a hangképzés módja szerint mutatta be a hangszereket: idiofon (a hangszer teste a hangforrás), membranofon (rezgőhártyás), chordofon (húros) és aerofon (levegővel működtetett) hangszerek.

7.2 Bemutatók

Birinyi József hangszerbemutatói

„Sípbal, dobbal...” hangszerbemutató műsorain 55 hangszert ismertet, szólaltat meg. Gyermekkoncertektől, rendhagyó óráktól, önálló és zenekari színpadi koncertekig, minden korosztály számára tart programokat. 1100 darabból álló hangszergyűjteményéből kiállításokat rendez koncertekkel, hangszerkészítő foglalkozásokkal egybekötve. Testvérével, Birinyi Andrással citerát, tekerőlantot, dudát, nádsípot, xilofont, pánsípot, tilinkót, ütőgardont, ritmuseszközöket készít.

³⁴¹ A kiállítás forgatókönyvét lásd az I. sz. mellékletben, a kiállítás tárgyait a II. sz. mellékletben.

³⁴² Weisser, Quanten 2011, 140-141

A táborfalvi Birinyi vándorkiállításon közel négyszáz történeti és népi hangszert mutat be. A kiállítás alapvetően a Kárpát-medence hangszereit mutatja be, ám a rokon vonások megismertetése érdekében Törökországtól Észak-Afrikán át egészen Koreáig találhatók közöttük hangszerek.

Részlet Birinyi József hangszerbemutatójából³⁴³

Fotó: Birinyi József

Leskowsky hangszergyűjtemény

A gyűjtemény látogatói résztvevőkké válnak, a gyűjtemény vezetője Szilágyi Áron egy egy órás, élőzenés tárlatvezetést tart, mely végigvezeti a nézőket a zenei korszakokon és különböző kontinenseken. Az előadás során több hangszert kipróbálhatnak, célzottan a látogatóknak készített hangjátékok is e célt szolgálják.

Ethnosound Világzenei Hangszerbolt

A hangszerboltban ma már több mint 1000 hangszer található a világ minden tájáról. A kiállítások mellett úgy rendezték be a boltot, hogy hangszerbemutatókat tarthassanak. A bolt vezetői több hangszeren játszanak, a bemutatókon meg is szólaltatják azokat. A bemutatókat látogatják zeneiskolák, akár óvodások is.

³⁴³ www.birinyi.hu

7.3 Workshop-ok

Az egzotikus hangszerek iránt érdeklődőknek szerencsére már nem minden esetben kell az adott országba utaznia, mert Magyarországon is teret nyertek az ún. workshop-ok. Ezzel a kvázi hangszertanítással, hangszerbemutatóval először a Síppal, dobbal, didzseridival... c. hangszerkiállítás kapcsán találkoztam. A kiállításon nem volt lehetőség a hangszerek kipróbálására (muzeológiai szempontok miatt), de az Ethnosound zenebolt jóvoltából több workshop-on ismerhették meg az adott nép kultúráját, hangszereit. Merthogy ezért nagyszerű ez a műhelymunka. Van lehetőség kicsit belelátni az adott népcsoport kultúrájába, megfogni, megnézni a hangszert, és tanulni is lehet rajtuk, természetesen a komoly érdeklődők a hangszert is megvehetik a foglalkozás végén. Az Ethnosound vezetői nem csak önmaguk tartanak ilyen jellegű műhelymunkát, de más országból is hívnak zenészeket.

Két példán keresztül mutatom be, hogy mely zenészek szoktak Workshopokat tartani.

Mohamed Bangoura „Bangouraké” djembe Workshop-ot tartott:

Mohamed Bangura (Bangouraké) guineai ütőhangszeres (Djembe), 5 éves korában kezdett zenélni. Tagja volt a híres „Percussion de Guinée”-nek.

Mohamed Griot családból származik. A Griot-k (jelik) tevékenysége az uralkodóhoz és nemesekhez köthető, akik történelmi, politikai tetteiről énekelnek. Zenészek, énekesek, imamondók, történelmi elbeszélők, tanácsadók, a múlt élő kútjai, s a jelen aktív rögzítői.

Bangouraké jelenleg Sydney-ben él, világszerte tart zenés-táncos workshopokat. Alapító tagként tanít és zenél a Djembe Kan nevű nemzetközi dobos szervezetben, amely aktív közvetítője a guineai kultúrának.

A több zenei kritikus által a világ egyik legjobb dobmesterének tartott Bangouraké-t Guineában csak a „tüzes kezű”-ként emlegetik. A világhírű dobos elkötelezett hazájának kultúrája és zenéje iránt.³⁴⁴

Kerekes János³⁴⁵ didzseridu workshop-jának tervezete:

A didgeridoo oktatását és workshop levezetését sokan sokféle képen művelik. Az első helyen, a hangszeren való játék alapja áll, mely a megszólaltatás, körlégzés és a különböző hangok kijátszásának elsajátítását jelenti. Ez a kezdők útja. A következő lépés általában a ritmusok, illetve ha egy konkrét játéktípusról van szó, az elérni kívánt hangzás technikai trükkjeinek tanulása. Véleményem szerint a lényeg nem mindig a 'hogyanban' van. Számomra

³⁴⁴ Beszámoló a www.ethnosound.hu honlapon

³⁴⁵ Lásd 5. fejezetben

sokkal fontosabb és érdekesebb a játékos kapcsolata a hangszerhez, vagyis egy kidolgozott stílus bemutatásánál előbbre való a didgeridooval való belső, személyes kontaktus kialakítása, mely később egy saját utat mutathat. A workshop második felében erre szeretnék rávilágítani az általam tanult hagyomány segítségével. Fókuszba helyezem a Yidaki kulturális hátterét, a rajta játszott technika alapköveit és bemutatom a saját kortárs megközelítésemet. Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy nem oktatom a Yidakin játszott hagyományos játéktípust, a workshop alatt pusztán egy nézőpontot vázolólok.

8. Összegzés

A kutatásokat két síkon kezdtem el, a közgyűjtemények Kárpát-medencén kívüli hangszereinek vizsgálatával, és a zenei felvételek kutatásával.

A legkorábbi Kárpát-medencén túli népi hangszereket a Néprajzi Múzeum létrejöttében is szerepet játszó egzotikus tárgyak között találtam. A hangszerek száma közel 2000, és elmondhatjuk, hogy az összes kontinens zeneeszközei képviselve vannak. Természetesen, mint ahogy a gyűjtések, úgy a tárgyak összetétele is esetleges. Kimondott hangszergyűjtéseket a legkorábbi kutatóutak között nem találunk. Vannak olyan gyűjtések, amelyek bizonyos területről reprezentálják az adott nép hangszerkultúráját, ilyen például Fenichel Sámuel, Bíró Lajos, Róheim Géza gyűjtése. Sajnos több gyűjtő anyagából nem tudjuk megállapítani a reprezentativitást, mert nem tudjuk, hogy milyen hangszerek voltak a kollekciónak. Xántus János ázsiai tárgyai között a több mint 50 hangszernek körülbelül a felét tudtuk azonosítani, 32 indonéz hangszeréből is közel felét sikerült meghatározni. Ennek több oka van. Vannak tárgyak, amelyeket az évek során leselejteztek, vannak, amik a múzeum költözései során elvesztek, és vannak, amelyeken nem voltak számok, és esetleg újraeltárolták őket. A reprezentativitást már csak azért is nehéz megítélni, mert a korai gyűjtésekben bizonyos gyakorlati szempontokat is figyelembe kellett venni, például a tárgyak méretét az igazán nagy méretű tárgyak, mint például egy résdob is viszonylag ritkábban fordulnak elő különösen a korai gyűjteményekben. Egyszerűbb volt a kisebb, könnyen szállítható tárgyakat begyűjteni.

Néhány zeneértő volt a korai gyűjtők között is. Torday Emil kongói gyűjtéséből a legszebb tárgyakat a londoni British Museum-nak adta, a Néprajzi Múzeumba került hangszerek nem idézik azt a szisztematikusságot és zeneértést, mely egyébként gyűjtését jellemezte. Leírt hangszereket, feljegyzett táncokat, a múzeum fotói között is találunk hangszereket ábrázoló fotókat. De zeneértő volt, Reguly Antal is, aki feljegyzett dallamokat, Róheim Géza pedig a tárgyak mellett a fonográfhangot is használta gyűjtéséhez.

Jelentős volt tárgygyűjtés szempontjából a 3. Zichy expedíció is, amely szakemberekkel kiegészülve végzett kutató- és gyűjtőmunkát. A három tudós útjának eredményei saját tudományszakukon belül korszakalkotó jelentőségűnek bizonyultak, Jankó János több mint 50 hangszere közül, a 38 db. zúgattyú gyűjtése egyedülálló. Baráthosi Balogh Benedek az aijnuktól gyűjtött tárgyegyüttese nagyságában és színvonalában az európai gyűjteményekkel összevetve az első tíz között szerepel, az Amur-vidéki az elsők közé tartozik.

Néhány érdekes ritkaságot is találunk a korai gyűjtések hangszerei közt, ilyen pl. Fuszek Rudolf két emberbőrből készült dobja. Vagy figyelmet érdemel a nagyon ritka, madár alakú csörgő, az *orlan ai* Fenichel Sámuel gyűjtéséből, mely nincs sok a világ múzeumaiban, a legtöbb, Magyarországon a Néprajzi Múzeum Óceánia gyűjteményében található.

A legelső jelentős zenei felvételek között nagyon kevés a Kárpát-medencén túli gyűjtések aránya. A legjelentősebb, tudatos gyűjtési eredményeket Bartók Bélának köszönhetjük, aki az eredményeit az összehasonlító zenekutatásban használta fel. A 20-30-as években volt összehasonlító zenetudomány aranykora, melynek központja a Berliini Fonogramm Archívum volt, mely az egész világra kiterjedő hálózatot épített, tudományos diskurzust folytattak, gyűjtéseket, archiválásokat kezdeményeztek. Ez volt az úgynevezett Berliini iskola.³⁴⁶

A két világháború között, és a II. világháború után a gyűjtések száma jelentős mértékben visszaesett. A Néprajzi Múzeum regionális gyűjteményeinek több mint 2/3-a az első világháború előtt keletkeztek. Néhány kiemelkedő gyűjtésének köszönhetően azonban ebben az időszakban is gyarapodtak gyűjtemények. Ilyenek voltak Diószegi Vilmos sámán gyűjtései, melyek során több ezer fényképet, számos hangfelvételt készített, valamint csaknem száz, egyedülálló sámántárgyat hozott haza, melyekből megalakította a sámán archívumot.

Nemzetközi viszonylatban is jelentősnek mondható Boglár Lajos expedíciói nyomán a múzeum amazóniai anyaga, a hangszerek tekintetében a Boglár Lajos és Halmos István expedíciójából származó, a piaroák között végzett gyűjtésük kiemelkedő jelentőségű. Ugyanis míg Boglár tárgygyűjtést végzett, Halmos a zenei anyagaikat rögzítette magnószalagra, szertartásaikat pedig filmre vették.

A mai Zenetudományi Intézet felvételei közül a II. világháború utáni gyűjtések Kodály Zoltán nemzetközi elismertségének is sokat köszönhetnek. Az IFMC-nek 1962–67-ig ő volt az elnöke, így tudta támogatni munkatársait az országhatáron túli gyűjtésekben. Ő járt közre,

³⁴⁶ Christensen, 1991

hogy Vikár László és Bereczki Gábor magyar–szovjet kulturális csereegyezmény keretében gyűjtőexpedíciót folytathassanak finnugor és török–tatár népek között. Ő támogatta Vargyas Lajos mongóliai útját, és az ő segítségével kapott felszerelést útjához Martin György és Sárosi Bálint is. Gyűjtéseik jelentősége vitathatatlan. Sárosi és Martin a legelső felvételeket készítette Etiópiában, a szakszerűen jegyzőkönyvezett zenei felvételek mellett filmet is készítettek, és hangszereket hoztak gyűjtőútjukról. Halmos István is az első zenei felvételeket készítette Pakisztánban. Vikár László és Bereczki Gábor gyűjtése nemcsak azért jelentős, mert 1958 és 1979 között kilenc nyári, négy-hathetes gyűjtőúton reprezentatív anyagot sikerült felvenniük, hanem az anyag feldolgozottsága miatt is.

Schmidt Éva nem csak nemzetközi jelentőségű gyűjtéseket végzett, hanem megalapította az Északi Osztyák Folklór Archívumot. Kerezsi Ágnes és Lázár Katalin hónapokig tartózkodott a kutatási területeken, ezért gyűjtéseik megfigyelő munkájának köszönhetően teljes folyamatokat írnak le, és dolgoznak fel.

Természetesen jelentősek a korábbi kutatók nyomában indult expedícióknak köszönhető gyűjtések is, részint mert többen feldolgozzák az elődeik anyagait, azonfelül új tárgyakkal, felvételekkel gyarapítják a gyűjteményeket. Nemzetközi viszonylatban is jelentősek Kárpáti János és Sipos János gyűjtései, kik Bartók gyűjtéseinek helyszínét járták végig. Kárpáti az afrikai gyűjtését, Sipos a török gyűjtéseinek útját. Sipos munkái közül az anatóliai, bektasi, kazak, azeri és a készülő karacsaj illetve kirgiz zenei monográfiái úttörő jellegűek, ilyen összefoglaló publikációk eddig nem készültek, az osztályozás, összehasonlítás illetve a történeti rétegek felfedezésének igénye pedig még csak fel sem igen merült. A témában írt könyvei, Bartók jóval kisebb anyagon alapuló kötetén kívül az anatóliai népzene osztályozására irányuló egyedüli komoly próbálkozásnak számítanak.

Somfai Kara Dávid és Sántha István Diószegi Vilmos hagyatékát dolgozták fel, és több gyűjtést végeztek ezek kiegészítéseként.

Nemzetközi jelentőségű Déri Balázs gyűjtése is, aki nyelvészeti, zenei, vallásos tanulmányainak köszönhetően olyan kopt és szír liturgikus felvételeket sikerült készítenie, amelyet eddig még senkinek sem.

A gyűjtések előkészítésében és megvalósításában nagy szerep jutott a különböző intézményeknek vagy azért, mert befogadták a gyűjtések anyagait, vagy azért mert nyersanyagot adtak a gyűjtésekhez, az intézmények kutatói is eljutottak a Kárpát-medencén túl.

Kiemelkedő a szerepe a Néprajzi Múzeumnak, mind a tárgygyűjtemények tekintetében, mind a zenei gyűjtések tekintetében, de a ma legtöbb népzenei felvétellel rendelkező MTA Zenetudományi Intézet szerepe is jelentős. A Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeum hangszergyűjteménye nem jelentős, illetve egy jelentős gyűjtést sajnos visszakeríttek tőlük, de néhány zenei gyűjtéshez kapcsolódó hangszert a múzeumnak ajándékoztak. A Hagyományok Háza archiválási eredményeiknek köszönhetően jelentős befolyásuk lehet a jövő gyűjtéseire, expedícióira nézve.

A Néprajzi Múzeum Regionális Gyűjteményeiről két gyűjteményismertető kiadvány is készült³⁴⁷ és folyamatosan jelenleg is zajlanak revíziók. A revíziók és a tárgyak fotózása után lehet a legtöbb tárgyat azonosítani. A gyűjtemények hangszereit a két hangszerkiállítás során próbáltuk azonosítani, és meghatározni, de az azóta is zajló revízióknak köszönhetően azóta is több információival bővültek ismereteink. A hangszerkiállítás kapcsán a Regionális Gyűjteményekben lévő 2000 hangszer közül 400 azonosítása és leírása készült el. A tárgyak közül néhány jelent meg kiállításokon, de a legtöbb hangszert felvonultató bemutató a 2006-ban készült Síppal, dobbal, didzseridóval c. kiállítás volt. A kiállításból CD-Rom készült, ahol a hangszerleírások, és a hangszerek hangjai is megtalálhatóak.

A zenei felvételek feldolgozottsága sem egyforma. A fonográffelvételek közül a Wichmann Yrjö és a Róheim gyűjtése feldolgozatlan, Bartók gyűjtéseit többen feldolgozták, kiadványokon is megjelentek.

A szalagos felvételek jegyzőkönyvezését az a szerencsés, ha maga a gyűjtő el tudta végezni. Abban az esetben, ha nem, az utánuk közvetkező nemzedéknek nagyon nehéz dolguk van. Van néhány teljesen feldolgozott gyűjtés, amely még nem jelent meg semmilyen kiadványon. Ilyen például Sárosi Bálint etióp gyűjtése, vagy Halmos István piarosa anyaga.

A jelenlegi kutatók gyűjtéseinek feldolgozottságában is jelentős eltérések mutatkoznak, sőt, a legtöbben úgy gondolják, hogy amíg fel nincs dolgozva a gyűjtésük, nem adják közgyűjteménybe. Ilyen például Sípos János gyűjteménye is.

A közgyűjteményeken kívül szerencsére több esetben találkozunk olyan magánkezdemenyezésekkel, amelyek fontosnak tartják a Kárpát-medencén túli hangszer és zenekultúrát is bemutatni. Ilyen például az Ethnosound Világzenei Hangszerbolt, akik hangszerek eladásán túl a hangszerek és zenék megismertetését is feladatukká tűzték ki, továbbá ilyen a Néprajzi Múzeum volt munkatársa, Birinyi József hangszeranyaga és a kecskeméti Leskowsky hangszergyűjtemény is.

³⁴⁷ Fejős 2000, Gyarmati 2008.

Az egzotikus kultúrák iránti vonzódásnak köszönhetően több zenész indult a Kárpát-medencén túli területekre kutatóútra. Nem elégedtek meg (vagy nem is volt elérhető) a Magyarországon fellelhető zenékkal, hangszerekkel. Több zenekar jelentős zenei gyűjteménnyel rendelkezik, és több, a gyűjteményekben is hiányzó hangszerek birtokában vannak. Természetesen a legtöbben tanítanak, vagy mint a Calcutta Trio filmvetítésekkel egybekötött klubot tart. Több zenész bemutatókat tart iskoláknak, sőt, Szalai Péter a Zeneakadémián is tart előadásokat. Tóth Szabolcsnak a Tilos rádión van az indiai zenéről műsora.

Oskár Elscheck³⁴⁸ *Ideas, Principles, Motivations, and Results in Eastern European Folk-Music Research* című, 1991-ben megjelent összefoglaló tanulmányában elemzi a kelet-európai népzene gyűjtők tevékenységét. Magyarországról megemlíti Bartók Béla összehasonlító népzene-tudományban végzett kiemelkedő munkáját, kiemeli a kutatók a kisebbségek között végzett gyűjtéseik fontosságát. Kitér arra, hogy a politika nagyban befolyásolta Kelet-Európában az 50-es évek utáni gyűjtések irányát. Fontos Magyarországi eredményként említi Lajtha László hangszeres népzenei kiadványait (Szék, Kőrispatak), és Sárosi Bálint hangszeres összefoglaló írását. Nem említi a cikk a Kárpát-medencén túli gyűjtéseinket, még Bartók Bélával kapcsolatban sem.

Az 50-es években Kodály Zoltán több Kárpát-medencén túli kutatóutat támogatott, javasolt, nem azért, hogy *„más népek helyett mi végezzük el a népzenei gyűjtést, hanem hogy a reprezentatív gyűjtés nyomán világosabban helyezhessük el a magyar népzenei dallamkincset a világ népzenejének bonyolult rendszerében.”*³⁴⁹

A Vikár László és Bereczki Gábor gyűjtéseinek köszönhetően például, amit a Volga vidéki finnugor és török között végeztek, jelentős eredményeket kaptunk a népzeneink összehasonlító vizsgálatában. A Kárpát-medencén túli gyűjtések azonban csak a rendszerváltás után nyertek teret, s az anyagi problémák miatt ezek sem széles körben. Az etnomuzikológia gyakran merít módszereket az antropológiától, a népzenei vizsgálatokat pedig nem feltétlenül csak népzene-kutató tud tenni, hanem egy antropológus is, a zenét, mint a kultúra egy aspektusát vizsgálva. Magyarországon a zenei antropológia még csak most

³⁴⁸ Elscheck 1991.

³⁴⁹ Szabolcsi Miklós: Kodály és a Magyar Tudományos Akadémia. In Kodály és Szabolcsi emlékezete. Szerk. Bónis Ferenc. Bp., Püski, 1992: 58–62. Idézi: Szalay 2004, 349.

bontogatja szárnyait, nem rég jelent meg egy tanulmánykötet ezzel kapcsolatban A. Gergely András szerkesztésében.³⁵⁰

Munkámmal megpróbáltam számbavenni és összegezni az eddigi hangszer- és népzene gyűjtéseket, jelentősebb tárgygyűjtéseket, népzenei anyagokat: közgyűjteményekben szereplőket és magángyűjteményben lévőket, feldolgozottakat és feldolgozás alatt állókat egyaránt. Az anyag sokrétúsége, feldolgozottságának különböző foka meglehetősen nehézségeket okozott a kutatás során. A még élő gyűjtőkkel személyes interjúkat készítettem, publikációikat felhasználtam munkám megírásánál. Remélem, sikerült megmutatnom azt az ívet, amely a korai, esetleges népzenei és tárgy-gyűjtésektől elvezet a közelmúlt kutatóinak egyre inkább tudatos, koncepciózus gyűjtőmunkájáig. Kirajzolódik az a kép, amely szerint magyar kutatók a múltban, a közelmúltban és a jelenben a Kárpát-medencei, és azon túli területeken végzett terepmunkáik során a világ szinte minden tájkára eljutottak, alapos gyűjtőmunkát végeztek, nem egyszer addig ismeretlen területeket tártak fel a hazai és a nemzetközi tudományos világ számára.

Ezt a hatalmas munkát bizonyítja a munkáikból összeállított mintegy 400 tételes bibliográfia, a közgyűjteményekben fellelhető, magángyűjtőnél lévő több ezer hangszerről való beszámoló, és a sok száz órányi hang-, film- és videofelvételek száz- és százórányi anyagából lévő válogatás. Ennek a hatalmas virtuális gyűjteménynek felmérése volt célom, bemutattva azt az utat, amelynek során mindez a hazai és nemzetközi kultúrkincs létrejött.

Mint Philip Bohlman is rámutat,³⁵¹ az etnomuzikológiának sokkal szélesebb, kiterjedtebb, a történelme, a korai népzenei írások, gyűjtések is sokkal gazdagabbak mint feltételezték, amit ők is most kezdenek feltérképezni. Remélem ez a kutatás hozzájárul az etnomuzikológia történetének kutatásához.

A munka folytatása

Jelenleg a közgyűjtemények anyagi lehetőségei nem teszik lehetővé a nagyobb kutatóutak finanszírozását, néha még a Kárpát-medenceieket sem. A kutatók számára különböző ösztöndíjak, pályázati lehetőségek állnak rendelkezésre, hogy gyűjtéseiket folytassák. Az utóbbi időben a pályázatok száma is csökkenni látszik. A gyűjtemények gyarapítására tehát más lehetőségeket is fel kell használni.

³⁵⁰ A. Gergely 2011.

³⁵¹ Bohlman, 1991, 147.

Az egyik lehetőség természetesen a pályázatok, ösztöndíjak kihasználása, a másik lehetőségnek azt tartom, ha a Kárpát-medencén kívüli zenét játszó és kutatók felvételeiből másolatokat kérünk, és a hangszerek és tárgyak gyűjtésére megbízást adunk.

A munka folytatásának egyik lehetséges útja a közgyűjteményekben lévő anyagok minél jobb feldolgozása, és az internet segítségével közreadása, az oktatásban is felhasználható módon. A feldolgozásban egyre nagyobb segítséget nyújt a világháló, távoli területek közgyűjteményeinek anyagába való betekintés segíthet mind a hangszeres, mind a zenei kollekció azonosításában.

A MIMO Digitalizált adatbázishoz csatlakozni. A honlap célja, hogy egy egységes hangszeradatbázist készítsenek különböző hangszermúzeumok és gyűjtemények anyagát felhasználva.

Fontos lenne megjelentetni kiemelkedő zenei gyűjtéseket, (lehet az audio CD, CD- Rom, internet) és azokkal a anyagokkal elkezdni a publikálást, melyek a gyűjtője még elérhető, az azonosításban, feldolgozásban részt tud venni.

Kitekintés

A dolgozat írása során több izgalmas, megoldásra váró téma merült fel, mely megválaszolása a dolgozat keretein túlmutat. A következő témák kibontása látszik érdekesnek e témakörben:

- Tisztázni kell, hogy európai viszonylatban milyen hangszeranyagot gyűjtöttek a nemzetközi etnológiai gyűjteményekben? Pozícionálni kellene a magyar kutatók gyűjtéseit nemzetközi összehasonlításban a térbeli lefedettség, darabszám, tárgyegyüttesek, feldolgozottságuk és megszólaltathatóságuk alapján.

- Magyar kutatók külföldi intézményekben elhelyezett anyagai mennyire feldolgozottak, milyen jelentőségűek? (Például Torday Emil gyűjtése a British Museum-ban.)

- Adott országok számára milyen jelentősége volt a magyar kutatók által végzett gyűjtéseknek? Tudnak-e ezekről? (Sárosi Bálint Etióp, vagy Halmos István pakisztáni gyűjtése)

- A terepgyűjtést is végző magyar zenészek milyen kapcsolatban vannak más országbeli zenészekkel?

Mellékletek

I. Forgatókönyv a Néprajzi Múzeum „Sípbal, dobbal, didzseridival...”

Népek hangszerei a Néprajzi Múzeumból c. kiállításához

Teremfeliratok	Tárgyak	Technika
<p>1. terem</p> <p>A zenének két nagy részterülete van: vokális és instrumentális zene. A vokális zene esetében a hang forrása az emberi hang, az instrumentális zene esetében a hangforrás általában rezgő test vagy közeg. Amikor hangszerekről beszélünk, általában zenélésre használt eszközökre gondolunk. Ugyanakkor zenéléshez néha olyan eszközöket is igénybe veszünk, amelyek eredetileg más célra készültek, így tehát inkább azt mondhatjuk: hangszer minden olyan eszköz, amelynek hangkeltés a funkciója. Hangszerként funkcionálhat egy kéreggel befedett gödör is, amelyen lábbal pufogó hangot hallatnak.</p> <p>Szerte a világon előfordulnak olyan hangszerek, amelyek a kultúrák közötti vándorlással, átadás-átvétel során kerültek egyes népekhez. Ugyanakkor vannak olyan hangszerek is, amelyek egymástól függetlenül jöttek létre a világ különböző pontjain. Ilyenek például a furulyák és a dobok, amelyek bizonyos formában szinte mindenhol felbukkannak.</p> <p>Napjainkban a hangszerek egy sajátos elterjedési formájával találkozhatunk: a különböző népzenei, világzenei fesztiválokon egyre többször találkozunk tőlünk távoli, gyakran Európán kívüli zenei kultúrákból merítő együttesekkel. A megszólaltatott hangszerek is sokszor ismeretlenek, egzotikusak számunkra. Ugyanakkor azt is látjuk, érezzük, hogy a hangszer, a zene világa az egymástól térben távol fekvő földrészek népeit is közelebb tudja hozni egymáshoz. Az 1980-as évektől nemcsak a kultúrakutatás, de a szélesebb értelemben vett nagyközönség részéről is egyre erősebb az érdeklődés a különböző népek és kultúrák zenéje és hangszerei iránt.</p> <p>A jelen kiállítás nem vállalkozhat a múzeumban lévő összes hangszer (a különböző gyűjteményekben több, mint 3000) bemutatására, de az összes hangszertípusra</p>	<p>A fogadó teremben térkép kivágások segítségével magyarországi, de különböző nemzetek zenéit játszó World Music zenekarok videó klipjeit láthatjuk:</p> <p>Európa: Parno Graszt Amerika: Los Andinos Afrika: Afro Magic Ázsia: Arasinda Ausztrália: Kerekes János és zenekara</p>	<p>A különböző zenekarok egymás után szólalnak meg mozgásérzékelők segítségével.</p>

<p>találunk példát. Hogy az egymástól térben távol lévő hangszerek közt könnyebb legyen a hasonlóságokat, és a különbségeket megértenünk, az azonos típusú hangszereket együtt mutatjuk be a megszólaltatás módjának megfelelően. Ehhez „A hangszerek rendszertana” c. HORNBOSTEL és SACHS-féle (1914) gyűjteményben szereplő 4 főcsoportot használtuk: idiofon, membranofon, chordofon és aerofon hangszerek.</p> <p>A hangszerek gyűjtésében is fontos állomás volt a népzene fonográfra történő rögzítése. A zenekutatók amellet, hogy a zenét rögzítették, szinte minden terepről hangszereket is hoztak a múzeumba. E kutatók közül kiemelkedő jelentőségű Bartók Béla munkássága, akinek gyűjtései a Népzenei gyűjtemény fonográfhengereinek mintegy egyharmadát teszik ki. Bartók jelentősége a népzenei gyűjtések mellett a népzene rendszerezésében, és a népzenei motívumoknak a műzenében való felhasználásában volt. A kiállításban minden teremben találunk egy-egy gondolatot e nagy zeneszerzőnktől.</p>		
<p>2. terem</p> <p>Az idiofon hangszerek esetében maga a hangszer teste adja a hangot, melyet dobbantással, ütéssel, rázással, dörzsöléssel, kaparással, pengetéssel szólaltatnak meg. E hangszerek története egészen az ősidőkig nyúlik vissza, hiszen ritmuskíséretre már az ősember is összeüthetett köveket vagy botokat. Természetesen a mai napig minden népnél megtalálhatjuk ennek a hangszercsoportnak a különböző változatait.</p> <p>A csengők, csörgők és harangok elsősorban nem zenei célra készültek, de hangszerként való használatuk nem ritkaság.</p> <p>A rázócsörgőknek számos változata van használatban a világ minden területén, viszont a jávai anklung egy speciális, bambuszból készített csörgő, amelyet különböző méretekben készítettek. A testcsörgőket és csengőket általában tánchoz használják, a test különböző részeire erősítve vagy ruhadarabokon, hogy a tánchoz ritmikus kíséretet biztosítsanak.</p> <p>A csörgős nyelven és ütős harangokat – idetartoznak az állatok nyakában lévő kolompok is – eredetileg nem kifejezetten a zenéléshez</p>	<ul style="list-style-type: none"> - dobbantóbotok (Afrika és Óceánia népeinél), - ütődeszkák, táncdeszkák. (főleg Ausztráliából) - csengők és kolompok: (Magyar mellett kenyai és jávai kolompok szerepeltetése) - lábcörgők, térdcsörgők (minden gyűjteményből) <p>Kiemelt helyen (más díszlettel) mutatjuk be a</p> <ul style="list-style-type: none"> - különböző hangolású bambusz rudakból összeállított jávai anklung-ot. <p>Ez mintegy 100 tárgyat jelent, a párcentis csörgőtől, a méteres anklungig.</p>	<p>A teremben a kongói csörgőhöz érve mozgásérzékelővel elindul a csörgő készítéséről szóló film.</p> <p>A teremben számítógép van, ahol megnézhetik a tárgyak képeit, és meghallgathatják a hangjukat.</p> <p>Hangszóróról, de nem túl hangosan.</p>

<p>használták.</p> <p>Az ütéssel megszólaltatott hangszerek közé tartoznak a réztányérok, csattogatók, s ebben az esetben azonos hangszerdarabokat ütnek össze hangkeltés céljából.</p> <p>A világon számos helyen használják tánc kíséretre az egyszerű ütő- és táncdeszkákat. Gyűjteményünkben Óceániából van néhány szép darab.</p>		
<p>3. terem</p> <p>A gongok, gongjátékok esetében a fémtestet ütővel ütik. Számuk és alakjuk alapján lehetnek egyszerű vagy dallamjátékra is alkalmas, összetett gongjátékok. Elsősorban Délkelet-Ázsiában terjedtek el, onnan kerültek át Európába és Amerikába.</p> <p>Az ütéssel megszólaltatott hangszerek közé tartoznak a különböző hosszúságú fa rudacskákból összeállított xilofonok és a hasonló, de fémlapokból készült metallofonok. Az afrikai xilofonok különböző méretűek, földre állítható és nyakba akasztható változataik egyaránt népszerűek. Jellegzetességük a megszólaltatott falemezek alá szerelt, tökhéjből vagy cserépből készített rezonátorsor, amely felerősíti a hangszer hangját.</p> <p>Az ütéssel megszólaltatott hangszerek közé tartoznak a különböző hosszúságú fa rudacskákból összeállított xilofonok és a hasonló, de fémlapokból készült metallofonok. Ezek különösen Indonéziában játszanak kiemelt szerepet, ahol a zenei élet középpontjában álló gamelán zenekarok hangszerkészletének egyik fontos elemét alkotják.</p> <p>Ütéssel működnek a világ különböző helyein elterjedt egyszerű deszkadobok és az üreges testű fadobok is. Ezeket ritmuskeltésre és jeladásra is használják. A méretük egészen különböző lehet a kézben hordozhatótól a többméteresig. Általában ütővel, pálcával szólaltatják meg őket.</p> <p>A magyar facimbalom a xilofon egy változata. Skálabeosztása és játékmódja azonos a cimbaloméval, főleg virtuóz játékokra használják.</p> <p>A pengetéssel megszólaltatott idiofon hangszerek közül a doromb jellegzetes, ám igen halk hangját a játékos szájürege erősíti fel. A szájüreg méretének változtatásával egyszerűbb dallamok is lejátszhatók rajta. Távol-Keleten, Indonéziában és Óceániában elsősorban</p>	<p>Folytatjuk az idiofon hangszerek bemutatását, itt kapnak helyet többek között az ütéssel megszólaltatott hangszerek:</p> <ul style="list-style-type: none"> - a gongok- harangjátékok - xilofonok: különböző hosszúságú fa rudacskákból összeállított hangszerek (főleg Afrikából) - metallofonok - hasonló az előzőhöz, de fémlapokból (Indonézia, Bali-szigetek, Jáva) - fadobok - kaparós hangszerek - kereplők - facimbalom <p>Kiemelt hangszerként jellegzetes afrikai pengetős hangszer a szanza, amely deszkalapra erősített különböző hosszúságú rugalmas fémnyelvekből áll.</p> <p>Ebben a teremben találhatóak az egész világon elterjedt</p> <ul style="list-style-type: none"> - dorombok (Távol-Kelet, Indonézia, Óceánia, Ázsia, Európa) <p>Kb. 60 tárgy, de itt is nagyok a méretbeli eltérések, két fadob kb. 3 méter, a doromb pár centi.</p>	<p>Az egyik falon különböző anyagokból készült ütős játék, amit meg lehet a látogatóknak. Szólaltatni.</p> <p>Ebben a teremben is van számítógép a tárgyak képeivel és hangjaival.</p>

<p>bambuszból készítik, míg Ázsia nyugati felén és Európában a fémdorombok terjedtek el.</p> <p>A szanza jellegzetes afrikai pengetős hangszer, amely deszkalapra erősített, különböző hosszúságú, rugalmas fémnyelvekből áll.</p>		
<p>A 4. és 5. teremben a húros hangszerek kapnak helyet</p> <p>A chordofon hangszerek esetében a hang egy vagy több húr rezgése révén jön létre. (khordé görögül húrt jelent.)</p> <p>Öt alaptípusuk van:</p> <ul style="list-style-type: none"> íjak, lírák, hárfák, lantok, citerák <p>Ezek legegyszerűbbike a felajzott íj, melyen egyik végét a szájban tartva, másik végén az arc előtt fogva, pengetve lehet játszani. A jól felajzott íj húrja minden különösebb mesterkedés nélkül zenei hangot ad; a húr hosszát a szájjal szabályozva pedig dallamjátékra is alkalmas. Ennek egy változata a Nyugat-Afrikából származó összetett zenélőíj.</p> <p>Négyoldalú keretbe foglalt húros hangszer a líra, amely az ókori keleten és Görögországban egyaránt népszerű volt. Népi változatai Afrikában maradtak meg, és általában énekkíséretre használták őket vallásos ünnepek és gyógyító rítusok alkalmával.</p> <p>A hárfá olyan hangszer, amelynek húrjai hegyesszögben húzódnak a test és a nyak között. Európára és Szibériára szinte kizárólagosan a keretes hárfák jellemzőek, melyek a finnugor népeknél különösen nagy jelentőségűek. Afrikában és a Távol-Keleten többnyire íjhárfákon és szöghárfákon játszanak.</p> <p>A népi lantfélék családja igen gazdag és nagy változatosságot mutat a különböző népeknél. A leghosszabb nyakú lantokat a Balkánon, az arab világban és Kelet-Ázsiában használják. Európában a törökök terjesztették el őket, így a délszláv tamburát és a görög buzukit is.</p> <p>A vonóval megszólaltatott, igen gyakran csak egy húros népi fidulák is igen változatosak. Afrikában, Ázsiában és Európában sokféle alakban és méretben fordulnak elő, két alapformájuk van, hosszúnyakú túskefidulák, és rövidnyakú fidulák.</p> <p>A pengetővel megszólaltatott citerák közül</p>	<p>A 4.-ben az íj –</p> <ul style="list-style-type: none"> - összetett zenélőíj, - líra, népi lantfélék <p>A pengetővel megszólaltatott citerák közül legegyszerűbbek a</p> <ul style="list-style-type: none"> - csöves citerák, melyeknek húrjait a hangszertest anyagából választották le. - domborúciterák. - laposciterák <p>A 5. teremben a húros hangszerek folytatásaként a vonóval megszólaltatott, igen gyakran csak egy húros és igen változatos:</p> <ul style="list-style-type: none"> - népi fidulák kerülnek bemutatásra. <p>Bemutatásra kerül kiemelt helyen a négyoldalú keretbe foglalt húros hangszerek, a</p> <ul style="list-style-type: none"> - hárfák - - keretes hárfák - íjhárfákon és szöghárfákon 	<p>A teremben a két ajtó között kifeszített húrok vannak, amit a látogatók üthetnek, pengethetnek és vonhatnak.</p> <p>A két teremben csak egy számítógép van a hangszerek hangjaival, és képekkel.</p>

<p>legegyszerűbbek a csöves citerák, melyeknek húrjait a hangszertest anyagából választották le. Ez a hangszer a Kárpát-medence népeinél gyermekjátékként maradt meg, mint a magyar kóróhegedű is. A távol-keleti zenei kultúrában nagy jelentőségűek a domborúciterák. Európában a laposciterák a jellemzőek, a Balkántól Skandináviáig. A magyar citerák jellegzetessége, hogy a különböző magasságú rezgőhúrok a hangszer lépcsőzetes kiképzésű oldalán helyezkednek el.</p>		
<p>A 6. teremben kicsit az eddigi hangszerbemutatókból kiszakadva a magyar zenekutatók máskultúrák közt tett gyűjtéseiből nyújtunk bemutatót. A magyar kutatók mindig nyitottak voltak más kultúrák értékeinek megismerésére. Bartók Béla az 1900-as évek elején Algériába utazott, hogy arab zenét gyűjtsön, emellett foglalkozott a szomszéd népek népzenejével is, megfordult a törököknél és más ázsiai népeknél is. Sárosi Bálint afrikai és Vikár László ázsiai kutatásai szintén nemzetközi jelentőségűek.</p> <p>Nemcsak a zene gyűjtésében, a hangszerek gyűjtésében is élen jártunk. A Néprajzi Múzeumot megalapozó nagy tárgygyűjtemények kezdettől tartalmaztak népi hangszereket is. Xántus János 1869–1870 közötti kelet- és délkelet-ázsiai gyűjtésének anyagában például 90 hangszer, illetve hangszeralkatrész található. Gróf Zichy Jenő oroszországi és kelet-ázsiai expedíciója nyomán a Magyar Nemzeti Múzeumba, a későbbi Néprajzi Osztályba került tárgyak között szintén vannak zenével kapcsolatosak, s ezekből az 1899-ben rendezett kiállításon bemutattak osztják sámándobokat, csontdorombot, kéthúrú hegedűt, hárfaféléket és énekszámoló pálcikákat.</p>	<p>Az öt kutató (Bartók Béla, Manga János, Diószegi Vilmos, Boglár Lajos, Róheim Géza) Az általuk gyűjtött hangszerek.</p> <p>Itt kerülnek bemutatásra gyermekek számára készült hangszerek, emellett játszoházak-, termet-, sarkot alakítunk ki, játszható eszközökkel, illetve játékhangszerek készítésére alkalmas berendezéssel.</p>	<p>A kutatók előtti asztalon képernyőn láthatók a gyűjtéseik helyei, ezeket a felvételeket meg is lehet hallgatni.</p> <p>A gyereksaroknál a múzeumban található gyerekhangszerek mellett olyan hangszerek is lesznek, amelyeket megszólaltathatnak.</p>
<p>7. terem Az aerofon hangszerek elnevezése onnan származik, hogy bennük a hangot a levegő rezgése hozza létre. Aszerint csoportosítjuk őket, hogy a rezgés hogyan jön létre:</p> <p>Megkülönböztetünk: fúvólukas és fúvókás fuvolákat, szimpla és duplanádvos hangszereket,</p>	<ul style="list-style-type: none"> - fúvóka nélküli- vagy peremfuvóka, - fúvókás, fúvólukas fuvóka - kettős fuvóka - ostorfuvóka és botfuvóka, hosszúfuvóka, - fuvóláról, harántfuvóláról, flótáról - orrfuvóka, A primitív - kürtök és - trombiták kagylókürt. kudu-kürtöt - sípok, 	<p>A teremben gyenge fuvallat éreződik, halk didzseridő hang hallatszik.</p> <p>Számítógépen a hangszerek hangjai és képei láthatóak.</p>

<p>tölcséres fúvókájú, és szabad aerofon hangszereket</p> <p>Az aerofon hangszerek közül a furulyák minden kontinensen megtalálhatók. Legegyszerűbb változatuk nem más, mint egy hosszú, egyenes, hengeres cső, amelynek éles peremét a szájhoz illesztve lehet a hangot képezni.</p> <p>A fúvókás, fúvólyukas furulyáknál a levegő egy egyszerű fúvókán keresztül ütközik a síp alatt bemetszett cső éles peremének. Készülhetnek agyagból, fából, nádszálból, vagy fémből. Nem ritkák a többrészes furulyák sem, mint a dél-magyarországi kettős furulya vagy hasonló tunéziai rokona.</p> <p>Ha a fúvólyuk a furulya oldalán található, akkor már inkább fuvoláról, harántfuvoláról, flótáról beszélhetünk. Ez utóbbi hangszertípus ázsiai eredetű. A furulyák egy különleges változata az orrfurulya, amelybe a levegőt az orrlyukon keresztül fújják be. Délnyugat-Ázsiában, az óceániai szigetvilágban és elszórtan Dél-Amerikában honos; leginkább Polinéziában terjedt el, ahol nemzeti hangszernek számít.</p> <p>Olykor nehéz a primitív kürtök és trombiták között különbséget tenni, mivel mindkét esetben a hang a fúvó személy ajkának a rezgésétől jön létre. Megkülönböztető jegynek azt vehetjük, hogy a trombita többnyire egyenes és henger alakú, a kürtnek pedig hajlított kúpos formája van. A trombiták készülhetnek fából, fakéregből, szaruból. Régen agyagból és emberi csontból is készítették. Kürtöket ismerünk kagylóból és fémből is, az állatszARBól készített hangszerek pedig a világ minden táján általánosnak mondhatók.</p> <p>A különböző sípok, vagy más néven edényes fuvolák általában egy hangon szólnak. Fejlettebb változataikon több hangképző lyuk is található, így dallam lejátszására is alkalmasak. A furulyákhoz hasonlóan a sípok között is ismerünk fúvólyuk nélküli és fúvókás változatokat. A cserépből készült okarina Itáliából származik, a 19. század végén Giuseppe Donati találta föl és nevezte el ezt a ma már széles körben elterjedt népi hangszert. A több, lépcsőzetesen emelkedő peremfúvós síp összeillesztéséből keletkezett pánsíp sokfelé használatos. Dél-Amerikában az Andok indián</p>	<ul style="list-style-type: none"> - okarina - bádogsíp, - pánsíp - klarinétok - dudák - szájorgonák 	
---	--	--

<p>népeinél összetett, többsoros változatait is ismerik.</p> <p>A nádsípos hangszerek között megkülönböztetünk szimpla- és dupla nádnyelves hangszereket. Az ókori Egyiptomból, a Közel-Keletről és Európából terjedtek el a többi kontinensre. A szimpla nádnyelves klarinétok ma Dél-Amerikában mutatják a legnagyobb változatosságot, a dupla nádnyelves hangszertípusok pedig Európában és a Távols-Keleten a legnépszerűbbek. A furulyákhoz és a sípokhoz hasonlóan a nádnyelves hangszereknél is előfordul a többszörözés: a jeruzsálemi kettős klarinét képviseli ezt a változatot. A tömlő alakú szélkamrával (bőrzsákkal vagy textil tömlővel) felszerelt, többsípos, nádnyelves dudák tulajdonképpen a tülök továbbfejlesztett változatának tekinthetők. A fúvós hangszerek külön csoportját jelentik az orgonák. Egyszerűbb népi változatai, a szájorgonák főleg a Távols-Keleten és Délkelet-Ázsiában ma is széles körben használatosak.</p>		
<p>A 8. teremben a szintén az egész világon elterjedt membranofon hangszerek, a dobok kerülnek bemutatásra különböző fajtáik szerint. Ezeknél a hang forrása egy kifeszített, rezgő hártya.</p> <p>A dobok között a hangszer alakja, a bőr felerősítése, kifeszítése, a zsinórozás módjai szerint tudunk különbséget tenni.</p> <p>A henger- és kúpalakú dobok közé tartozik az indiai tabla, amely a szitárzene kísérőjeként az egyik legfontosabb indiai hangszer lett.</p> <p>Üstdobnak nevezzük az edényre vagy valamilyen edényformájú hangszertestre kifeszített, egy membrános dobokat. Mérete a kis kézbe illő afrikai típusoktól a nagy zenekari üstdobig terjedhet.</p> <p>A lábakon álló lábasdobok ugyancsak egy membránosak, Észak-Amerikától Afrikán át Óceániáig számos nép ismeri különböző változatait.</p> <p>A hosszúdobok nyúlánk alakjukról kapták nevüket. Sajátos válfajukat képviselik az új-guineai hangszerek, amelyek jellegzetessége a test közepén található fogantyú és a domború fafaragásos díszítés.</p> <p>A keretes dobok közül jellegzetes a szibériai sámándob, amelynek rokonait az eszkimók és az</p>	<ul style="list-style-type: none"> - henger- és kúpalakú dobok - üstdobok - lábasdobok - hosszúdobok - keretes dobok - kelontongok <p>Ez mintegy 100 különböző méretű és típusú dobot jelent, minden földrésről.</p>	<p>A terem közepén egy mindenki által megszólaltatható membrán van, amely különböző dobok hangjain szólal meg.</p> <p>A teremben számítógép is van, melyen hallható a hangjuk, és látható a képük.</p>

<p>észak-amerikai indiánok is használják, főleg vallási szertartások, gyógyító eljárások során. A távol-keleti kelontong megszólaltatása nem ütővel, hanem a kerethez madzaggal rögzített kis golyócskákkal történik. A homokóra formájú dobok sorába tartozik a cseresznyefából faragott japán cuzumi.</p>		
<p>9. terem</p> <p>Az egész világon szívesen zenélnék együtt emberek. A hangszerösszeállítást és a zenészek számát tekintve megkülönböztetünk:</p> <p>Alkalmi csoportosulásokat: melyek azonos hangszerek megszólaltatása során jönnek létre, a létszámuk nem kötött. Ilyen pl. a Magyarországon mindenhol működő citerazenekar, vagy a jávai anklung zenekar.</p> <p>Az állandó zenekaroknak meghatározott a létszámuk:</p> <p>Lehet két tagú formáció, ilyenek az egész világon mindenhol megtalálhatóak, akár a magyar tekerőlant-klarinét, moldvai hegedűkoboz, indiai szitár-tampura összeállításra gondolunk.</p> <p>A több tagból álló együtteseknél a hangszer típusokat tekintve állhatnak egynemű hangszerekből, ilyen például egy rézfúvós zenekar,</p> <p>vagy állhatnak különböző hangszer típusokból, ilyen zenekarok is a világ számos helyén megtalálhatóak, itt bemutatunk egy magyar népi zenekart, és egy jávai gamelán zenekart.</p>	<p>vitrin: citera zenekar anklung zenekar</p> <p>vitrin: két tagú zenekar: ír furulya bodhran, vitrin: egynemű hangszerek: rézfúvós zenekar vitrin: vegyes összetételű hangszere: magyar népzene: 2 hegedű, brácsa, bőgő, cimbalom, klarinét vitrin: vegyes összetételű: gamelán zenekar</p> <p>7.-ként (esetleg nem vitrinben, hanem a falra vetítve) a mai hangszerösszeállításokra gondolva lehet felvételeket összevágni mondjuk a mezzo, vagy a music tv-ből.</p>	<p>A vitrinekbe hajolva a zenekarok makettjeit láthatják, és mozgásérzékelő segítségével meghallgathatják a zenekarok hangját is.</p>

II. A Néprajzi Múzeum „Síppal, dobbal, didzseridival...” Népek hangszerei a Néprajzi Múzeumból c. kiállításához használt tárgyak jegyzéke

Ssz	terem	Leltári szám	A hangszer neve	Osztályozás (Sachs- Hornbostel)	Népi név	Gyűjtő/ szerzési mód	Gyűjtés ideje	Gyűjtemény	Gyűjtés helye
1	2	24789	Lopótök csörgő	rázócsörgők	<i>kalabesse</i>	Ribényi Antal	1898	Amerika	Argentína, Corrientes
2	2	52919	Rázócsörgő	rázócsörgők		Bornemisza Pál	1904	Afrika	Afrika, Tanzánia
3	2	135361	Lopótök csörgő	rázócsörgők		Fuszek Rudolf	1937	Afrika	Afrika, Libéria
4	2	65.29.3	Rázócsörgő	rázócsörgők		Átadó: Helena Oliveira	1965	Amerika	Brazília, Bahia állam
5	2	64.95.19	Rázócsörgő	rázócsörgők		Átadó: Dr. Baumgartner János	1964	Amerika	Venezuela
6	2	2000.33.12	Rázócsörgő	rázócsörgők		Torma József	2000	Ázsia	Kazahsztán
7	2	11769	Állatfejes csörgő	rázócsörgők		Fenichel Sámuel	1897	Óceánia	Óceánia, Német-Uj-Guinea
8	2	85.161.11	Teknősbéka csörgő	rázócsörgők		Főzy Vilma, átadó: Emilia Bendel, William Enking	1985	Amerika	Amerika, Colorádó
9	2	93.102.1	Lopótök csörgő	rázócsörgők		Főzy Vilma, átadó: Kézdi Nagy Géza	1993	Amerika	Mexikó, Coyutla Veracruz
10	2	71.30.89	Szisztrum	rázócsörgők		Hofer Tamás	1968	Amerika	Mexikó
11	2	65.110.4	Szisztrum	rázócsörgők		Martin György	1965	Afrika	Afrika, Etiópia
12	2	67.76.176	Szisztrum	rázócsörgők		Gajdács Mátyás	1940-1967	Afrika	Afrika, Etiópia
13	2	25024	Fonott csörgő	rázócsörgők	<i>cavigliera</i>	Vétel a Néprajzi Misszió c. kiállítás anyagából.	1898	Afrika	Afrika, Kamerun
14	2	65.29.9	Fonott csörgő	rázócsörgők		Átadó: Helena Oliveira	1965	Amerika	Brazília, Bahia állam
15	2	64.95.92	Fonott csörgő	rázócsörgők		Átadó: Dr. Baumgartner János	1965	Amerika	Venezuela
16	2	65.29.8	Fonott csörgő	rázócsörgők		Átadó: Helena Oliveira	1965	Amerika	Brazília, Bahia állam
17	2	69.41.14	Fonott csörgő	rázócsörgők		Boglár Lajos	1968	Óceánia	Óceánia, Venezuela
18	2	25012	Fonott csörgő	rázócsörgők	<i>cavigliera</i>	Vétel a Néprajzi Misszió c. kiállítás anyagából.	1898	Afrika	Afrika, Kamerun
19	2	80701	Rázócsörgő	rázócsörgők	<i>kaembe</i>	Torday Emil	1907-1909	Afrika	Afrika, Kongó, Zaire
20	2	80821	Rázócsörgő	rázócsörgők	<i>kaembe</i>	Torday Emil	1907-1909	Afrika	Afrika, Kongó, Zaire
21	2	68.11.484	Rázócsörgő	rázócsörgők	<i>chiquitsi</i>	Vétel a Néprajzi Misszió c. kiállítás anyagából.	1968	Afrika	Afrika, Kelet-Zambézi vidéke
22	2	67.8.9	Anklung	rázócsörgők		Raktárrendezésnél előkerült tárgyak	1967	Indonézia	Indonézia

23	2	67.8.37	Anklung	rázócsörgők		Raktárrendezésnél előkerült tárgyak	1967	Indonézia	Indonézia
24	2	66.66.10	Anklung	rázócsörgők		Zborai Ernő	1966	Indonézia	Indonézia, Nyugat-Jáva
25	2	45003	Lábcörgő	testcsörgők		Bornemisza Pál	1903	Afrika	Afrika
26	2	45001	Lábcörgő	testcsörgők	<i>mgáléli, ngalili</i>	Bornemisza Pál	1902	Afrika	Afrika, Tanzánia, Kilimandzsáró
27	2	44985	Lábcörgő	testcsörgők		Bornemisza Pál	1902	Afrika	Afrika, Tanzánia, Moshi
28	2	45747	Lábcörgő	testcsörgők		Bornemisza Pál	1903	Afrika	Afrika, Tanzánia
29	2	45989	Lábcörgő	testcsörgők	<i>nijimbá, niyimba</i>	Bornemisza Pál	1903	Afrika	Afrika, Tanzánia, Unyamvézi
30	2	25802	Testcsörgő	testcsörgők		Vétel a Néprajzi Misszió c. kiállítás anyagából.	1898	Afrika	Afrika, Zanzibár
31	2	25808	Testcsörgő	testcsörgők		Vétel a Néprajzi Misszió c. kiállítás anyagából.	1898	Afrika	Afrika, Zanzibár
32	2	45990	Testcsörgő	testcsörgők	<i>nijimbá, niyimba</i>	Bornemisza Pál	1902	Afrika	Afrika, Tanzánia, Unyamvézi
33	2	45123	Testcsörgő	testcsörgők	<i>elduálo, elduálá, ol-tuala</i>	Bornemisza Pál	1902	Afrika	Afrika, Tanzánia, Maszai-sztyeppe
34	2	53558	Testcsörgő	testcsörgők	<i>nzsolo, ngyolo</i>	Bornemisza Pál	1904	Afrika	Afrika, Tanzánia, Kilimandzsáró
35	2	125377	Testcsörgő	testcsörgők		Átadó: Kmunke Rudolf	1911-1912	Afrika	Afrika, Uganda
36	2	80822	Testcsörgő	testcsörgők		Torday Emil	1907-1909	Afrika	Afrika, Kongó, Zaire
37	2	53553	Testcsörgő	testcsörgők	<i>Shémángá</i>	Bornemisza Pál	1902-1903	Afrika	Afrika, Tanzánia, Kibosho
38	2	53551	Testcsörgő	testcsörgők		Bornemisza Pál	1902-1903	Afrika	Afrika, Tanzánia, Irangi
39	2	53543	Testcsörgő	testcsörgők	<i>kindá, kinda</i>	Bornemisza Pál	1902-1903	Afrika	Afrika, Tanzánia
40	2	135406	Lábcörgő	testcsörgők		Fuszek Rudolf	1937	Afrika	Afrika, Libéria
41	2	67.60.1	Lábcörgő	testcsörgők	<i>cavigliera</i>	Átadó: Fust Jenőné	1967	Afrika	Észak-Afrika
42	2	96.18.4	Térdcörgő	testcsörgők	<i>magavhu</i>	Átadó: Hajnóczy László	1996	Afrika	Afrika
43	2	3218	Fakolomp	kolompok		Teleki Sámuel	1887-1888	Afrika	Afrika, Tanzánia
44	2	1815	Fakolomp	kolompok		Xántus János	1874	Indonézia	Indonézia, Jáva
45	2	1814	Fakolomp	kolompok		Xántus János	1874	Indonézia	Indonézia

46	2	98174	Fakolomp	kolompok		Vojnich Oszkár	1912	Indonézia	Indonézia, Szumátra
47	2	141297	Fakolomp	kolompok		Átadó: Muhrai Mihály	1948	Afrika	Afrika, Szomália
48	2	3055	Kolomp	kolompok		Teleki Sámuel	1887-1888	Afrika	Kelet-Afrika
49	2	45220	Kolomp	kolompok		Bornemisza Pál	1902	Afrika	Afrika, Tanzánia, Maszai-sztyeppe
50	2	125659	Kolomp	kolompok		A Magyar Fémelosztó Rt.-től vétel	1920	Európa	Balkán
51	2	65.29.4.1-2	Ütős harang	ütős harangok	<i>agogo</i>	Átadó: Helena Oliveira	1965	Amerika	Brazília, Bahia állam
52	2	63.43.9	Ütős harang	ütős harangok	<i>nkeng</i>	Átadó: Lázár Károly	1963	Afrika	Afrika
53	2	109505	Ütős harang	szanzák	<i>nkeng</i>	Átadó: Kalmár Jenő	1899-1912	Afrika	Afrika, Kamerun
54	2	125657	Harang	nyelvs harangok		A Magyar Fémelosztó Rt.-től vétel	1920	Európa	Balkán
55	2	125661	Harang	nyelvs harangok		A Magyar Fémelosztó Rt.-től vétel	1920	Európa	Albánia
56	2	100611	Harang	nyelvs harangok		Tóth Jenő	1913	Ázsia	India, Pandzsab
57	2	86013	Harang	nyelvs harangok		Tóth Jenő	1910	Ázsia	Tibet
58	2	100609	Harang	nyelvs harangok		Tóth Jenő	1913	Ázsia	Kína
59	2	53550	Nyelvs harang	nyelvs harangok		Bornemisza Pál	1902-1903	Afrika	Afrika, Tanzánia
60	2	81.135.22	Szoborcsörgő	nyelvs harangok		Átadó: Dr. Misur György	1981	Afrika	Afrika, Kongói Népi Köztársaság
61	2	93.54.1	Szoborcsörgő	nyelvs harangok		Főzy Vilma, átadó: Bali Isván	1993	Afrika	Afrika, Kongó
62	2	2006.1.3	Szoborcsörgő 1. fázis	nyelvs harangok		Szilasi Ildikó	2005	Afrika	Afrika, Kongó
63	2	2006.1.4	Szoborcsörgő 2. fázis	nyelvs harangok		Szilasi Ildikó	2005	Afrika	Afrika, Kongó
64	2	2006.1.5	Szoborcsörgő 3. fázis	nyelvs harangok		Szilasi Ildikó	2005	Afrika	Afrika, Kongó
65	2	25510	Csattogató	csattogatók	<i>qarqaba, oargabu</i>	Vétel a Néprajzi Misszió c. kiállítás anyagából.	1898	Afrika	Afrika, Szudán

66	2	67.44.45.1-2	Réztányér	cintányérok	<i>xing' er, si</i>	Átadó: Peking város polgármestere	1967	Ázsia	Kína
67	2	67.44.41.1-2	Cintányér	cintányérok	<i>tongbo, ya gvin</i>	Átadó: Peking város polgármestere	1967	Ázsia	Kína
68	2	67.44.38.1-2	Cintányér	cintányérok	<i>tongbo, ya gvin</i>	Átadó: Peking város polgármestere	1967	Ázsia	Kína
69	2	67.95.11	Doromb	dorombok		Raktárrendezésnél előkerült tárgyak	1967	Indonézia	Indonézia, Jáva
70	2	131601	Doromb	dorombok	<i>csurunga, gepā</i>	Róheim Géza	1932	Óceánia	Óceánia
71	2	11812	Doromb	dorombok	<i>susap</i>	Fenichel Sámuel	1897	Óceánia	Óceánia, Német-Uj-Guinea
72	2	9997	Doromb	dorombok	<i>susap</i>	Bíró Lajos	1897	Óceánia	Óceánia, Német-Uj-Guinea
73	2	1419	Doromb	dorombok	<i>susap</i>	Xántus János	1874	Indonézia	Indonézia, Borneó
74	2	9996	Doromb	dorombok	<i>susap</i>	Bíró Lajos	1897	Óceánia	Óceánia, Német-Uj-Guinea
75	2	11811	Doromb	dorombok	<i>susap</i>	Fenichel Sámuel	1897	Óceánia	Óceánia, Német-Uj-Guinea
76	2	11809	Doromb	dorombok	<i>susap</i>	Fenichel Sámuel	1897	Óceánia	Óceánia, Német-Uj-Guinea
77	2	76512	Doromb	dorombok		B. Balogh Benedek	1908	Ázsia	Kelet-Ázsia, Amur-vidék
78	2	76513	Doromb	dorombok		B. Balogh Benedek	1908	Ázsia	Kelet-Ázsia, Amur-vidék
79	2	68.119.2	Doromb	dorombok		Vikár László	1968	Európa	Kelet-Európa, Tatár A.Sz.K., Arszk
80	2	89.30.93.1-2	Doromb	dorombok	<i>ata</i>	Molnár Benő	1989	Indonézia	Délkelet-Ázsia, Fülöp-szigetek, Kalinga
1	3	36879	Táncbuzogány	táncbuzogányok		Festetics Rudolf	1902	Óceánia	Óceánia, Bismarck-szigetek
2	3	64239	Táncdeszka	táncdeszkák		Bíró Lajos	1896-1899	Óceánia	Óceánia, Uj-Guinea, Huon-öböl
3	3	64237	Táncdeszka	táncdeszkák		Bíró Lajos	1896-1899	Óceánia	Óceánia, Uj-Guinea, Huon-öböl
4	3	64238	Táncdeszka	táncdeszkák		Bíró Lajos	1896-1899	Óceánia	Óceánia, Uj-Guinea, Huon-öböl
5	3	72140	Táncfaragvány	táncdeszkák		Panther osztrák-magyar hadihajó gyűjtése	1907	Óceánia	Óceánia, Melanézia, Uj-Britannia
6	3	67284	Fadob	résdobok		Bíró Lajos	1905	Óceánia	Óceánia, Uj-Guinea
7	3	125116	Fadob	résdobok	<i>nkul, (hívó)</i>	Hopp Ferenc	1921	Afrika	Afrika

					<i>dob)</i>				
8	3	53039	Fadob	résdobok	<i>kiundi</i>	Bornemisza Pál	1902-1903	Afrika	Afrika, Tanzánia, Uru
9	3	12086	Bambuszdob	résdobok		Fenichel Sámuel	1895	Oceánia	Oceánia, Uj-Guinea
10	3	61.37.1	Facimbalom	facimbalmok		Víg Rudolf	1961	Népzene	Miskolc, Borsod-Abaúj-Zemplén megye
11	3	80656	Szanza	szanzák		Torday Emil	1907-1909	Afrika	Afrika, Kongó, Zaire
12	3	45934	Szanza	szanzák	<i>mbira, szanza, zamza, sanza</i>	Zechmeister Hugó sorhajóorvostól vétel	1903	Afrika	Dél-Afrika
13	3	25040	Szanza	szanzák	<i>sansa (névváltozatok a Zambézi vidékén: obudongo, mbira, likembe)</i>	Vétel a Néprajzi Misszió c. kiállítás anyagából.	1898	Afrika	Afrika, Kelet-Zambézi vidéke
14	3	124956	Szanza	szanzák	<i>malimba, szanza, zamza, sanza</i>	Hopp Ferenc	1921	Afrika	Afrika, Kongó
15	3	66.66.1.1-2	Gong	gongok	<i>jün-lo</i>	Zborai Ernő	1966	Indonézia	Indonézia, Jáva
16	3	67.44.20	Gongjáték	gongok	<i>yunluo, gong ageng</i>	Átadó: Peking város polgármestere	1967	Ázsia	Kína
17	3	66.66.2.1-15	Gongjáték	gongok	<i>bonang, bonang panerus, bonang barung</i>	Zborai Ernő	1966	Indonézia	Indonézia, Jáva
18	3	1248	Gongjáték	gongok	<i>kye waing, kyi waing</i>	Xántus János	1874	Ázsia	Délkelet-Ázsia, Thaiföld
19	3	1304	Xilofon	xilofonok	<i>pattala, roneat</i>	Xántus János	1874	Ázsia	Délkelet-Ázsia, Thaiföld
20	3	66.66.3	Xilofon	xilofonok		Zborai Ernő	1966	Indonézia	Indonézia, Nyugat-Jáva
21	3	24772	Xilofon	xilofonok	<i>balafon, ilimba</i>	Gyűjtötte a Zrínyi hadihajó orvosa	1898	Afrika	Afrika, Sierra Leone
22	3	45961	Xilofon	xilofonok	<i>balafon, menjang, ilimba</i>	Zechmeister Hugó sorhajóorvostól vétel	1903	Afrika	Dél-Afrika
23	3	1669	Metallofon	metallofonok	<i>száron, saron demung, saron barung, saron peking, slentho</i>	Xántus János	1874	Indonézia	Délkelet-Ázsia, Malajzia

24	3	1854	Metallofon	metallofonok	<i>száron, saron demung, saron barung, saron peking, slentho</i>	Xántus János	1874	Indonézia	Indonézia, Jáva
25	3	66.66.4	Metallofon	metallofonok	<i>gambang kayu</i>	Zborai Ernő	1966	Indonézia	Indonézia
1	4	65.29.2	Zenélőj	zenélőj	<i>berimbau, urucungo</i>	Átadó: Helena Oliveira	1965	Amerika	Brazília, Bahia állam
2	4	135345	Zenélőj	zenélőj	<i>ugubhu</i>	Fuszek Rudolf	1937	Afrika	Afrika
3	4	103461	Összetett zenélőj	összetett zenélőj	<i>dongombe (kaffer hárf)</i>	Pázmán Ferenc	1914	Afrika	Afrika, Kamerun
4	4	135351	Összetett zenélőj	összetett zenélőj	<i>dongombe (kaffer hárf)</i>	Fuszek Rudolf	1937	Afrika	Afrika, Kamerun
5	4	4044	Kantele	lírák	<i>kannel</i>	Vikár Béla	1889	Európa	Finnország
6	4	25508	Líra	lírák	<i>nagfa</i>	Vétel a Néprajzi Misszió c. kiállítás anyagából.	1898	Afrika	Afrika, Szudán
7	4	68.69.105	Líra	lírák	<i>kisszár</i>	Raktárrendezésnél előkerült tárgyak	1968	Afrika	Afrika, Szudán
8	4	65.28.4	Íjhárfa	íjhárfák	<i>ennanga</i>	Átadó: Puskás Sándor	1965	Afrika	Afrika, Kongó
9	4	124944	Íjhárfa	íjhárfák	<i>kundi</i>	Hopp Ferenc	1921	Afrika	Afrika, Tanzánia
10	4	93.54.22	Íjhárfa	íjhárfák	<i>kundi</i>	Főzy Vilma, átadó: Bali Isván	1993	Afrika	Afrika, Zaire
11	4	25903	Íjhárfa	íjhárfák	<i>kundi</i>	Vétel a Néprajzi Misszió c. kiállítás anyagából.	1898	Afrika	Afrika, Kamerun
12	4	54380	Szöghárfa	szöghárfák		Giovanni Bettanin	1904	Indonézia	Indonézia
13	4	31980	Keretes hárf	keretes hárfák	<i>loma</i>	A madagaszkári kormánybizottság ajándéka, a párizsi 1900-as világkiállításon	1901	Afrika	Afrika, Madagaszkár
14	4	3711	Keretes hárf	keretes hárfák	<i>darufa</i>	Pápai Károly dr.	1888-1889	Ázsia	Északnyugat-Szibéria (Oroszország, Berjozov)
15	4	39980	Keretes hárf	keretes hárfák		Dr. Jankó János	1903	Európa	Északnyugat-Szibéria, Oroszország
16	4	539	Népi lant	hosszúnyakú, laposhátú lantok	<i>sanxian</i>	Xántus János	1874	Ázsia	Kína
17	4	19902	Népi lant	hosszúnyakú, laposhátú lantok	<i>sanxian</i>	Vétel a Néprajzi Misszió c. kiállítás anyagából.	1897	Ázsia	Kína
18	4	59.68.19	Balalajka	hosszúnyakú, laposhátú lantok	<i>balalajka</i>	Raktárrendezésnél előkerült tárgyak	1959	Európa	Balkán

19	4	59.68.8	Balalajka	hosszúnyakú, laposhátú lantok	<i>balalajka</i>	Raktárrendezésnél előkerült tárgyak	1959	Európa	Balkán
20	4	533	Népi lant	rövidnyakú, domborúhátú lantok	<i>p'i p'a, biwa, liuqin, liuye qin</i>	Xántus János	1869	Ázsia	Kína
21	4	59.68.12	Népi lant	rövidnyakú, domborúhátú lantok	<i>ud</i>	Avasi Béla	1959	Európa	Balkán
22	4	538	Népi lant	rövidnyakú, laposhátú lantok	<i>holdgítár, juan, ruan, yueh ch' in, (Japánban gekkin)</i>	Xántus János	1874	Ázsia	Kína
23	4	19898	Népi lant	rövidnyakú, laposhátú lantok	<i>holdgítár, juan, ruan, yueh ch' in, (Japánban gekkin)</i>	Vétel a Néprajzi Misszió c. kiállítás anyagából.	1897	Ázsia	Kína
24	4	103457	Népi lant	hosszúnyakú, domborúhátú lantok	<i>ngoni, kunde (kaffer hegedű)</i>	Pázmán Ferenc	1914	Afrika	Nyugat-Afrika
25	4	26082	Népi lant	hosszúnyakú, domborúhátú lantok	<i>ngoni</i>	Vétel a Néprajzi Misszió c. kiállítás anyagából.	1898	Afrika	Afrika, Marokkó
26	4	124945	Népi lant	hosszúnyakú, domborúhátú lantok	<i>gumbri</i>	Hopp Ferenc	1882-1914	Afrika	Afrika
27	4	26081	Népi lant	hosszúnyakú, domborúhátú lantok	<i>gumbri</i>	Vétel a Néprajzi Misszió c. kiállítás anyagából.	1898	Afrika	Afrika, Marokkó
28	4	12538	Népi lant	hosszúnyakú, domborúhátú lantok	<i>tar, thári</i>	Zichy Jenő	1897	Ázsia	Kaukázus, Grúzia
29	4	59.68.5	Népi lant	hosszúnyakú, domborúhátú lantok	<i>összét dalafandir</i>	Raktárrendezésnél előkerült tárgyak	1959	Európa	Balkán
30	4	67.44.2	Népi lant	hosszúnyakú, domborúhátú lantok		Átadó: Peking város polgármestere	1967	Ázsia	Kína
31	4	59.68.4	Népi lant	hosszúnyakú, domborúhátú lantok	<i>szaz</i>	Avasi Béla	1959	Európa	Balkán

32	4	59.68.11	Népi lant	hosszúnyakú, domborúhátú lantok	saz	Avasi Béla	1959	Európa	Balkán
33	4	67.44.4	Népi lant	hosszúnyakú, domborúhátú lantok	saz	Átadó: Peking város polgármestere	1967	Ázsia	Kína
34	4	59.68.3	Népi lant	hosszúnyakú, domborúhátú lantok	saz, szaz	Raktárrendezésnél előkerült tárgyak	1959	Európa	Balkán
35	4	67.44.3	Népi lant	hosszúnyakú, domborúhátú lantok	saz, szaz	Átadó: Peking város polgármestere	1967	Ázsia	Kína
36	4	5206	Népi lant	hosszúnyakú, domborúhátú lantok	tambura, tamburica	Brinza Mária	1893	Népzene	Kelebia, Bács-Bodrog vármegye
37	4	89.19.2	Népi lant	hosszúnyakú, domborúhátú lantok	tambura, tamburica	Birinyi József	1989	Népzene	Abony, Pest megye
38	4	70.28.1	Népi lant	hosszúnyakú, domborúhátú lantok	tambura, tamburica	Tóth Margit	1970	Népzene	Budapest
39	4	114691	Népi lant	hosszúnyakú, domborúhátú lantok		Átadó: Dr. Kovald Emil	1915	Európa	Európa, Esztergomi fogolytábor
40	4	59.68.17	Népi lant	hosszúnyakú, domborúhátú lantok		Avasi Béla	1959	Európa	Balkán
41	4	1457	Csöves citera	csöves citerák	valiha	Xántus János	1874	Indonézia	Indonézia, Borneó
43	4	4000	Csöves citera	csöves citerák	valiha	Czirer Lajos császári és királyi sorhajóhadnagy	1890	Afrika	Afrika, Madagaszkár
44	4	96.18.3	Csöves citera	csöves citerák	valiha	Átadó: Hajnóczy László	1996	Afrika	Afrika
45	4	2004.129.1	Csöves citera	csöves citerák	valiha	Kovács Árpád ajándéka	2004	Indonézia	Indonézia
46	4	45370	Botcitera	botciterák	dzenze, ndzeze	Bornemisza Pál	1903	Afrika	Afrika, Tanzánia
47	4	45371	Botcitera	botciterák	dzenze, ndzeze	Bornemisza Pál	1903	Afrika	Afrika, Tanzánia
51	4	4043	Kantele	laposciterák	kannel	Vikár Béla	1889	Európa	Finnország, Sortavala
52	4	107829	Citera	laposciterák		Eisenstadter Ödön	1913	Népzene	Magyarország

53	4	65.56.3	Citera	laposciterák		Sárosi Bálint	1965	Népzene	Sándorfalva, Csongrád megye
54	4	179	Kotó	domborúciterák	<i>koto</i>	Xántus János	1874	Ázsia	Japán
55	4	124828	Kotó	domborúciterák	<i>koto</i>	Hopp Ferenc	1921	Ázsia	Japán
56	4	19895	Domború citera	domborúciterák	<i>zheng, k' in</i>	Sárosi Bálint	1897	Ázsia	Kína
57	4	19983	Cimbalom	cimbalomok	<i>yangqin, yang ch'in</i>	Vétel a Néprajzi Misszió c. kiállítás anyagából.	1898	Ázsia	Kína
58	4	64.66.7	Cimbalom	cimbalomok		Sárosi Bálint	1964	Népzene	Somogy megye
59	5	4285	Tüskefidula	fidulák	<i>kemangeh</i>	Brinza Mária	1890	Ázsia	Teherán, Perzsia
60	5	18861	Tüskefidula	fidulák	<i>rebab byur, so-sam-sai,</i>	Giovanni Bettanin	1897	Indonézia	Indonézia, Borneó
61	5	26509	Tüskefidula	fidulák	<i>luto</i>	Vétel a Néprajzi Misszió c. kiállítás anyagából.	1898	Afrika	Afrika, Egyiptom
62	5	2006.6.1	Tüskefidula	fidulák		Raktárrendezésnél előkerült tárgyak	2006	Ázsia	Közép-Ázsia
63	5	41014	Népi fidula	fidulák	<i>kazah kobiz, kobuz</i>	Dr. Almásy György	1903	Ázsia	Közép-Ázsia, Turkesztán
64	5	83.33.10.1-2	Népi fidula	fidulák	<i>masinko</i>	Átadó: Csekme Pálné	1983	Afrika	Afrika, Etiópia
65	5	15775	Guszla	fidulák		Az Iparművészeti Múzeum gyűjteményeinek kiállítása alkalmával, osztályunknak átadott gyűjtemény.	1898	Európa	Balkán
66	5	98431	Guszla	fidulák		Átadó: Magyar Adorján	1912	Európa	Horvátország, Dalmácia, Szaszovics
67	5	2006.7.1.1-2	Morinhur	fidulák	<i>morinhur</i>	Raktárrendezésnél előkerült tárgyak	2006	Ázsia	Mongólia
68	5	59.68.18	Népi fidula	fidulák	<i>lirica</i>	Avasi Béla	1959	Európa	Balkán
69	5	89413	Népi fidula	fidulák	<i>lirica, guslice</i>	Átadó: Dr. Trojanovics Irma	1911	Európa	Montenegro
70	5	141546	Népi fidula	fidulák	<i>gadulka, kemené</i>	Dr. Vargha László	1948	Európa	Bulgária
71	5	98173	Népi fidula	fidulák	<i>ketjapi</i>	Vojnich Oszkár	1912	Indonézia	Indonézia, Szumátra
72	5	54384	Népi fidula	fidulák		Vojnich Oszkár	1912	Indonézia	Indonézia
73	5	54382	Népi fidula	fidulák		Giovanni Bettanin	1904	Indonézia	Indonézia
74	5	124946	Népi fidula	fidulák	<i>sou, so</i>	Hopp Ferenc	1921	Ázsia	Kis-Ázsia
75	5	66.66.13	Népi fidula	fidulák	<i>sawu, banhu</i>	Zborai Ernő	1966	Indonézia	Indonézia, Nyugat-Jáva

76	5	67.44.13	Népi fidula	fidulák	<i>banhu</i>	Átadó: Peking város polgármestere	1967	Ázsia	Kína
77	5	67.44.7	Népi fidula	fidulák	<i>banhu</i>	Átadó: Peking város polgármestere	1967	Ázsia	Kína
78	5	67.44.12	Népi fidula	fidulák	<i>jinghu</i>	Átadó: Peking város polgármestere	1967	Ázsia	Kína
79	5	67.44.14.1	Népi fidula	fidulák	<i>erh hu, nan hu</i>	Átadó: Peking város polgármestere	1967	Ázsia	Kína
80	5	59.113.1.1-2	Hegedű	fidulák		Avasi Béla	1959	Népzene	Nagydobsza, Somogy megye
81	5	71.30.83.1-2	Hegedű	fidulák		Hofer Tamás	1967	Amerika	Mexikó
82	5	90.54.1	Brácsa	fidulák		Birinyi József	1990	Népzene	Békéscsaba, Békés megye
83	5	65.40.1-2	Nagybőgő	fidulák		Sárosi Bálint	1965	Népzene	Szalapa, Zala megye
84	5	98430/2	Vonó	vonók		Átadó: Magyar Adorján	1912	Európa	Horvátország, Dalmácia
85	5	124942b	Vonó	vonók		Hopp Ferenc	1921	Ázsia	Kína
86	5	59.68.26	Vonó	vonók		Avasi Béla	1959	Európa	Balkán
87	5	66.66.15	Vonó	vonók		Zborai Ernő	1966	Indonézia	Indonézia, Nyugat-Jáva
88	5	67.44.9	Vonó	vonók		Átadó: Peking város polgármestere	1967	Ázsia	Kína
1	6	66.102.4	Csőrös furulya	fúvókás furulyák		Átadó: Boga Józsefné	1966	Afrika	Afrika, Marokkó
2	6	66.102.3	Népi lant	hosszúnyakú, domborúhátú lantok	<i>gumbri</i>	Átadó: Boga Józsefné	1966	Afrika	Afrika, Marokkó
3	6	66.102.1	Dob	keretes dobok	<i>bendír</i>	Átadó: Boga Józsefné	1966	Afrika	Afrika, Marokkó
4	6	66.102.2	Csörgődob	keretes dobok		Átadó: Boga Józsefné	1966	Afrika	Afrika, Marokkó
5	6	37572	Cserépdob	tölcsérdobok	<i>darbukka</i>	Csergheő Ervin	1902	Afrika	Afrika, Algéria, Algír
6	6	37571	Cserépdob	tölcsérdobok	<i>darbukka</i>	Csergheő Ervin	1902	Afrika	Afrika
1	7	104077	Peremfurulya	peremfurulyák	<i>gasba</i>	Bartók Béla	1913	Afrika	Afrika, Algéria
2	7	67.73.1	Peremfurulya	peremfurulyák	<i>washnit</i>	Borsai Ilona	1966-1967	Afrika	Afrika, Egyiptom, Kairó
3	7	58.95.5	Peremfurulya	peremfurulyák		Dr. Bereczky Imre	1958	Népzene	Dévaványa, Jász-Nagykun-Szolnok megye
4	7	65.110.5	Peremfurulya	peremfurulyák	<i>washnit</i>	Martin György	1965	Afrika	Afrika, Etiópia
5	7	78.74.4	Peremfurulya	peremfurulyák	<i>shakuhachi</i>	Átadó: Musashino Zeneakadémia	1978	Ázsia	Japán, Tokió

6	7	75.5.4	Hosszúfurulya	fúvókás furulyák	<i>paloui</i>	Átadó: Horst Bandat	1975	Indonézia	Indonézia, Sulawesi
7	7	15247	Hosszúfurulya	fúvókás furulyák		Az Iparművészeti Múzeum gyűjteményeinek kiállítása alkalmával, osztályunknak átadott gyűjtemény.	1898	Népzene	Ostffyasszonyfa, Vas megye
8	7	92485	Hosszúfurulya	fúvókás furulyák		Dr. Győrfy István	1911	Népzene	Egyházzmarót, Hont vármegye
9	7	16770	Hosszúfurulya	fúvókás furulyák		Herman Ottó	1898	Népzene	Magyarország
10	7	83853	Hosszúfurulya	fúvókás furulyák		Garay Ákos	1910	Népzene	Somogy megye
11	7	68.175.38	Orrfurulya	orrfurulyák		Boglár Lajos	1968	Amerika	Venezuela
12	7	16760	Fujera	fúvókás furulyák	<i>fujera</i>	Herman Ottó	1898	Népzene	Magyarország
13	7	24801	Furulya	fúvókás furulyák		Ribényi Antal	1898	Amerika	Argentína, Corrientes
14	7	124948	Furulya	fúvókás furulyák		Hopp Ferenc	1882-1914	Afrika	Afrika, Egyiptom
15	7	68.123.276	Furulya	fúvókás furulyák		Raktárrendezésnél előkerült tárgyak	1968	Ázsia	India
16	7	52.79.2	Furulya	fúvókás furulyák	<i>svirala, caval</i>	Átadó: Hegyessy Erzsébet	1952	Európa	Balkán
17	7	2454	Furulya	fúvókás furulyák		Ajándékozó Szedlárikné asszony	1885	Népzene	Hunyad vármegye
18	7	67.112.1	Furulya	fúvókás furulyák		Tóth Margit	1967	Népzene	Vác, Pest megye
19	7	138969	Furulya	fúvókás furulyák		Manga János	1943	Népzene	Buzsák, Somogy megye
20	7	99.2.79	Furulya	fúvókás furulyák		Főzy Vilma	1999	Amerika	Bolívia
22	7	60.113.4	Furulya	fúvókás furulyák		Avasi Béla, Manga János	1960	Népzene	Csurgó, Somogy megye
23	7	48843	Kettősfurulya	többrészes furulyák		Avasi Béla, Manga János	1904	Amerika	Bolívia
24	7	15309	Kettősfurulya	többrészes furulyák		Az Iparművészeti Múzeum gyűjteményeinek kiállítása alkalmával, osztályunknak átadott gyűjtemény.	1898	Népzene	Magyarország
25	7	60.20.1	Kettősfurulya	többrészes furulyák		Avasi Béla	1960	Európa	Jugoszlávia
26	7	46583	Kettősfurulya	többrészes furulyák		Hutflesz Ármánd	1903	Népzene	Magyarország
27	7	54464	Pánsíp	pánsípok		Giovanni Bettanin	1904	Óceánia	Óceánia, Új-Guinea
28	7	64.95.24	Pánsíp	pánsípok		Átadó: Dr. Baumgartner János	1964	Amerika	Venezuela
29	7	64490	Pánsíp	pánsípok		Bíró Lajos	1905	Óceánia	Óceánia, Melanézia

30	7	36911	Pánsíp	pánsípok		Festetics Rudolf	1902	Óceánia	Óceánia, Salamon-szigetek
31	7	48844	Jelzősíp	sípok		Átadó: Papp János	1904	Amerika	Paraguay
32	7	29917	Gyümölcshéj síp	sípok		Bíró Lajos	1900	Óceánia	Óceánia, Új-Guinea
33	7	29912	Gyümölcshéj síp	sípok		Bíró Lajos	1900	Óceánia	Óceánia, Új-Guinea
34	7	12353	Gyümölcshéj síp	sípok		Fenichel Sámuel	1895	Óceánia	Óceánia, Új-Guinea
35	7	73.100.141	Gyümölcshéj síp	sípok		Fenichel Sámuel	1973	Óceánia	Óceánia, Új-Guinea
36	7	81.77.46	Gyümölcshéj síp	sípok		Átadó: Halborh János	1981	Amerika	Venezuela
37	7	114612	Gyümölcshéj síp	sípok	<i>geling (galamb síp)</i>	Hopp Ferenc	1921	Ázsia	Kína
38	7	73.162.19	Agyagsíp	edényes fuvolák		Deletaille Emile	1973 előtt	Amerika	Mexikó
39	7	73.162.30	Agyagsíp	edényes fuvolák		Deletaille Emile	1973 előtt	Amerika	Mexikó
40	7	48084	Agyagsíp	edényes fuvolák		Wilhelm Bauer	1903	Amerika	Mexikó
41	7	48085	Agyagsíp	edényes fuvolák		Wilhelm Bauer	1903	Amerika	Mexikó
42	7	85.63.243	Agyagsíp	edényes fuvolák		Átadó: Museo Nacional de las Culturas	1985	Amerika	Mexikó
43	7	85.63.245	Agyagsíp	edényes fuvolák		Átadó: Museo Nacional de las Culturas	1985	Amerika	Mexikó
44	7	61.151.2	Okarina	edényes fuvolák		Manga János	1961	Népzene	Karcag, Jász-Nagykun-Szolnok megye
45	7	74.134.3	Okarina	edényes fuvolák		Tóth Margit	1974	Népzene	Magyarország
46	7	26183	Harántfuvola	harántfuvolák		Vétel a Néprajzi Misszió c. kiállítás anyagából.	1898	Afrika	Afrika, Algéria
47	7	117226	Harántfuvola	harántfuvolák		Hopp Ferenc	1917	Amerika	Paraguay
48	7	117229	Harántfuvola	harántfuvolák		Hopp Ferenc	1917	Amerika	Paraguay
49	7	117227	Harántfuvola	harántfuvolák		Hopp Ferenc	1917	Amerika	Paraguay
50	7	68.69.118	Harántfuvola	harántfuvolák		Raktárrendezésnél előkerült tárgyak	1968	Afrika	Afrika
51	7	75.5.5	Harántfuvola	harántfuvolák	<i>paloui</i>	Átadó: Horst Bandat	1975	Indonézia	Indonézia
52	7	135036	Harántfuvola	harántfuvolák		Átadó: Koós József	1937	Népzene	Borsosberény, Nógrád megye
53	7	67.27.1.1-3	Harántfuvola	harántfuvolák	<i>kaval</i>	Manga János	1967	Európa	Bulgária, Sipka
54	7	64.95.106	Harántfuvola	harántfuvolák		Átadó: Dr. Baumgartner János	1964	Amerika	Venezuela
55	7	2006.10.1	Harántfuvola	harántfuvolák		Raktárrendezésnél előkerült tárgyak	2006	Ázsia	Ázsia

56	7	105982	Harántfuvola	harántfuvolák		Hirsch Leo	1913	Amerika	Brazília, Mato Grosso
57	7	67.44.28	Harántfuvola	harántfuvolák	<i>di, shinobue</i>	Átadó: Peking város polgármestere	1967	Ázsia	Kína
58	7	68.123.46	Harántfuvola	harántfuvolák	<i>komabue, komafuye</i>	Raktárrendezésnél előkerült tárgyak	1968	Ázsia	Kína
59	7	24139	Szona	népi schalmeiek		Vétel a Néprajzi Misszió c. kiállítás anyagából.	1898	Ázsia	Kína
60	7	24141	Szona	népi schalmeiek	<i>ottu</i>	Vétel a Néprajzi Misszió c. kiállítás anyagából.	1898	Ázsia	Kína
61	7	103284	Szona	népi schalmeiek		Pázmán Ferenc	1914	Ázsia	Kína
62	7	2005.69.1.1-3	Mizmár	népi schalmeiek		Kárpáti János	1958	Afrika	Afrika, Marokkó
63	7	66.4.1	Klarinét	klarinétok		Sárosi Bálint	1966	Népzene	Ózd, Borsod-Abaúj-Zemplén megye
64	7	71.5.1	Tárogató	klarinétok		Bánhidi Zoltánné	1971	Népzene	Görömböly, Borsod megye
65	7	89601	Duda	dudák		Dr. Györffy István	1912	Népzene	Ipolykeszi, Hont vármegye
66	7	97.16.145	Szójorgona	szójorgonák	<i>khen</i>	Molnár Benő	1997	Ázsia	Délkelet-Ázsia, Thaiföld
67	7	1455	Szójorgona	szójorgonák	<i>keluri, keledi, enkulurai</i>	Xántus János	1874	Indonézia	Indonézia, Borneó
68	7	18858	Szójorgona	szójorgonák		Giovanni Bettanin	1897	Indonézia	Indonézia, Borneó
69	7	96.23.69	Szójorgona	szójorgonák	<i>khen</i>	Molnár Benő	1996	Ázsia	Délkelet-Ázsia, Vietnam
70	7	67.44.27.1-3	Szójorgona	szójorgonák	<i>sheng</i>	Átadó: Peking város polgármestere	1967	Ázsia	Kína
71	7	65.126.2	Harmonika	harmonikák		Tóth Margit	1965	Népzene	Nagycsepely, Somogy megye
72	7	86010	Fatrombita	trombiták		Tóth Jenő	1910	Ázsia	Kína, Tibet
73	7	86009	Lábszárcsont trombita	trombiták	<i>rkank-gling</i>	Tóth Jenő	1910	Ázsia	Kína, Tibet
74	7	98470	Lábszárcsont trombita	trombiták	<i>rkank-gling</i>	Vojnich Oszkár	1912	Ázsia	Tibet
75	7	135382	Óldalt fúvott trombita	trombiták		Fuszek Rudolf	1937	Afrika	Afrika, Libéria
76	7	55035	Trombita	trombiták	<i>zhajiao</i>	Giovanni Bettanin	1904	Indonézia	Indonézia
77	7	(magántulajdon)	Didzseridu	trombiták		magántulajdon	magántulajdon	Óceánia	Ausztrália
78	7	2009.43.1	Didzseridu	trombiták		Derzsi Balázstól vétel	2009	Óceánia	Ausztrália
79	7	2009.43.2	Didzseridu	trombiták		Derzsi Balázstól vétel	2009	Óceánia	Ausztrália
80	7	2009.43.3	Didzseridu	trombiták		Derzsi Balázstól vétel	2009	Óceánia	Ausztrália

81	7	81605	Kéregkürt	kürtök		B. Balogh Benedek	1911	Ázsia	Kelet-Ázsia, Amur-vidék
82	7	131032	Kéregkürt	kürtök		Átadó: Finn Nemzeti Múzeum	1932	Európa	Finnország
83	7	16797	Kéregkürt	kürtök		Herman Ottó	1898	Népzene	Töröcsvár, Fogaras vármegye
84	7	54.39.12	Fakürt	kürtök		Csermák Géza	1954	Népzene	Mohács, Baranya megye
85	7	68.123.673	Jelzőkürt	kürtök		Raktárrendezésnél előkerült tárgyak	1968	Ázsia	Kína
86	7	70.146.1	Szárnykürt	kürtök		Tóth Margit	1970	Népzene	Kislőd, Veszprém megye
87	7	131033	Szarvkürt	kürtök	<i>paimensarvi</i>	Átadó: Finn Nemzeti Múzeum	1932	Európa	Finnország
88	7	81.135.54	Kürt	kürtök		Átadó: Dr. Misur György	1970-1979	Afrika	Afrika, Kongói Népi Köztársaság
89	7	81.135.56	Kürt	kürtök		Átadó: Dr. Misur György	1970-1979	Afrika	Afrika, Kongói Népi Köztársaság
90	7	68.69.119	Kürt	kürtök		Raktárrendezésnél előkerült tárgyak	1968		Afrika
91	7	68.148.3	Elefántcsont kürt	kürtök		Vértés László	1950-1960	Afrika	Afrika
92	7	31720	Kagylókürt	kürtök		Ribényi Antal	1900	Indonézia	Indonézia, Kei-sziget
93	7	103523	Kagylókürt	kürtök		Pázmán Ferenc	1914	Óceánia	Óceánia, Tahiti
94	7	3268	Szarvkürt	kürtök	<i>kikuju</i>	Teleki Sámuel	1887-1888	Afrika	Afrika, Kenya
95	7	64.6.2	Szarvkürt	kürtök		Hofer Tamás	1964	Népzene	Magyarország
96	7	9041	Zúgattyú	zúgattyúk		Fenichel Sámuel	1896	Óceánia	Óceánia, Új-Guinea
97	7	14740	Zúgattyú	zúgattyúk		Bíró Lajos	1898	Óceánia	Óceánia, Új-Guinea, Asrolabe-öböl
98	7	14750	Zúgattyú	zúgattyúk		Bíró Lajos	1899	Óceánia	Óceánia, Új-Guinea, Asrolabe-öböl
99	7	44622	Zúgattyú	zúgattyúk		Gönczi Ferenc tanfelügyelőtől vétel	1903	Népzene	Magyarország
100	7	64570	Zúgattyú	zúgattyúk		Bíró Lajos	1905	Óceánia	Óceánia, Új-Guinea, Huon-öböl
101	7	132033	Zúgattyú	zúgattyúk	<i>kuntanka, matüba</i>	Róheim Géza	1932	Óceánia	Óceánia, Új-Guinea
102	7	73.100.26	Zúgattyú	zúgattyúk		Bíró Lajos	1973	Óceánia	Óceánia, Új-Guinea
103	7	77.93.42	Zúgattyú	zúgattyúk	<i>nantama</i>	Átadó: Pintér László, Ausztrália	1977	Óceánia	Óceánia, Új-Guinea
1	8	25545	Kúpdob	kúpdobok		Vétel a Néprajzi Misszió c. kiállítás anyagából.	1898	Afrika	Afrika

2	8	90.27.43	Hengerdob	hengerdobok		Sárkány Mihály	1988	Afrika	Afrika, Kenya
3	8	25544	Hengerdob	hengerdobok		Vétel a Néprajzi Misszió c. kiállítás anyagából.	1898	Afrika	Afrika, Tanzánia
4	8	70.70.95	Hengerdob	hengerdobok		Boglár Lajos	1970	Amerika	Paraguay
5	8	32013	Hengerdob	hengerdobok		A madagaszkári kormánybizottság ajándéka, a párizsi 1900-as világkiállításon	1901	Ázsia	Japán
6	8	117334a-c	Hengerdob	hengerdobok		Hopp Ferenc	1921	Amerika	Paraguay
7	8	68.123.1182	Hordódob	hordódobok	<i>tabla (páros dob, baya párja 19158)</i>	Raktárrendezésnél előkerült tárgyak	1968	Ázsia	Ázsia
8	8	66.66.6	Hordódob	hordódobok	<i>kendang, kendhang ciblon, kendhang batangan</i>	Zborai Ernő	1966	Indonézia	Indonézia, Nyugat-Jáva
9	8	68.123.671.1-2	Hordódob	hordódobok	<i>huagu</i>	Raktárrendezésnél előkerült tárgyak	1968	Ázsia	Kína
10	8	68.123.672.1-2	Hordódob	hordódobok	<i>huagu</i>	Raktárrendezésnél előkerült tárgyak	1968	Ázsia	Kína
11	8	1201	Hordódob	hordódobok	<i>o-daiko, jingu</i>	Xántus János	1874	Ázsia	Délkelet-Ázsia, Thaiföld
12	8	1303	Hordódob	hordódobok	<i>patma, pat-ma</i>	Xántus János	1874	Ázsia	Délkelet-Ázsia, Thaiföld
13	8	24554	Homokóradob	homokóradobok		Vétel a Néprajzi Misszió c. kiállítás anyagából.	1898	Ázsia	Tibet
14	8	84	Homokóradob	homokóradobok	<i>cuzumi, otsuzumi</i>	Xántus János	1874	Ázsia	Japán
15	8	25443	Homokóradob	homokóradobok		Vétel a Néprajzi Misszió c. kiállítás anyagából.	1898	Afrika	Afrika, Kamerun, Fernando Po sziget
16	8	53.21.15	Homokóradob	homokóradobok		Átadó: Szegedi Móra Ferenc Múzeum	1953	Afrika	Afrika
17	8	81.123.3	Homokóradob	homokóradobok		Átadó: Horváth Miklós	1981	Ázsia	Ázsia, Mongólia
18	8	65.47.2	Cserépdob	tölcsérdobok	<i>ghedra</i>	Átadó: Horváth Ferenc	1965	Afrika	Afrika, Egyiptom, Kairó
19	8	3790	Cserépdob	tölcsérdobok	<i>ghedra</i>	ifj. Jankó János	1889	Afrika	Afrika, Tunézia

20	8	68.123.588	Cserépdob	tölcsérdobok		Raktárrendezésnél előkerült tárgyak	1968	Ázsia	Közel-Kelet, Jeruzsálem
21	8	2003.68.58	Cserépdob	tölcsérdobok	<i>ghedra</i>	Vétel a Néprajzi Misszió c. kiállítás anyagából.	1896	Afrika	Afrika
22	8	2003.68.31	Cserépdob	tölcsérdobok	<i>ghedra</i>	Raktárrendezésnél előkerült tárgyak	2003	Afrika	Afrika
23	8	26004	Cserépdob	tölcsérdobok	<i>ghedra</i>	Vétel a Néprajzi Misszió c. kiállítás anyagából.	1898	Afrika	Afrika, Marokkó
24	8	95.4.69	Lábasdob	lábas dobok		Rudnyánszky István	1995	Afrika	Afrika, Szudán
25	8	95.4.70	Lábasdob	lábas dobok		Rudnyánszky István	1995	Afrika	Afrika, Szudán
26	8	25035	Lábasdob	lábas dobok		Vétel a Néprajzi Misszió c. kiállítás anyagából.	1898	Afrika	Afrika, Kelet-Zambézi vidéke
27	8	135374	Lábasdob	lábas dobok		Fuszek Rudolf	1937	Afrika	Afrika
28	8	37024	Lábasdob	lábas dobok		Festetics Rudolf	1902	Óceánia	Óceánia, Cook-szigetek
29	8	2003.67.14	Lábasdob	lábas dobok		Raktárrendezésnél előkerült tárgyak	2003	Afrika	Afrika
30	8	76.68.1	Lábasdob	lábas dobok		Átadó: Kómúves István dr.	1976	Afrika	Afrika, Kamerun
31	8	1707	Hosszúdob	hosszúdobok		Xántus János	1874	Indonézia	Indonézia, Aru-sziget
32	8	31728	Hosszúdob	hosszúdobok		Ribényi Antal	1900	Indonézia	Indonézia, Kei-sziget
33	8	19148	Hosszúdob	hosszúdobok		Giovanni Bettanin	1897	Indonézia	Indonézia
34	8	37911	Hosszúdob	hosszúdobok	<i>kundu</i>	Bíró Lajos	1896-1899	Óceánia	Óceánia, Új-Guinea, Huon-öböl
35	8	37914	Hosszúdob	hosszúdobok	<i>kundu</i>	Bíró Lajos	1896-1899	Óceánia	Óceánia, Új-Guinea, Huon-öböl
36	8	37922	Hosszúdob	hosszúdobok		Bíró Lajos	1902	Óceánia	Óceánia, Új-Guinea, Huon-öböl
37	8	37928	Hosszúdob	hosszúdobok		Bíró Lajos	1902	Óceánia	Óceánia, Új-Guinea, Huon-öböl

38	8	37931	Hosszúdob	hosszúdobok	<i>kundu</i>	Bíró Lajos	1896-1899	Óceánia	Óceánia, Új-Guinea, Huon-öböl
39	8	37934	Hosszúdob	hosszúdobok	<i>kundu</i>	Bíró Lajos	1896-1899	Óceánia	Óceánia, Új-Guinea, Huon-öböl
40	8	103476	Hosszúdob	hosszúdobok		Pázmán Ferenc	1914	Afrika	Nyugat-Afrika
41	8	107776	Hosszúdob	hosszúdobok		Mendlik Oszkár	1912	Indonézia	Indonézia, Jemedena
42	8	80738	Hosszúdob	hosszúdobok		Torday Emil	1907-1909	Afrika	Afrika, Kongó, Zaire
43	8	72030	Hosszúdob	hosszúdobok		Panther osztrák-magyar hadihajó gyűjtése	1907	Óceánia	Óceánia, Új-Guinea
44	8	64.85.57	Hosszúdob	hosszúdobok		Átadó: Lorencz József	1964	Óceánia	Óceánia, Új-Guinea, Pápua-öböl
45	8	25953	Keretes dob	keretes dobok		Vétel a Néprajzi Misszió c. kiállítás anyagából.	1898	Ázsia	Közel-Kelet, Aden
46	8	1096	Csörgődob	keretes dobok		Xántus János	1874	Ázsia	Délkelet-Ázsia, Dél-Vietnam
47	8	26508	Csörgődob	keretes dobok	<i>pandero</i>	Vétel a Néprajzi Misszió c. kiállítás anyagából.	1898	Afrika	Afrika, Egyiptom
48	8	26732	Csörgődob	keretes dobok		Vétel a Néprajzi Misszió c. kiállítás anyagából.	1898	Ázsia	Közel-Kelet, Jeruzsálem
49	8	12535	Csörgődob	keretes dobok		Zichy Jenő	1898	Ázsia	Kaukázus, Grúzia
50	8	124958	Kelontong	keretes dobok	<i>taogu</i>	Hopp Ferenc	1921	Ázsia	Kína, Peking
51	8	85.161.98	Kelontong	keretes dobok		Főzy Vilma, átadó: Emilia Bendel, William Enking	1985	Amerika	Mexikó
52	8	60.96.37	Sámándob	keretes dobok		Diószegi Vilmos	1960	Ázsia	Mongólia
53	8	60.97.4	Sámándob	keretes dobok		Diószegi Vilmos	1960	Ázsia	Mongólia, Ulánbátor
54	8	72.135.6	Sámándob	keretes dobok		Diószegi Vilmos	1960	Ázsia	Mongólia, Ulán UI
55	8	71.30.85.1-2	Keretes dob	keretes dobok		Hofer Tamás	1967	Amerika	Mexikó
56	8	99.2.78. 1-2	Keretes dob	keretes dobok		Oláh László Olivér	1999	Amerika	Bolívia
57	8	26511	Üstdob	üstdobok		Vétel a Néprajzi Misszió c. kiállítás anyagából.	1898	Afrika	Afrika, Egyiptom
58	8	141317	Üstdob	üstdobok	<i>gasa</i>	Átadó: Muhrai Mihály	1948	Afrika	Afrika, Szomália
59	8	86.57.1	Üstdob	üstdobok		Főzy Vilma, átadó: Kindler László, Torontó	1986	Amerika	Dél-Chile
60	8	65.110.1	Üstdob	üstdobok		Martin György	1965	Afrika	Afrika, Etiópia
61	8	19157	Üstdob	üstdobok		Giovanni Bettanin	1897	Ázsia	Ázsia

62	8	19156	Üstdob	üstdobok		Giovanni Bettanin	1897	Ázsia	Délkelet-Ázsia, Malajzia
63	8	19158	Üstdob	üstdobok	<i>baya (páros dob, tabla párja 68.123.1182)</i>	Giovanni Bettanin	1897	Ázsia	Ázsia
64	8	68.123.1184.1-2	Üstdob	üstdobok		Raktárrendezésnél előkerült tárgyak	1968	Ázsia	Ázsia
65	8	12533	Üstdob	üstdobok	<i>timblibito</i>	Zichy Jenő	1897	Ázsia	Kaukázus, Grúzia
66	8	12534	Üstdob	üstdobok	<i>timblibito</i>	Zichy Jenő	1897	Ázsia	Kaukázus, Grúzia
67	8	68.139.8	Köcsögduda	köcsögdudák		Sárosi Bálint	1968	Népzene	Nagyberki, Somogy megye
68	8	61.151.1	Bika	bikák		Manga János	1961	Népzene	Egyházaskozár, Baranya megye
69	8	90.36.1	Bika	bikák		Birinyi József	1990	Népzene	Moldva, Lujzikalagor

III. Kárpát-medencén túli hangfelvételek a Zenetudományi Intézetben

Jegyzőkönyv	Évszám	Ország	Helység	Szalag szám (Mg)	Film (Ft)	Gyűjtő
52	1958 VI–VII	Szovjetunió	Moszkva, Joskar Ola, Sinsa, Leningrád, Szebe-Uszad és Morki, Elaszü és Mikrjakovo	871A–878B		Vikár László
60	1959 XI	Kína, Belső Mongol Autonóm terület	Kukuhoto	1107A–1109		Kara György
60	1965	Makedonia		1742A–1742B		Smokvarski Georgi
94	1966	Albánia	Dél-albánia, Skoder	2346/A–2347B		Sárosi Bálint
102	1964 VI.	Szovjetunió	Miskino, Sztaro-Vaszkinó, Irszaevo, Sztaro-Arزامatovo, Kameevo, Sztaro-Akbulatobos, Csurajevo, Nuzsnij-Kacsmaš, Keltej, Redkino, Cserlak, Ufa, Maloje Karacschino, Maloje Tyjumerli, Torajevo, Orinino, Bolsoje Akkorzino, Sorselij	1489/A–1491A		Vikár László
126	1963 IX–X.	Mongólia	Ulánbátor	1648A–1649A		Bese Lajos

135	1966 VIII.–IX.	Szovjetunió	Novaja Lipsa, Ivan-Beljak, Perenyaja Lipsa, Szidelnyikovo, Kaksamarij Krasznoj jár, Arvor, Karligan Mari-Buljamor, Jelimbajevo, Kurknur, Bolsaja Muska, Szernur, Novij Torjal, Obalisz, Luzsbeljak, Upsa, Sztarakresena, Joskar Ola, Meresposzi, Jáhdasevo, Malije Janysi, Novaja Semursa, Bálsoje Buljanovo, Mordovszkije Tjuki, Szugutij, Novije Muratij, Tatarkaszij, Jamolkino, Csebokszarij	1727/A– 1732A		Vikár László
139	1964–65	Húsvét szigetek		2119		Dr. Nógrádi György
139	1963	Szudán		2123		Roxan Connick McColleston
139	1972	Izland	Rejkjavik	2499		Helga Johannsdottir
139	1960	Mongólia	Ulan-Ude	1753–1757		Bese Lajos
145	1966 X–XI.	Mongólia	Ulánbátor	1807/A– 1813B		Vargyas Lajos
157	1968 V.	Szovjetunió	Tjumerevo, Jantikovo, Turműsi, Bajderjakovo, Hovo-Bullajevo, Jálciki, Toszkajevo, Napolnoje, Szüreszi, Piterkino, Kraszniye Csetaj, Atnarij, Toganasi, Verhnie Acsaki, Persziplanij, Szovetszkoje (A forradalom előtt: Sumatovo), Jazsutkino, Alikovo, Raszkildino, Tautovo, Nyizsnij Atü., Arszk, Balsije Mengeri, Atnja, Janygaszola, Novüj Kiner, Surabas (tatárul), Sisur (mari cseremiszü), Tauzar, Nizsnjaja Usma, Szrednij Kusket, Tjunter, Dorga, Uliszjal, Sztarij Kusket, Jangulovo, Novij Kaniszar, Verhnyaja Suny, Pocsinok Szuter, Pocs-Kucsuk, Sztaraja Knja, Khjagor, Csura, Lelvizs, Sztaraja Jumja, Ostorma Jumja	1887/A– 1892B	636	Vikár László
182–183	1970 VIII.	Szovjetunió, Tatár Autonóm Köztársaság	Mordovszkij Karataj, Bolsije Karmali, Bolsije Szaltiki, Urjum, Besszonovo, Tonserma, Maloje Semjakino, Alabregyino, Bjurgani, Koski-Tenyjakovo, Alsihovo, Krasznoje Polje, Sztarije Tyincsal, Alsejevo, Sztaroje Griskino, Karmankovo, Monasevo, Ilnyety, Bizjaki, Marij Tyikasovo, Sztarij, Kukljuk, Cserkaszovo, Karan-Azikovo, Kadriakovo, Kaltakovo, Varkled Bogyja, Kucsukovo, Szarszak Omga, Varzi-Pelga, Kadriakovo, Sztaraja, Kiremetry, Urmangyejevo, Bjelovka, Novo-Uzejevo, Sztaroje Ibrajkino, Novoje Ibrajkono, Novo-Ilmovo, Sztaro-Ilmovo, Mordovszkoje Afonykino, Berket-Kljucs, Csornij-Kljucs	2012/B– 2104B		Vikár László
186	1966 IX–XI.	Egyiptom	Abu Kér, Assint, Abu Korkas, Manhari	2157/A–		Borsai Ilona

197	1967 XI.	Szíria	Braig	2170B 949B		Bertók József
197	1967–68 X–III.	Venezuela	Puerto Ayacucho, Amazonasz vidéke, Cano Temblador, Cano Panjil	950/A–1000A		Halmos István, Boglár Lajos
198	1968 IV–VI.	Venezuela	Cano Verra, Cano Panjil, Puerto Ayacucho, Los Teques	2344/A– 2345/B		Halmos István, Boglár Lajos
213	1972 III.	Örményország	Jereván, Siraz falu, (Ararát körzet).	2470–2471		Manukian Manuk
213	1973 IV.	Örményország	Aftona falu, Verin Talin, Mjurakjand	2472–2474		Sárosi Bálint
213	1966 VII–VIII.	Ghana	Accra, Kumasi	2734–2735		Sárosi Bálint
215	1974 VI.	Bulgária	Divotino, Banja, Kavrakirovo	3178A–3179B		Martin György
222	1965 VI.	Etiópia	Dabra Berham, Dessie, Haik, Wučale, Wurgera, Woldia, Quoram, Makale, Axum, Enda Selasse, Gondar, Debra Markos, Lehemti, Addis Abeba, Jimmara, Harrah, Alem-Maya	2528A–2547B	559- 572	Sárosi Bálint
226	1971–1972 XII. és V.	Mongol és Kazah	Dahran város	2674–2676		Jakab Mihály
253	1957 X–XI.	Kórea	Phenjan	3116/A– 3119B		Vikár László
253	1957 XI–XII.	Kína	Peking, Sian, Szenszi, Kunming, Yünnan, Lunan, Kanton, Hangcsou, Sanghaj			Vikár László
264–265	1974 VII–VIII.	Szovjetunió, Baskir és Tatár Autonom köztársaság	Sztaraja Cipija, Szirija, Sztaraja, Tipija, Karik Szerma, Gondirevo, Sztaraja Jumja, Verhnyaja Jumja, Sztaraja Ucsa, Nizsnjaja Ruszi, Verhnij Kumor, Szrednij Kumor, Verhnij Kuzmesz, Nirija, Pokrovo-Urusztamak, Nikolaskuno, Izmajlovo, Udmurt-Tatisli, Galkino, Urazgilda, Novije Tatisli, Nizsnyebaltecevo, Sztarij Kizil Jar, Biginejevo, Sztarokalimijarovo, Verhnije Tatisli, Vjazovka, Sudek, Konyegovo, Mozsga, Banibas, Sztarij Varjas, Csetirman, Andrejevka, Barabanovka, Verhnaja Barabanovka Kajmasabas, Botszkaja Urada, Votszkaja Osja, Ufa	3204/A– 3210B		Vikár László

283–284	1975 VI–VII.	Szovjetunió	Djurtjuli, Kidrjacsevo, Csapaevo, Burangulovo, Hovo-Japarovo, Karalacsuk, Nyizsnemancsarovo Ucspili, Sztarobaisevo, Marjadik, Szukkuloovo, Jukalikulevo, Taskicsi, Sztaronadirovo, Mari-Meneuz, Csuj-Ataszevo, Juldasevo, Jabalakovo, Sztarotatisevo, Knyjazi-Elta, Akkuzevo, Iszanbajevo, Telekejevo, Novije Balikli, Balcsikli, Sztaro-Kurucsevo, Sztaro-Ilekovovo, Hovo-Ilekovovo, Julitimirovka, Buzjuovo, Sztaro Kurcsejevo, Ilisevo, Kustirjakovo, Sztaro-Balikli, Novo Kutovo, Tamirnovovo, Verhnye Atasevo, Imjanlekuli, Sztaro Basirovo, Novo Kalmas, Taskalmas, Rapatovo, Novo Baltacsevo	3358/A–3364		Vikár László
356–357	1977 VII.	Örményország	Jereván	3856/A–3857B		Martin György
3317–3318	1987	Örményország		3317–3318		Tari Lujza
4184	1980	Szovjetunió	Nyizsnyeje Narikari	4184/A		Schmidt Éva
4522	1962 II.	Venezuela	Makiritare indiánok	4522		Boglár Lajos
4522	1958	Brazília	Mato Grosso, Utiariti (Nambikvara indiánok)	4522		Boglár Lajos
4575	1982 XII.	Mongólia	Ulánbátor	4575		Vikár László
2581–2599	1967 VIII–X.	India	Rajasthan, Udaipur, Sirpur	2581A–2599B	698	Víg Rudolf
3665–3676	1977 V–VI.	Szovjetunió	Szmakovo, JuldasevoJumakovo, Aprakovo, Szarisevo, Abitovo, Kutusevo, Istuganovo, Tajnaszovo, Zjak-Ismetovo, Szvoboda, Jakupovo, Jaksimbetovo, Kutlujulovo, Novo-Muraptalovo, Jakutovo, Kaltajevo, Bala-Csetirman, Kuzminovka, Aléskino, Fédorovka, Verhnij Alastan, Karalacsik, Batirovo, Jaserganovo, Kabakusevo, Allaguvat, Boriszovka, Karamali, Sztarij Kalkas, Kornyejevka, Ibrakajevo, Makszjutovo, Sztellibasevo	3665–3676		Vikár László
3743–3755	1978 I–II.	Pakisztán	Hafizabad, Distt Gujranwala, Bohlewal, Dijkot, Jhang, Dijkot, Jhang (Mazhar, Parnayan), Parnayan, Parnayan (Multan rádió), Talamba, Miann Chanun, Talamba, Samundri Wala, Samundri, Muzzafargarh, Multan, Hafizabad, Distt Gujranwala, Bohlewal, Dijkot, Jhang, Dijkot, Jhang (Mazhar, Parnayan), Parnayan, Parnayan (Multan rádió), Talamba, Miann Chanun, Talamba, Samundri Wala, Samundri, Muzzafargarh, Multan	3743/A–B–3755B		Halmos István

3810–3821	1978 I–III.	Pakisztán	Iszlamabad, Taxiba mellett, Aligpur Frash, Peshowar, Hafizabad, Bholewal, Multan, Ghari Ghat, Dijkot, Muzzafargarh, Miannchannu, Chak, Samundri Wala, Bokra, Umerkot kígyóbűvölő telep, Sabri Thar, Tando Alayar, Hyderabad, Bith Shah, Iszlamabad, Taxiba mellett, Aligpur Frash, Peshowar, Hafizabad, Bholewal, Multan, Ghari Ghat, Dijkot, Muzzafargarh, Miannchannu, Chak, Samundri Wala, Bokra, Umerkot kígyóbűvölő telep, Sabri Thar, Tando Alayar, Hyderabad, Bith Shah	3810/A–3821B		Halmos István
3856–3857	1977 X.	Örményország	Jereván, Szaszunik, Sirazlu	3856A–3856B	979	Martin György
3950–3954	1979 V–VI.	Szovjetunió	Ufa, Szibaj, Sztaro Szibajevo, Bajmak, Akmurun, Jumasevo, Itkulovo, Buranybajevo, Csingizovo, Tablükajevo, Nigamatovo, Kulicsurovo, Turkmenovo, Kuszejevo, Novomunaszipovo, Novoszubhangulovo, Bajnazarovo, Magagyejevo, Sztaroszubhangulovo	3950/A–3954B		Vikár László
3974–3975	1978 XI.	Kuvait		3974/A–3975B		Sárosi Bálint
3996–3998	1979 IX–X.	Mongólia	Dalandzadgad, Ulanbator	3996/A–3998A	1043	Martin György
4148	1990	Szovjetunió	Obi-Ugorok között	4148		Schmidt Éva, Lázár Katalin
4182–4183	1980	Szovjetunió	Peregrobnoje, Muligort, Tugijani	4182/A–4183B		Schmidt Éva
4261–4264	1978 VI–VII.	Törökország	Isztambul, Ankara	4261/A–4262/B	994, 996	Martin György
4270–73	1990	Szovjetunió	Obi-Ugorok között	4270–73		Lázár Katalin
4502–4508	1982	Szovjetunió		4502–4508		Schmidt Éva
4847–55	1991	Oroszország	Udmurt, Baskír	4847–4858		Felföldy László, Pálffy Gyula
5094–5107	1985	Vietnám		5094–5107		Vargyas Gábor
5119–5132	1985	Vietnám		5119–5132		Vargyas Gábor
5205–5229	1985	Vietnám		5205–5229		Vargyas Gábor
5356–5357	1967–69	Finnország		5356–5357		Kovalcsik Katlin
5413–5422	1992	Oroszország	Obi-Ugorok között	5413–5422		Lázár Katalin, Csepregi Márta, Kerezsi Ágnes
5437–5438	1992 VI.	Oroszország	Voki Rap Fogun (Szurgusi körzet)	5437–5438		Lázár Katalin, Csepregi Márta, Kerezsi Ágnes
5897–5900	1990	Szovjetunió	Obi-Ugorok között	5897–5900		Schmidt Éva, Lázár Katalin, Németh István

5953	1959	Szovjetúnió	Obi-Ugorok, Burjátok között	5953	Schmidt Éva, Lázár Katalin
6130–56	2004 III.	Oroszország	Obi-Ugorok között	6130–56	Vándor Anna, Lázár Katalin, Németh István
6165	2004 III.	Oroszország	Obi-Ugorok között	6165	Vándor Anna, Lázár Katalin, Németh István
6159–61	2004 III.	Oroszország	Obi-Ugorok között	6159–61	Vándor Anna, Lázár Katalin, Németh István
6171–72	2004 III.	Oroszország	Obi-Ugorok között	6171–72	Vándor Anna, Lázár Katalin, Németh István
6416–6439	1987	Vietnám		6416–6439	Vargyas Gábor
6871–84	1966	Komi		6871–84	Vászolyi Erik
7282–93	1981–82	Uj-Guinea		7282–93	Vargyas Gábor

IV. A dolgozatban szereplő kutatók

Kutatók	Kutatási terület	Kutatás ideje
Ábrahám Judit (1974–)	India, Radzsasztán	1992 után
Baráthosi Balogh Benedek (1870–1945)	Japán	1903, 1914
	Amur-vidéki olcsák és a goldok	1908, 1909
	Oroszország, Szibéria	1911
	Sarkvidéki népek	1911 után
Bartók Béla (1881–1945)	Észak-Afrika, Algéria, Biskra, Sidi Okba, Tolga és El-Kantara	1913
	Törökország	1936
Birinyi József (1956–)	A világ több, mint negyven országából gyűjtött népzenei anyagokat és hangszereket	1970-től
Bíró Lajos (1856–1931)	Új-Guinea	1895
Boglár Lajos (1929–2004)	Brazília, Mato-Grosso	1959
	Venezuela	1967–1968, 1974
	Brazília, Francia-Guyana	1980-tól
Báró Bornemisza Pál (1853–1909)	Afrika, Kilimandzsáró, Meru hegy, Német- és Angol- Kelet-Afrika, Uganda, a nagy tavak Viktória-, Taupanika, és Nyassa-tavak	1880–1902
Borsai Ilona (1924–1982)	Egyiptom	1966–1967
Déri Balázs (1954–)	Egyiptom, Kairó	1998-tól
	Szíria, Bejrut, Törökország, Isztambul	
Diószegi Vilmos (1923–1972)	Szibéria	1957–1958
	Mongóliai, Altaj hegység	1960, 1964
Fekete Károly (1973–)	Afrika, Togó, Burkina Faso, Ghána, Mali	1990-es évektől
Felföldi László (1947–)	Oroszország, Volga-vidéke Baskíria, Udmurtia és a Mari Köztársaság	1991–1996
Fenichel Sámuel (1868–1893)	Új-Guinea, Német Új-Guinea, Ceylon, Szingapúr	1891–1893
Festetics Rudolf (1895–1943)	Óceániai szigetvilág	1893–1898

Fuszek Rudolf (1882–1942)	Kamerun és Morovia (Libéria), Ghána, Nigéria, Kelet-Afrika, Kongó	1913-tól
H. Magyar Kornél (1975–)	Indonézia	1999-óta
Halmos István (1929–)	Venezuela	1967–1968
	Pakisztán	1978
Hortobágyi László (1950–)	India	1985–1986
	Észak-India	1967-től
Jankó János (1868–1902)	Afrika, Nílus-delta és környéke, Tunisz, Tripoli	1888, 1889
	Oroszország, Kaukázus, Volga-delta, Szibéria, Tobolosz, Osztyák területek	1896, 1897–1898
Kárpáti János (1932–)	Afrika, Észak-Afrika, Marokkó	1958
	India, Teherán, Új Delhi	1961, 1964
	Japán	1978, 1988, 1994
Kerekes János (1981–)	Ausztrália, Perth	2006-tól
Kerezsi Ágnes (1954–)	Finnugor és szamojéd népek	1989–2008
Kozma András (1952–)	India	1980–1990-es évek
Lázár Katalin (1955–)	Hanti–Manysi Autonóm Körzet, Északi- és keleti-hantik	1990, 1991–1993
Martin György (1932–1983)	Török és arab vidékek	1951-től
	Etiópia	1965
Pápai Károly (1861–1893)	Oroszország, Volga-vidéke	1888
Pávai István (1951–)	Románia, Bukarest	1991
	Törökország, Ankara	1991
Reguly Antal (1819–1858)	Szibéria, Észak-Urál vidéke	1843–1846
Róheim Géza (1891–1953)	Ausztrália, Délkelet-Új-Guineai	1928–1930
	Mexikó	1945
Sántha István (1968–)	Oroszország, Szibéria	1993-tól
	Belojarszkij	2002
Sárosi Bálint (1925–)	Etiópia	1965
	Ghána	1966
	Örményország	1972
	Kuvait	1978
Schmidt Éva (1948–2002)	Oroszország, Ob vidéke	1970-től
Sipos János (1953–)	Törökország, Trákia, Kazaksztán, Azerbajdzsán és Kirgizisztán	1987-től

	Amerika	2004, 2005
Somfai Kara Dávid (1969–)	Belső-Ázsia, Almati, Tiensan-hegység, Kazaksztán	1994-től
Szalai Péter (1962–)	India	1982-től
Szomjas–Schiffert György (1910–2004)	Finnország, Lappföld	1969
Tárnok Ákos (1966–)	Dél-Amerika, Ecuador, Andok-hegység	1982-től
Gróf Teleki Sámuel (1845–1916)	Afrika, Kelet-Afrika	1887–1888
	India, Indonézia, Borneó	1893
Torday Emil (1875–1931)	Afrika, Belga kongó, Kinshasa, Meru-tó	1895, 1905, 1907
Tóth Margit (1920–2009)	Egyiptom, Kairó	1970, 1980–2003
Tóth Szabolcs (1969–)	India	1980-től
Vargyas Gábor (1952–)	Ausztrália, Új-Zéland, Cape York félsziget, Laura vidéke, Pápua-Új-Guinea, Német-Új-Guinea	1981–1982
	Afrika, Kongó, Angola	1987
	Vietnam, Laosz	1985–1989, 2007
	Indonézia	1993
	Kína, Yünnan	1999
Vargyas Lajos (1914–2007)	Mongólia, Ulánbátor és környéke	1967
Vikár Béla (1859–1945)	Finnország, Karjala	1899
Vikár László (1929–)	Ázsia, Kína, Korea	1957
	Oroszország	1958–1979
Vojnich Oszkár (1864–1914)	Amerika	1893
	Közép- és Nyugat-Európa, Skandináv országok	1898
	Csendes óceáni szigetvilág, Ausztrália, Új-Zéland, Cook-szigetek, Tahiti, San Francisco, Hawaii, Fidzsi, Tonga, Szamoa, Bismarck-szigetek, Astrolabe-öböl, Fülöp-szigetek, Hon kong és Makaó.	1906–1908
	Afrika	1909–1910
	India, Délkelet-Ázsia, Indonézia	1910–1912
Wilhelm Gábor (1962–)	Kína, Jünnan-tartomány, Lijiang	1988, 1990
	Japán, Hokkaidó sziget	2003

	Amerika	1850–1860
Xántus János (1825–1894)	Kelet és Délkelet-Ázsia, Ceylon, Sziám, Kína, Japán, Indonézia	1869–1870
Yrjö Wichmann (1868–1932)	Cseremisiz	1906
Gróf Zichy Jenő (1837–1906)	Oroszország és Kelet-Ázsia, Kaukázus, Turkesztán, Nyugat- Szibéria	1895, 1896–1898

V. A dolgozatban szereplő hangszerek leírásai³⁵²

1. Zenélő fa, *Sangur*

(Ltsz: NM 2167)

Hangszekrénye fenyőfából kivájt, enyhén domborodó, egyik vége csúcsban, másik vége kétágú villaalakban végződik. A két ágat egy rúd köti össze, erre csavarodik a szarvasín húrok egyik vége. A hangszekrényt deszkalap fedi, ezen hangrésként trapezoid kivágás van. Húrtartóként egy szíj szolgál, amit a test végébe rögzítettek. A húrok kifeszítésére fapeckek szolgálnak. A tradicionális énekeiket kísérték ezzel a vogul pengetős hangszerrel.

Gyűjtő: Reguly Antal

Gyűjtés helye: Oroszország

Gyűjtés ideje: 1846

H: 110 cm, Sz: 28,5 cm, M: 13 cm

2. Darufa

(Ltsz: NM 3711)

Osztják keretes hárfá, darufa. A hangszer négyzetes hasáb formájú testét és nyakát egy darab fából faragták ki, a nyaka faragása miatt madárra emlékeztet. A fedőlapot szögekkel erősítették a testre, melyen csillag alakú hangnyílások vannak. A húrtartó és a test vége között kifeszített, keretet adó lécs a húrok könnyebb feszíthetőségét szolgálja. A hangszer fejére különböző színű textilszalagokat kötöttek díszítésként. Kilenc húrját a hangszer nyakán átfűrt, durván faragott hangolókulcsok rögzítik. Húrjai fémből vannak. A tradicionális énekeiket kísérték ezzel a pengetős hangszerrel.

Gyűjtő: Pápai Károly

³⁵² A hangszerek leírásainak többségét a hangszerkiállításhoz készítettem, néhány leírása a dolgozathoz készült el.

Gyűjtés helye: Északnyugat-Szibéria

Gyűjtés ideje: 1888

H: 73 cm, Sz: 57 cm

3. Üstdob, *Diplipito*

(Ltsz: NM 12533)

Egymembrános dobpár. A két dob magassága ugyanaz, a szélességük különböző. A két dobót a membránt is feszítő bélel fogták össze. A bélzsinórok a membránt Y formával rögzítik. Általában a membrán marhabőrből, vagy hólyagból készül. Két kis ütővel ütik, vokális és tánczene kíséretéhez is használják. Általában férfiak játszanak rajta, fontos hangszer a népi együttesekben.

Gyűjtő: Gróf Zichy Jenő

Gyűjtés helye: Kaukázus, Grúzia

Gyűjtés ideje: 1896

H: 34 cm, Sz: 17 cm

4. Cserépdob, *Darbuka*

(Ltsz: NM 3790)

Tunéziai egymembrános dob. Korongon hurkatechnikával formált, égetett agyagból készült, felfelé szélesedő dob, melynek felülete durvább és dísztelen felületű. A festett bőrmembránt közvetlenül, ragasztással rögzítették a testre. A tölcsérdobok főleg az arabok lakta területen terjedtek el, anyaga lehet fém, kerámia, de műanyag is. Formája homokóraszerű, de szögletes típusuk is szép számmal létezik. Használata a Közel-keleti zenékben öblös hangja miatt igen elterjedt. Eleinte főleg a hastáncok kíséretére használták, de újabban egyre nagyobb népszerűsége tesz szert a jazz és fusion zenékben is. Több néven is ismerik.

Gyűjtő: Jankó János

Gyűjtés helye: Afrika, Tunézia

Gyűjtés ideje: 1889

Á: 16 cm, alul Á: 8 cm M: 20 cm

5. Zúgattyú

(Ltsz: NM 39907)

Fenyőfából készült zúgattyú. A lapos deszka mindkét vége lekerekített, egyik végén a kendermadzagnak vágott lyuk van. A hangszer mindkét oldalát szénnel rajzolt stilizált emberalakok díszítik. A zúgattyúk a világ legrégebbi hangszerei közé tartoznak, minden primitív népnél megtalálhatók voltak, modernebb kultúrákban főleg gyermekhangszerként maradtak meg. Búgó hangját a szél zúgásához lehet hasonlítani.

Gyűjtő: Jankó János

Gyűjtés helye: Északnyugat-Szibéria

Gyűjtés ideje: 1898

H: 28 cm, Sz: 6,5 cm

6. Kantele

(Ltsz: NM 4043)

Fogólap nélküli lapos citera, finn nemzeti hangszer. Háromszög alakú testét egy fából faragták. Hat húrját a testen átfutó, a testre merőleges hangolászögekre rögzítették. Hat acélhúrját ujjakkal pengetik. A régebbi típusok öt, vagy hat húrosak voltak, a mai koncertkanteleken akár 40 húr is lehet.

Gyűjtő: Vikár Béla

Gyűjtés helye: Finnország

Gyűjtés ideje: 1899

H: 63 cm, Sz: 15,5 cm

7. Furulya, *Shakuhachi*

(Ltsz: NM 58695)

A shakuhachi, egy japán tradicionális bambuszfurulya, melynek hangja állítólag képes felidézni a természet teljes skáláját. A VI. században kerülhetett Japánba Indiából. A zen buddhista szerzetesek használták meditációkra. A hangszert használják egyénileg, de más hangszerrel, a kotóval és a shamisen-nel is megszólalhat.

Gyűjtő: Baráthosi Balogh Benedek

Gyűjtés helye: Japán

Gyűjtés ideje: 1903

H: 48,5 cm, Á: 3 cm

8. Doromb

(NM 76512)

Náddoromb. A vékonyra hasított nádból készült testből szögletesen vágják ki a nyelvet. A hangszer testéhez fonallal rögzítették a tokját. A dorombot az idiofon és az aerofon hangszerek közé is be szokták sorolni. A világ minden táján ismerik, fából, levélből, bambuszból és csontból is készülhet. Eredetileg a mágia eszköze volt, a sámánok használták tevékenységük hatásának fokozására, később vált dallamjászó hangszerré.

Gyűjtő: Baráthosi Balogh Benedek

Gyűjtés helye: Kelet-Ázsia, Amur-vidék

Gyűjtés ideje: 1908–1909

H: 15 cm, fonal H: 15 cm, fácska H: 23,5 cm

9. sz. Kotó

(Ltsz: NM 179)

Japánban népszerű domború citera. Hosszúságában felfelé domboruló, valamint domború tetejű citeraszerű húros hangszer. A lapos hátlap két végénél Ω -formájú, nem egyforma méretű nyílás van. Színe világosbarna, két karcsú rövid fa lába közül az egyik hiányzik. Eredetileg 13 selyemhúrja egyenlő hosszúságú. A VIII. században hathúros hangszerről tesznek említést, ez volt a jamato-koto, a IX. századra húrjainak száma már 13-ra emelkedett (szono-koto). A XVII. századra a shamisen repertoárjának mintájára, kialakult a népies kotoirodalom, a hangszer egyre ismertebb lett.

Gyűjtő: Xántus János

Gyűjtés helye: Japán

Gyűjtés ideje: 1868

H: 44,3 cm, M: 5,5 cm, Sz: 9,7 cm

10. Holdgítár, Yue-kin

(Ltsz: NM 538)

Kínai pengetős rövidnyakú lant. Eredete a VII. századra, a Tang-dinasztia hatalomra jutásáig nyúlik vissza. A kör alakú, lapos hátú lant oldala, nyaka, és húrartója sötétebb, elő és hátlapja világosabb fából készült. Nyaka rövid, négy húr feszül rajta, melyek kettőzve A és D hangolásúak. Megszólaltatása az ujja húzott pengetővel történik. A pekingi operákban kedvelt hangszer.

Gyűjtő: Xántus János

Gyűjtés helye: Kína

Gyűjtés ideje: 1868

H: 55,5 cm, Á: 35,5 cm, M: 3,8 cm

11. Xilofon, *Ranat ek*

(Ltsz: NM 1304)

Délkelet-ázsiai xilofon. A díszes végű, csónak alakú vályú rezonátorra a 20 falemezt kötéllel erősítették fel. A rezonátort kis fatalp tartja. A lemezek vastagságuknak megfelelően különböző hangmagasságúak. Ütve szólaltatják meg, 2 típusú ütőt használnak, egy puhábbat, amely lágyan szólaltatja meg a falapokat, ezeket a lassabb zenéknél használják. A keményebb ütőktől fényes, világ hangjuk lesz. Ez a fő hangszere a piphat zenekarnak.

Gyűjtő: Xántus János

Gyűjtés helye: Délkelet-Ázsia, Thaiföld (Sziám)

Gyűjtés ideje: 1869

H: 120 cm, M: 44 cm, Sz: 39 cm

12. Kudu kürt

(Ltsz: NM 3268)

Többszörösen csavart, nagyméretű kuduszarvból készített kürt, melynek hangképző nyílása oldalt fúvós trombita típusú. A hangképző nyílás mellett két kis, tölcser alakú bemélyedés található. Az állatszARBól készült kürtök a világon mindenhol elterjedtek, főleg jeladásra és szakrális célokra használták őket.

Gyűjtő: Gróf Teleki Sámuel

Gyűjtés helye: Afrika, Kenya

Gyűjtés ideje: 1887–1888

H: 103 cm, Á: 8 cm

13. Botcitera, *Zeze*

(Ltsz: NM 45370)

Afrikai botcitera, több neve ismert: lokanga voatavo, lokango voatavo, tsetze, dzendze, stb. Tökrezonátora két részből áll. A hengeres testre a kalapot és a díszesen faragott botot bőrszíjjal rögzítették. Három érintővel rendelkezik az egyik végén. Húrjai rafiából vannak, az egyik, az érintőkön át, a másik mellettük fut, a végén szintén rafiával erősítették hozzá kétágú

végéhez. A játékosok, az úgynevezett *mpilalao*-val nyomják a húrokat a három érintőhöz. Hagyományosan az epikus ének kísérőhangszere, Kelet- és Közép-Afrikában.

Gyűjtő: Báró Bornemissza Pál

Gyűjtés helye: Afrika, Tanzánia

Gyűjtés ideje: 1902

H: 60 cm, Á: 19 cm

14. Szanza

(Ltsz: NM 80656)

Afrikai pengetőhangszer. Számptalan név változata van: sansa, sanza, zanza, ambira, mbira, kalimba, likembe, stb. Afrikában rendkívül népszerű pengetős idiofon hangszer. A szanza egy rezonátorra erősített, 5–20 nyelvvel ellátott hangszer, a nyelveket (a különböző hosszúságú pálcikákat) egy keresztámaszra rögzítik. Megszólaltatása a hüvelyk és a mutatóujj pengetésével történik. A pálcikák vagy lemezek különbözőképpen vannak hangolva.

Gyűjtő: Torday Emil

Gyűjtés helye: Afrika, Kongó

Gyűjtés ideje: 1907

H: 34 cm, Sz: 16 cm

15. Összetett zenélőíj

(Ltsz: NM 135351)

Afrikai összetett zenélőíj. Nyolc darab faj van egymás mellett, melyeket egymáshoz, illetve a fából készült rezonátortesthez erősítettek. A testet falapokból, növényi rostokkal illesztették össze. A lapokat mértani mintával díszítették. A növényi rostokból álló húrok a felső laptól a vesszők hasított végéig futnak. A húrokat a vessző végére tekerték, illetve beszorították a hasított nyílásokba. Pengetéssel szólaltatják meg, Afrikában népszerű hangszer.

Gyűjtő: Fuszek Rudolf

Gyűjtés helye: Afrika

Gyűjtés ideje: 1937

H: 50 cm, Sz: 13 cm

16. Csörgő, *Orlan ai*

(Ltsz: NM 11769)

Madárfejú rázócsörgő. A fanyél tetején egy madárszerű, faragott dísz található. A nyélen körben termések vannak egymással összefűzve, ez adja a hangszer hangját. Elsősorban rítusokban van szerepe, egyéb zenei alkalmakkor ritmushangszerként funkcionál.

Gyűjtő: Fenichel Sámuel

Gyűjtés helye: Óceánia, Német-Új-Guinea

Gyűjtés ideje: 1891–1893

H: 63 cm, Á: 45 cm

17. Fadob

(Ltsz: NM 67284)

Óceániai fadob. Egy fatörzsből kifaragott hangszer, melynek belsejét egy hosszúkás lyukon keresztül vájta ki. A két végén stilizált emberfej alakú faragvány látható, és a hangszer teste is mélyített, fehérrel beeresztett, stilizált díszítést kapott. Két, fából készült, középen kivágott fatalpon áll. A Földnek szinte minden részén ismert; jeladásra és rituális alkalmakkor is használják.

Gyűjtő: Bíró Lajos

Gyűjtés helye: Óceánia, Új-Guinea

Gyűjtés ideje: 1896

H: 205 cm, M: 45 cm

18. Pánsíp

(Ltsz: NM 36911)

Kétsoros pánsíp. Tizenhat, felerészben mindkét végén nyitott, felerészben pedig csak egyik végén nyitott, hengeres, orgonasípszerűen különböző hosszúságú és átmérőjű, sárgásbarna színű nádszálak, melyeket rostkötés és merev spanyolnád csík tart össze. A pánsípok a világon több területen is elterjedtek, sokféle anyagból – üreges csontokból, nádszálakból, bürökből, kifűrt fából stb. – készülhetnek többféle formában, felépítéssel. A közös bennük az, hogy különböző hangmagasságokra hangolt sípok sorba rendezésével, összeépítésével állíthatóak elő. A pánsípok múltja több mint kétezer évre megy vissza.

Gyűjtő: Festetics Rudolf

Gyűjtés helye: Óceánia, Salamon-szigetek

Gyűjtés ideje: 1893–1898

H: 35,8 cm, Sz: 13 cm

19. Lant, *Hasapi*

(Ltsz: NM 98173)

Indonéz lant. Az egy darab fából készített test sötétbarna, a rezonátorrészen felül sárgásbarna fedőlap található, a nyak felső végén felhúzott térdű, ülő emberalakkal. A hangszeren két régi holland pénzdarab van díszítés gyanánt. A húrok madzagból vannak, és két faragott kulcshoz rögzítették őket. A gong zenekarokkal ellentétben, amelyeken főleg nagy szabadtéri rendezvényeken játszanak, a hasapi, halkabb, bensőségesebb hangszer. Játszanak vele együttesekben is, az összetételük változó, van, hogy két hasapi játszik együtt, de játszhatnak fuvolával, kis dobbal is együtt.

Gyűjtő: Vojnich Oszkár

Gyűjtés helye: Indonézia, Szumátra

Gyűjtés ideje: 1909–1910

H: 69 cm, Sz: 8,2 cm, M: 8 cm

20. Zúgattyú

(Ltsz: NM 132033)

Fából készült zúgattyú. A hosszúkás, ovális hangszer testén mértani minták vannak. Egyik végén a megpörgető zsinórnak kialakított rész van, általában, Óceániában haj szolgált a pörgetésre. Általában szertartásokhoz használják őket, figyelmeztetnek egy ünnepség kezdetére. A zúgattyúk a világ legrégebbi hangszerei közé tartoznak, minden primitív népnél megtalálhatók voltak, modernebb kultúrákban főleg gyermekhangszerként maradtak meg.

Gyűjtő: Róheim Géza

Gyűjtés helye: Óceánia, Új-Guinea

Gyűjtés ideje: 1929

H: 48 cm, Sz: 9 cm

21. Duda, *Süvör*³⁵³

(Ltsz: NM 66.121)

A kettős sípszár tokját keményfából alakították ki úgy, hogy a hátsó részét egyenesre bárdolták, míg az első felén két párhuzamos vajat mélyítettek ki, amibe két párhuzamos

³⁵³ A duda leírásához Szabó Zoltán tárgyleírását használtam fel. Szabó 2004.

alumínium csövet illesztettek. A tetején elől zárt, hátul ovális alakú mélyedésben, a csövek végén két szimplanyelves nádsíp szolgáltatta a hangot. A játékos szempontjából a baloldali csövön öt, míg a jobboldalin alul, a másik csövön az alsó két lyukkal megegyező magasságban két hangképző nyílást alakítottak ki. A baloldali sípszáron öt hangolólyukat is találunk, amelyeket oldalról fűrtak a rézcsőbe. A hangszerhez tartozik még egy enyhén hajlított tülök, amelyet a fatestbe ágyazott csövek végére erősítettek. A hangzáserősítésre szolgáló marhaszarvból készült tartozék oldalára egy hangolónyílást fűrtak, és a tülök belsejében található egy kis méhviasz is, amivel a hangszer hangolták. A hangszerhez tartozik még egy állati hólyagból készült tömlő, aminek csontból készült befúvócsöve van. A dudának bordósípjá nem volt.

Gyűjtő: Vikár László

Gyűjtés helye: Ursa, Oroszország

Gyűjtés ideje: 1966

A kettős sípszár hossza: 46 cm, O: 2,5cm.

A szarutülök hossza: 17 cm, felső O:2cm, alsó O:5 cm.

22. Furulya, Washint

(Ltsz: NM 65.110.5)

Jellegzetes Etióp, négylyukú peremfúvós furulya. Bambusznádból készült, a játékos a cső peremére fújt levegővel szólaltatja meg. A hangszeren dallamos, melizmatikus dallamokat játszanak. Szólóhangszer, de használható zenekarban is hagyományos hangszerekkel.

Gyűjtő: Sárosi Bálint, Martin György

Gyűjtés helye: Afrika, Etiópia

Gyűjtés ideje: 1965

H: 48 cm, Á: 2,3 cm

23. Sámándob

(Lsz: NM 60.96.37)

Egymembrános keretes dob. A hajlított fakeretre a bőrmembránt az alsó részre ragasztással, közvetlenül erősítették. A sötétbarna membránra világosabb színnel szarvas-, fa- és kördíszeket festettek. A dob belsejében fakeresztben rongydarabok lógnak. A kereten található két fémfogantyún fémlemezkek vannak. A sámánok legfontosabb kelléke, gyógyításhoz, jósláshoz, a transzállapot eléréséhez használták, minden esetben maguk készítették.

Gyűjtő: Diószegi Vilmos

Gyűjtés helye: Mongólia

Gyűjtés ideje: 1960

M: 18,5 cm, Á: 61 cm

24. Orrfurulya, *Maitetansu*

(Ltsz: NM 60.8.3)

A fúvás módja miatt inkább orral fújt edényes fuvolának kellene hívni. A két félgömb alakú lopótök részt gyantával illesztették össze. Egyik oldalán 3 lyuk van, amiből 2 egymás mellett található, ez szabályozza a hangmagasságot, az egyedülálló lyukat bal orrlyukkal fújják meg. A hangszeret bal kézben tartják és jobb kézzel használják a hanglyukakat. 4 hangot lehet rajta játszani. Alapvetően más dallamokat játszanak rajta, mint a hagyományos furulyával.³⁵⁴

Gyűjtő: Boglár Lajos

Gyűjtés helye: Brazília, Mato Grosso

Gyűjtés ideje: 1960

25. *Vorrah*

(Ltsz: NM 68.175.51)

A trombita jellegű hangszer minden hangszer anyja, a jaguárszellem hangját jeleníti meg. Ez a sámánok legnagyobb segítő szelleme a gonosz erők ellen. Egyszerre két csövet használnak, a rezonátor erősíti fel a hangjukat. A csöveken nincs hangképző nyílás, az egyik végén gyantával szűkítik be a fúváshoz. Régebben a rezonátor cserépedény volt, ma tökhéjből készül. A felül nyitott rezonátorba 2 oldalról két ember felváltva fújja be a levegőt a rövid vastag csöveken keresztül. Ha a csövet kicsit ki-behúzogatják, akkor kicsit változó mély hangot képeznek.³⁵⁵

Gyűjtő: Halmos István

Gyűjtés helye: Venezuela, Amazonas terület

Gyűjtés ideje: 1967–1968

H: 28,5 cm, Á: 2,6 cm

³⁵⁴ A hangszer leírását, és a játéktechnikát lásd Halmos 1979, 342–343, 349

³⁵⁵ Főzy 2010, 179.

26. Zenélő fa, *Sangur*

(Ltsz: NM 91.18.7)

Hangszekrénye fenyőfából készült, csónak alakú, egyik vége csúcsban, másik vége egyenesen végződik. Szarvasín húrok helyett az öt modern húrt már nem csontdarabkával feszítik a végén, hanem a hangszer testéből merőlegesen kiálló fapálcákhoz rögzítik. A modern sangur fedőlapjára medvevadászattal kapcsolatos rajzokat véstek. Ma is a tradicionális énekeiket kísérték ezzel a vogul pengetős hangszerrel.

Gyűjtő: Kerecsi Ágnes

Gyűjtés helye: Oroszország

Gyűjtés ideje: 1991

H: 80 cm, Sz: 13,5 cm, M: 8 cm

27. Szájorgona, *Kheen*

(Ltsz: NM 94.72.13)

A tizenhárom bambuszsípból álló fúvós hangszerben, a egyetlen légkamrában vannak beleillesztve, szabadon álló bronz vagy ezüst nyelvsíppokkal. A nyelvsípok mindegyikének közelébe nyílás található, ezeken távozik a levegő, ha a sípot nem szólaltatják meg. A lyukakat befogva a levegő megszólaltatja a sípot. Kizárólag férfiak használják, éneket, vagy táncot kísérek vele.

Gyűjtő: Vargyas Gábor

Gyűjtése helye: Vietnám

Gyűjtés ideje: 1994

H: 79 cm, Sz: 19 cm, V: 5,5 cm

VI. A hangzó melléklet felvételei

E korongon a fenti kutatók gyűjtéseiből nyújtunk ízelítőt, a felvételek keletkezésének időrendjét követve. Köszönetet mondok a hanglemezen közreműködő kutatók közül azoknak, akik ismertetőt írtak saját felvételeikhez, s külön azoknak, akik a már nem élő kutatók felvételeit ismertették: Kárpáti János Bartók arab gyűjtését, Vargyas Gábor Róheim Géza, Wilhelm Gábor Diószegi Vilmos gyűjtését, Birinyi József pedig Bartók török anyagát.

Kutatók a Kárpát-medencén túl

- 1906: Yrjö Wichmann cseremisiz gyűjtése (1)
- 1912: Bartók Béla arab gyűjtése (2–3)
- 1928–1930: Róheim Géza pápua gyűjtése (4–5)
- 1936: Bartók Béla török gyűjtése (6–7)
- 1960: Diószegi Vilmos mongóliai gyűjtése (8–9)
- 1965: Sárosi Bálint etiópiai gyűjtése (10–12)
- 1967: Vargyas Lajos mongóliai gyűjtése (13–14)
- 1968: Halmos István venezuelai gyűjtése (15)
- 1981, 1986: Vargyas Gábor pápua és vietnami gyűjtése (16–21)
- 1990: Wilhelm Gábor kínai gyűjtése (22–24)
- 1990: Lázár Katalin hanti gyűjtése (25)
- 1991: Pávai István azeri, török és tatár gyűjtése (26–28)
- 1993: Kerezsi Ágnes hanti gyűjtése (29)
- 2003: Sipos János török gyűjtése (30)
- 1980–2003: Tóth Margit kopt gyűjtése (31)

1906. Yrjö Wichmann cseremisiz gyűjtése

1. **Két cseremisiz dal.** A Néprajzi Múzeumban levő felvételeket a Kazán és a Vjatka kormányzóság területén rögzítette fonográfra. A tíz hengeren (MH 619–629) lévő huszonnégy dallamot Bartók Béla jegyezte le, aki ennek hatására kezdett foglalkozni a szomszéd népek zenéjével is; *A meredek, meredek hegyre* és *Ha már úgylis elfognak minket* kezdősorú dallamokat tartalmazza (MH 627).

1913. Bartók Béla arab gyűjtése

Az algériai gyűjtőútról írt tanulmány két változata ismeretes. Az eredeti, magyar nyelvű fogalmazvány első része a budapesti *Szimfónia* című folyóirat 1917. szeptemberi számában jelent meg. A teljes változat német nyelven látott napvilágot 1920-ban, a *Zeitschrift für Musikwissenschaft* című lipcsei folyóiratban. A tanulmány különleges értékét és úttörő szerepét jellemzi, hogy Bartók volt az első kutató, aki az észak-afrikai arab régióban a *helyszínen* gyűjtött, és gondosan megkülönböztette a parasztszenét a városi népzene-től. A kiválasztott két felvételt Bartók említett két tanulmányának 308–323., illetve 489–522. oldalairól vett idézetek kivonataival ismertetjük:

2. **Qsedák.** „A *qsedák* – vallásos szövegű énekek (nagyobbrészt marabout dicsőítésére). Csak férfiak éneklék, egyedül vagy ketten pár-énekszerűen, saját magukat ütőhangszeren kísérve. No. 16. *Sidi Mähámmed Leld*, *Tmassin*-i marabu dicsőítésére. Egy kétütemes motívum alig változó, állandó ismétléséből áll. Előadta egy El-Kantara-i férfi (eredetileg egy kvinttel mélyebben) *bändir* kísérettel. *Bändir*. 50 cm átmérőjű dob, melynek csupán egyik oldala van bőrrel bevonva (vagyis csak egy ütőfelülete van). A bőr belső felületén átmérőként két vékony zsinór van kifeszítve, amely a dob hangját zörgővé teszi. Balkézben tartják, a

hüvelyk- és mutatóujjal ütik; ezalatt a jobb kéz hüvelykujja szintén az oldalfalon nyugszik. A jobb kézzel tervszerűen vagy az ütőfelület közepét, vagy a szélét ütik meg. Éneket vagy hangszeren előadott táncdalokat kísérik vele.” (F 117a)

3. Lakodalmi táncdallamok. „Táncdallamok, hangszeren, kizárólag dobkísérettel előadva. Egy részüket valószínűleg szöveggel is szokták énekelni. Ezek ismét 2 alcsoportra oszlanak: *a*) a tulajdonképpeni táncdallamok (melyekre táncolnak), *b*) bizonyos ünnepek alkalmával előadott táncszerű dallamok, melyekre nem táncolnak. No. 34 Lakodalmi zene [két változatban: első *rcheita* és *tabbāl*, második csak *tabbāl*]. Az itt következő példát *tabbāl* kísérettel *rcheitán* férfiak adták elő: (Sedr Brlatui Šeirából és Abdrachmen Krama Tbabli Sidi Bärkatból). *Rcheita*: oboaszerű hangszer. Fából készül; hossza kb. 35 cm, átmérője 2,5-3 cm, tölcsérének átmérője 7,5 cm; 7 (néha csak 6) jártató lyukkal és tölcsérétől nem messze néhány kisebb (valószínűleg hangoló) lyukkal. A játékosok sajtószerű fogással megszakítás nélkül játszhatnak rajta bármilyen hosszú ideig: úgy látszik, hogy az orron történő lélegzetvétel alatt felfújtt szájüregükből préselik a levegőt hangszerükbe. *Tabbāl* – megfelel a mi nagydobunknak. Két dobverővel játsszák; az egyik hosszú, vékony, hajlékony pálca, a másik rövidebb, vastagabb, hajlított végű, merev bot, melynek ütőfelülete a hajlás domború része. Jóformán kizárólag a lármás *rcheita* kísérő társa.” (F 051a, F 051b)

1928–1930. Róheim Géza pápua gyűjtése

4–5. Dallam furulyán (MH 3025b) és **Ének dobkísérettel** (MH 3027). Róheim Gézának néprajzi tárgyai és fonográf felvételei is kerültek a Néprajzi Múzeumba – sajnálatos módon a kísérő jegyzetanyag nélkül. Így az itt közreadott felvételekről is csak annyi sejthető, hogy Duauról, a pápuák közül származnak.

1936. Bartók Béla török gyűjtése

6. Szöveges dal kemençén (*Kedvesem, akinek szeretem a szürkés-kék szemét*). Előadó: Ali Bekir oğlu, hetvenéves, írástudatlan. Osmaniye vilâjet, Osmaniye, 1936. november 22. (MH 3167b).

7. Halay havası – dal a táncpárból. Táncdallam zurnán, davulkísérettel. Bartók a következőket írja a hangszerekről: „A *zurna* egy meglehetősen hangos, nyers hangú oboaféle, amelyet Észak-Afrika egész arablakta területén ismernek [...] Akkor használják, ha kimondottan szórakoztató, mulató tánchoz akarnak zenét szolgálni. A *zurnához* csatlakozik a *davul*, egy kétoldalú basszus dob, mely azonos az arabok *tábāl*-jával. Fa dobverőt használnak hozzá a jobbkezben, és egy fapálcát a balban. A hangszert az előadó derekára rögzítik, aki időnként tánclépésekben megy játék közben a *zurna*-játékkal közösen. Előadók: *zurna*: Ali,

24 éves, *davul*: Cuma Ali, 38 éves, Osmaniye vilâjet, Çardak, 1936. november 23.” (MH 3183)

1960. Diószegi Vilmos mongóliai gyűjtése

8–9. Dobbal kísért sámánénekek (*Ulán szajhan usz idéző éneke és Ujszin hajrhan ongon idézése*). A Diószegi Vilmos által készített zenei felvételek sámánénekeket tartalmaznak. A sámán dobolás és éneklés segítségével igyekezett megidézni a segítőszellemet, illetve elűzni az ártó szellemeket. A dobolás eltérő ritmusának más-más szerep jutott egy-egy sámánszertartás során. Az itt bemutatott két felvételen három segítőszellem idézése hallható, ének és dobkíséret segítségével. A felvételeket Diószegi Vilmos 1960-ban készítette Mongóliában, a hotogojt nemzetség körében.

1965. Sárosi Bálint etiópiai gyűjtése

10. Shilala-fukara. Amhara harci ének, a végén az ellenség prózai szidalmával (ez a „fukara”). A Dabra Berhanban készült hangfelvételen az előadó – harminc év körüli férfi – a *maszinko* nevű egyhúrú vonós hangszerezen kíséri önmagát.

11. Ambasy. Lírai dalát a Dire Dawa-i férfi énekes maga kíséri a *krar* nevű hat húrú, lyra típusú hangszerezen. Figyelemre méltó a dal Európában ismeretlen félhangos pentaton hangsora.

12. Lírai dal. Kulló törzsbeli férfi három hangképző nyílású furulyán, *washinton* lírai dalt játszik A hangfelvétel helye Jimma.

1967. Vargyas Lajos mongóliai gyűjtése

13. Dorombének (hö-mi). Az énekhang határainak kiterjesztése és az egyedülálló hangképzési technika kifejlesztése már önmagában sem mindennapi teljesítmény. A mongolok zenéje azonban még ezen túlmenő teljesítményt is tartogat, amellyel átléptek a megszokott emberi lehetőségek határán: kifejlesztettek egy olyan énekmódot, amellyel ugyanaz az ember egyszerre két hangon tud énekelni. Igaz, az egyik szólam csak egyetlen kitarított, zúgó alaphang, amely fölött nagy magasságban szól a sípoló dallam. De mégiscsak két hang szól egyszerre egyetlen torokból. A dorombtól tanulták el ezt a hangzást. Ez a hangadás erősen igénybe veszi a rekeszizmot, egyszersmind különleges torok- és szájmunkát kíván, amit mind külön kell megtanulni.

14. A marinhur eredetmondája. Az a marinhur, amelyet az előadó használ, a mongolok legelterjedtebb hangszere, melyet általánosan használnak énekkíséretre is. Csellószerű hangszer két húrral, trapéz alakú hangtesttel, amit a mi csellónkhoz hasonlóan térd közt a földre támasztva használnak. A monda tartalma a következő: Egy hősnek van egy szárnyas lova. (Mikor ezt magához hívja, az előadó felidézi a ló nyerítését és dobogását a hangszerén:

hol veri a húrt a vonóval, hol csúsztatja rajta.) Egyszer a ló gazdája elalszik, mire ellenfele levágja a paripa szárnyait, s ezzel elpusztítja. A hős elsiratja lovát, s ez a siratás sajátos módon éppen nem énekszóval történik, hanem egy hangszeres közjátékkal, amelyben a dallam addigi tiszta ötfokúsága után egyszerre még kromatikus menetek is felhangzanak. Végül a ló bőréből, sörényéből és fejéből hangszert készít magának: az „első” marinhurt. Ezért faragnak minden marinhur fogólapjára felül lófejet, mint sok magyar citerára is.

1968. Halmos István venezuelai gyűjtése

15. Piaroa indián dallam orrfurulyán. Ennél a csoportnál – de az egész Újvilágban – kizárólag aerofon és idiofon hangszerek léteznek. Vannak közöttük rítushoz tartozó és a szórakozást szolgáló szerszámok. Kürt/trombita jellegű, három darabból álló hangszer: egy felül kinyitott tök, amelybe két oldalról két ember felváltva levegőt fúj bele két rövid, vastag csövön. Ha a csövet kis mértékben ki-be húzogatják, akkor kicsit változó mély hangot képeznek. Ez része egy több hangszerből álló zenekarnak, amely egy táncos-énekes rítust kísér. A kürt piaroa neve *vorra*. Szórakoztató hangszer egy vékony nádból készült furulya két hangváltó nyílással. Ezt minden férfiember megcsinálja magának, és kedvére használja. A piaroák körében összevéve harminc-negyven fajtájú és alakú fúvós és ütős hangkeltő eszközt találtak.

1981, 1986. Vargyas Gábor pápua és vietnami gyűjtése

16–17. Karácsony esti és másnap déli istentisztelet (részletek). Kutatóutam során – egy későbbi, tervezett, ám meg nem valósult terepmunka előkészítése céljából – eljutottam olyan helyekre is, amelyek nemcsak hogy nem állnak kapcsolatban a múzeum gyűjteményével, de a nemzetközi kutatásban is teljesen ismeretlenek: például a Huon-félsziget (Morobe tartomány, Pindiu körzet) belső hegyvidékére, egy dedua nyelvű csoporthoz, Faseu faluba, ahol egy hetet töltöttem. Az 1981. évi karácsony esti, illetve másnap déli istentisztelet felvételei innen származnak. Ezzel kapcsolatban tudni kell, hogy e vidék az első világháborúig német gyarmat volt, s emiatt a lakosság ma döntően lutheránus vallású, és az *Evangelical Lutheran Church of Papua New Guinea (ELC-PNG)* tagja. Ez persze a gyakorlatban azt jelenti, hogy a hivatalos vallás mellett az egykori „animista” vallás elemei, illetve a hozzá kapcsolódó mitikus, zenei, tánc- és képzőművészeti stb. hagyományok is virágjukban vannak, s a kettő egymással keveredve alkot igen eredeti, élő egységet. A karácsonyi istentisztelet során ez úgy és annyiban nyilvánult meg, hogy a templomi éneket a szertartás kezdetén és végén a férfiak dobzenéje kísérte; az énekelt zsoltárok, illetve az egész templomi zene pedig adatközlőim szerint helyi, dedua hagyományokra megy vissza. (A mintegy száz évvel korábbi evangelizáció miatt azonban minderről közelebbi információt nem sikerült szerezniem.)

18–21. Sámánének. Részlet egy sámánszertartásból, amelynek célja egy elvetélt asszony gyógyítása volt. Mint minden brú sámánszertartás, ez is két, nyelvileg és zeneileg markánsan különböző részből áll: egy rövidebb, 15-20 perces, laoszi nyelvű, nyitó- és zárórészből, amelyet idioglott bambuszkларinét- (*pĩ-*) kíséretre énekelnek, és amelynek célja a sámán segítőszellemének elhívása, illetve egy brú nyelvű, több órán keresztül tartó, hangszerkíséret nélküli, alternatív énekekből álló részből, amelyben a brú panteon különféle szellemeit hívják meg, hogy a számukra rendezett áldozati lakomán részt vegyenek – cserébe a beteg gyógyulásáért. A felvétel ideje: 1986 október 27., helye: Quang Tri tartomány, Huong Hoa [Khe Sanh] körzet, Huong Linh járás, Hoong falu. Előadók: *achuaih* Beq – sámán, ének; *mpoaq* Yon – sámánsegéd, idioglott bambuszkларinét.

1990. Wilhelm Gábor kínai gyűjtése

22–24. Fuvolán előadott dallam – Előénekes és „kórus” által előadott táncének – Szájorgonán játszott táncmuzsika. A nahsik tonális nyelve a tibeto-burmai nyelvcsalád tagja. Napjainkban nagyjából háromszázezren beszélik Jünnan tartomány hegyvidékein, két nagyobb csoporton belül. Az egykor szinte kizárólag vadászatból és pásztorkodásból élő nép jelenleg sok helyütt földművelést folytat. Az évszázadok során vallási specialistáik önálló írást fejlesztettek ki, és mítoszaikat, rituális énekeiket saját maguk készítette könyvekben rögzítették. A nahsi énekek között egyaránt találunk kötetlen és kötött szerkezetűeket. Ez utóbbiak jellegzetesen öt és hét szótagúak, és többségük nagymértékben rögtönzött és felelgetős. A dallamkészlet a szövegekhez viszonyítva szegényebb. A pásztorok énekei között uralkodó a „fejhangú” (jódliszzerű) éneklési technika. Az egyéni sámántáncok kivételével a nahsiknál a körtánc az egyeduralkodó, mely fuvola (*pili*) vagy szájorgona (*mumi*), illetve felelgetős ének dallamát követi. A nahsi ének- és zenei műfajok alapvetően eltérnek a nyugati vagy a kínai kategorizálástól, és alapvetően a muzsikálás, éneklés alkalmait követik. A doromb (*tako*) kivételével hangszeren csak férfiak játszottak, ezen csak a turizmus növekvő jelenléte változtatott napjainkban. A bemutatott felvételeket 1990 szeptemberében rögzítették Licsiangban.

1990. Lázár Katalin hanti gyűjtése

25. Hanti dal. 1990-ben Magyarországra érkezett egy hanti csoport; északi hanti férfiak és asszonyok, valamint keleti hanti asszonyok. Az MTA Zenetudományi Intézetben felvétel készült énekeikről: a férfiak medveünnepi énekeket adtak elő, az asszonyok egyéni énekeket. Az egyik északi (kazimi) hanti asszony, az akkor hatvanéves Jekatyerina Vasziljevna Moldanova az utazás közben költött éneket rögtön elő is adta. Mivel a hantik lakta területen nagy mennyiségű kőolajat találtak, az oroszok elvették földjeiket, amelyeken rénszarvast

tartottak, vadásztak, halásztak, és bogyókat gyűjtöttek. A kőolaj egy része elfolyt, s szennyezte a talajt, a vizeket. A hagyományos hanti zenében gyakori kis hangterjedelmű kétsoros dallamra hagyományos poétikával költött énekben az asszony ezt panaszolja, s azt, hogy nincsen erejük és lehetőségük visszavenni földjeiket. Az ének vége a többször megismételt jajszó: *Sok földről érkezett sok ember, / Ti hát nekünk most segítsetek, / Vizünket megmenteni most segítsetek, / Földünket megmenteni most segítsetek, / Vizünket megmenteni most segítsetek, / Földünket megmenteni most segítsetek!* (Schmidt Éva fordítása)

1991. Pávai István azeri, török és tatár gyűjtése

26. Azeri népzene: Mugam Mirze Hüsein Seyah (részlet). A *mugam* falun és városon egyaránt ismert műfaj, amelyben énekelt és hangszeres, *rubato* és *giusto*, helyenként táncritmusú részek váltakoznak. Énekelt szakaszait *tasnif*nak nevezik. Lakodalmakban az asztalnál ülő násznép szórakoztatására adják elő. Az azeri népzeneészek lakodalomban tánc alá több dallamjátzó és ütőhangszert használnak, számuk a hetet is elérheti. Ezek: gombos harmonika (*garmon*), fúvós hangszer (*zurna, balaban, klarnet, tütek*), pengetőhangszerek (*ud, tar*), a vonós *kemençe*, kézidob (*gaval, def*) és háromlábú, nagyobb edény formájú, két egyforma pálcával megszólaltatott dob (*goşa nagara*). A *mugam*okat viszont csak hárman szólaltatják meg: egy énekes (*hanende*), aki a *defen* is játszik, és két hangszeres (*sazende*), az egyik vonós (*kemençe*), a másik pengetőhangszeren (*tar*). Az utóbbiak egymást vagy az éneket kísérik hol orgonapontszerűen, hol heterofonikus dallamjátszással. A felvételen a Mirze Hüseinnek tulajdonított tizenyolc perces *mugam* egy rövid részlete hangzik el (PI Kz 128a).

27. Koszovói török népzene: Taksim. A történelmi Szerbia részét képező, albán többségű Koszovó tartományban kisebbségként nemcsak szerbek, hanem törökök is laknak, főleg Pürzerin vidékén. A lakodalmi zene régies formáit a töröksíp–dob (*zurna–daul*) kettős képviselte. A 20. század folyamán egyre inkább tért nyert a falusi zenében is a modern hegedű (*keman*), egyes pengetőhangszerek (*kanun, saz*), a korábban cseréptestű, modernebb formában fémtestű dob (*darbuka*), a fúvósok közül pedig a klarinét (*klarnet*). A megszólaló *taxim* *rubato* ritmusú lakodalmi asztali zene. A dallamjátzó klarinétot a pengetős *saz-cümbüş* egyetlen ostinato akkordfelbontással kíséri. Keletről nézve ez a kíséret már kifejezetten európaias (balkánias) színezetű. A nyugatról érkező Liszt Ferenc azonban, aki bukaresti és jászvásári román cigányzenészeknél hallott hasonlót, úgy vélte a 19. század derekán, hogy [a dallam] „a folytonos pedal basszusa által van lenyomva, változatlanul egy alaphangra levén szorítva, mi a harmoniát állandó korlátozottságban tartja; úgy tetszik, mintha kinosan a földhöz volna lebilincselve” (PI Kz 189b).

28. Krími tatár népzene: Tımtım. Sztálin parancsára 1944 májusában a krími tatárokat embertelen módszerekkel Közép-Ázsiába és az Ural vidékére telepítették. Az áttelepítés a tatárság csaknem felének életébe került. Az új telephelyeken is megbélyegzett, németkollaboráns népként kezelték őket, ezért a helyi lakossággal nem nagyon keveredtek. Kényszerűen zárkózott életmódjuk kedvezett a hagyományok konzerválásának. A kommunista rendszer összeomlása idején kezdtek visszaszivárogni a Krím félszigetre, ahol becslések szerint 270 ezren élnek. A felvételen a *tımtım* nevű szóló leánytánc (*kız oyunu*) dallama hallható hegedűn, a *dare* nevű dob ritmuskíséretével. A hegedű játékmódja emlékeztet az erdélyi és moldvai hegedűsök dudautánzó dallamaiból ismert stílusra, illetve más, onomatopoetikus hanghatásokat alkalmazó műfajaira. A Kárpátok irányába mutató kapcsolatot jelez az is, hogy a krími tatároknál is megvan *A pásztor elvesztette a juhait* néven ismert hangszeres programzene s a hozzá tartozó pantomimikus tánc (PI Kz 189a).

1993. Kerezi Ágnes hanti gyűjtése

29. Sámánének. Iván Sztyepánovics Szopocsin a 20. század elején született, egy hagyományos életformát folytató tajgai vadász családjában, a Tromjugán folyó egyik mellékfolyójánál. Pontosabb születési dátumot az anyakönyvezés hiánya miatt nem tudni. A hanti kisfiú korán árván maradt, tizenkét éves korától egyedül tartotta fenn magát. Sámánválasztásának jelei tizenhét éves kora körül jelentkeztek. Egy hosszú, magányos vadászat idején, teliholdkor hallotta meg a hangot, amiből megtudta, hogy a szellemek kiválasztották őt, és sámánválasztásának jelei tizenhét éves kora körül jelentkeztek. Egy hosszú, magányos vadászat idején, teliholdkor hallotta meg a hangot, amiből megtudta, hogy a szellemek kiválasztották őt, és sámánválasztásának jelei tizenhét éves kora körül jelentkeztek. Ezután többéves sámánbetegség következett. A hanti sámánok jellemzője, hogy tudásukat nem egy idősebb, rangosabb sámán segítségével sajátítják el, hanem a sámánbetegség során álmukban kapják. Iván Szopocsin az általa énekelt dallamot sámánbetegsége során kapta meg a szellemtől. Ez csak az ő dallama volt, s valamennyi sámán saját dallammal rendelkezett. A sámán a szakrális szavakból és az istenekhez vezető útját elbeszélő részből álló állandó szöveget mindig az adott szertartáshoz igazította. A hanti sámánoknál a rénszarvasbőrrel bevont, díszítetlen kerek dob annak eszköze, hogy az istenek meghallják a sámán kérését. Hitük szerint az istenek a normális emberi hangot nem értik, ezért kell énekes formában előadni kérésüket, melyet a dobkíséret nyomatékosabbá tesz. A felvételen hallható sámánszertartást Iván Szopocsin legkisebb fiáért rendezték meg. A sámán azt szerette volna megtudni, miért betegeskedik olyan gyakran a fia. Az istenek válaszából kiderült, hogy a fia szintén kiválasztott, sámánválasztásának jelei tizenhét éves kora körül jelentkeztek, és mindaddig betegeskedni fog, amíg el nem fogadja az istenek akaratát, és nem lesz sámán.

2003. Sipos János török gyűjtése

30. A trákiai bektasik néhány vallási dallama. Egyik mai kutatása a Törökország európai részén élő bektasi vallási közösség zenéjével foglalkozik. E közösség tagjainak szülei vagy nagyszülei a 19. század végétől kezdve vándoroltak ide Bulgáriából, de török voltak ellenére egészen az utolsó időkig itt is üldözték őket, mivel hitük eltér a Törökországban többségi szunnita hittől. A bektasi vallást leginkább a síita vallás szúfi elemekkel kevert török formájának tekinthetjük. A bektasik vallási szertartásaik (*ayin-i dzsem*, vagyis baráti összejövetel) során esznek, isznak (alkoholt is); összejöveteleiket tánccal fejezik be, és tánc közben zsoltáraikat (*nefes*, 'lélegzet') éneklük. A CD-n megszólaló zenét Sipos János 2003 júliusában vette fel Csáky Évával. Az énekes a közösség vallási vezetője, Bektas Bahtiyar *baba* „atya” énekét *bağlamán* (háromhúrú lanton) kísérte. Ezek az énekelt versek jelentős költők szerzeményei, akik közül egyesek a 11. században éltek. A vallási *szemah* táncok fokozatosan gyorsulnak: a lassabb 4/4-es dallamot középritmusú 9/8-os követi, az utolsó tánc pedig gyors 9/8-ban szólal meg, végül a folyamatot ima zárja.

1980–2003. Tóth Margit kopt gyűjtése

31. Mária-himnusz. A kopt egyházi zene a keleti zene unikuma: különbözik az arab, az örmény, a zsidó és a gregorián zenétől. Eredete a Krisztus utáni első századokba nyúlik vissza. A liturgia nyelve kopt, melyet görög betűkkel jegyeztek le. Szövegeit végig éneklük a szertartáson – kivéve persze a pap által csendesesen mondott imák idejét –, amit a pap, a kórus és a nép feleletei tesznek teljessé. Három liturgiáról tudunk: Szent Vazulé, melyet az év folyamán énekelnek, Szent Gergelyé, melyet karácsonykor, vízkeresztkor és húsvétkor; és a Szent Ciril-liturgia, melyet már nem használnak, mivel zenéje feledésbe merült. A nagyobb szentek ünnepéhez csatolnak még egy-egy speciális himnuszt a szertartás szövegeihez. Könyvekben a kopt szövegek a Bohairic dialektust követik, mellettük arab fordítást is találunk az általános megértés végett. A kopt zene egyszólamú, minden hangszeres kíséret nélkül, néha cintányér- (arabul *naqus*) és triangulum- (*trianto*) kísérettel. A zene jellegzetessége a hosszú melizmák gyakorlata (a hét magánhangzóra építve) és az egyes hangok körüli finom díszítések, melyek a keleti zenében többnyire használatosak. A zene szájhagyomány útján maradt fenn az első századok óta, jellemzője a szekundmozgás. Formulákban építkező, igen hosszú vokalizációkban megszólaló dallamok. A közölt példa egy Mária-himnusz kezdete a liturgia legelejéről (*Shere ne Maria – Drága szép Szűzanya*), de csak az elejéről idézhettünk, mert (mint általában) a himnusz igen hosszú. A kopt zene használata élő gyakorlat mindmáig a templomokban és a kolostorokban.

Irodalomjegyzék

- A. Gergely András 2010 Zene és/vagy politika (Zeneantropológiai megközelítések). MTA PTI Etnoregionális és Antropológiai Kutatóközpont Munkafüzetek 112. Budapest
- A. Molnár Ferenc 2003. Reguly Antal finn népköltészeti fordításai. *Nyelvi és művelődéstörténeti adattár 5*: Debreceni Egyetem, Debrecen
- Antoni Judit 2002. A kaland nyomában. Tolnai Festetics Rudolf gróf óceániai utazásai. Helikon Kastélymúzeum, Keszthely
- ____ 2003. A kaland nyomában. Gróf Tolnai Festetics Rudolf óceániai utazásai. Kiállítási katalógus. Néprajzi Múzeum, Budapest
- ____ 2007. Tárgyak az idő sodrában II. Fenichel Sámuel Szekszárdra került gyűjteményének „duplumai” Budapesten. *A Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve*, Szekszárd 29: 499–530.
- ____ 2008a. A kaland vonzásában. Tolnai Festetics Rudolf gróf óceániai gyűjteménye. *Hogy hazámba visszavigyem...* Néprajzi Múzeum, Budapest 186–209.
- ____ 2008b. The lure of adventure. Count Rudolf Festetics's Oceanic collection. *Taking them back to my homeland...* Hungarian collectors – Non-European collections of the Museum of Ethnography in a European context. Edited by János Gyarmati, Néprajzi Múzeum, Budapest 281–312.
- ____ 2010. Festetics Rudolf a „cannibal” gróf kalandjai. *Múlt-kor*, Budapest 2010/Tavaszi: 40–53.
- Balassa Iván 1952. A Néprajzi Múzeum kapcsolatai az orosz néprajztudománnyal. *Ethnographia*, Budapest 63: 171–201.
- ____ 1954. Reguly Antal tárgygyűjteménye. *Néprajzi Értesítő*, Budapest 36: 47–64.
- ____ 1968. Jankó János és a Néprajzi Múzeum. Néprajzi Múzeum, Budapest
- ____ 1975. Jankó János. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Balázs Dénes (szerk.) 1993. Magyar utazók lexikona. Panoráma, Budapest
- Baráthosi Balogh Benedek 1905. Japán ünnepek. *Néprajzi Értesítő*, Budapest 6: 141–145.
- ____ 1906. Kelet csodái. Magyar Kereskedelmi Közlöny Kiadó, Budapest
- ____ 1907a. Az ajnukról. *Néprajzi Értesítő*, Budapest 8: 169–182.
- ____ 1907b. Séta a világ körül. Magyar Kereskedelmi Közlöny, Hírlap- és Könyvkiadó Vállalat, Budapest
- ____ 1910. Baráthosi Balogh Benedek második amurvidéki tanulmányútjáról. *Ethnographia*, Budapest 21: 126–127.
- ____ 1926. Baráthosi turáni könyvei. Held Irodalmi és Nyomdavállalat, Budapest

- ____ 1927a. Khina lelke. Held Irodalmi és Nyomdavállalat, Budapest
- ____ 1927b. Bolyongások a mandsur népek között. Held Irodalmi és Nyomdavállalat, Budapest
- ____ 1932. Baskírok, tatárok. Held Irodalmi és Nyomdavállalat, Budapest
- ____ 1942. Baskírok, tatárok. Baráthosi Turáni könyvei. Bojár, Szamosmenti Nyomda
- Bartók Béla 1919. Zenei folklór. In: Bartók Béla összegyűjtött írásai I, közr. Szöllősy András, Budapest 1967
- ____ 1934. Népzenénk és a szomszéd népek zenéje. Somló, Budapest
- ____ 1937. Népdalgyűjtés Törökországban. Nyugat, Budapest 30/1: 173–181.
- ____ 1976a. Turkish Folk Music from Asia Minor, ed. Benjamin Suchoff. Princeton University Press, Princeton 211–212.
- ____ 1976b. Turkish Folk Music, A.A. Saygun, Béla Bartók's Folk Music Research in Turkey, Akadémiai Kiadó, Budapest; Bartók Béla, Küçük Asya'dan Türk halk mûsikîsi, ford. Bülent Aksoy, Istanbul, 1991, PAN Yayınevi
- Bátky Zsigmond 1925. Xántus János emlékezete. *Ethnographia*, Budapest 36: 162–163.
- Benedek Zoltán 1979. A Szilágyságtól Új-Guineáig. Bíró Lajos természettudós életútja (1856–1931). Kriterion, Bukarest
- Berlász Melinda 1984. Lajtha László. Budapest
- Birinyi József (szerk.) 1996. Bartók Béla török népzenei gyűjtése a Néprajzi Múzeum fonográf-archívumából I–II. Hungaroton, Budapest HCD 18219
- Bíró Anna 2006a. „Aki elment a világ túlsó oldalára”. Bíró Lajos-émlékiállítás (Magyar Természettudományi Múzeum 2006. július 7. – szeptember 4.). *Néprajzi Hírek*, Budapest 35/3–4: 47–49.
- ____ 2006b. „Nem céloom puszta etnográfiai tárgyak gyűjtése”. Bíró Lajos új-guineai gyűjteménye. *Néprajzi Értesítő*, Budapest 88: 79–97.
- ____ 2006c. Adalékok Bíró Lajos néprajzi munkásságával és gyűjteményével kapcsolatban. *Földrajzi Múzeumi Tanulmányok*, Érd 15: 65–72.
- ____ 2008a. „Nem céloom puszta etnográfiai tárgyak gyűjtése...”. Bíró Lajos a gyűjtő és új-guineai gyűjteménye. *Hogy hazámba visszavigyem...* Néprajzi Múzeum, Budapest 165–185.
- ____ 2008b. „My intention has never the mere collection of ethnographica” – Lajos Bíró: the Collector and his Oceanic collection. In: *Taking them back to my homeland...* Hungarian collectors – Non-European collections of the Museum of Ethnography in a European context. Edited by János Gyarmati, Budapest 249–280

- Bíró Lajos 1899. Bíró Lajos német-új-guineai (berlinhofeni) néprajzi gyűjtéseinek leíró jegyzéke. Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztálya, Budapest
- ____ 1901. Bíró Lajos német-új-guineai (Astrolabe-öböl) néprajzi gyűjtéseinek leíró jegyzéke. Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztálya, Budapest
- ____ 1907. Vannak-e még vademberek és emberevők? Természettudományi Közlöny, Budapest 39: 572–583.
- ____ 1923. Hét év Új-Guineában. Levelek két világrészből. Világirodalom, Budapest
- ____ 1930. Újguineai emlékeimből. Milyen állatokat ismernek a pápuák? *Természettudományi Közlöny*, Budapest 62: 915–916, 481–488.
- ____ 1932. Újguineai utazásom emlékei. Bíró Lajos újguineai utazásainak emlékei. Királyi Magyar Természettudományi Társulat, Budapest
- ____ 1987. Hat év Új-Guineában. Válogatott írások. Gondolat, Budapest
- Bodrogi Tibor (szerk.) 1978. Messzi népek magyar kutatói. Az egyetemes néprajz magyar előfutárai és művelői. I–II, Budapest
- Boglár Lajos 1960. Besuch bei den Nambikuara, Akten des 34. Internationalen Amerikanistenkongress, Wien 621–628.
- ____ 1965. Anmerkungen zur Jagd bei den Nambikuara-Indianer. *Abhandlungen und Berichte des Staatlichen Museums für Völkerkunde Dresden*, Band 24. Akademie-Verlag, Berlin 37–51.
- ____ 1970. Aspects of Story-telling among the Piara Indians. *Acta Ethnographica*, Budapest 19: 38–52.
- ____ 1971a. Besuch bei den Piara-Indianern (T. F. Amazonas, Venezuela). Verhandlungen des XXXVIII. Internationalen Amerikanistenkongresses, Stuttgart–München, 1968. 3. München, Klaus Renner, 23–27.
- ____ 1971b. Amazonasi indiánok. Kiállítás 1971. máj. 16 – szept. 30 Kiállításvezető. István Király Múzeum, Székesfehérvár
- ____ 1971c. Chieftainship and the religious leader. A Venezuelan example. *Acta Ethnographica*, Budapest 20/3–4: 331–337.
- ____ 1974. Indiánok és neokolonializmus – egy venezuelai eset. *Magyar Filozófiai Szemle*, Budapest 3–4: 464–470.
- ____ 1976. Creative process in ritual art. Piara Indians' World Anthropology. The Hague, Mouton 347–353.
- ____ 1978a. Wahari. Az őserdei kultúra. Gondolat, Budapest
- ____ 1978b. Cuentos y mitos de los piara. Universidad Católica, Caracas

- ____ 1984–1985. The Indian and the Birds. Amazonian Feather Art. *Acta Ethnographica*, Budapest 33/1–4: 81–91.
- ____ 1987. Mariweka. Piaroa indián mítoszok és mesék. Európa, Budapest
- ____ 1996. A piaroa eset. A piaroa települések élete (1967–68, 1974). In: Boglár Lajos: *Mítosz és kultúra*. Szimbiózis, Budapest 49–140.
- ____ 2000. Warime Die Macht der Masken. In: *Oroniko-Parima. Indianische Gesellschaften aus Venezuela – Die Sammlung Cisneros*. Kunst- und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland, Bonn 162–187. (Különlenyomat)
- Boglár Lajos – Halmos István 1962. La flûte nasale chez les Indiens Nambicuara. *Acta Ethnographica*, Budapest 9: 437–446.
- Bohlman, Philip 1991. Representation and Cultural Critique in the History of Ethnomusicology In: Bruno Nettl and Philip V. Bohlman *Comparative Musicology and Anthropology of Music* Essays on the History of Ethnomusicology, Chicago Studies in Ethnomusicology
- Bornemisza Pál 1904. Kelet-Afrikáról. *Földrajzi Közlemények*, Budapest 257–274.
- Borsai Ilona – Tóth Margit 1969. Variations ornamentales dans l'interprétation d'un hymne copte. *Studia Musicologica* 11/1–4: Akadémiai Kiadó, Budapest
- ____ 1970. Melody Types of Egyptian Wedding Songs. *Acta Ethnographica* 19: 65–81. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Borsányi László 1986. Dr. Rudolf Fuszek: Tracing the career of a forgotten Hungarian doctor and ethnologist. *Africana*, 2. 105–107.
- Borsos Balázs 1998. Szafari a pále, pále. A gróf Teleki Samu vezette expedíció (1887–1888) szerepe és jelentősége Kelet-Afrika néprajzi feltárásában. MTA Néprajzi Kutatóintézet, Budapest
- ____ 2008. „If still alive, my next report will be about Lake Rudolf and Lake Stephanie” – The East African collection ott he Teleki expedition. In: *Taking them back to my homeland...* Hungarian collectors – Non-European collections of the Museum of Ethnography in a European context. Edited by János Gyarmati, Budapest 67–82
- Cholnoky Béla é.n. Gróf Teleki Sámuel utja Kelet-Afrikában. Franklin Társulat, Budapest
- Cholnoky Viktor 1904. Bornemisza Pál báró kiállítása. *Új Idők*, 1904, 10(18): 427-428.
- Christensen, Dieter 1991. The Institutionalization of Comparative Musicology. In: Bruno Nettl and Philip V. Bohlman *Comparative Musicology and Anthropology of Music* Essays on the History of Ethnomusicology, Chicago Studies in Ethnomusicology

- Csepregi Márta 1997. Az osztjások (hantik) általános ismertetése. In: *Tanulmányok a szurguti osztják kultúráról*. Szerk: Lázár Katalin. Budapest 5–12
- ___ 1997. Mutatványok a szurguti osztják folklór műfajaiból. In: *Tanulmányok a szurguti osztják kultúráról*. Szerk: Lázár Katalin. Budapest 59–104
- ___ 2002. Schmidt Éva. 1948–2002. *Nyelvtudományi Közlemények*, 99: 309–314.
- Csepregi Márta (szerk.) 2001. Finnugor kalauz. 2., javított és bővített kiadás. Budapest
- Csordás Lajos 2009. A száguldó sámánkutató. In: *Népszabadság* 2009.02.27.
- [Déri Balázs] 2004. Ádvent és karácsony egy kopt ortodox kolostorban. Déri Balázs rádiós beszélgetése Földváry Miklós Istvánnal. *Magyar Egyházzene* XI (2003/2004) 117–136
- ___ 2005. Szír orthodox nagyhét Bécsben. Déri Balázs és Földváry István rádiós beszélgetése. *Magyar Egyházzene* XII (2004/2005) 481–508
- Déri Balázs–Földváry Miklós István 2007. Nagyhét és húsvét Turabdinban 2005-ben. Rádióbeszélgetés a szír egyházzól és liturgiájáról. *Magyar Egyházzene* XIV (2006/2007) 199–236
- Diószegi Vilmos 1958a. Beszámoló leningrádi, valamint szibériai tanulmányútjaimról. Akadémiai Kiadó, Budapest
- ___ 1958b. A Néprajzi Múzeum Sámánhit archívuma. Akadémiai Kiadó, Budapest
- ___ 1958c. Beszámoló leningrádi, valamint szibériai tanulmányútjaimról. *Ethnographia* LXIX 4 628–635
- ___ 1959a. A szagáj sámán sámánvá válása. *Néprajzi Közlemények* 222–232.
- ___ 1959b. Az északkeleti szojotok sámánhitéhez. Akadémiai Kiadó, Budapest
- ___ 1960a. Tanulmánykötet Reguly Antal tiszteletére, Akadémiai Kiadó, Budapest
- ___ 1960b. Die Typen und interethnischen Beziehungen der Schamanentrommeln bei den Selkupen (Ostjak-Samojeden). Akadémiai Kiadó, Budapest
- ___ 1960c. Sámánok nyomában Szibéria földjén : Egy néprajzi kutatóút története. Magvető, Budapest
- ___ 1961a. A mongóliai samanizmus kérdései. Akadémiai Kiadó, Budapest
- ___ 1961b. Problems of Mongolian shamanism : report of an expedition made in Mongolia. Akadémiai Kiadó, Budapest
- ___ 1963a. A szamojéd kultúra emlékei a kelet-szajáni népek samanizmusában. Akadémiai Kiadó, Budapest
- ___ 1963b. Az obiugor sámánok eredetének kérdése. *Műveltség és hagyomány* 177–189.
- ___ 1963c. Glaubenswelt und folklore der sibirischen Völker. Akadémiai Kiadó, Budapest
- ___ 1963d. Die drei-Stufen-Amulette der Nanajen (Golden). Akadémiai Kiadó, Budapest

- ____ 1968a. Tracing shamans in Siberia : the story of an ethnographical research expedition. Translated from Hungarian by Anita Rajkay Babó. Oosterhout: *Anthropological Publications*, Holland
- ____ 1968b. Popular beliefs and folklore tradition in Siberia. Akadémiai Kiadó, Budapest
- ____ 1970. A baraba törökök iszlám előtti samanizmusa és etnogenetikai tanulságai. *Népi kultúra – népi társadalom* 4. 161–241.
- ____ 1972. A Nanai shaman song sung at healing rites. *Acta Orientalia*, 25. 115–128.
- ____ 1973. Les tambours chamaniques des Turcs Barabin : Étude comparée. *L'Ethnographie*. N. S. 67. 18–46.
- ____ 1978. Pre-islamic shamanism of the baraba turks and some ethnogenetic conclusions. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Diószegi Vilmos, Hoppál Mihály szerk. 1978. Shamanism in Siberia. Akadémiai Kiadó, Budapest
- ____ 1996a. Shamanism in Siberia. Akadémiai Kiadó, Budapest
- ____ 1996b. Folk beliefs and shamanistic traditions in Siberia. Akadémiai Kiadó, Budapest
- ____ 1998. Shamanism. Selected writings of Vilmos Diószegi. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Domokos Péter (szerk.) 1990. Finnugor életrajzi lexikon. Budapest
- Dömötör Tekla 1985. Róheim Géza újrafelfedezése. *Világosság*, 26/12: 775–777.
- Elschek, Oskár 1991 Ideas, Principles, Motivations, and Results in Eastern European Folk-Music Research. In: Bruno Nettl and Philip V. Bohlman *Comparative Musicology and Anthropology of Music* Essays on the History of Ethnomusicology, Chicago Studies in Ethnomusicology
- Fejős Zoltán 2008. Az egzotikum felé –közelítések, perspektívák. In: Az egzotikum. Tanulmányok, Néprajzi Múzeum – Szegedi Tudományegyetem Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Budapest – Szeged
- Felföldi László 1975. „Isztocsniki izucsenija horeograficeszkoj kulturü obszkih ugrov”. In: *Congressus Quartus Internationalis Fenno-Ugristarum Budapestini habitus 9–15 Septembris* 4: 87–92. Budapest
- ____ 1981. „Problemü izucsenija horeograficeszkoj naszledija finno-ugorszkij narodov.” (A finnugor népek tánc kutatásának problémái). In: *Congressus Quintus Internationalis Fenno-Ugristarum, Turku 20–27. VIII. 1980.* 8. 166–171. Turku, Finland Suomen Kielen Seura
- ____ 1994. Néptánc kutatás a Volga, Káma és a Bjelaja folyók mentén. *Néprajzi Hírek* 1–2. 73–74. (Jankó János születésének 125. évfordulójára.)

- ____ 1998. Néptáncgyűjtés a marik között. In: Csepregi Márta (szerk.): Finnugor kalauz. Budapest, 130–135.
- Felvinczi Takács Zoltán 1923. A Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeum. Budapest
- Ferenczy Mária 2001. Xántus János fényképei 1868–1870 között Délkelet-Ázsiában megtett útról. A Magyar Néprajzi Múzeum (Budapest) archívumából. Xántus János Idegenforgalmi Gyakorló Középiskola, Budapest
- Festetics Rudolf 1902. Csendes-oczeáni utazásaim vázlata [Sketches of my travels in the Pacific]. *Néprajzi Értesítő*, 3(3): 49–56.
- ____ 1903. *Chez les cannibales. Huit ans de croisière dans l'Océan Pacifique à bord du yacht le „Tolna”*. Paris: Plon.
- ____ 1904. *Vers l'écueil de Minicoy après huit ans dans l'Océan Pacifique et Indien a bord du yacht le „Tolna”*. Paris: Plon.
- Fogarasi Klára 2000. Xántus János Kelet-Ázsiában gyűjtött fényképei. *Magyar Múzeumok*, 6/1: 16–18.
- Földessy Edina 2000. Afrika-gyűjtemény. In: *A néprajzi múzeum gyűjteményei*. Főszerk: Fejős Zoltán. Budapest 479–510
- ____ 2008. The Africa Collection. In: *Taking them back to my homeland... Hungarian collectors – Non-European collections of the Museum of Ethnography in a European context*. Edited by Gyarmati, János, Budapest 27–66
- Főzy Vilma 2008. „Only the dreams of the true magicians come true” – Lajos Boglár and the Amazonia Collection of the Museum of Ethnography. In: *Taking them back to my homeland... Hungarian collectors – Non-European collections of the Museum of Ethnography in a European context*. Edited by János Gyarmati, Budapest 135–150
- ____ 2010. A piaroa gyűjtemény. *A Néprajzi Múzeum Tárgykatalógusai* 15. Néprajzi Múzeum, Budapest
- Főzy Vilma–Gyarmati János 2000. Amerika-gyűjtemény. In: *A néprajzi múzeum gyűjteményei*. Főszerk: Fejős Zoltán. Budapest 595–609
- G. Szabó Zoltán 2004. A duda. *A Néprajzi Múzeum tárgykatalógusai* 9. Néprajzi Múzeum, Budapest
- Gimesi Zsuzsa 1994. Reguly Antal emlékezete (1819–1858). *Confessio*, 18/4: 36–38.
- Gulyás Károly 1944. Az ismeretlen gróf Teleki Sámuel. Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete, Budapest
- Gunda Béla 1937. A Néprajzi Múzeum Fuszek Rudolf-féle afrikai anyagáról. *Néprajzi Értesítő*, Néprajzi Múzeum, Budapest 1–502.

- Gyarmati János 2008. The Museum of Ethnography and its exotic collections. In: *Taking them back to my homeland...* Hungarian collectors – Non-European collections of the Museum of Ethnography in a European context. Edited by János Gyarmati, Budapest 1–26.
- ____ 2008. The America Collection. In: *Taking them back to my homeland...* Hungarian collectors – Non-European collections of the Museum of Ethnography in a European context. Edited by János Gyarmati, Budapest 83–134
- Halász Gyula 1936. Öt világrész magyar vándorai. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest
- Torday Emil 1911. Az afrikai ba-bunda nép országában. *Földrajzi Közlemények*, 105–121.
- Halmos István 1964. Melody and Form in the Music of the Nambicuara Indians (Matto Grosso, Brasil) *Studia Musicologica*, 6: 317–356.
- ____ 1965. Das Verhältnis von Instrument, Stimmung und Tonart in Längsflöten-Melodien der Nambikuara-Indianer *Abhandlungen und Berichte des Staatlichen Museums für Völkerkunde, Dresden* Bd. 24 49–59.
- ____ 1974. Preliminary Report on a field-work among Piaroa Indians, *Revista Venezolana de Folklore* 5: 58–73.
- ____ 1978a. Music of the Nambicuara Indians. *Acta Ethnographica* 28: 205–350.
- ____ 1978b. Táncemlékek Pakisztánból, *Táncművészet*, 3: 21.
- ____ 1979a. Benyomások a pakisztáni népzeneről, *Magyar Zene*, 20: 274–279.
- ____ 1979b. Benyomások a pakisztáni népzeneről, *Magyar Zene*, 20: 423–432.
- ____ 1979c. The Music of the Nambicuara Indians. *Acta Ethnographica*, 28. 205–350.
- ____ 1980. Egy venezuelai varázsló. *Zenatudományi Dolgozatok* 175–181.
- ____ 1994. Some Aspects of the Songs sung by a Piaroa Woman (Venezuela). In: *Perspectiven der Musikethnologie. Beiträge des Internationalen Symposiums in Budapest*
- ____ 2011–12. The music among piaroa Indians (megjelenés alatt)
- Hála József – ifj. Kodolányi János (közr.) 2001. Úton a szibériai atyafiakhoz. Jankó János oroszországi levelei. Budapest
- Hermann Antal 1905. Vikár Béla Kalevala-fordítása. In: *Ethnographia*, 16: 244–250.
- Hoppál Mihály (vál. és bev.) 1996. Baráthosi Balogh Benedek: Távoli utakon. Néprajzi Múzeum, Budapest
- ____ 1999. The Life and Works of Benedek Baráthosi Balogh, a Hungarian Researcher of Manchu-Tunguz Shamanism. *Shaman*, 7/1: 3–23.

- Horváth Tibor (szerk.) 1969. A Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeum emlékkönyve 1919–1969, Budapest
- Höhnel Lajos 1892. A Rudolf és Stefánia tavakhoz. Teleki Sámuel gróf felfedező útja Kelet-Afrika egyenlítői vidékein 1887–1888-ban. Ráth, Budapest
- Hunfalvy Pál 1864. Reguly Antal hagyományai. I. kötet: A vogul föld és nép. Eggenberger Ferdinánd magyar akadémiai könyvtárus, Pest
- Jankó János 1897. (Posta Bélával együtt) Zichy Jenő gróf: Kaukázusi és középázsiai utazásai I.–II. Hornyánszky, Budapest
- ____ 1900. Bíró Lajos N.-Új-Guineai expedíciója. *Néprajzi Értesítő*, 1/2: 31–32.
- ____ 1904. Egy osztják háztartás kiadásai és bevételei. *Néprajzi Értesítő*, 61–67.
- ____ 1907. A finnországi rovás. *Ethnographia*, 124–125.
- ____ 1973. A magyarok uráli őshazája. Gondolat, Budapest
- ____ 1982. A votjakok közt. A Magyarországi Néprajzi Társaság, *Ethnographia* 93–108.
- ____ 1993. Finnországi jegyzetek. Szerk: ifj. Kodolányi János. Néprajzi Múzeum, Budapest
- ____ 2000. Utazás Osztyájköldre 1898 (Bevezetővel ellátta, szövegét gondozta: ifj. Kodolányi János). *Series Historica Ethnographie*) II. Néprajzi Múzeum, Budapest
- ____ 2001. Úton a szibériai atyafiakhoz. Jankó János oroszországi levelei L' Harmattan, MTA Néprajzi Kutatóintézete, Budapest
- Jäger Albert 1904. Bornemisza Pál báró kiállítása. *A természet*, 7/19: 1904.06.01
- Katona Imre 1979. Vikár Béla kéziratos hagyatéka. Eötvös Lóránd Tudományegyetem Folklore Tanszék, Budapest
- ____ 1980(1981). Vikár Béla kéziratos hagyatéka. *A Janus Pannonius Múzeum évkönyve*, 291–293.
- Kálmán Gyula 1995. Százötven éve született Teleki Sámuel. *Honismeret*, 23/6: 22–26.
- Kárpáti János 1956. „Az arab népzene hatásának nyomai Bartók II. vonósnyegyesében.” Új Zenei Szemle 7/7–8: 8–15.
- ____ 1960. „Dallam, metrum és strófaszerkezet a közép-marokkói berber (imazighen) népzeneiben.” *Magyar Zene* 1: 169–188. Ua. francia nyelven: „Mélodie, vers et structure strophique dans la musique berbère (imazighen) du Maroc Central.” *Studia Musicologica* 1: 451–473.
- ____ 1963. „Béla Bartók et la Musique arabe.” In: *Musique Hongroise* publ. sous la dir. de Maurice Fleuret. Paris: Ass. France-Hongrie, 1963. 92–105. Ua. arab nyelven: Damas, 1969.

- ____ 1964a. „Quelques notes sur la musique traditionnelle et folklorique dans différentes régions du Maroc.” In: *La préservation des formes traditionnelles de la musique savante et populaire dans les pays d'orient et d'occident. Congrès international, Teheran 1961.* Paris–Urbana: International Music Council, Unesco–University of Illinois, 1964. 163–170.
- ____ 1964b. Béla Bartók and the East. *Studia Musicologica* 6: 179–194.
- ____ 1964c. Bartók Béla és a Kelet. Az Új-Delhiben megrendezett Kelet-Nyugat '64 zenetudományi konferencia anyagából. *Magyar Zene*, 5: 581–593.
- ____ 1966. „Béla Bartók and the East.” *Music East and West*. New Delhi: Indian Council for Cultural Relations 90–96.
- ____ 1971. „Influenze Extraeuropee sulla Musica Occidentale.” A cura di Stelio Felici. In: *Quaderno del Teatro Comunale di Firenze No.2.* 67–82.
- ____ 1972. Ua. magyar nyelven: „Európán kívüli hatások a nyugati zenében” *Magyar Zene*, 13: 241–251.
- ____ 1980. Ua. angol nyelven: „Non-European Influences on Occidental Music (A Historical Survey)” *The World of Music* 22/2.
- ____ 1981. *Kelet zenéje*. Zeneműkiadó, Budapest; Második, bővített kiadás: Gemini, Budapest 1998.
- ____ 1982a. „Myth and Reality in the Theory of Chinese Tonal System” *Studia Musicologica*, 22: 5–14.
- ____ 1982b. „Elmélet és gyakorlat eltérése a japán buddhista énekekben” *Magyar Zene* 23: 115–119.
- ____ 1982–83. Ua. angol nyelven: „Divergency of Theory and Practice in Japanese Buddhist Chant (Shōmyō)” *Orbis Musicae* Tel Aviv 8: 23–28.
- ____ 1986. „Polypentatonism in Japanese Shinto Music” In: *International Conference in Commemoration of Zoltán Kodály, Budapest 1982.* Zeneműkiadó, Budapest 240–244.
- ____ 1987. „Azuma aszobi – szórakozás vagy rítus”. *Magyar Zene*, 28: 393–397.
- ____ 1990–91. Ua. angol nyelven: „Azuma Asobi”: Entertainment or Ritual? Remarks on the Interpretation of a Japanese Court Genre” In: *Essays in Honor of Hanoach Avenary. Orbis Musicae*, 10: 241–247. /Assaph. Studies in the Arts, Section A./
- ____ 1990. „Amateraszu és Démétér” – Egy japán–görög mitológiai párhuzamról. *Magyar Zene*, 31: 20–28.

- ____ 1991a. „Mythic and Ritual Correlations of Instrument Symbolism in Asian Music” In: *Tradition and Its Future In Music. Report of SIMS 1990, Osaka*. Mita Press, Osaka–Tokyo 231–236.
- ____ 1991b. *Kagura: Japán sinto szertartások zenéje / Kagura: Japanese Shinto Ritual Music*. Budapest: Hungaroton HCD/SLPX 18193.
- ____ 1992. „A pukcsong oroszántanc zenei struktúrája. Jegyzetek egy koreai álarcos játékról” *Magyar Zene*, 33: 48–55.
- ____ 1993a. Ua. angolul: „Amaterasu and Demeter: About a Japanese–Greek Mythological Analogy” *International Journal of Musicology*, 2: 9–21.
- ____ 1993b. „Kagura: Japanese Shinto Ritual Music”. *Hungarian Music Quarterly*, 4/1: 2–8.
- ____ 1997. „Dallam- és ritmusmodellek a rituális japán színhátékban (Edo sato kagura)” In: *Zenetudományi Dolgozatok 1995–1996*. MTA Zenetudományi Intézete, Budapest: 321–334.
- ____ 1998. *Tánc a mennyei barlang előtt – Zene és mítosz a japán rituális hagyományban (A kagura)*. Kávé Kiadó, Budapest
- ____ 2000a. „Music of the Lion Dance in Japanese Tradition” *Studia Musicologica*, 41: 107–117.
- ____ 2000b. „Bartók in North Afrika: A Unique Fieldwork and Its Impact on His Music” In: *Bartók Perspectives: Man, Composer, and Ethnomusicologist*. Ed. By Elliott Antokoletz, Victoria Fischer, Benjamin Suchoff. Oxford University Press, Oxford–New York 171–184.
- ____ 2003a. Bartók Észak-Afrikában. Rózsavölgyi és Társa. In: Kárpáti, János: *Bartók-analitika*. Válogatott tanulmányok. Budapest 81–98.
- ____ 2003b. Bartók Béla és a Kelet. In: Kárpáti, János: *Bartók-analitika*. Válogatott tanulmányok. Budapest 99–110.
- ____ 2006a. *Bartók and Arab Folk Music / Bartók és az arab népzene*. PC CD-ROM. UNESCO, Európai Folklór Intézet, Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézet, Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma
- ____ 2006b. Kárpáti János – Vikárius László (szerk.): *Bartók és az arab népzene*. Európai Folklór Intézet. Hungarian Heritage 86–88.
- ____ 2007. Bartók és Ligeti Afrika élménye. *Muzsika*. 50. (2007/11): 24–28.
- ____ 2008. Typology of Musical Structures in the Japanese Shintō Ritual »Kagura«. *Asian Music*, 39: Summer/Fall 152–166.

- ____ 2009. „Performansz-típusok a sintó vallás szertartásaiban”. *Magyar Zene*, 47: 15–31.
- Kenyeres Ágnes (főszerk.) 1994 *Magyar Életrajzi Lexikon 1000–1990* Hungarológiai Alapkönyvtár
- Kerezsi Ágnes 1982. Lókultusz az észak-eurázsiai finnugor népek és oroszok halotti szokásaiban. In: *Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához*. Hoppál Mihály – Novák László (szerk.) Budapest 26–45.
- ____ 1989. Kísérlet az obi-ugor dallamok rendszerezésére II. Két- és háromféle sorból építkező dallamok. In: *Zenatudományi dolgozatok*, Budapest. 207–220.
- ____ 1990. A lóáldozat emlékei a Volga–Káma menti finnugor népek agrárkultuszában. *Néprajzi Értesítő* 67–70: 115–128.
- ____ 1992. Lázár Katalin – Schmidt Éva: Medveének A. Kannisto gyűjtéséből. *Zenatudományi dolgozatok*, 1990–1991: 201–212.
- ____ 1994. Some Problems of Notating and Analyzing Ostyak Folk Melodies. In: *Explorations in Finnish and Hungarian Folk Music and Dance Research*. Vol. 1. Kaustinen, Finland, 112–122.
- ____ 1995a. Oszobennosztjyi vosztocsno-hantijszkogo samanizma v nasi dnyj. In *Narodni Szibiri* (Z. P. Szokolova szerk.) Moszkva 2: 38–54.
- ____ 1995b. The North Khanty Bear Feast Songs. In: *Folk Belief Today*. Tartu, 249–256.
- ____ 1996a. Similarities and differences in the Eastern-Khanti shamanism. In: *Shamanism and Northern Ecology*. Juha Pentikäinen (szerk.) Berlin–New-York. 183–199.
- ____ 1996b. Hideg ország varázslói. Magyar nők a sámánok között. Néprajzi Múzeum, Budapest
- ____ 1996c. Antal Reguly and His Collection of Mansi Songs. In: *FU 8*. Jyväskylä, 6: 74–80.
- ____ 1996d. Notating and Analyzing an Eastern Khanty Folk Song. In: *Zoltán Kodály – Composer, Musicologist and Educationist*. Jyväskylä, 89–103.
- ____ 1996e. An Experiment for Systematizing Ob-Ugrian Folk Melodies (I). Melodies of Half-Line Structure. In: *East European Meetings in Ethnomusicology*. Bucharest, 1995 Vol. 2: 3–14.
- ____ 1996f. The Songs of the Eastern Khanty. In: *FU 8*. Jyväskylä 6: 215–220.
- ____ 1996g. Reguly Antal vogul dallamgyűjtése. *Néprajzi Hírek* 1993/1–2. 90–98.
- ____ 1997. A szurguti osztjások életmódja és hitvilága. In: *Tanulmányok a szurguti osztják kultúráról*. (Lázár Katalin, szerk.) Néprajzi Múzeum, Budapest 13–59.
- ____ 1999a. Az obi-ugor áldozati szertartások legfontosabb jellemzői. *Ethnographia*, 110/1: 41–54.

- ____ 1999b. Udmurtok. Savaria University Press, Szombathely
- ____ 2000a. Európa-gyűjtemény. In *A Néprajzi Múzeum gyűjteményei*. Budapest 447–479.
- ____ 2000b. Szovremennüje javlenyija v duhovnoj kulture vosztocsnüh hantov. In *Etnografija narodov Zapadnoj Szibiri*. Szibirszkij Etnograficeszkij szbornyik, Moszkva 10: 177–190.
- ____ 2001a. Az obi-ugorok legjellemzőbb épülettípusai. In *Népi építészet a Kárpát-medencében*. (Cseri Miklós–Tárnoki Judit, szerk.), Damjanich János Múzeum, Szolnok – Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre 65–80.
- ____ 2001b. Oszobennosztyi polucsenyija samanszkogo dara u szurgutszkih hantov. In *Ekologicseszkije isszledovanyija po samansztvu i inim tragyicionnim verovanyijam i praktikam*. T.7. cs.2. Moszkva, 8–17.
- ____ 2001c. Sztruktura samanszkogo obrjada u szurgutszkih hantov. In: *Congressus nonus internationalis fenno-ugristarum*. Tartu 7: 75–83.
- ____ 2001d. Az obi-ugorok legjellemzőbb épülettípusai. In *Népi építészet a Kárpát-medencében a honfoglalástól a 18. századig*. Damjanich János Múzeum, Szolnok – Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre 65–80.
- ____ 2001e. A szurguti osztjákok hagyományos életmódja és változásai napjainkban. In *Ethnográfia* 112/3–4: 371–389.
- ____ 2002. Sztruktura samanszkogo obrjada u szurgutszkih hantov. *Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica*, Wiesbaden 57: 187–201.
- ____ 2003a. A votjákok Bulda ünnepe. *Finnugor Világ* 8/3: 27–32.
- ____ 2003b. Ősi szertartások, pogány rítusok a tatárföldi udmurtoknál. In *Permistica et Uralica*, Piliscsaba 116–123.
- ____ 2004a. The ethnography of the Finno-Ugric and Samoyed peoples. In *The Finno-Ugric World*. Teleki László Foundation, Budapest 325–407.
- ____ 2004b. Udmurt esküvői szokások és szertartások. In *Uralisztikai tanulmányok*, Budapest 14: 125–149.
- ____ 2004c. Szibéria nyelvrokonaink tárgyi világa. *Tabula*, 7(2): 309–314.
- ____ 2006a. Sámánok, varázslók, látók. *Studia Caroliensia*, 3–4: 419–435.
- ____ 2006b. A Néprajzi Múzeum obi-ugor gyűjteményének kialakulása és összetétele. In: Sipos Mária (szerk.): *Obi-ugorok a 21. században*. CD. Az MTA Nyelvtudományi Intézetének Finnugor osztálya által 2005. október 6–7-én rendezett konferencia anyaga.
- ____ 2007a. Reguly Antal Gyűjteménye a Néprajzi Múzeumban. *Néprajzi Értesítő*, 183–199.

- ____ 2007b. Shamans, Enchanters, Clairvoyants. People with special abilities of the Ob-Ugrian In Shamanhood today Budapest, 49–59.
- ____ 2007c. Szibériai levelek. *Finnugor Világ* 12/2: 2007. június: 3–11.
- ____ 2007d. A Kuznyecov-gyűjtemény. A Néprajzi Múzeum legrégebbi mari tárgyai. *Néprajzi Értesítő* 88: Budapest 99–119.
- ____ 2008a. Reguly néprajzi hagyatéka (Néprajzi Múzeum, Budapest, 2008. március 5.). *Néprajzi Hírek*, 49–50.
- ____ 2008b. „Reguly Antal gyűjteménye a Néprajzi Múzeumban”. In: *Néprajzi Értesítő*, 89: 183–201.
- ____ 2009a. Az uráli népek néprajza. Fenno-Ugrica Pázmániensia II. PPKE BTK Finnugor Tanszék, Piliscsaba
- ____ 2009b. Az uráli népek néprajza. Budapest
- ____ 2010. Obi-ugor viseletek. *Catalogi Musei Ethnographiae* 17. Néprajzi Múzeum, Budapest
- Kodolányi János 1959. Reguly Antal tárgygyűjteménye. *Néprajzi Értesítő*, 41: 283–300.
- Ifj. Kodolányi János 1963a. Antal Reguly, Akadémiai Kiadó, Budapest
- ____ 1963b. Die Sammlungen von Károly Pápai und János Jankó in der Erforschung der Kultur der ob-ugrischen Völker. Akadémiai Kiadó, Budapest
- ____ 1968. Jankó János a néprajztudós. Néprajzi Múzeum, Budapest
- ____ 1973a. Pápai Károly, 1861–1893. Gondolat, Budapest
- ____ 1973b. Jankó János, 1868–1902. Gondolat, Budapest
- ____ 1993. Jankó János és Európa. *Néprajzi Hírek*, 9–17.
- Kósa László 1987. Róheim Géza. *Élet és Tudomány*, 42/33: 1055.
- ____ 2001. A magyar néprajz tudománytörténete. Osiris, Budapest
- Könnöy László 1989. A világgjáró Xántus János Amerikában. *Földrajzi Múzeumi Tanulmányok*, 7: 15–20.
- Kőhegyi Imre 1968. Adalékok a Reguly-gyűjtemény elkallódott tárgyainak történetéhez. *Ethnographia*, 79: 597–598.
- Kriston-Vízi József 1992. Róheim Géza (1891–1953) emlékének. *MKBKM*, 1990: 144–154.
- Krizsán László 1996. Vadászhitvilág Afrikában. Vadásztörténetek, mondák és hiedelmek. Torday Emil emlékei a Fekete Kontinensről. TerraPrint, Budapest
- Kubassek János 1991. Torday Emil emlékei Londonban. *Földrajzi Múzeumi Tanulmányok*, 10: 41–46.

- ____ 2006. Torday Emil utazásai és tudományos tevékenysége a Kongó-medencében. *Harambee*, 254–277.
- Lázár Katalin 1982. Egy osztják dallam két változata. *Zenetudományi dolgozatok* 301–322.
- ____ 1984. Variálás az osztják énekekben. *Zenetudományi dolgozatok* 199–208.
- ____ 1985. Nyekotorüje oszobennosztyi vokalnoj muziki obszko-ugorszkih narodov. In: *CIFU 6. Studia Hungarica*. Syktyvkar. 289–295.
- ____ 1986a. On a New Ostyak Folksong Collection. In: *International Kodály Conference Budapest 1982*. 245–258.
- ____ 1986b. Tercingadozás és hangkészlet az obi-ugor dallamokban. In: *Zenetudományi dolgozatok* 139–148.
- ____ 1987. Egy motivikus szerkesztésű osztják dallamtípusról. In: *Zenetudományi dolgozatok* 213–227.
- ____ 1988a. Structure and Variation in Ob-Ugrian Vocal Folk Music. *Studia Musicologica*, 30: 281–296.
- ____ 1988b. Kísérlet az obi-ugor dallamok rendszerezésére I. Félsorokból és egyféle sorból építkező dallamok. *Zenetudományi dolgozatok*: 157–168.
- ____ 1993. Reguly Antal vogul dallamgyűjtése. *Néprajzi Hírek*, 1993/1–2: 90–98.
- ____ 1996. A keleti hantik vokális népzeneje. (Angol nyelvű összefoglalóval.), Budapest
- ____ 1997a. Keleti (szurguti) osztják énekek. In: *Tanulmányok a szurguti osztják kultúráról*. Budapest, 105–140.
- ____ 1997b. Folk Songs of the Eastern Ostyaks. In: *Studies on Surgut Ostyak Culture*. Budapest, 109–146.
- ____ 1997c. Music in Eastern Ostyak Culture. *Studia Musicologica*, 38/3–4: 241–292.
- ____ 1997d. Keleti (szurguti) osztják énekek. In: *Tanulmányok a szurguti osztják kultúráról*. Szerk: Lázár Katalin. Budapest 105–140
- ____ 1998. Lázár Katalin – Csepregi Márta: Keleti osztják bölcsődalok. *Zenetudományi dolgozatok* 211–221.
- ____ 1999a. Different Kinds of Songs among the Eastern Ostyaks. In: *Music and Nationalism*. Jyväskylä, 157–173.
- ____ 1999b. Influences of Other People's Music on Eastern Ostyak Folk Songs. In: *New Countries, Old Sounds?* München, 91–98.
- ____ 1999c. Shamanism and folk music as ethnosurvival factors. *Etnomusikologian vuosikirja*, 11: 46–54. Helsinki

- ____ 2000. Reguly Antal vogul dallamgyűjtésének tanulságai. In: *Reguly Antal „hangjegyre szedett” finnugor dallamai (Bibliotheca Regulyana 4)*. Budapest, 7–61.
- ____ 2001. Three Surgut variants of the Ob-Ugrian song of the moose. In: *Congressus Nonus Internationalis Fenno-Ugristarum, 7:* (Szerk. Tõnu Seilenthal.) Tartu 103–108.
- ____ 2004a. Laste maailm 21. sajandil – Muutused ungari traditsioonides. *Mäetagused, 26:* (Szerk. Mare Kõiva&Andras Kuperjanov.) Tartu 203–210.
- ____ 2004b. Bobe, bobe. Egy komi felelgető változatai. In: *Urálisztikai Tanulmányok 14.* Permiék, finnek, magyarok. Írások Szij Enikő 60. születésnapjára. (Szerk. Csepregi Márta, Váradi Eszter.) Budapest. 213–234.
- ____ 2007. Komi játékdalok Vászolyi Erik gyűjtéséből (1960, 1966). *Zenatudományi dolgozatok, 215–235.*
- ____ 2010. Erik Vászolyi-Vasse – Katalin Lázár: Songs from Komiland. Reguly Társaság, Solymár
- ____ 2010. Эрик Васои, Каталин Лазар, Николай Ракин: «Выросла в бору стройная сосна...» Песни земли Коми. Издательство «Кола», Сыктывкар
- ____ 2010. The Songs of a Northern Ostyak Woman. *Acta Ethnographica, 55:* 69–99.
- Letenyei László 2008a. Zene, tánc és rítus az Andokban. In: *Tanulmányok az Andokról.* Szerk: Letenyei László. Budapest 47–52
- Letenyei László 2008b. Danza Yumbo. A történelem rituális újrájátszása egy andokbeli településen. In: *Tanulmányok az Andokról.* Szerk: Letenyei László. Budapest 62–78
- Mack, John é.n. Emil Torday and the art of the Congo 1900–1909. British Museum
- Martin György 1965a. Etiópai táncgyűjtőúton. *Muzsika, 8/12:* 37–40.
- ____ 1965b. Tánc a mai Etiópiában. *Táncművészeti Értesítő, 4.*
- ____ 1965c. Daloló, táncoló Etiópiában. *Tükör, 44.*
- ____ 1966a. Az etiópai táncok sajátosságai és főbb típusai. *Ethnographia, 3.*
- ____ 1966b. Az etiópai táncok sajátosságai és főbb típusai. *Táncművészeti Értesítő, 1.*
- ____ 1967. Dance Types in Ethiopia. *Journal of the International Folk Music Council 19:* Cambridge
- Matkovits Sándor (szerk.) 1897. Magyarország közgazdasági és közművelődési állapota ezeréves fennállásakor és az 1896. évi ezredéves kiállítás eredménye. 1–9. köt. Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság, Budapest
- Martin György 2004. Mátyás István 'Mundruc' Egy kalotaszegi táncos egyéniségvizsgálata. Budapest
- Márkus Tibor 2001. Sárosi Bálint 75 éves. *Muzsika, 2001/1–2.*

- Munkácsi Bernát 1892. Vogul népköltési gyűjtemény I–IV. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyatéka alapján közzéteszi Munkácsi Bernát. Budapest
- Olsvai Imre 1997. Vikár Béla népzene gyűjtésének és Kalevala-fordításának hatása Bartók Béla, Kodály Zoltán és József Attila művészetére. *Néprajzi Értesítő*, 79: 91.
- Ortutay Gyula (főszerk.) 1977–1982 Magyar Néprajzi Lexikon Akadémiai Kiadó, Budapest
- ____ (szerk.) 1978. Messzi népek magyar kutatói I–II. Gondolat, Budapest
- Papp Árpád 2001. Kelet-Afrika Vojnich Oszkár és kortársai idejében. Vadászat a századfordulón. *Bácsország*, 9–12: 30–34.
- Pálóczy Krisztina 2005. Síppal, dobbal, didzseridival... Kutatók a Kárpát-medencén túl, Lektorálta: Pávai István. Hangmérnök: Németh István. Néprajzi Múzeum, Budapest. CD
- ____ (szerk.) 2008. Síppal, dobbal, didzseridival... Néprajzi Múzeum, Budapest. CD-ROM
- Pápai Károly 1889. Jelentés észak-szibériai utamról. *Földrajzi Közlemények* 561–579.
- ____ 1890. A vogulok- és osztjákoknál. *Ethnographia*: 117–130. Újabb kiadásban ifj. Kodolányi János (szerk.) *A finnugor őshaza nyomában*. Budapest, 1973
- Pávai István 1993. Az erdélyi és a moldvai magyarság népi tánczenéje. Teleki László Alapítvány, Budapest
- ____ 1998. Az erdélyi és a moldvai magyarság népi tánczenéje. Planétás, Budapest
- ____ 2001. Barozda 1976–2001. Alutus, Csíkszereda
- ____ 2005. Zene, vallás, identitás a moldvai magyar népéletben. Hagyományok Háza, Budapest
- ____ 2006a. Zene, vallás, identitás a moldvai magyar népéletben. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár
- ____ 2006b. Bartók a Néprajzi Múzeumban. *Magyar Múzeumok*, 12: 4–8.
- ____ 2007a. Búcsú Vargyas Lajostól. *Muzsika*, 2007/12.
- ____ 2007b. Bartók Béla, a népzene kutató. *Folkmagazin*, 14: 14–15, 18–19, 24–25.
- ____ 2008. Complex Folklore Database Project (István Pávai – András Mórocz). Technical challenges and developments in 21st century folk music archiving. Budapest, 2008. 06. 11–12.
- Pesovár Zsófia 1999. A francia népzene kutatás rövid áttekintése. In: *Ethnographia*, 110/2. 457-474
- Rajeczky Benjamin 1986. A népzene kutatás története. Budapest
- Reinhard, Kurt 1962. The Berlin Phonogramm-Archiv. In: *The Folklore and Folk Music Archivist* 5(2):1-4., Indiana University, Bloomington

- Reviczky Dóra (szerk.) 1999. Hangszerek enciklopédiája. Öt világrész másfél ezer hangszere. Budapest
- Róheim Géza 1925. Australian totemism. George Allen & Unwin, London
- ____ 1932. A csurunga népe. [k. n.]; Leblang Könyvkiadóvállalat, Budapest
- ____ 1934. Women and their life in Central Australia. Bailliere
- ____ 1943. Childrens games and rhytmes in Duau (Normanby) Island. *American Anthropologist*, 45: 95–119.
- ____ 1945. The eternal ones of the dream : A psychoanalytic interpretation of Australian myth and ritual. International Universities Press, Guilford USA
- ____ 1977. Róheim Géza leveleiből. *Ethnographia*, 88: 595–599.
- ____ 1984. A bűvös tükör. Válogatás Róheim Géza tanulmányaiból. Magvető, Budapest
- ____ 1992. Levelek és más dokumentumok. *Thalassa*, 1992/2: 113–137.
- Ruttkay-Miklián Eszter 2009. Regulyról. Reguly Antal életrajza forrásokkal, tanulmányokkal kiegészítve a zirci Reguly Antal múzeum és népművészeti alkotóház honlapján. (Illés Ferenc szerk.) <http://www.ramnah.hu/>
- Saygun, A. 1976. Béla Bartók's folk music research in Turkey. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Sándor István 1970. Xántus János. Magvető, Budapest
- Sántha István 1997, 2000. Burját népzene- hangkazetta és CD. Gyűjtötte és feldolgozta Sántha István. Trottell Records és a Gondolkodó Antikvárium, Budapest
- ____ 1997. Kirgiz népzene- hangkazetta. Gyűjtötte és feldolgozta Sántha István. Trottell Records és a Gondolkodó Antikvárium, Budapest
- ____ 2001. Diószegi Vilmos szibériai útjai és hagyatéka. In: Sántha István (szerk.) Halkuló sámándobok. Diószegi Vilmos szibériai naplói, levelei
- ____ 2002. „Diószegi Vilmos szibériai munkássága és hagyatéka”. Halkuló sámándobok. Diószegi Vilmos szibériai naplói és levelei, I. (1957–1958). (Szerk. Sántha István.) MTA Néprajzi Kutatóintézet; L'Harmattan Kiadó, Budapest 411–421.
- ____ 2009. Zenegyűjtés, mint kommunikációs stratégia (Colleting Music as Communicative Strategy) Folklor és zene. (Szerk. Szemerkenyi Ágnes) Akadémiai Kiadó, Budapest 508–517.
- Sántha István – Erdei Katalin 2001. A lélek visszaszerzése. Bajkálvidéki népek. Fotókiállítás az Indexen <http://index.hu/kultur/vapang>
- Sárosi Bálint 1965a. Népzene gyűjtő úton Etiópiában. *Muzsika* 1965/10
- ____ 1965b. Népzene- és néptáncgyűjtés Etiópiában. *Táncművészeti Értesítő* 1965/3.
- ____ 1967a. The Music of Ethiopian Peoples. *Studia Musicologica* 9.

- ____ 1967b. Die Volkmusikinstrumente Ungarns. VEB Deutscher Verlag für Musik, Budapest
- ____ 2003. Zenei anyanyelvünk. Planétás, Budapest
- ____ 2007. Bartók arab gyűjtése CD-ROM-on (ism.) *Muzsika* 50/2: 17.
- Schmidt Éva 1973. Anton apó éneke. Schmidt Éva kéziratos gyűjtéséből. In: Köhalmi Katalin (szerk.): *Sámándobok szóljatok*. Európa, Budapest 311–313.
- ____ 1975. Domokos Péter (szerk.): Medveének. In: *A keleti finnugor népek irodalmának kistükre*. Európa, Budapest, 131–136, 149–163.
- ____ 1976. Északi-vogul altatódal : Műfaji összefüggések. *Ethnographia* 87: 540–558.
- ____ 1983a. Egy kis-szoszvai osztják medveének. (Huszár Lajossal közösen). *Nyelvtudományi Közlemények* 85: 9–33.
- ____ 1983b. Népi énekek kottával Schmidt Éva gyűjtéséből. *Új Auróra* 11/2: 92–96.
- ____ 1985. V. N. Csernyecov vogul folklór hagyatéka. *Ethnographia* 96:526–571.
- ____ 1989. Bear Cult and Mythology of the Northern Ob-Ugrians. In: Mihály Hoppál – Juha Pentikäinen (ed.): *Uralic Mythology and folklore. Ethnologica Uralica 1*: Budapest–Helsinki, 187–232.
- ____ 1990a. Az északi obi-ugor kultuszdualizmus és medve kultusz vallási alapjairól = Culturalism and the religions origins of Bear cult among the Northern Obi-Ugrian tribes. *Congressus Septimus Internationalis Fenno-Ugristarum*, Vol. 4. 12–17. Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen
- ____ 1990b. Az obi-ugor mitológia és a medvetisztelet. *Ethnographia* 101: 149–193.
- ____ 1990c. Pápay József osztják hagyatéka és néprajzi vonatkozásai : Megjegyzések a Pápay József osztják hagyatéka ... kiadványhoz. *Ethnographia* 101: 326–331.
- ____ 1993. Összefoglaló az 1991. évi együttműködésről és az osztjákoknál végzett kutatásokról In: *Néprajzi Hírek*, 58–68.
- ____ 1994. Jelentés a belojarszkiji Északi-Osztják Folklór Archívum 1994. évi munkájáról. In: *Néprajzi Hírek*, 20–32.
- ____ 2001. Terepgondolatok az osztják nép és kutatása hőskoráról, In: *Etnológiai tanulmányok*, 99–120.
- ____ 2005. Jelentések Szibériából. Schmidt Éva Könyvtár 1. Budapest.
- ____ 2006. Nyelv, nyelvjárás, írásbeliség, irodalom. Schmidt Éva Könyvtár 2. Budapest.
- ____ 2008. Anna Liszkova énekei + CD melléklet. Schmidt Éva Könyvtár 4. Budapest.
- ____ 2009. Serkáli osztják chrestomathia. Schmidt Éva Könyvtár 3. Budapest.
- <<http://fgtort.nytud.hu/index.php/2009020275/schmidt-%C3%89va->

k%C3%B6nyvt%C3%A1r/-/%C3%89va-schmidt-library/schek-3-serkali-osztjak-chrestomathia>

- Selmeczi Kovács Attila 1996. Xántus János és a Nemzeti Múzeum. *Arrabona*, 35/1–2: 17–30.
- ____ 1997. Xántus János muzeológiai tevékenysége. *Néprajzi Értesítő*, 79: 7–18.
- ____ 2000. Az első múzeumi néprajzi kiállítás Magyarországon 175 éve született Xántus János : The first ethnographical exhibition and János Xántus. *Magyar Múzeumok*, 6/3: 26–28.
- Semayer Villibáld 1902. Jankó János életrajza. *Néprajzi Értesítő*, 116–122.
- Selmeczi Kovács Attila (szerk. és közreadja) 1994. Reguly Antal „Magyarországi jegyzetek” Néprajzi Múzeum, Budapest
- Simon, Artur 2008. Ethnomusikologie. Aspekte, Methoden und Ziele. Simon Verlag für Bibliothekswissen, Berlin
- Sipos János 1994. Török Népzene I. *Műhelytanulmányok a magyar zenetörténethez* 14. MTA-Zenatudományi Intézet, Budapest
- ____ 1995. Török Népzene II. *Műhelytanulmányok a magyar zenetörténethez*. 15. MTA-Zenatudományi Intézet,, Budapest
- ____ 1997. Bartók Béla törökországi gyűjtése egy nagyobb anyag fényében, PhD disszertáció az MTA-Bartók Archívum könyvtárában, Budapest
- ____ 2000a. Sipos János, In the Wake of Bartók in Anatolia, Budapest, European Folklore Institute, *Bibliotheca Traditionis Europae* 2: Budapest
- ____ 2000b. Bartók Béla nyomdokain Anatóliában. Adana-környéki gyűjtések – 1. rész. *Folkmagazin*, 7/3: 12–15.
- ____ 2001. Kazakh Folksongs from the Two Ends of the Steppe, Akadémiai Kiadó, Budapest; magyarul: Népdalok a kazak sztyeppe két végéről. *Magyar Zene*, 39/1: 27–56, 39/2: 183–200, 39/3: 301–311 és 39/4: 425–440.
- ____ 2002a. Vannak-e közös rétegek a karacsáj-balkár és a magyar népzében? In *Orientalista nap 2001*. (Szerk. Birtalan Ágnes és Yamaji Masanori) MTA Orientalisztikai Bizottság – ELTE Orientalisztikai Intézet Budapest 117–132.
- ____ 2002b. Bartók nyomában Anatóliában – Hasonló magyar és anatóliai dallamok, Balassi Kiadó, Budapest
- ____ 2004. Azeri folksongs. At the Fountain-Head of Music. Akadémiai Kiadó, Budapest
- ____ 2005. Sipos János, In the Wake of Bartók in Anatolia (2. kiad.), Budapest, European Folklore Institute, [a 2000-ben publikált könyv CD-ROM változata hangpéldákkal].

- ____ 2006a. Similar melody Styles in Kazakh and Hungarian Folk Music, In *Traditional Music of Turkic People: Present and Future* (konferenciakötet), Kazak Kulturális Minisztérium, Kizilorda, Kazakisztán, 249–266.
- ____ 2006b. Azerbaycan El Havalari – Musiqinin İlk Qaynaqlarında, Bakû, Azerbaycan
- ____ 2006c. Beszámoló karacsáj-balkár népzenei gyűjtéseimről, Zenetudományi Dolgozatok MTA-Zenetudományi Intézet, Budapest 217–242.
- ____ 2007a. Egy kazak sámán a mongóliai Altaj hegységéből (Somfai K. Dáviddal és Hoppál Mihállyal), In *Csodaszarvas, őstörténet, vallás és néphagyomány*, Molnár Kiadó, Budapest 157–176.
- ____ 2007b. A lament from Bartók's anatolian collection and its musical background. *Studia Musicologica*, 48: 201–213.
- ____ 2009a. Azerbajdzsáni népdalok – a zene kezdeteinél (CD-vel), Budapest, European Folklore Institute
- ____ 2009b. Özel bir Bektaşî melodisinin izinde (Egy sajjatos bektasi dallamról), In *Hacı Bektaş Veli'nin Tarihsel Kimliđi, düşünce sistemi ve etkileri*, proceedings of the III. International Turkish Culture and Hacı Bektash Veli Symposium, 30–31 Ekim, (ed. Gıyasettin Aytas), Scopye: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş veli Araştırma Merkezi Yayınları Araştırma Dizisi – 12, Hazar Reklamlar Printing House.
- ____ 2009c. A zene szerepe egy törökországi misztikus rend életében. In: *Folklór és zene*. Szerk: Szemerkenyi Ágnes. Budapest 471–486
- ____ 2010a. Bir Trakya Bektaşî Cemaatinin Müziđi ve Macar Halk Müziđi, In *Hacı Bektaş Veli. Güneşte Zerresinden, Deryada Katresinden*, Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri, Ed. Pınar Ecevitođlu, Ali Murat İrat, Ayhan Yalçınkaya, Ankara, Dipnot Yayınları, 359–372.
- ____ 2010b Trakya Bektaşî Ezgilerin Sınıflandırılması ve Avrasya Çerçevesi, In *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi* 2, Köln, Alevi-Bektaşî Kültür Enstitüsü, 35–46, Internetes verzió: www.abkedergi.de/2_tr.asp
- ____ 2010c. Categorization of Thrace Bektashi Melodies and their Relations to Eurasian Melody Styles, In: *Forschungszeitschrift über Alevitentum und Bektaschitentum*, Heft: 2, Winter Köln: Önel Verlag.
- Sipos, J. – Csáki, É. 2009. *The Psalms and Folk Songs of a Mystic Turkish Order* (CD-vel), Akadémiai Kiadó, Budapest

- Somfai Kara Dávid 1996. Mindez egy dolgot szolgál. A Mongol-Altaj kazakjainak találós kérdései (Mándoky Ongajsával közösen, Mándoky Kongur István 1977-es gyűjtése alapján). In: *Karcagi Kalendárium*, Karcag, 29–39.
- ____ 1997a. A jövendőmondó túrulmadár, In: *Magyar Solymász Évkönyv*, Budapest 57–60.
- ____ 1997b. Kazak népmesék világa, In: *Selyemút Magazin*, I/3. Budapest, 29–32.
- ____ 1998a. Kazak népzene (János Sipossal közösen), In: *Selyemút Magazin*, I/4. Budapest, 29–31.
- ____ 1998b. Dél-szibériai török sámánok révülési eszközei, Dél-Szibériai török népek és nyelvek, A xöwsgöl-i tibák, In: *Őseink nyomán II.* szerk. Ágnes Birtalan, Tankönyvkiadó, Budapest 11–16, 17–22, 237–248.
- ____ 2001. Collecting among the Kazaks of Bayan-Ölgii in Mongolia, About the Kazak text, Kazak song-texts, In: *Kazak Folk Songs from two Ends of the Steppe*, (Ed. János Sipos) Akadémia Kiadó, Budapest 23–28, 215–220, 221–282.
- ____ 2002a. Dél-Szibéria törökök, Diószegi nyomában Szibéria földjén, In: *Halkuló sámándobok, Diószegi Vilmos szibériai naplói, levelei*, (Szerk. Sántha István) *Documentatio Ethnographica* 18: L'Harmattan, Budapest, 455–466.
- ____ 2002b. Vallási szinkretizmus a falusi kirgiz emberek körében, Samanizmus és Iszlám, In: *Mir-Susné-Xum II.* tanulmánykötet Hoppál Mihály tiszteletére, Akadémiai Kiadó, Budapest, 875–882.
- ____ 2003a. Iszik-köli kalmakok, In: *Őseink nyomán III.* (Szerk. Birtalan Ágnes) Tankönyvkiadó, Budapest 243–254.
- ____ 2003b. Mongol Elemek a közép-ázsiai török nyelvekben, In: *Orinetalista Nap* (Szerk. Rákos Attila) MTA-ELTE, Budapest, 129–136.
- ____ 2003c. Living Epic Traditions among Inner Asian Nomads, In: *Rediscovery of Shamanic Heritage*, (Ed. Mihály Hoppál) Budapest 179–194.
- ____ 2004a. On a Rare Kyrgyz Ritual (Field Report, photo László Kunkovács), In: *Shaman*, 12: Budapest 161–166.
- ____ 2004b. Kirghiz Shamanism, In: *Shamanism, an Encyclopedic of World Beliefs, Practices and Culture*, Vol. 2. (Ed. Mariko Namba Walter, Eva Jane Neumann Fridman) ABC, Clio, Santa Barbara, Denver 579–582.
- ____ 2004c. A kalmakok, avagy a közép-ázsiai törökség ellenségképe. In: *Fehéren, feketén, Varsánytól Rititiig 2: Tanulmányok Sárkány Mihály tiszteletére*, L'Harmattan, (Szerk. Borsos Balázs, Szarvas Zsuzsa, Vargyas Gábor) Budapest 409–420.

- ____ 2005a. Egy különös kirgiz sámánszertartás a Talasz folyó völgyéből (fotó Kunkovács László), In: *Csodaszarvas 1*: (Szerk. Molnár Ádám) Budapest 191–196.
- ____ 2005b. Kalmakok a kazak-kirgiz hősregék tükrében, In: *Függőkert, Orientalisztikai tanulmányok 2*: (Szerk. Csirkés Ferenc, Sudár Balázs) Budapest 107–116.
- ____ 2005c. Auxiliary Verb Formations in Kazak and Kyrgyz, In: *Annales ELTE, Sectio Linguistica 26*: (Szerk. Szathmári István) Budapest, 237–254.
- ____ 2005d. The Last Kazakh Baksd' to Play the Kobd'z (Field Report: photo József Torma), In: *Shaman 13*: Budapest 181–187.
- ____ 2006a. Batd'rkan, A Kazakh Shaman from the Altay Mountains (Mongolia). Field Report, photo László Kunkovács, musical analysis János Sipos. In: *Shaman 14/1–2*: 117–138.
- ____ 2006b. Bulagat-burját „sámán” szövegek Saraksinova és Diószegi Gyűjtéséből In: *Ethno-Lore*, az MTA Néprajzi Kutatóintézetének Évkönyve, (Szerk. Hoppál Mihály, Vargyas Gábor, Berta Péter) Budapest 545–560.
- ____ 2006c. Az utolsó kazak baksy, aki játszott a kobyzon, In: *Sámánok és kultúrák*, (Szerk. Hoppál Mihály, Szathmári Botond) Budapest 202–207.
- ____ 2006d. Batd'rkan, egy kazak sámán az Altaj Hegységből (Mongólia). (Fotó Kunkovács László, szerk. Molnár Ádám) In: *Csodaszarvas 2*: Budapest 118–125.
- ____ 2007a The Sacred Valley of Jay Ata and a Kirghiz Shaman from Xinjiang, China (with Mihály Hoppál, musical analysis János Sipos), In: *Shaman 15/1–2*: 47–68.
- ____ 2007b. Sámánizmus-archívum, In: *Diszciplínák határain innen és túl*, (Szerk. Balogh Margit) MTA Társadalomkutató Központ, Budapest 207–216.
- ____ 2007c. Kirgiz sámánszertartás Xinjiangból (Hoppál Mihállyal). In: *Bolo-un gerel, Tanulmánykötet Kara György professzor 70. születésnapjának tiszteletére*. (Szerk. Birtalan Ágnes – Rákos Attila) Budapest 359–374.
- ____ 2007d. A Fehérlófia Eurázsia-szerte, Jegyzetek és szómagyarázatok, In: *Fehérlófia*, (Szerk. Hoppál Mihály) Budapest, 111–114, 136–143.
- ____ 2008a. Mándoky Kongur István nyomában, In: *Kőember állott a pusztán, Tanulmánykötet Mándoky Kongur István emlékére*, L'Harmattan, Budapest 173–200.
- ____ 2008b. Mazár, avagy az animista természetkultusz a kirgiz népi iszlámban, In: *Ethno-lore, MTA Néprajzi Kutatóintézetének Évkönyve 25*: (Szerk. Hoppál Mihály, Vargyas Gábor, Berta Péter) Budapest 40–54.
- ____ 2008c. An Uighur Baxši from the Ile Valley, Kazakhstan (Field Report, photo: László Kunkovács, In: *Shaman 16/1–2*: 143–154.

- ____ 2008d. Rediscovered Buriat Shamanic Texts in Vilmos Diószegi's Manuscript Legacy, In: *Shaman* 16/1–2: 89–106.
- ____ 2009a Ominaan – egy felélesztett daur sámánszertartás Hailarból. (Szerk. Hoppál Mihály – Berta Péter.) In: *Ethno-lore* 26: Budapest 141–170.
- ____ 2009b. Életfa-ábrázolás egy altaji török eposz alapján: In: *Élet/út/írások, Szilágyi Miklós tiszteletére.* (Szerk. Bali János, Turai Tünde) Budapest 335–340.
- ____ 2009c. Ominaan – A Revitalized Daur Shamanic Ritual from Hailar (with Mihály Hoppál), In: *Shaman* 17: 141–169.
- ____ 2009d. A népzene szerepe a közép-ázsiai nomád társadalmakban. In: *Folklór és zene.* Szerk: Szemerényi Ágnes. Budapest 500–507
- ____ 2010a. Baba Tükli and the Swan Girl. Legitimising Elements in the Turkic Epic Edige, In: *Acta Orientalia* 63: 117–132.
- ____ 2010b. Kalmak: The Enemy in the Kazak and Kirghiz Epic Songs, In: *Acta Orientalia* 63: 167–178.
- ____ 2010c. Some Fieldwork Notes on Bashkir Folk Medicine (Field Report: photo László Kunkovács), In: *Shaman* 18: 187–196.
- ____ 2010d. A népzene szerepe a közép-ázsiai nomád társadalmakban. In: *Folklór és zene.* (Szerk. Szemerényi Ágnes) Budapest, Akadémiai Kiadó 500–507.
- ____ 2010e. Démonok a kirgiz népi iszlámban, In: *Őseink Nyomában Belső-Ázsiában IV. Védelmesztő istenségek és démonok,* L'Harmattan, Budapest 263–275.
- Szabó T. Attila 1971. Xántus János hagyatéka. *Korunk.* 1413–1418.
- Szalay Olga 2003. A jubiláló akadémiai népzene kutatás kiemelt sorozatai és az intézményes ötven év bibliográfiája (1953–2003)
- ____ 2004. Kodály, a népzene kutató és tudományos műhelye Akadémiai Kiadó, Budapest
- Szana Tamás 1899. Jankó János élete és munkái. Athenaeum, Budapest
- Szemkeő Endre 2002. Jankó János, a fiatalon elhunyt etnográfus halálának 100. évfordulójára. In: *Művelődés* 10: 9.
- Szilágyi Miklós 1993. Jankó János, a múzeológus. In: *Néprajzi Hírek* 21–25.
- Szűcs Enikő 2000. Reguly Antal „hangjegyre szedett” finnugor dallamairól. In: *Reguly Antal „hangjegyre szedett” finnugor dallamai.* (Bibliotheca Regulyana 4) Budapest 63–90
- Szomjas-Schiffert György 1965a. A finnugorság ősi zenéje nyomában. Összehasonlító módszertan. Magvető, Budapest
- ____ 1965b. Der Kalevala-Typ in den gemeinsamen Melodien der Finno-ugrischen Völker In *Congressus Secundus Internationalis Fenno-Ugristarum, Helsingiae habitus,* 23-28. VIII.

1965. Pars II. Adiuvantibus: M. I. Heikinmäki, I. Schellbach. Acta redigenda curavit: P. Ravila. Helsinki, Societas Fenno-Ugrica, 1968: 310-324. (FU 2)
- ____ 1965c. A finnugorság ősi zenéje nyomában. Összehasonlító módszertan. Magvető 3
- ____ 1969. Népzene gyűjtő utam a Lappföldön. A MTA I. Osztály Közleményei 26: 355–373
- ____ 1975. Geschichte und Ergebnisse der finnisch-ugrischen vergleichenden Volksmusikforschung *CQIF-U*. 141–158.
- ____ 1976. A finnugor zene vitája 1–2. Akadémiai Kiadó, Budapest
- ____ 1990. Descending quintine-shift construction in the Finnish folk music. *Congressus Secundus Internationalis Fenno-Ugristarum* 4: 202–210.
- ____ 1996. Lapp sámánok énekes hagyománya. Akadémiai Kiadó
- ____ 1997. Finnugor elemek a lapp dalokban. In: Bónis Ferenc (szerk.): *Kodály emlékkönyv. Magyar zenetörténeti tanulmányok*, 180–188.
- Tamás Ildikó 1998. A lapp jójka kutatásának története – módszertani fejtegetések *Néprajz és nyelvtudomány* 39: 179–196
- Teleki Sámuel 1888. Die Expedition des Grafen Teleki in das Gebiet des Kilimandscharo und Kenia. Verlag von Eduard Hölzel, Wien
- Terbócs Attila (szerk.) 1999. Vikár Béla-bibliográfia. ELTE Finnugor Tanszéke, Budapest
- Torday, Emil, and T.A. Joyce 1910. Notes ethnographiques sur les peuples communément appelés Bakuba, ainsi que sur les peuplades apparentées. Bruxelles
- ____ 1913. Camp and tramp in African wilds. Seeley, service & Co. Limited
- ____ 1914. A Kongó-vidék népeinek életéből. *Földtani Közlemények*, 173–190
- ____ 1923. Bolyongások Afrikában : Három utazás az Egyenlítő vidékén. Világirodalom
- ____ 1922a. *Notes ethnographiques sur des populations habitant les bassin du Kasai et du Kwango Oriental*. Annales du Musée du Congo Belge, Brussels
- ____ 1922b. Notes ethnographiques sur les peuples communément appelés Bakuba, ainsi que les peuplades apparentées. Les Bushongo. Bruxelles
- ____ 1924. Afrikai emlékek: Egy Afrika-kutató naplójából. Világirodalom, Budapest
- ____ 1925a. Causeries Congolaises. Vromant and Co, Brussels
- ____ 1925b. On the traile of the Bushongo. Seeley, Service & Co. London

- ____ 1929. *Le fétichisme, l' idolatrie et la sorcellerie des Bantu occidentaux*. Masson et Cie, Paris
- ____ 1930. *African races*. Spencer's Trustees, London
- ____ 2008. Beszélgetések Kongóról. *A magyar kulturális antropológia története*. (Szerk. Kézdi Nagy Géza) Nyitott Kvműhely, Budapest 565–586.
- Tóth Margit 1998. *The Coptic Orthodox liturgy of St. Basil: with complete musical transcription*. Coptic Orthodox Patriarchate. Compiled by Ragheb Moftah; music transcription by Margit Toth; text edited by Martha Roy. American University in Cairo Press, Cairo
- Vargyas Gábor 1983. Beszámoló egy éves ausztráliai tanulmányutamról. In: *Néprajzi Hírek* 12/1–2: 27–30.
- ____ 1986. *Data on the Pictorial History of Northeast Papua New Guinea*. (Occasional Papers in Anthropology 1.) Ethnographical Institute of the Hungarian Academy of Sciences, Budapest
- ____ 1987. *Field Notes from the Astrolabe Bay (Madang Province, Papua New Guinea)*. (Occasional Papers in Anthropology 2.) Ethnographical Institute of the Hungarian Academy of Sciences, Budapest
- ____ 1993. *The Structure of Bru Shamanic Ceremonies*. In: *Shamans and Cultures*. (Ed. by M. Hoppál and K. D. Howard) Akadémiai Kiadó, Budapest – International Society for Trans-Oceanic Research, Los Angeles, 120–127.
- ____ 1994a. *Un chant brou à l'esprit auxiliaire*. In: *Cahiers de Littérature Orale* 35: INALCO, Paris, 122–176.
- ____ 1994b. *Paroles de chamanes. Paroles d'esprits*. Numéro coordonné par G. Vargyas. In: *Cahiers de Littérature Orale* 35: INALCO, Paris. 236 pp.
- ____ 2000a. *A la recherche des Brou perdus, population montagnarde du Centre Indochinois*. Les Cahiers de PENINSULE 5. *Etudes Orientales*, Olizane, 297 pp.
- ____ 2000b. *Óceánia-gyűjtemény*. In: *A néprajzi múzeum gyűjteményei*. Főszerk: Fejős Zoltán. Budapest 553–594
- ____ 2001a. *A brú sámánszertartás struktúrája*. In: *Számadó. Tanulmányok Paládi-Kovács Attila tiszteletére*. (Szerk.: Hála J, Szarvas Zs, Szilágyi M.) MTA Néprajzi Kutatóintézet, Budapest 455–467.
- ____ 2001b. *Intangible culture of the Bru: preservation, promotion and reassertion of values*. In: O. Salemink (Ed. by) *Viet Nam's Cultural Diversity: Approaches to Preservation*. UNESCO Publishing/Memory of Peoples, Paris, 199–204.

- ____ 2003. The Bru: a minority straddling Laos and Viet Nam. In *Goudineau, Y. (ed.) Laos and Ethnic Minority Cultures: Promoting Heritage*. UNESCO, Paris 159–162.
- ____ 2008a. Dacolva az elkerülhetetlennel: Egy közép-vietnami hegyi törzs, a brúk kultúrája és vallása. Válogatott tanulmányok. (MTA Néprajzi Kutatóintézet – L’Harmattan – PTE Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék = Kultúrák keresztútján), Budapest 371 p.
- ____ 2008b. Empan, brasse, hotte et unité de travail. Notes ethnographiques sur quelques unités de mesure chez les Brou du Vietnam. In Pierre Le Roux, Bernard Sellato, & Jacques Ivanoff (éds.): *Poids et mesures en Asie du Sud-Est. Systèmes métrologiques et sociétés. / Weights and Measures in Southeast Asia. Metrological Systems and Societies*. Préface/Preface: Alain Testart. *Etudes thématiques*, 2/13: CNRS-IRSEA, Marseille – EFEO: Paris, 485–501.
- ____ 2008c. Quiconque voulait s’imposer à nous, nous avons accepté son pouvoir. In: Frédéric Mantiene & Keith W. Taylor (eds.): *Monde du Viet-Nam./Vietnam World. Hommage à Nguyen The Anh*. Les Indes Savantes, Paris 341–369.
- ____ 2008d. The Oceania Collection. In: *Taking them back to my homeland... Hungarian collectors – Non-European collections of the Museum of Ethnography in a European context*. Edited by János Gyarmati, Budapest 207–248
- ____ 2010. Resettled Ancestors: Religious Change among the Bru (in the Central Highlands of Vietnam). In Chris Hann (ed.): *Religion, Identity, Postsocialism. The Halle Focus Group 2003–2010*. Max Planck Institute for Social Anthropology, Halle/Saale (Department II), 130–133.
- Vargyas Lajos 1967 [1971]. *Mongol népzene*. Budapest: Hungaroton. Two sound discs, 33 1/3 rpm, mono., 12 in. Hungaroton: LPX 18013–14, 2. kiad. 1980; 3. kiad. 1995.]
- ____ 1984. Keleti hagyomány – nyugati kultúra (1984, 1999, Budapest).
- Verebélyi Kincső 1977a. Róheim Géza. Néprajzi Múzeum, Budapest
- ____ 1977b. Róheim Géza. *Ethnographia*, 88: 580–595.
- ____ 1978. Az ausztráliai mítoszok Róheim Géza értelmezésében. MTA Néprajzi Kutató Csoportja, Budapest
- ____ 1990. Róheim Géza. Akadémiai Kiadó, Budapest
- ____ 1991. Róheim Géza leveleiből. In: *Néprajzi Hírek*, 20/4: 87–90.
- ____ 1992. Róheim Géza kora. *Thalassa*, 3/2: 6–12.
- Vikár Béla 1890a. Finnországi tanulmányutam. *Ethnographia*, 1: 231–245

- ____ 1890b. Über meine Studienreise in Finnland : Auszug aus einem Vortrage, Gehalten in der Sitzung vom 15. März 1890. *Acta Ethnographica*, 27: 219–222..
- ____ 1899a. A finn Kalevalából, 2. rész In: *Erdélyi Múzeum* 16/3
- ____ 1899b. A Kalevala és a székely népköltés, 1. rész In: *Erdélyi Múzeum* 16: 72–90.
- ____ 1901a. A Kalevalából: A Lemminkäinen-runók Lampel Róbert, Budapest
- ____ 1901b. Kalevalai tanulmányok, vonatkozással a magyar ősvallásra, 1–4. rész. *Ethnographia*, 12: 49–56, 97–104, 296–307, 385–396.
- ____ 1909. Kalevala (fordította, előszó, jegyz.) Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 16: 354 p.
- ____ 1935. Magyarázatok a Kalevalához, La Fontaine Irodalmi Társaság, Budapest
- Vikár László 1958. Népzenei kutatóúton Koreában és Kínában, Akadémiai Kiadó, Budapest. Klny. a MTA Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményeiből, 247–265.
- ____ 1960. A Volga vidéki mari népzene. Kandidátusi értekezés tézisei. MTA 1. Osztálya
- ____ 1963. Sammeln von Volksliedern unter den Tscheremissen. Akadémiai Kiadó, Budapest
- ____ 1964. La petite forma tchérémisse. *Studia Musicologica*, 6: 119–130
- ____ 1965. Egy új csuvas gyűjtés tanulságai. *MTA I. Osztály Közleményei* 23: 189–199.
- ____ 1967. Cseremis népdalok. Zeneműkiadó Vállalat, Budapest
- ____ 1969a. A volgai finnugor népek zenéje, (Szerk. Béres, Gyula, Heisz, Károly, Klujber László) Vikár emlékünnepe. Kaposvár, 1969. április 19. Hetes, 1969. április 20. 79–84.
- ____ 1969b. Votiak Trichord Melodies. *Studia Musicologica*, 9: 461–471.
- ____ 1971a. Népzene gyűjtés a tatárok földjén. *Ethnographia*, 82: 262–266.
- ____ 1971b. Népzene kutatás a Közép-Volga Vidékén. *Magyar Történelmi Szemle*, 452–454.
- ____ 1972. Archaic types of Finno-Ungarin melody. *Studia Musicologica*, 14: 53–91.
- ____ 1974. Közép-volgai népzene kutatás. *Muzsika* 17/7: 18–22.
- ____ 1975. A finnugor népek zenéje. In: *Uráli népek*, 305–321.
- ____ 1976. Béla Bartók's folk music research in Turkey. Akadémiai Kiadó, Budapest
- ____ 1977a. A magyar népzene volgai török és finnugor kapcsolatai. *Magyar őstörténeti tanulmányok*, Akadémiai Kiadó, Budapest 291–303.
- ____ 1977b. On the Issue of Cheremish Hungarian Folk Music Relationship. *Studia Musicologica* 19: 3–9
- ____ 1978. A kazányi tatárok zenéje. *Magyar Zene* 19: 144–149.
- ____ 1979. Interetnikus dallamtípusok Baskíriában. *Zenatudományi Dolgozatok*, 253–261.

- ____ 1980a. La musique des peuples finno-ougriens. In: *Les peuples Ouraliens*, Corvina , Budapest 353–373.
- ____ 1980b. Mordvin siratódallamok, *Zenatudományi Dolgozatok*, 159–173.
- ____ 1981. Két osztják ének. *Zenatudományi Dolgozatok*, 287–305.
- ____ 1982. Régi rétegek a Volga–Káma-i finnugor és török népek zenéjében. *Zenatudományi Dolgozatok*, 323–347.
- ____ 1983. Zenei jegyzetek Mongóliáról. *Zenatudományi Dolgozatok*, 209–218.
- ____ 1984. Finnugor és török népek zenéje (hanglemezalbum kísérfüzettel). Hungaroton LPX 18087–18089.
- ____ 1985. Finnugor és török népek zenéje. (Gyűjtötte és közreadja Vikár László) Hungaroton. LPX 18087–89. [3 db]
- ____ 1986a. Volga–Káma–Bjelaja vidéki finnugor és török népzene gyűjtés 1958–1979. MTA Zenatudományi Intézet, Budapest
- ____ 1986b. Alsó kvartváltás a volga–kámái és a magyar népzeneben. *Zenatudományi Dolgozatok*, 125–138.
- ____ 1989a. Mordvinian Laments. *Studia Musicologica*, 31/1–4: 405–420.
- ____ 1989b. Turcic elements in Finno-Ugrian musical traditions, *Nauka Materialy 6 Mezdu narodnogo kongressa finno-ugrovedov*, Tom 1. 413–415.
- ____ 1990. Megjegyzések a votják dalszövegek töltőelemeihez. *Nyelvtudományi Közlemények*, 91: 229–233.
- ____ 1992. Alsó kvartválasz a cseremiszi népzeneben. *Magyar Zene*, 33/3: 227–240.
- ____ 1993a. A Volga–kámái finnugorok és törökök dallamai, A MTA Zenatudományi Intézete, Budapest
- ____ 1993b. Népzene kutatás a Volga–Káma–Bjelaja vidékén. *Néprajzi Hírek*, 2/1–2: 40–45.
- ____ 1997. Mi a régi és mi az új a volga–kámái népzeneben? *Zenatudományi Dolgozatok*, 285–294
- ____ 2000. Kvintváltás-kvartváltás a cseremiszi és a csuvas dallamokban. *Magyar Zene*, 38: 227–241.
- Vikár László–Bereczki Gábor 1971. *Cheremis folksongs*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- ____ 1979a. *Chuvash Folksongs*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- ____ 1979b. *Votyak folksongs*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- ____ 1999. *Tatar folksongs*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Viski Károly 1929. Róheim Géza expedíciója. *Néprajzi Értesítő*, 21/1: 31.
- Vojnich Oszkár 1894. *Budapesttől Sitkáig. Úti leírások*. Budapest

- ____ 1904. Oroszországban : a 40. és 62-ik szélességi fok között. Pallas, Budapest
- ____ 1906. A Vesuvion. Pallas, Budapest
- ____ 1907. Utazások Óceánia tűzhányói között, Földrajzi Közlemények 35.
- ____ 1908. A Csendes óceán szigetvilága. Pallas, Budapest
- ____ 1909. The island-world of the Pacific. Journey notes. Pallas, Budapest
- ____ 1913a. A kelet-indiai szigetcsoporton. úti jegyzetek. Singer és Wolfner, Budapest
- ____ 1913b. British India : Burma, a Maláji-félsziget és Siem : Uti jegyzetek. Singer és Wolfner, Budapest
- ____ 1985. Afrikai út – 1884. Naplójegyzetek. Veljko Vlahović Munkásegyletem, Szabadka
Voldina 2004 [= T. B. Волдина – А. Д. Каксин – С. Н. Нестерова (ред.)]. Миссия
одинокого венгра. Москва, Издательство ИКАР
- Vörös Miklós és Frida Balázs 2004. Az antropológiai résztvevő megfigyelés története. In:
Településkutatás. Letenyei László szerk. Budapest, L'Harmattan, 395-416.
- Weisser, Stéphanie – Quanten, Maarten 2011. Rethinking Musical Instrument Classification:
Towards a Modular Approach to the Hornbostel-Sachs System. In: *Yearbook for
Traditional Music*. International Council for Traditional Music Ljubljana, 2011 Vol.
43 123–146.
- Wichmann, Yrjö 1893. Wotjakische Sprachproben I. Lieder, Gebete und Zaubersprüche.
Journal de la Société Finno-Ougrienne 11: Helsinki
- ____ 1936. Wörterbuch des ungarischen Moldauer Nordcsángó- und des Hétfaluer
Csángódialektes Suomalais-Ugrilainen Seura. Helsinki
- Wilhelm Gábor – Kohara, Toshihiro (szerk.) 1999. Baráthosi Balogh Collection catalogue.
Museum of Ethnography, Budapest–Hokkaido Ainu Culture Research Center
- Wilhelm Gábor 1992. Bevezetés a nahszi kultúrába és sámánizmusba. In: Uray Géza
emlékére: tanulmányok. (Szerk. Ecsedy Ildikó) MTA Orientalisztikai Munkaközösség,
Budapest. 157–170.
- ____ 1996. Sámánok: jószok és gyógyítók. In: *Ünnepi könyv Domokos Péter tiszteletére*,
(Szerk. Bereczki András, Klima László) Uralisztikai Tanulmányok, 7: ELTE Finnugor
Tanszék, Budapest 271–275.
- ____ 1998. Kínai utazások: turizmus és önkép. In: *A turizmus mint kulturális rendszer*.
(Szerk. Fejős Zoltán) Néprajzi Múzeum, Budapest 83–95.
- ____ 1999. Benedek Baráthosi Balogh's Collection in the Museum of Ethnography,
Budapest: Artifacts, Manuscripts, and Photos. in: Museum of Ethnography, Budapest.
Baráthosi Balogh Collection Catalogue. eds. Kohara Toshihiro – Wilhelm Gábor,

- Sapporo–Budapest: Hokkaido Ainu Culture Research Center – Museum of Ethnography, Budapest 85–94.
- ____ 2000a. Sámánidő. in: A megfoghatatlan idő. Tanulmányok. (Fejős Zoltán főszerk. Granasztói Péter – Szeljak György – Tasnádi Zsuzsanna, szerk.) Néprajzi Múzeum, Budapest 181–196.
- ____ 2000b. Az út vége? Turizmus, kultúra és identitás Lijiangban (Kína, Jünnan tartomány). In: *Turizmus és kommunikáció*. Tanulmányok. (Szerk. Fejős Zoltán, Szijártó Zsolt) Néprajzi Múzeum, Budapest – JATE Kommunikációs Tanszék, Pécs 236–255.
- ____ 2000c. Ázsia-gyűjtemény és Indonézia-gyűjtemény. In: *A néprajzi múzeum gyűjteményei*. Főszerk: Fejős Zoltán. Budapest 511–552
- ____ 2001. The Ainu in Japan: Ethnic Identity and Cultural Definitions. In: *Cultural Identity of Arctic Peoples*. Art Leete, Estonian National Museum, Tartu. *Pro Ethnologia*, 11.; Arctic Studies 5. 95–111.
- ____ 2002. Ázsiai időképek – birodalmak peremén. In: *Közelítések az időhöz*. (Szerk. Árva Judit, Gyarmati János) Tabula könyvek, 3: Néprajzi Múzeum, Budapest 95–118.
- ____ 2003. Az ősök földjén: japán etnoturizmus és az ajnu mozgalom. in: *Helyeink, tárgyaink, képeink*. (Szerk. Fejős Zoltán, Szijártó Zsolt) Néprajzi Múzeum, Budapest 152–179.
- ____ 2004a. The Japanese collection of the Museum of Ethnography, Budapest. In: *Non-European ethnographical collections in Central and Eastern Europe*. ECHO Workshop. Budapest, 26th and 27th March, 2004. <http://www.necep.net/papers/budapest/wilhelm.pdf>.
- ____ 2004b. Diószegi Vilmos munkássága és az összehasonlító etnológiai módszertan. *Néprajzi Értesítő* 86: 49–68.
- ____ 2005. The Japanese collection of the Museum of Ethnography of Budapest. In: *Japanese collections in European Museum*. Reports from the Toyota-Foundation-Symposium Königswinter 2003. II: Regional studies. Josef Kreiner, Bier'sche Verlagsanstalt, Bonn /JapanArchiv, 5./ 243–250
- ____ 2006. Baráthosi Balogh Benedek néprajzi gyűjtései. *Néprajzi Értesítő* 88: 131–142
- ____ 2008a. Egzotikus (ön)életrajzok. In: *Egzotikum*. Tanulmányok. (Szerk. Fejős Zoltán, Pusztai Bertalan) 38–49. Néprajzi Múzeum, Budapest – SZTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Szeged /Tabula könyvek, 9./
- ____ 2008b. In search of the ancestral homeland in Asia. Benedek Baráthosi Balogh's ethnographic collection from the Amur region and Japan. In: *„Taking them back to my*

- homeland...” Hungarian Collectors – Non-European Collections of the Museum of Ethnography in a European Context.* (Ed. by János Gyarmati) 191–205. Museum of Ethnography, Budapest
- ____ 2008d. The Asia and Indonesia Collection. *In: Taking them back to my homeland... Hungarian collectors – Non-European collections of the Museum of Ethnography in a European context.* Edited by János Gyarmati, Budapest 151–190
- Xántus János 1857. Xántus János levelei Éjszakamerikából. Tizenkét, eredeti rajzok után készült kő- és egynéhány fametszettel. Közli Prépost István. Lauffer és Stolp, Pest
- ____ 1860. Utazás Kalifornia déli részeiben. Lauffer és Stolp, Pest
- ____ 1862. Levelek külföldről. Southampton. Az Atlanti Oceanon, New-York gőzös. New-York. Amerika. Philadelphia. Washington. *Győri Közlöny* 70; 72; 73; 75; 76; 82; 83; 86; 87; 102–104
- ____ 1863. Levelek külföldről. Ocean Queen gőzösön Saint-Domingo sziget mellett. Panama, Uj-Granada. *Győri Közlöny* 1; 2; 3; 39; 40; 85–87; 89; 91; 93–95.
- ____ 1869a. Levél Ceylon szigetéről (Point de Galle, febr. 9.). *Fővárosi Lapok*, Pest
- ____ 1869b. Még egy levél Ceylonból (Kandy, jan. 31). *Fővárosi Lapok*, Pest
- ____ 1871a. A közoktatásügyi miniszter megbízásából 1869/70-ben Keletázsiaiában országos költségen gyűjtött s a M. N. Múzeumban ideiglenesen kiállított népismeit tárgyak leíró sorozata. Rudnyánszky, Pest
- ____ 1871b. Verzeichniss über die ... in den Jahren 1869–70 ... in Ost-Asien gesammelt in Ung. Nationalmuseum aufgestellten ethnographischen Gegenstände. Rudnyánszky, Pest
- ____ 1874. Vezető a Magyar Nemzeti Múzeum népismeit gyűjteményében. Athenaeum, Budapest
- ____ 1877. Néhány hét Ceylon szigetén. (Különnyomat a Budapesti Szemléből) Franklin Társulat, Budapest
- ____ 1880. Borneo szigetén 1870-ben tett utazásomról. Buschmann, Budapest
- ____ 1886a. Uti jegyzetek Sziámbó. *Földrajzi Közlemények*, Budapest 1886. 1. füz. 28 p.
- ____ 1886b. Uti emlékek Luzon Szigetéről. *Földrajzi Közlemények*, Budapest 1886. 5. füz. 245–296.
- ____ 1889. Nyugati Mexikóról. *Földrajzi Közlemények*, Budapest 217–271.
- Zsirai Miklós 1944. Osztják hősénekek. Reguly Antal és Pápay József hagyatéka. 1. kötet. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest
- ____ 1951. Osztják (chanti) hősénekek. Reguly Antal és Pápay József hagyatéka. 2. kötet. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest